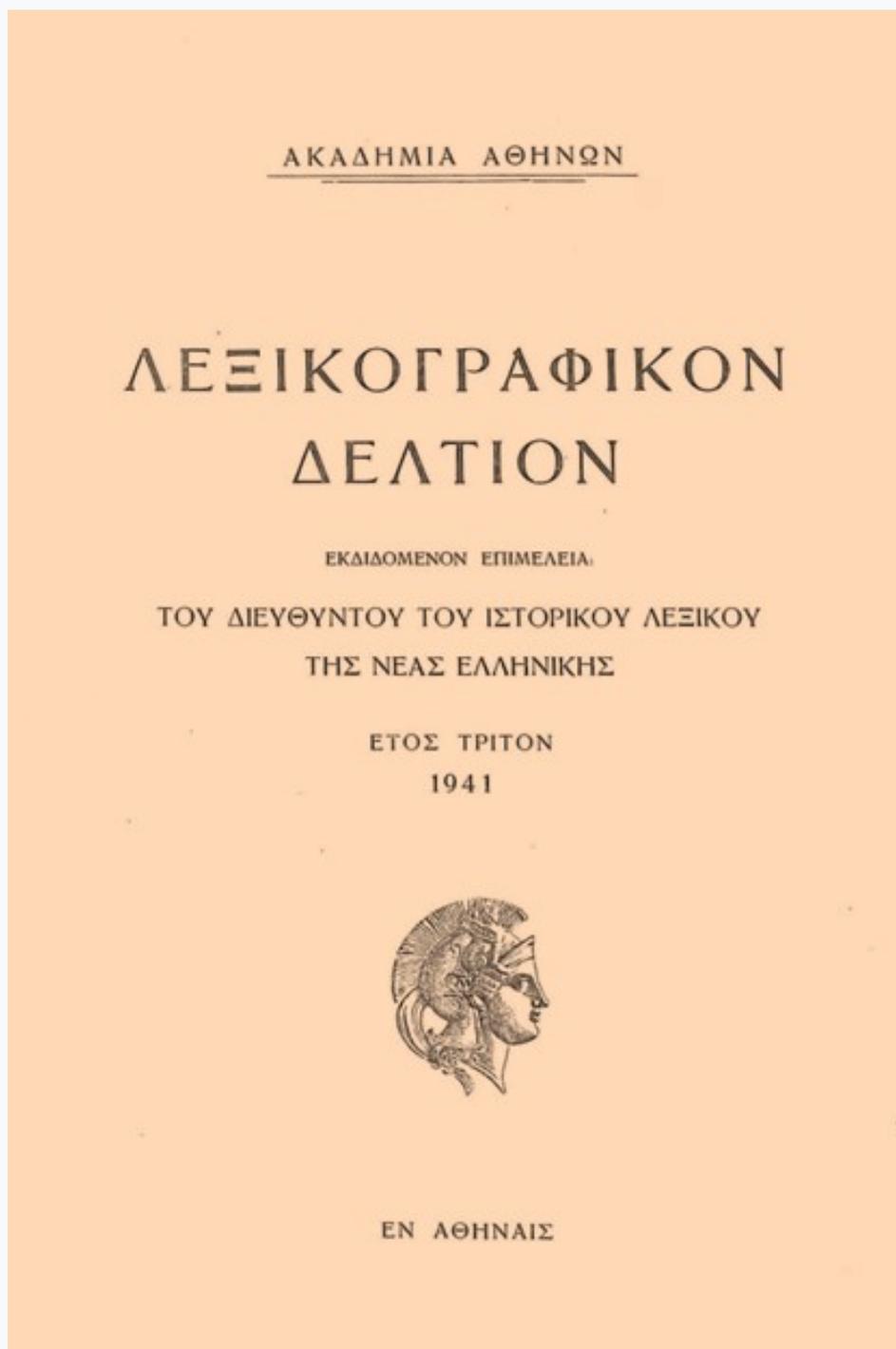
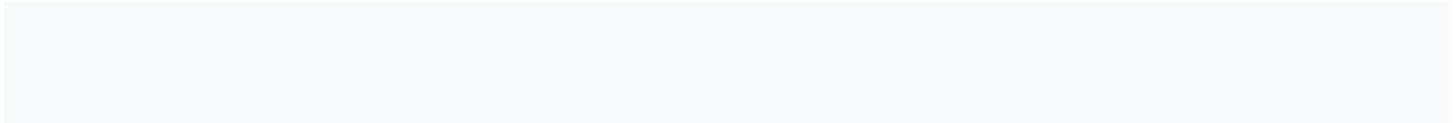

Lexicographic Bulletin

Vol 3 (1941)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

1941

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΠΟ ΠΟΤΕ ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ¹

Ἔχει ἤδη ἐρευνηθῆ ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων τὸ ζήτημα ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ νέα Ἑλληνική. Οὗτοι δέχονται ὅτι ἡ γένεσις τῶν σπουδαιότερων χαρακτηριστικῶν της ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀρκετὰ παλαιούς² καὶ συγκεκριμένως ὅτι «ἡ νέα Ἑλληνική γλῶσσα διεμορφώθη περὶ τὰ τέλη τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἔκτοτε ἔπαθε μικρὰς μόνον μεταβολὰς»³ καὶ ὅτι «ἡ Ἑλληνική γλῶσσα ἤδη ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἤρξατο μεταβαλλομένη ἐπὶ τὸ νεωτερικώτερον καὶ δὴ ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος εἶχε μεταβληθῆ καὶ προσλάβει τὸν νεωτερικὸν αὐτῆς τύπον»⁴. Περὶ τῶν αἰτίων τῆς μεταβολῆς ἐπραγματεύθη ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Χατζιδάκις εἰς ἀξιόλογον μακρὰν πραγματείαν «περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἀνεπτύχθη ἡ νεωτέρα Ἑλληνική»⁵. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ ἐρευνητὴς εἰς τὴν μελέτην του αὐτὴν ἀπέβλεψεν ὄχι τόσον εἰς τὴν προφορικὴν, ἀλλὰ τὴν γραπτὴν παράδοσιν, δηλαδὴ ὄχι εἰς τὴν δημοτικὴν, τὴν φυσικὴν καὶ ἀβίαστον γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν γραφομένην λογίαν, διὰ τοῦτο ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο ἄξιον τοῦ κόπου διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς δημοτικῆς νὰ τύχη αὕτη εἰδικῆς μελέτης περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἀρχίζει.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἐρευνητὴς ἔχει νὰ ὑπερνικήσῃ πάρα πολλὰς δυσκολίας, διότι εἶναι ἔργον δυσχερέστατον νὰ κατορθώσῃ νὰ διακρίνῃ εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν τὰ στοιχεῖα τῆς καθαρᾶς δημοτικῆς. Λογία καὶ δημοτικὴ, δηλαδὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ παράδοσις, δὲν μένουν ἀνεξάρτητοι ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, ἰδίως δὲ συμβαίνει μεγάλη ἐπίδρασις τῆς πρώτης ἐπὶ τὴν δευτέραν⁶, καθὼς δὲ εἶπεν ὁ Γ. Χατζιδάκις «οὐδὲ ἐν ἀληθῶς ἔχομεν γραπτὸν μνημεῖον τῶν παρελθόντων αἰώνων, ὅπερ

¹ Ὑπὸ τὸν γενικὸν ὄρον *δημοτικὴ* ἢ *νέα Ἑλληνική* ἐννοοῦμεν εἰς τὴν μελέτην ἡμῶν πλὴν τῆς κοινῆς καὶ τὴν ἰδιωματικὴν, τὴν ὁποίαν ἠδυνάμεθα μὲν νὰ χωρίσωμεν εἰς ἴδιον κεφάλαιον, ἀλλὰ, διὰ νὰ μὴ τυχὸν παρουσιασθῆ περίπτωσις ἐπαναλήψεως ὁμοίων πραγμάτων, ἐπροτιμήσαμεν νὰ πραγματευθῶμεν μαζί διαστέλλοντες ἐκάστοτε τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην.

² Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* (= ΜΝΕ βραχυγρ.), ἐν Ἀθήναις 1905/7, τόμ. 1, 410.

³ ἀνωτ. 1, 406, ὅπου παρατίθεται γνώμη ξένου γλωσσολόγου.

⁴ ἀνωτ. 1, 479.

⁵ ἀνωτ. 1, 406 - 481.

⁶ ἀνωτ. 1, 362.

νά παριστᾷ ἡμῖν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τοῦ λαλουμένου ὑπὸ τῶν πολλῶν λόγου, ἀλλ' ὅτι τοῦναντίον ἀπαξάπαντα ὅσα ἔχομεν παρέχουσι τὴν γλῶσσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον διάφορον τῆς ὄντως λαλουμένης ἐκάστοτε»¹. Τοῦτο συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς γλώσσης, ἰδίως ὅμως ἐγένεν αἰσθητότερον τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ ἔπειτα. Οἱ συγγραφεῖς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ γράφουν εἰς γλῶσσαν, τῆς ὁποίας ἐγένε χρῆσις εἰς χρόνους εὐτυχεστέρους εἰς σύνταξιν ἔργων ἀρίστων, ὁποῖα τοῦ 5^{ου} καὶ 4^{ου} αἰῶνος. Τὸ κακὸν ἔφθασεν εἰς μέγιστον βαθμὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρὸ Χριστοῦ γεννήσεως, ὅτε ἐγεννήθη ὁ λεγόμενος Ἀττικισμός.² Ὡς κανὼν τούτου κατὰ τὸν 2^{ον} μ. Χ. αἰῶνα εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ εὐφυέστατος καὶ τεχνικώτατος συγγραφεὺς τῶν αὐτοβιογραφικῶν χρόνων Λουκιανός³, τοῦ ὁποίου ἡ τέχνη τοῦ λόγου ἦτο ἀνταξία τοῦ Πλάτωνος⁴. Λοιπὸν τί δημῶδη στοιχεῖα μπορεῖ νὰ εὔρη κανεῖς εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ; Καὶ τοῦτο τὸν 2^{ον} αἰῶνα, ὅτε ἀναμφιβόλως ἦτο πολὺ ἀπλοποιημένον τὸ τυπικὸν τῆς γλώσσης. Οὔτε καὶ ὁ πολυγραφώτατος Πλούταρχος μᾶς ὠφελεῖ μετὴν ἀρχαῖζουσας γλῶσσαν του⁵. Καὶ αὐτὴ ἡ γλῶσσα τοῦ εὐαγγελίου ἢ συνήθως χαρακτηριζομένη δημῶδης δὲν μᾶς βοηθεῖ εἰς τίποτε. Εἶναι γλῶσσα τῆς τότε γραφομένης κοινῆς τῶν ἑλληνογλώσσων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς μετὴν ἀπλότητα τῆς συντάξεως καὶ ἀρκετοὺς ξενισμοὺς, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τὴν ὀμιλουμένην⁶. Δὲν πρέπει δὲ ν' ἀγνοήσωμεν καὶ ἓνα ἄλλο γεγονός, ὅτι ἀσφαλῶς δὲν μᾶς παρεδόθησαν ὅλα τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῶν μεταγενεστέρων κυρίως χρόνων, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς βοηθοῦσαν, διότι χωρὶς ἄλλο ὑπῆρχαν καὶ τότε ἀνθρώποι ἀποστρεφόμενοι τὴν καθαρεύουσαν, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν ἐσώθησαν τὰ ἔργα ἢ διότι ἐθεωροῦντο ἀπόβλητα ἢ διότι δὲν εἶχαν ἀξίαν φιλολογικὴν. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε κάπου κάπου οἱ γράφοντες ἤθελαν νὰ πλησιάσουν περισσότερο εἰς τὴν δημοτικὴν παρὰ εἰς τὴν γραφομένην, καθὼς πληρο-

¹ MNE 1, 364.

² ἀνωτ. 1, 360 καὶ 362-3. Περὶ τοῦ Ἀττικισμοῦ ἐκτενέστερον ἔγραψεν ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις εἰς τὸ σύγγραμμα: Σύντομος ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (= ΣΙΕ βραχυγρ.) ἐκδοθὲν ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἐν Ἀθήναις 1915, σελ. 71-77. Πβ. καὶ Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Σύντομος ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων, ἐν Ἀθήναις 1924, σελ. 139-41.

³ Πβ. W. Christ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας κατὰ μετὰφρασιν Α. Κώστα καὶ Ν. Πολ. του, ἐν Ἀθήναις 1905, τόμ. 2, 517.

⁴ Πβ. ἀνωτ. 2, 518.

⁵ Πβ. Γ. Χατζιδ. MNE 1, 376 καὶ ΣΙΕ 74-5.

⁶ Περὶ τῆς γλώσσης τῆς Καινῆς Διαθήκης πβ. καὶ Β. Ἀντωνιάδην ἐν Ἀθηνᾶ 6 (1894) 105-137.

φορούμεθα ἀπὸ τοὺς γραμματικούς. Λόγου χάριν ὁ γλωσσικὸς ἀφορισμὸς τοῦ ἀϋστηροῦ γραμματικοῦ Φρυνίου «ῥῥδηκεν, ῥκοδόμηκεν, διὰ τοῦ ω ἄριστα ἔρεις, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ οι, οῖδηκεν, οῖκοδόμηκεν»¹ ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του, δηλαδὴ τὸν 2^{ον} μ. Χ. αἰῶνα, ἡ χρονικὴ αὐξησης μερικῶν ρημάτων ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ οι παρελείπετο ὑπὸ τῶν γραφόντων μιμουμένων τὸν προφορικὸν λόγον. (Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν ὅτι παρελείπετο καὶ παλαιότερα). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀποτρέποντες οἱ παλαιοὶ γραμματικοὶ ἀπὸ τὴν χρῆσιν γραμματικοῦ τινος στοιχείου ὡς ἀδοκίμου διδάσκουν σαφῶς ὅτι τοῦτο ἦτο σύνηθες εἰς τοὺς πολλούς, ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀληθῆ γλῶσσαν, διὸ καὶ ὑπεισῆρχετο εἰς τὸν γραπτὸν λόγον².

Ἦχι δὲ μόνον ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν τῆς γραμματικῆς, ἀλλ' οὔτε ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν δὲν μᾶς παρουσιάζει πιστὴν εἰκόνα ἡ γραπτὴ παράδοσις συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιγραφῶν. Αὕτη μᾶς παρέχει τὴν πόλιν, ἐν καιρῶ κττ., ἐνῶ εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ν ἀφωμοιώνετο πρὸς τὸ ἐπόμενον χειλικὸν καὶ οὐρανικὸν ἢ ὑπερωικὸν ὅχι μόνον ἐντὸς λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεκφορᾷ, καθὼς μαρτυροῦν τὰ ἐπιγραφικὰ ἄμ μή³, τὰμ πεντηκοστάν⁴, τὸμ πεντηκοστόν⁵, τὰμ βοάθειαν⁶, τὸμ πόλεμον⁷, ἐγ χάλκωμα⁸ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς αὐτὰς τὰς ἐπιγραφὰς παρέχονται τύποι φωνητικῶς ἀνακριβεῖς ὀφειλόμενοι εἰς τὴν ἀμάθειαν ἢ ἀμέλειαν τῶν χαρακτῶν, οἷον ἀμφοτέρονος καὶ συνανφότεροι εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν⁹, συνβάλλεσθαι¹⁰, τὰμ πεντηκοστάν καὶ τὰν πεντηκοστάν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν¹¹, ὁμοίως τὰν πόλιν καὶ τῶμ πολιτῶν¹² κτλ. Ὡστε χρειάζεται πολλὴ προσοχὴ καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιγραφῶν ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀνωτέρω αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ διότι πολλάκις ἐγράφοντο εἰς τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς πολιτείας, ἡ ὁποία ἦτο πάντως διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ.

¹ Chr. Lobeck 153.

² Πβ. Γ. Χατζιδ. ΣΙΕ 78.

³ Ed. Schwyzer, Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora, Lipsiae 1923, ἀριθμ. 74, 1.

⁴ ἀνωτ. 75, 3.

⁵ ἀνωτ. 75, 10.

⁶ ἀνωτ. 381, 33.

⁷ ἀνωτ. 426, 5.

⁸ ἀνωτ. 425, 30.

⁹ ἀνωτ. 83, Α 4 καὶ 10.

¹⁰ ἀνωτ. 84, 15.

¹¹ ἀνωτ. 75, 3 καὶ 14.

¹² ἀνωτ. 425, 14 καὶ 15.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ παροῦσα μελέτη εἶναι μία συμβολὴ εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα, ἡ ὁποία κάμνει μὲν ἀρχὴν εἰς τὴν ἔρευναν, ἀλλὰ δὲν θέτει καὶ τέλος.

Α΄. ΦΩΝΗΤΙΚΑ

Προφορὰ τῶν γραμμάτων β, γ, δ.

Ὅτι τὰ λεγόμενα μέσα β, γ, δ δὲν ἐπροφέροντο εἰς τὴν ἀρχαίαν καθὼς προφέρονται σήμερα εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν, ἀλλ' ὅπως τὰ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν *b, d, g*, ἔχει πρὸ πολλοῦ μελετηθῆ καὶ ἐξακριβωθῆ¹. Ὅμοίως ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ταῦτα ἤρχισαν νὰ προφέρονται καθὼς σήμερα ἤδη ἀπὸ τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα καὶ ὅτι διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τῶν μόνον κατόπιν ἐρρίνου, οἷον *ἄνδρας, μβαίνω, ἄγγελος, ἀγγαρεία*². Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν ἐσώθη ἡ πραγματικὴ προφορὰ τῶν γραμμάτων τούτων καὶ ἐπομένως ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ γράφονται καὶ εἰς αὐτὴν τὴν λογίαν *δένδρον, ἄνδρας, ἀνδρεῖος, ἐμβάζω, ἔμβασμα* κτ. παρὰ τὸ *δάσκαλος, βασιλικός, κατέβασμα* κτ., καὶ ὅχι *δένδρον, ἄνδρας, ἀνδρεῖος, ἐμβάζω, ἔμβασμα*. Εἰς τὴν πραγματικότητα ταῦτα ποτὲ δὲν προφέρονται τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ γράφονται, ἀναγκαστικῶς ἐκφωνοῦνται ὅπως γράφονται. Δηλαδὴ βιάζομεν τὰ φωνητικά μας ὄργανα νὰ προφέρουν δ, β εἰς τὸ *δένδρον* καὶ *ἐμβάζω*, διότι τηροῦν τὴν ἱστορικὴν γραφήν, ὅπως ἀπαγγέλλομεν καὶ τὸ *δρασκειά, δρᾶσις, δρέπω, βρέχω, βράζω, βροχή* κτ.

Θὰ μοῦ παρατηρηθῆ ἴσως, τί πειράζει νὰ γράφονται ὅπως γράφονται ἀπὸ αἰώνων καὶ νὰ προφέρονται διαφορετικά; Μήπως τὸ σ δὲν προφέρεται καὶ ὡς ζ πρὸ ὠρισμένων συμφώνων;³ Μήπως τὸ ν δὲν προφέρεται καὶ ὡς β καὶ ὡς φ ἀναλόγως τοῦ ἐπομένου συμφώνου; Δὲν εἶναι ὅμως ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Εἰς τὸ *εἰσάγω, εἰσπράτω, δυστυχῆς* καὶ τὸ *εἰσβάλλω, εἰσδέχομαι, σμῆνος*, καθὼς καὶ εἰς τὸ *αὐλή, εὐδία, αὐγή* ἀφ' ἑνὸς καὶ *εὐκολος, αὐτός, εὐπειθῆς* ἀφ' ἑτέρου ἡ γραφή δὲν παραβιάζει τὴν προφορὰν. Τὸ αὐτὸ γράμμα προφέρεται ἄλλοῦ οὕτως καὶ ἄλλοῦ ἄλλως. Εἰς τὴν ἑτέραν ὅμως περίπτωσιν δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον. Ἐκεῖ ἡ ἱστορικὴ γραφή ἀντίκειται εἰς τὴν πραγματικὴν προφορὰν, τὴν

¹ Δημητρίου Μαυροφρύδου, Δοκίμιον ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν Σμύρνη 1871, σελ. 48. — Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, ἐν Ἀθήναις 1924/1930, τόμ. 1, 126.

² ἄνωτ.

³ Περὶ τῆς διπλῆς προφορᾶς τοῦ σ ὡς ἀήχου φθόγγου σ καὶ ὡς ἠχηροῦ ζ ἰδ. Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 437 καὶ 495.

ὁποῖαν ἐν γνώσει καὶ αὐθαιρέτως παραβιάζομεν. Ἄλλωστε ἡ ἀποδοχὴ εἰς τὸ ἀλφάβητόν μας καὶ τῶν μέσων *b, d, g* δὲν πρόκειται νὰ βλάβῃ τὴν ἐλληνικότητά του¹.

Τὰ σύμφωνα *νγ, νπ, ντ*.

Πολλὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀγνοοῦν τὸν ἔρρινον φθόγγον πρὸ τοῦ *κ, π, τ*, ἀντὶ δὲ τοῦ *νκ, νπ, ντ* προφέρουν *g, b, d*, οἷον *ἀναγάζω, ἀβέλι, πέδε*. Ὅτι δὲ ἐν Παμφυλιακῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος γράφεται *πέδε* ἀντὶ πέντε, ἔνθα τὸ *δ* ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *d*, ἀλλαχοῦ δὲ *ἐξάγοδι* (ἐξάγωντι), *γένοδαι* (γένωνται), *ἀτρήκαδι* (ἀθροίκαντι, ἠθροίκασι) κττ.², τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ φωνητικὴ αὐτὴ ὁλλοίωσις εἶναι παλαιὰ καὶ ὅτι ἐξάπαντος δὲν θὰ ἦτο γνώρισμα μόνον τῆς Παμφυλιακῆς διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, δὲν μαρτυρεῖται ὅμως ἐξ ἐπιγραφῶν, διότι οἱ χαρακταὶ δὲν ἐφρόντιζαν νὰ χαραξοῦν τὰς λέξεις πιστῶς ἀπὸ ἀπόψεως φωνητικῆς, ὅπως ἔγραφαν ἀδιαφόρως *τὴν πόλιν* καὶ *τὴμ πόλιν, ἐν πόλει* καὶ *ἐμ πόλει* κττ.

Τὰ σύμφωνα *σχ - σκ*.

Τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα *σχ* εἶναι ἀγνωστον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, πᾶν δὲ τοιοῦτον ἀρχαιότερον παραδοθὲν ἐτροπή εἰς *σκ*. Ἡ τροπὴ δὲν εἶναι νέα. Τὰ πρῶτα παραδείγματα παρουσιάζονται κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἐλέγετο *σκελῖς, σκενδύλη, σκέραφος* κττ. ἀντὶ τῶν ἀρχαίων *σχελῖς, σχενδύλη, σχέραφος*³.

Τὰ σύμφωνα *σθ - στ*.

Τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα *στ* ἐκ *σθ* δὲν εἶναι δημιούργημα τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἡ τροπὴ φαίνεται ὅτι συνετελέσθη εἰς τὰς διαλέκτους τῆς ἀρχαίας. Οὕτω ἀπαντᾷ *ἀγείστω* (ἠγείσθω) εἰς ἐπιγραφὴν Μεσσηνίας⁴ καὶ εἰς Λοκρικὰς ἐπιγραφὰς *χρεῖσται* (χρηῖσθαι)⁵ καὶ *ηελέστω, ηελέσται* (ἐλέσθω, ἐλέσθαι)⁶. Παραδόξως εἰς τὴν ἰδίαν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν τῆς Μεσσηνίας, ἐνῶ εἰς τὴν § 6 ἀπαντᾷ *ἀγεί-*

¹ Τὰ γράμματα *b, d, g* χρησιμοποιοῦνται ἤδη εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεψε μόνον εἰς τὸ φωνητικῶς ὀρθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ μόνον ὠραῖον.

² Γ. Ἀναγνωστόπ. 67. Πβ. καὶ 80, ὅπου ἐν ἐπιγραφῇ τὸ *πέδε*.

³ Πβ. Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 414 σημ. 2.

⁴ Ed. Schwyzer 74, § 6.

⁵ ἀνωτ. 362, 25.

⁶ ἀνωτ. 363. Πβ. καὶ Δ. Μαυροφρ. 161.

στω, εὐθύς κατωτέρω ἀπαντοῦν ἀγέσθω, ἀγέσθω, μαστιγούσθω, ὑποδεχέσθω, κατασκευασθῆι, μερισθῆι, ἀλειφέσθω, δοκιμασθῆι, συντελεῖσθαι, ἐπιτελείσθω κτλ. Ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην μου ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ σθ ἐπροφέρετο καθολικῶς σι, ὃ δὲ χαρακτῆς τῆς ἐπιγραφῆς ἀκολουθῶν τὴν ἐπίσημον γραφὴν ἐχάραξε σθ, ἀφοῦ εἶδε τὸ λάθος του εἰς τὸ ἀγείστω.

Τὸ σύμφωνον θ γίνεται τ.

Ἐν Κύπρῳ λέγεται σήμερον ἄτρωπος ἀντὶ ἄνθρωπος, δηλαδὴ γίνεται τροπὴ τοῦ θ εἰς τ πρὸ τοῦ ρ. Ἡ μεταβολὴ αὕτη φαίνεται ὅτι ἐκληρονομήθη ἀρχαιόθεν ὡς πιστοποιεῖται ἐπιγραφικῶς. Τῷ ὄντι εἰς Παμφυλιακὰς ἐπιγραφὰς ἀναγινώσκειται ἀτρώποισι ἀντὶ ἀνθρώποισι καὶ ἀτρήκαδι ἀντὶ ἀθρήκαντι (ἀθροίκασι)¹. Καὶ ἡ παράλειψις ἐν μέσῳ λέξεως τοῦ ν εἰς τὸ σημερινὸν ἄθρωπος μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδιώματος τούτου ὡς ἀρχαία φωνητικὴ μεταβολή. Ὅμοίως ἀναγινώσκειται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Γόρτυνος ἄνθρωπον καὶ ἀνθρώπινα². Ὡστε φαίνεται ὅτι ἡ ἀλλοίωσις εἶχε γενικώτερον χαρακτῆρα.

Ἀπώλεια οὐρανώσεως.

Εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον ἐλέγετο διασωπῶ ἀντὶ διασιωπῶ καὶ εὐσωπία (ἤσυχία) ἐκ τοῦ εὐσιωπία. Ὁ Γ. Χατζιδάκις δέχεται ὅτι παρελείφθη τὸ ι διὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόνου καθὼς καὶ εἰς τὰ μεταγενέστερα ψαθοπλόκος ἀντὶ ψιαθοπλόκος καὶ ψάθου ἀντὶ ψιάθου³. Πραγματικῶς τὸ ι παραλείπεται ἐνίοτε διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὡς τὸ ἀσθενέστερον φωνῆεν καθὼς πιστοποιοῦν τὰ μεταγενέστερα ὑγεία (ὕγεια), πεῖν (πιεῖν), βώσεσθε (βιώσεσθε)⁴ καὶ τὰ σημερινὰ περ³βόλι, σ³τάρι κτ., ἀλλ³ εἰς τὸ διασωπῶ, εὐσωπία καὶ ψαθοπλόκος ἡ ἀποσιώπησις τοῦ ι δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ διὰ τὴν φύσιν τῶν παρακειμένων συμφώνων σ, ψ καθὼς καὶ εἰς τὰ σημερινὰ ἀνιψός, ἀξάζω (ἀξιάζω), ἄξος, κρασά, σωπῶ κτ., δηλαδὴ δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα τὴν λεγομένην ἀπώλειαν τῆς οὐρανώσεως. Δὲν μᾶς ἐμποδίζει δὲ τίποτε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ σημερινὸν σωπῶ εἶναι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον κληροδοτηθὲν εἰς τὴν κοινὴν ἐκ τῆς Δωρικῆς διαλέκτου ἢ λεγόμενον μὲν καὶ εἰς τὸν δημῶδη Ἀττικὸν λόγον, ἀλλὰ μὴ μαρτυρούμενον ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως⁵.

¹ Γ. Ἀναγνωστόπ. 67.

² Εἰδ. Schwyzer 179, X καὶ XI. Αὐτόθι X «τὰ θῖνα καὶ τὰ ἀνθρώπινα».

³ Ἀκαδ. Ἀναγν 1, 385

⁴ ἄνωτ.

⁵ Πβ. Γ. Χατζιδ. MNE 2, 147.

Ἀπώλεια τοῦ *ι* παρὰ τὸ *ρ*.

Εἰς Θεσσαλικὰς ἐπιγραφὰς ἀνεγνώσθη *κύρρον*¹ ἀντὶ *κύριον* καὶ *ἀργύρρον*² ἀντὶ *ἀργύριον*. Τὴν φωνητικὴν ἀλλοίωσιν ἐξήγησεν ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος δεχθεὶς διπλασιασμὸν τοῦ *ρ* μετὰ τὴν διὰ συνιζήσεως ἐξαφάνισιν τοῦ *ι*, *ἀργύριον* - *ἀργύρρον*, *κύριον* - *κύρρον*³. Ὅμοιον φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ σήμερα εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης, ὅπου τῆς διφθόγου *ιὰ* τὸ *ι* ὡς ἡμίφωνον ἀποσιωπᾶται, τὸ δὲ προηγούμενον *ρ* προφέρεται σχεδὸν διπλοῦν, οἷον *ζυγαριὰ* - *ζυγαροῶ*, *μεροῶ* - *μεροῶ* κττ.⁴ Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς Κρήτης εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου Θεσσαλικοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς τὸ Κρητικὸν ἰδίωμα ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῇ τοιαύτη ἀλλοίωσις διὰ συνιζήσεως, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται καὶ σήμερα. Καὶ εἰς Κυπριακὴν ἐπιγραφὴν ἀνεγνώσθη *ἀργύρρον*⁵.

Ἀντικατάστασις *β* καὶ *γ*.

Εἰς μερικὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀντικαθίσταται τὸ *β* ὑπὸ τοῦ *γ* εἰς τινὰς λέξεις. Οὕτω λέγεται πολλαχοῦ *γλέπω*, *γλέφαρο*, ἐν Αἰτωλίᾳ *γλάφτου* κττ. Ἐπίσης παρατηρεῖται ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Εὐρυτανίᾳ ὅτι ἀπὸ τὰ δύο ἐπάλληλα *β* τὸ πρῶτον τρέπεται εἰς *γ*, οἷον *βουβάλι* - *γουβάλ*, *βουβαίνομαι* - *γουβαίνουμι*, *βουβὸς* - *γουβὸς* κττ.⁶ Ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εἶναι γνώρισμα μόνον τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ὅτι καὶ εἰς τὸν Πίνδαρον ἀπαντᾷ *γλέφαρον* ἀντὶ τοῦ κοινοχρήστου ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου *βλέφαρον*, ὅτι ὁμοίως ἐλέγετο ἰδιωματικῶς κατ' ἀδιάφορον ἐναλλαγὴν τῶν συμφώνων *βληχῶν* καὶ *γληχῶν*, *γυνή* καὶ *βανά*, *γέφυρα* καὶ *βέφυρα*, *πρέσβυς* καὶ *πρεῖγυς*⁷ κττ., εἶναι ἀπόδειξις ἀρκούντως ἰσχυρὰ ὅτι πρόκειται περὶ φαινομένου μαρτυρουμένου ἀπὸ τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Ἀπώλεια *γ* μεταξὺ φωνηγέντων.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, κοινὴν καὶ ἰδιωματικὴν, τὸ *γ*, οὐρανικὸν καὶ ὑπε-

¹ *Ed. Schwyzer* 590, 20.

² ἀνωτ. 617.

³ σελ. 59.

⁴ *Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι*, Γλωσσολογικαὶ μελέται, ἐν Ἀθήναις 1901, σελ. 152.

⁵ *Ed. Schwyzer* 679.

⁶ *Ἀνθίμου Α. Παπαδοπούλου*, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ἐν Ἀθήναις 1927, σελ. 31.

⁷ Πβ. *Kühner - Blass*, Grammatik der griechischen Sprache, Hannover 1890, τόμ. 1, 143.

ρωϊκόν, ἐκπίπτει πολλάκις μεταξύ φωνηέντων, οἷον ἀντρόννο, ἀνώει, κατώει, ἀνοίω, λῖος, συλλοή, συλλοοῦμαι, παντρολοῶ, Ἔουστος κτ. ¹ Τὸ φαινόμενον εἶναι καὶ ἀρχαῖον. Οὕτω τὸ ὀλίγος οἱ Ταραντῖνοι ἔλεγον ὀλίος ², ὃ δὲ κωμικὸς Πλάτων εἰς τὸν Ὑπέροβλον ψέγει τὴν ἄνευ γ χρῆσιν τῆς λέξεως ὡς βάρβαρον λέγων «ὃ δ' οὐ γὰρ ἠττίκιζεν... | ὁπότε δ' εἰπεῖν δέοι | ὀλίγον ὀλίον ἔλεγεν» ³.

Ἀνάπτυξις ἡμιφώνου *j*.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἡμιφώνου *j* μεταξύ τοῦ *i* καὶ τοῦ ἐπομένου φωνήεντος εἶναι κανὼν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀποσιωπᾶται τὸ *i* ἐν ἀρχῇ λέξεως, οἷον ἱατρὸς - γιατρὸς, υἱὸς - γιὸς κτ. Καὶ τοῦτο τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Κύπρου καὶ Παμφυλίας, οἷον ἱατηῖραν, ἱασθαι, Ἀλαμπριάται, τέρχνῖα, Μαλανῖαι, Ἀμενῖα, ἀτελία, ἱερεῦς, Παφῖα καὶ Ηυαρῶσι, ἐπιτηρία, Φέτια, ἀφιέναι, μθειάλη (μεγάλη, ἔνθα τὸ *j* ἀνεπτύχθη μετὰ τὴν σίγησιν τοῦ γ) κτ. ⁴ Καὶ εἰς Αἰγυπτιακοὺς παπύρους τῶν π. Χ. χρόνων ἀπαντᾷ ἡ γένεσις εὐφωνικοῦ γ μεταξύ φωνηέντων, οἷον κλάγω (160 π. Χ.), Μνήγιος (189 π. Χ.), Σαραπιγῆον (156 π. Χ.), ὑγιαίνεις (165 π. Χ.) ⁵. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἀποτέλεσμα τῆς συνιζήσεως γνωστῆς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου, ἦτο καθολικώτερον καὶ ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον εἶναι ζήτημα ἂν ἐπρόφερον ὁ λαὸς *i*-ατρὸς χωρὶς ἡμίφωνον μεταξύ τῶν φωνηέντων *i* α, τοῦ ὁποίου ἡ παράλειψις ἐν τῇ γραφῇ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν γραφόντων, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦντες ἱστορικὴν γραφὴν ἢ δὲν διεννοοῦντο κἂν ἢ ἀπλῶς ἀδιαφοροῦσαν νὰ παραστήσουν τὰς ποικίλας φθογγικὰς ἀποχρώσεις τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Προθετικὸν α.

Ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀρχαῖαι λέξεις μὲ ἀρκτικὸν α φαινόμενον περιττόν. Οὕτως ἔχομεν παρ' Ὀμήρω *στάχυς* καὶ *ἄσταχυς*, *στεροπή* καὶ *ἀστεροπή*, ἔπειτα *στράπτω* παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ καὶ *ἀστράπτω* παρ' Ὀμήρω, *σταφίς* παρ' Ἴπποκράτει καὶ *ἀσταφίς* παρ' Ἡροδότῳ ⁶, *σπαίρω* παρ' Ἀριστοτέλει καὶ *ἀσπαίρω* παρ' Ὀμήρω,

¹ Πβ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 155, 282 - 3 καὶ 2, 417.

² Μ. Ἐτυμολ. 621, 51.

³ Ἀποσπ. 168 (ἰδ. Th. Kock, Comicoorum Atticorum fragmenta 1, 644). Πβ. καὶ Ἡρωδιαν. 2, 926.

⁴ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 2, 148. - Ed. Schwyzer 679. 686. - Γ. Ἀναγνωστόπ. 65, 67, 79 καὶ 80.

⁵ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 50 καὶ 2, 149.

⁶ Ὅτι τὸ *σταφίς* εἶναι παλαιότερος τύπος μαρτυρεῖ τὸ συγγενὲς *σταφυλή*. Ἴδ. Liddell - Scott Λεξικὸν ἐν λ. *ἀσταφίς*.

βληχρός παρ' Ἀλκαίῳ καὶ ἀβληχρός παρ' Ὀμήρῳ. Ἐλέγετο ἐπίσης δορός καὶ ἄδορος (ἀσκός), λαλητός¹ καὶ ἀλαλητός, σταφυλῖνος καὶ ἀσταφυλῖνος, φλοισμός² καὶ ἀφλοισμός κττ. Ὁ Ἡρωδιανὸς ἐν παρόδῳ ὁμιλῶν περὶ τῶν τοιούτων ὀνομάτων χαρακτηρίζει τὸ α ἄλλοτε μὲν ὡς ἐπιτατικόν, ἀβληχρός³, ἄλλοτε κατὰ πλεονασμόν, δορός-ἄδορος, στάχυς-ἄσταχυς, σταφίς-ἀσταφίς, σφάραγος-ἀσφάραγος κτλ.⁴, ἄλλοτε δὲ προσθετικόν, λαλητός-ἀλαλητός⁵. Ὁ δὲ λεξικογράφος Liddell-Scott ὀνομάζει αὐτὸ εὐφωνικόν⁶. Καὶ τὸ μὲν ἀθροιστικὸν ἢ ἐπιτατικὸν α ἦτο ἄλλης φύσεως ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἀδελφός, ἄκοιτις, ἄλοχος κττ.⁷, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ πλεοναστικὸν καὶ εὐφωνικὸν λέγουν τίποτε. Ἐνταῦθα πρόκειται ἀπλῶς περὶ α προθετικοῦ, τὸ ὁποῖον προσεκολλήθη εἰς τὴν ἀρχὴν λέξεων διὰ λόγους φωνητικούς. Ὁ Γ. Χατζιδάκις λέγει ὅτι εἰς πολλὰς τοιαύτας λέξεις ἀμαυρωθείσης τῆς σημασίας τοῦ α λέγεται τοῦτο ἀπλῶς πλεοναστικὸν ἢ προσθετικόν, οἷον ἀσταφίς, ἄσταχυς, ἀσταφυλῖνος κτλ.⁸, ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι τὸ ἀσταφίς προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀσταφίς κατὰ προληπτικὴν ἀφομοίωσιν⁹, ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὅτι δύναται τὸ α τοῦτο νὰ εἶναι προῖον φωνητικῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ λέξεων ἀρχομένων ἀπὸ ὠρισμένων φθόγγων ὑποτιθεμένου ὅτι συνέβαινε πολλάκις πρόωρος ἀνύψωσις εἰς ἦχον τοῦ πνεύματος τοῦ ἐκβαλλομένου κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν ἡμιφώνων, οἷον βληχρός-ἀβληχρός¹⁰. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἡμᾶς ἐνδιαφέρει τὸ φαινόμενον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀσχέτως πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως, διότι τὸ ἴδιον φαινόμενον κληροδοτηθὲν διὰ τῶν αἰώνων ὑπάρχει καὶ σήμερον, ὅτε πολλὰι λέξεις λέγονται μὲ τοιοῦτον ἀρκτικὸν α πρὸ παντός συμφώνου, περὶ τοῦ ὁποῖου οὐδὲν βέβαιον ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, οἷον ἀβδέλλα, ἀδυνατός, ἀλάδανος, ἀπήγανος, ἀπηδῶ, ἀράθυμος, ἀρωτῶ (ἐκ τοῦ ρωτῶ), ἀσπίθα, ἀψηλός (ἐκ τοῦ ψηλός) κττ.¹¹. Ὁ Γ. Χατζιδάκις λέγει ὅτι δυνατὸν τινὰ ἐκ τούτων νὰ ἔχουν παραδοθῆ ἐν ποικίλῃ μορφῇ¹². Μόνον εἰς ὠρισμένας κατηγορίας εἴμεθα βέβαιοι πῶς ἐγεννήθη τὸ α. Οὔτω τὰ μὲν

¹ Τὸ λαλητός δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως.

² Τὸ φλοισμός συγγενὲς τοῦ φλοῖστος εἶναι ἀμάρτυρον.

³ ἔκδ. Aug. Lentz 2, 166.

⁴ ἄνωτ. 2, 167, 168, 169, 173 καὶ 408.

⁵ ἄνωτ. 2, 167.

⁶ τόμ. 1, 2α.

⁷ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 321.

⁸ ἄνωτ. 1, 402 σημ. 1.

⁹ ἄνωτ. 1, 407.

¹⁰ ἄνωτ. 1, 400.

¹¹ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 225-6.

¹² ἄνωτ. 1, 229.

ρήματα προσέλαβαν τοῦτο ἐκ συνεκφορᾶς τοῦ θὰ ἢ νά, θὰ πηδῶ - θ' ἀπηδῶ, νὰ ρωτῶ - ν' ἀρωτῶ, τὰ δὲ οὐδέτερα ἐκ συνεκφορᾶς τοῦ ἄρθρου τά, τὰ χεῖλη - τ' ἀχεῖλη, τὰ χνάρια - τ' ἀχνάρια. κττ.

Ἀποσιώπησις τοῦ τελικοῦ ν.

Ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς νέας κοινῆς εἶναι ἡ ἀποσιώπησις τοῦ τελικοῦ ν ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Εἰς τὴν παλαιὰν κοινὴν μαρτυρεῖται τὸ φαινόμενον τὸ πρῶτον ἐφόσον γνωρίζω ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου. Οἱ σύγχρονοι ρήτορες καὶ ποιηταὶ ὄχι μόνον ἔλεγαν, ἀλλὰ καὶ ἔγραφαν πάλι. Διὸ καὶ ὁ Ἀττικιστὴς γραμματικὸς ἐκδίδει ἀφορισμὸν: «πάλι, οὕτω λέγουσιν οἱ νῦν ρήτορες καὶ ποιηταὶ δέον μετὰ τοῦ ν πάλιν ὡς οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν»¹. Ἀλλὰ καὶ παλαιότερον τοῦ Φρυνίχου εἰς ἰδιώματα δὲν ἐξεφωνεῖτο τὸ τελικὸν ν καθὼς πιστοποιεῖται ἀπὸ Παμφυλιακὴν ἐπιγραφὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος, ὅπου ἀναγινώσκεται πόλι², ἀλλαχοῦ δὲ ὑπάρχει πύργο³.

Ἀφαίρεσις τοῦ φωνήεντος ε.

Ὡς πρὸς τὴν τάσιν τῆς ἀποσιωπήσεως τοῦ ἀρκτικοῦ ε παρατηρεῖται ὅτι αὕτη δὲν ἰδιάζει μόνον εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαίαν. Πολλαχοῦ ἀκούεται σήμερα *᾿πειδή*, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἀριστοφάνην Νεφ. 1353-4 ἀναγινώσκωμεν «καὶ μὴν ὄθεν γε πρῶτον ἠρξάμεσθα λοιδορεῖσθαι | ἐγὼ φράσω *᾿πειδή* γὰρ εἰστιώμεθα κτλ.», ὅπου ὁ ἐρμηνευτὴς Fred. Blaydes σημειώνει «notanda arphaeresis post interpunctionem». Ἐὰν ἡ ἀφαίρεσις ἐγένετο ἐν συνεκφορᾷ τοῦ λόγου, θὰ ἠδύνατό τις νὰ διατείνεται ὅτι λόγος προσφδιακὸς ἐν λόγῳ ποιητικῶ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας, ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον δὲν συμβαίνει τοιοῦτον καὶ ἐπομένως ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸν κοινὸν λόγον τοῦ λαοῦ ἐλέγετο *᾿πειδή*.

Ἰδιωματικῶς σήμερα ἀκούεται *᾿γὼ* ἀντὶ *ἐγὼ*, εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης Σφῆκ. 513 «ἂ *᾿γὼ* λέγω» καὶ Ἰππ. 182 «οὐκ ἀξιῶ *᾿γὼ* *᾿μαυτὸν* ἰσχύειν μέγα». Ἐδῶ βέβαια ἡ ἀφαίρεσις ἐγένετο ἐν συνεκφορᾷ τοῦ λόγου δι' αἰτίαν φωνητικὴν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χασμωδίας, ἀλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἀπολύτως δὲν ἔλεγέ ποτε ὁ ποιητὴς *᾿γὼ*, *᾿μαυτόν*, ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἠρχισαν τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς ἀφαιρέσεως. Τὰ ἴδια ἀκριβῶς δύνανται νὰ λεχθοῦν καὶ διὰ τὰ σημερινὰ *κλησία*, *κλησάκι* καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοφ. Ἐκκλησ.

¹ Chr. Lobeck 284. Πβ. καὶ Kühner - Blass 1, 295.

² Γ. Ἀναγνωστόπ. 80.

³ ἄνωτ. 67.

550 ἢ ἰκκλησία. Παραδείγματα τῆς τοιαύτης ἀφαιρέσεως δύναται τις νὰ καταλέξη πολλά. Πβ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 428 «ὅτι ἰπιώρκεις» καὶ 700 «ἦν μὴ ἰκφάγης», Ἀχαρν. 197 «μὴ ἰπιτηρεῖν» καὶ 330 «ἦ ἰπι τῷ θρασύνεται;» καὶ 1079 «μὴ ἰξεῖναι ἰμε μὴδ' ἑορτάσαι», Σφῆκ. 234 «ἔστι που ἰνταῦθα» καὶ 524 «μὴ ἰμμένης», κοινότατον δὲ ἦτο τὸ ἰστίν (ὦρα ἰστίν, ποῦ ἰστιν; κτλ.)¹.

Καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κωμικοὺς ἀφθονοῦν τὰ τοιαῦτα παραδείγματα². Πβ. Φερεκρ. 96, 3 «μὴ ἰπιορκεῖν», Εὐπολ. 320 «ἀνέμου ἰξαιφνης ἀσελγοῦς γενομένου», Πλάτων. 173, 1 «ἐν τῇ ἰρημιά», Στραττ. 45 «μὴ ἰπιχεῖν» Ἀντιφάν. 195, 7 «μὴ ἰξελθεῖν», Ἀλεξ. 3 «μὴ ἰπίσειε», Διόδωρ. 2, 18 «μὴ ἰνοχλεῖν», Φιλῆμ. 4, 10 «μὴ ἰξαπατηθῆς» κτλ.

Ἄλλ' ἂν εἰς τὰ προηγούμενα παραδείγματα ἢ ἀφαίσεις τοῦ ε εἶναι τρόπον τινὰ συμπτωματική, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς τοιαύτη καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σοφοκλ. Φιλοκτ. 591 «λέγω ἰπι τοῦτον ἄνδρε . . . πλέουσιν». Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ συνεχείας τοῦ λόγου καθὼς καὶ εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Ἀριστοφάνους «ἐγὼ φράσω ἰπειδῆ κτλ.»³.

Ὡστε ἡ τάσις τῆς νέας κοινῆς Ἑλληνικῆς νὰ ἀποσιωπᾷ τὸ ἀρκτικὸν ἄτονον ε, οἷον βγάζω, γδύνω, ντροπέομαι, ντροπή, ντύνω, ξεοδεύω, παινώ, σοδεῖα κτλ., εἶναι ἀρχαία κληρονομία⁴.

Β'. ΤΥΠΙΚΑ ΚΑΙ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

Ἵνόματα εἰς -έας.

Ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ κατόπιν μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων παρατηρεῖται ὅτι φέρονται παράλληλα κύρια ὀνόματα εἰς -εὺς καὶ -έας, οἷον Ἀμοιβεὺς - Ἀμοιβέας, Ἀριστεὺς - Ἀριστέας, Θρασεὺς - Θρασεάς, Λεπρεὺς - Λεπρέας, Πρωτεὺς - Πρωτέας, Πυθεὺς - Πυθέας κτλ., ἅτινα κατέλεξεν ὁ Δ. Μαυροφροῦδης⁵.

¹ Παραδείγματα πολλά τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ε κατέλεξεν ὁ Kühner - Blass 1, 241 - 3.

² Εἰς τὰ ἀποσπάσματα τῶν κωμικῶν τούτων εἴχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκδοσιν τοῦ Th. Koch.

³ Καὶ κείνος ἐλέγετο παραλλήλως πρὸς τὸ ἐκεῖνος ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ μέχρι σήμερον λέγεται. Ἄλλ' εἰς τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον ἂν πρόκειται ἀφαίσεις τοῦ ε. Ἴσως πρόκειται προσθήκη ε καὶ ἐπομένως τὸ ἐκεῖνος εἶναι μεταγενέστερον τοῦ κείνος. Πβ. Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 149. - Kühner - Blass 1, 186.

⁴ Ἡ διατήρησις τοῦ ε εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον ὡς ἰδιωματικὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ σήμερον, λ. χ. εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται πάντοτε ἐγβάλλω καὶ ἐβγάλλω, ἐγδύζω, ἐντροπέομαι, ἐντροπή, ἐξοδεύω κτλ.

⁵ σελ. 425.

Ἔστι ταῦτα ἐγεννήθησαν τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ εἶναι φανερόν. Ποῖα ὅμως προγενέστερα; τὰ εἰς -εὐς ἢ τὰ εἰς -έας; Ὁ Μαυροφρύδης θεωρεῖ πιθανὰς καὶ τὰς δύο ἐκδοχάς, *έας -έFας (-ένας) -εὐς ἢ -εὐς -έας*. Δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ἡ δευτέρα ἐτυμολογία εἶναι ἀπλουστέρα καὶ ὀρθότερα καὶ συμφωνότερα πρὸς τοὺς γνωστοὺς γραμματικοὺς νόμους. Λοιπὸν οἱ τύποι Ἄριστέας, Θρασέας, Πρωτέας κτλ. οἱ σχηματισθέντες ἐκ τῆς αἰτιατικῆς Ἄριστεά, Θρασεά, Πρωτέα ἦσαν τοῦ κοινοῦ λόγου, οἱ δημῶδεις. Ἦσαν δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα πάμπολλα. Ὁ Μαυροφρύδης ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μαρτυρουμένων ὑπὸ ἐπιγραφῶν ἀναφέρει καὶ τὰ ἑξῆς, *Αἰνέας, Ἀρχέας, Ἐρμέας, Ἰσέας, Καλλέας, Λυσέας, Νικέας, Στασεάς, Χαβρέας*¹. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀντιπαράκεινται εἰς τὰ ἀρχαιότερα *Αἰνίας, Ἀρχίας, Ἐρμίας, Ἰσίας, Καλλίας, Λυσίας, Νικίας, Στασίας, Χαβρίας*, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ κατάληξις -έας ἐγένετο πολὺ δημοφιλῆς καὶ ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ καὶ ἀντὶ τῆς -ίας.

Ἄνόματα εἰς -έας εὐρίσκονται πολλὰ εἰς τὴν συλλογὴν διαλεκτικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Eduard Schwyzer. Πβ. ἀριθμ. 23 (Λακωνίας) *Νικέας*, 25 (Λακωνίας) *Φιλέας*, 25 (Λακωνίας), 90 (Ἄργους), 154 (Μεγάρων) καὶ 390 (Ναυπάκτου) *Δαμέας*, 341 (Δελφῶν) *Τεισεάς*, 366 (Λοκρίδος) *Πατρέας, Ξενέας, Εὐθέας*, 369 (Ἀμφίσσης) *Ἀριστοκλέας*, 586 (Λαρίσης) *Ἀστοκλέας*, 374 (Ἰπιάτης) καὶ 416 (Ἡλίδος) *Ἀριστέας*, 375 (Λαμίας) *Ξενοκλέας*, 378 (Λαμίας), 406 (Ἡπείρου) καὶ 491 (Θεσπιῶν) *Ἀγέας*, 426 (Ἀχαΐας) *Τιμέας* καὶ *Χαιρέας*, 565 (Φαρσάλων) *Διοκλέας*, 596 (Λαρίσης) *Νικοκλέας*, 655 (Τεγέας) *Φαιδρέας* καὶ *Πολέας*, 661 (Τεγέας) *Δρομέας*, 663 (Μαντινείας) *Θρασέας, Κλέας* κτλ. Ὁμοίως παραδίδει ὁ Ἀθηναῖος Α 8, 6 *Ματρέας* καὶ Α 58, 13 *Χαιρέας*.

Ἄλλο γεγονός τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ -έας ἦτο κοινότερον εἰς τὸν δημῶδη λόγον εἶναι καὶ τὰ ἀσυναίρετα -έας ἀντὶ τῶν -ῆς καθὼς τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν μαρτυρούμενα *Ἀριστοκλέας, Διοκλέας, Νικοκλέας, Φιλέας* καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μαυροφρύδου ἀναφερόμενα *Δαμοκλέας, Ἡρακλέας, Πατροκλέας*² ἀντὶ τῶν συνηρημένων *Ἀριστοκλήης, Δαμοκλήης, Διοκλήης, Ἡρακλήης, Νικοκλήης, Πατροκλήης, Φιλῆης*.

Εἰς τὰς Θεσμοφοριαζούσας τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναγινώσκωμεν τοὺς ἑξῆς διαλόγους. Στίχ. 874 κέξ.

Κηδεστής: Πρωτέως τάδ' ἐστὶ μέλαθρα.

Κρίτυλλα: Ποίου Πρωτέως, | ᾧ τρισκακόδαιμον; ψεύδεται, νῆ τῷ θεῷ, | ἐπεὶ τέθνηκε Πρωτέας ἔτη δέκα.

¹ σελ. 425.

² σελ. 426.

Καὶ στίχ. 881 κέξ.

Εὐριπίδης: Αὐτὸς δὲ Πρωτεὺς ἔνδον ἔστ' ἢ ἐξώπιος;

Κρίτυλλα: Οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ ναυτιᾶς ἔτ', ὦ ξένε, | ὅστις γ' ἀκούσας ὅτι
τέθνηκε Πρωτέας | ἔπειτ' ἐρωτᾶς, ἔνδον ἔστ' ἢ ἐξώπιος;

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω παραγράφου ἀπὸ τοῦ λογοπαίγνιου μανθάνομεν ὅτι παρὰ τὸ Ὀμηρικὸν
Πρωτεὺς ἐλέγετο εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ καὶ *Πρωτέας*. Τὸ ὄνομα φέρεται
καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς¹.

Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν πιστοποιεῖται ὅτι ἡ σημερινὴ παραγωγικὴ κατάληξις
-έας κοινοτάτη εἰς τὴν Μάνην πρὸς σχηματισμὸν ἑπωνύμων, παρὰ τὴν ἑτέραν
πτωτικὴν -έας τῶν προσηγορικῶν βασιλέας, φονέας, χαλκέας κττ., ἐμφανίζεται
εἰς τὴν ἀρχαίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος².

Ὄνόματα εἰς -ᾶς.

Ἡ κοινοτάτη εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πλησμονῆς καὶ ψόγου δηλωτικὴ κα-
τάληξις -ᾶς, οἷον *γλωσσᾶς, κεφαλᾶς, κοιλᾶς, μυτᾶς, χειλᾶς* κττ., ἐπίσης δὲ καὶ
ἐπαγγέλματος καὶ ἄλλων ιδιοτήτων δηλωτικὴ, οἷον *βαρελλᾶς, κρασᾶς, ψαρᾶς, ψω-
μᾶς* καὶ *βρακᾶς, κολοκυνθᾶς, μαχαιρᾶς, φουστανελλᾶς* κττ., ἐμφανίζεται τὸ πρῶ-
τον κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, οἷον *κόρυζα - κορυζᾶς* (ὁ κορυζῆς μεστός,
μυξιάρις), *ὑαλος - οἰαλᾶς = υαλᾶς, φάγος - φαγᾶς, φακῆ - φακᾶς, ψιλὸς - ψιλᾶς* (ἀγέ-
νειος) κττ.³ Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα, δι' αὐτῆς ὅχι μόνον σχηματί-
ζονται ὀνόματα προσηγορικὰ ἐκ πρωτοτύπων οὐσιαστικῶν, ἀλλὰ μεταπλάσσον-
ται καὶ ἐπίθετα. Ὅτι αὕτη προῆλθεν ἀπὸ τὰ εἰς -έας προσηγορικὰ σχηματισμένα
κατὰ τὸν τρόπον τῶν κυρίων ὀνομάτων ἔχει ἤδη διδαχθῆ ὑπὸ ἄλλων⁴. Καθ'
ὁμοιον τρόπον μετεπλάσθησαν καὶ κύρια -έας εἰς -ᾶς, οἷον Ἄπελλέας - Ἀπελλᾶς,
Ἡρακλέας - Ἡρακλᾶς, Πρωτέας - Πρωτᾶς, Σωτηρέας - Σωτηρᾶς κττ.⁵

¹ Ἰδ. *Ραρε Λεξικόν*.

² Ὁ Γ. Χατζιδ. δέχεται ὅτι τὰ εἰς -εὺς μετεσχηματίσθησαν εἰς -έας κατὰ τοὺς πρώ-
τους Βυζαντιακοὺς χρόνους. Ἰδ. Ἀθηνᾶν 5 (1893) σελ. 495 καὶ MNE 2, 271 - 2.

³ Περὶ τῶν προσηγορικῶν τούτων πβ. καὶ *Kühner - Blass* 1, 494.

⁴ Δ. Μαυροφρ. 426. - Γ. Χατζιδ. MNE 1, 420. Ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 351
λέγει ὅτι ἡ κατάληξις -ᾶς ἐπεχωρίασε τὸ πρῶτον ἐν Ἰωνίᾳ εἰς κύρια ὀνόματα, οἷον Ἐπικτᾶς
- ἄδος - ἄδες, ἐκ τούτων δὲ μετεδόθη ὁ τύπος -ᾶς - ᾶ - ἄδες καὶ εἰς τὰ προσηγορικά. Πβ καὶ
Γ Ἀναγνωστόπ. 126.

⁵ Δ. Μαυροφρ. 426.

Σημ. Περὶ μονοσυλλάβων κυρίων ὀνομάτων καθὼς ὁ Γραῶς - τοῦ Γραῖ, ὁ Θαῶς - τοῦ Θαῖ,
ὁ Λᾶς - τοῦ Λᾶ κττ. ἰδ. Ἡρωδιαν. 2, 648.

Ὄνόματα εἰς - (ἀρ)ας μεγεθυντικά.

Ὁ Πλούταρχος πρὸς Κολώτην I, 1 γράφει «Κολώτης, ὃν Ἐπίκουρος εἰώθει *Κολωτάραν* ὑποκορίζεσθαι καὶ *Κολωτάριον*, βιβλίον ἔγραψε κτλ.» Τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Chr. Lobeck θεωρεῖ «*nix sanum*»¹ ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα *Κολωτάρας* καὶ *Κολωτάριον*. Ἄλλὰ ταῦτα δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν ἄλλως παρ' ὅ,τι ὁ ἴδιος νομίζει καὶ ἐπομένως δὲν ἔχομεν λόγους νὰ τὸ ἀπορρίψωμεν. Τὸ *Κολωτάριον* εἶναι εὐνόητον σχηματισθὲν διὰ τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως -*αριον*, καθὼς *ἀνδράριον*, *ἀνθρωπάριον*, *παιδάριον* κτλ., τὸ ὅτι δὲ δι' αὐτῆς ἐσχηματίσθη κύριον ὑποκοριστικὸν δὲν παρέχει κατ' ἐμὲ δυσκολίαν, διότι δὲν ἦτο ἀσύνηθες εἰς τοὺς ἀρχαίους νὰ ὑποκορίζουν καὶ ὀνόματα προσώπων μὲ καταλήξεις οὐσιαστικῶν, οἷον *Δημάριον*, *Ζωσάριον*, *Μουσάριον*, *Νικάριον*, *Σιμάριον*², ἔτι δὲ *Γλυκέριον*, *Γοργόνιον*, *Εὐπράξιον*, *Λεόντιον*, *Μύρτιον*, *Νάννιον* καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα γυναικῶν ὀνόματα. Τὸ ὅτι δὲ ἐλέχθη *Κολωτάριον* καὶ ὄχι *Κολώτιον* καὶ αὐτὸ εὐνόητον, διότι τὸ μὲν -*ιον* ἦτο μᾶλλον χαϊδευτικόν, τὸ δὲ -*αριον* περιεῖχε μᾶλλον ἔννοιαν σκωπτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς ἐχρειάζετο ὁ ὑποκορίσας τὸ *Κολώτης* διὰ νὰ ἐπιδεινώσῃ περισσότερον τὸ σκῶμμα ὑποκορίσας ὄνομα ἀνδρὸς θηλυπρεπῶς. Πῶς ὅμως ἐσχηματίσθη τὸ *Κολωτάρας*; Νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε τότε καὶ μεγεθυντικὴ κατάληξις -*άρας* εἶναι τολμηρόν, διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν γνωρίζω κανένα παράδειγμα. Διὰ τοῦτο ὑποθέτω ὅτι τὸ *Κολωτάρας* προῆλθεν ἀπὸ τὸ *Κολωτάριον* διὰ τῆς ἀντικαταστήσεως τοῦ -*ιον* διὰ τοῦ -*ας*. Τοῦτο κατ' ἐμὲ δὲν ἦτο ἀδύνατον, διότι εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐφέροντο πολλὰ κύρια ὀνόματα εἰς -*ας*, καθὼς εἶδαμεν ἀνωτέρω. Δηλαδή ὁ εἰπὼν τὸ *Κολωτάριον* διὰ νὰ τὸ ἀπαλλάξῃ χαριστικῶς φερόμενος ἀπὸ τὴν σκωπτικὴν ἔννοιαν τὸ ἔτρεψεν εἰς *Κολωτάρας* ἀφαιρέσας μόνον τὸ -*ιον* καὶ ὄχι ὅλον τὸ -*αριον*. Καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὅστις ἀνέγνωσε *Κωλωταράς*, παράγει ἀπλῶς ἐκ τοῦ *Κωλωτάριον*³. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν τὸ *Κολωτάρας* παραποιημένος καὶ ἐπηυξημένος τύπος τοῦ *Κολώτης* δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχη σημασίαν σκωπτικὴν, διὰ τοῦτο δὲν θεωρῶ ἀπίθανον ὅτι ἀπεδῶ ἔχομεν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς μεγεθυντικῆς καταλήξεως -*άρας*, μὲ τὴν ὁποίαν σχηματίζονται εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν μεγεθυντικὰ κύρια ὀνόματα, οἷον *Γεώργις* - *Γεωργάρας*, *Νικόλας* - *Νικολάρας* κτλ.⁴

¹ Παθολ. 258 σημ. 13.

² Πβ. ἀνωτ. 75 σημ. 36.

³ MNE 1, 420.

⁴ Ἰδ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς.

Γενική τῶν πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς - α καὶ - η.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον ὄλαι αἱ γενικαὶ τῶν ἀρσενικῶν πρωτοκλίτων ἔληγαν εἰς - ου, τοῦ νεανίου, τοῦ ταμίου, τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοῦ Πελοπίδου, τοῦ Περδίκου κτλ. Δὲν ἐβράδυνεν ὁμως νὰ ἐμφανισθῇ καὶ ἡ γενικὴ εἰς - α εἴτε κατ' ἀναλογικὴν ἐξίσωσιν πρὸς τὰς ἄλλας πτώσεις εἴτε καὶ κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων διαλέκτων, Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς, τῶν ὁποίων ὄλαι αἱ πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ ἐφέροντο μετὰ τοῦ α, ποιητᾶς - ποιητᾶ - ποιητᾶ - ποιητᾶν κτλ., οὕτω δὲ ἐλέχθη τοῦ μανδραγόρα, τοῦ μητραλοία, τοῦ πατραλοία, τοῦ ὄρνιθοθήρα κτλ.¹ Ἐνεφανίσθη δὲ τὸ α τοῦτο ὄχι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, καθὼς ἐλέχθη², ἀλλὰ παλαιότερα. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα ἀπαντῶμεν ἐν τῇ Ἀττικῇ γραμματείᾳ ὀνόματα εἰς - α ἐν τῇ γενικῇ, οἷον τοῦ Μισγόλα³, τοῦ Μάσκα⁴ κτλ. Καὶ τὸ μὲν Μάσκας εἶναι ὄντως ὄνομα ξενικόν, τὸ ἴδιον δύναται νὰ συμβαίη καὶ διὰ τὸ Μισγόλας, ἀλλ' αὐτὸ μᾶς εἶναι ἀδιάφορον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅπως ἔλεγαν τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοῦ Πελοπίδου, ὀνόματα καὶ ταῦτα δύναται τις νὰ εἴπῃ ξένα δι' αὐτοὺς ὡς Δωρικά, θὰ ἠδύναντο νὰ εἴπουν καὶ τοῦ Μισγόλου, τοῦ Μάσκου. Τὸ ὅτι δὲν τὸ εἶπαν σημαίνει ὅτι ἡ γενικὴ εἰς - α τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων δὲν τοὺς ἦτο ἀσυνήθης.

Περὶ τῶν εἰς - ας κυρίων ὀνομάτων τῶν ἐχόντων τὴν γενικὴν εἰς - α διέλαβε διὰ μακρῶν καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς καταλέξας πάμπολλα παραδείγματα, παρὰ δὲ τὰ ξενικὰ Ἄβας - α, Χάλβας - α, Σάκας - α, Κέρσας - α κτλ. καταγράφει καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Ἀρχύτας - α, Εὐρώτας - α, Εὐρώπας - α, Ἰδας - α, Λίχας - α, Μέγας - α, Σκόπας - α, Τιμαχίδας - α κτλ.⁵ Μεταξὺ τῶν ἐξισωθέντων κατὰ γενικὴν φέρονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὰ κοινόχρηστα Πausανίας, Περδίκας, Πυθαγόρας, τὰ ὁποῖα ὡς γνωστὸν εἰς τὴν ἄλλην γραπτὴν παράδοσιν φέρονται κατὰ γενικὴν εἰς - ου⁶. Ὑπῆρχε δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ γραμματικοῦ ἡ καθολικὴ πεποίθησις ὅτι ἡ γενικὴ πῶσις εἰς - α ἦτο Δωρικὴ καὶ ὅτι αὕτη εἶχε γίνοι κοινὸν κτῆμα τῆς τότε ὁμιλουμένης. «Ἐπὶ τῶν εἰς ας βαρυτόνων, ἐὰν εὐρωμεν εἰς α τὴν γενικὴν, οἷον τοῦ Παπία καὶ τοῦ κοχλία, Δωρικὴν αὐτὴν λέγομεν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ συνή-

¹ Δ. Μανροφρ. 500. - Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 70 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 63.

² Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 63.

³ Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχ. 43, 50, 53 (ἐκδ. Didot).

⁴ Ξενοφ. Ἀνάβ. 1, 5, 4.

⁵ 2, 650 - 7.

⁶ Πβ. καὶ Γ. Χατζιδ. ΣΙΕ 62.

θη γενομένην»¹. Ἡ πληροφορία τοῦ γραμματικοῦ εἶναι πολύτιμος, διότι μᾶς κάμνει νὰ πιστεύωμεν ὅτι καθὼς ἐλέγετο ὁ κοχλίας - τοῦ κοχλία, χωρὶς ἄλλο θὰ ἐλέγετο καὶ τοῦ νεανία, τοῦ ταμία κττ. ὅπως καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν.

Ὅμοιον ἔξομαλισμὸν θὰ ἐδικαιοῦτο κανεὶς νὰ περιμένη καὶ εἰς τὴν γενικὴν τῶν εἰς -ης πρωτοκλίτων. Ὅπως ἔλεγαν οἱ ἄνθρωποι ὁ Σκόπας - τοῦ Σκόπα, θὰ ἠδύναντο νὰ εἶπουν καὶ ὁ Ἀριστείδης - τοῦ Ἀριστείδη κττ., πράγματι δὲ ἀναγινώσκειται εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 170 μ. Χ. τοῦ προεσβετιῆ καὶ τοῦ 278 π. Χ. τοῦ Ἀριστείδη, εἰς πάπυρον δὲ τοῦ 153 μ. Χ. τοῦ ἀπηλιώτη². Καὶ μόνον εἰς τὸ παράδειγμα Ἀριστείδη στηριζόμενοι δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων ἡ γενικὴ ἀρχομένου τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος ἔληξεν εἰς -η ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν³.

Ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἤρχισαν καὶ τὰ τριτόκλιτα νὰ σχηματίζουν τὴν γενικὴν εἰς -η ἀντὶ -ους ἢ -έους, οἷον τοῦ Ἀγαθοκλῆ κττ.⁴

Ὄνόματα εἰς -ι(ο)ν καὶ -ι(ο)ς.

Εἰς μακρὰν πραγματείαν «περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὀνομάτων εἰς -ις -ιν ἀντὶ -ιος -ιον» ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐξηγεῖ καλὰ πῶς ἔγινεν ἡ συγκοπὴ τοῦ ο εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα⁵. Τὸ μόνον ποῦ λείπει ἀπὸ τὴν ἀξιόλογον αὐτὴν μελέτην εἶναι ὅτι δὲν καθορίζεται ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεως ἑνὸς ἐκάστου τῶν συγκεκριμένων τύπων, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν ἀπὸ πότε ἤρχισεν ἡ κολόβωσις τῶν ὀνομάτων τούτων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὀργανικὸν νόμον τῆς γραμματικῆς. Εἰς ἐπιγραφὰς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἀπαντῶμεν Δάμις (Δάμιος), Δημήτρις (Δημήτριος), Ἑλλάδις (Ἑλλάδιος), Νύμφις (Νύμφιος), Ξένις (Ξένιος), Σίλλις (Σίλλιος), Στράτις (Στράτιος), Φίλις (Φίλιος) κττ. Ὅμοίως συγκεκριμένα ὀνόματα γυναικῶν Ἀφροδεῖσιν, Ἐλευθέρην, Ἐρώτιν, Καλλίστιν, Σιβύρτιν, Φιλημάτιν, Χαρίτιν ἐκ τῶν πλήρων Ἀφροδεΐσιον, Ἐλευθέριον, Ἐρώτιον κττ. Εἰς μεταγενέστερον συγγραφέα εὐρίσκομεν Φύλλις (Φύλλιος), εἰς τὸν Πλούταρχ. Φάλις (Φάλιος), Πausan. Βάκχις (Βάκχιος) ὡς ἀρχαῖον ὄνομα Κορινθίου καὶ Γνάθις (Γναθίος), κωμικὸν Ἡρακλείδ. (340 π. Χ.) Φάμις (Φάμιος - Φήμιος), Λυσ.

¹ 2, 665. Πβ. καὶ G. N. Hatzidakis, Einleitung in die neugriechische Grammatik 77.

² Γ. Χατζιδ. MNE 1, 429.

³ Ἀναμφιβόλως μέγα βῆμα πρὸς τὴν δημοτικὴν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὁ ἔξομαλισμὸς οὗτος τῶν πρωτοκλίτων ἀρσενικῶν εἰς -ας καὶ -ης.

⁴ Γ. Χατζιδ. MNE 1,70. Πβ. καὶ τοῦ ἰδίου Einleitung 76.

⁵ Ἐν Ἀθηνῶν 12 (1900) 285 - 303. Πβ. καὶ Δ. Μαυροφρ. 432 κέξ.

32, 24 Ἄλεξις (Ἄλέξιος), Ἄριστοφ. Βάτρο. 14 Λύκις (Λύκιος) καὶ Ἄχαρον. 16 Χαίρις (Χαίριος), Αἰσχύλ. Πέρσ. 995 Ξάνθις (Ξάνθιος), Ὅμηρ. Β 858 Χρόμις (Χρομίος πολλαχοῦ παρ' αὐτῶ)¹.

Καὶ οὐσιαστικὰ συγκεκριμένα ἀρχίζουν ν' ἀναφαίνωνται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Εἰς Αἰγυπτιακοὺς παπύρους ἀνεγνώσθη ἡμόλιον (259 π.Χ.), ἀργύριον (165 π.Χ.), ἐγκοιμήτριον καὶ ἐκμαγήν ἐκ τοῦ ἐκμαγεῖον (163 π.Χ.), ἡμιωβέλιον δὲ ἐπὶ νομίσματος Αἰγίου (146 π.Χ.)²

Ὡστε, καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, τὰ συγκεκριμένα δημοτικά ὀνόματα Γρηγόρις, Δημήτρις κττ. εἶναι ἀρχαιότατα — ἤδη παρ' Ὅμηρῳ Χρόμις — τὰ δὲ οὐσιαστικὰ εἰς -ι(ν), μαχαίρι, ποτήρι, χωράφι κττ. ἀνέρχονται τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Παρεκτεταμένος πληθυντικός εἰς -τα.

Περὶ τῶν παρεκτεταμένων πληθυντικῶν ἰδιωμάτων τινῶν ἀλόγατα, βάρητα, βάρητα, δάσητα, ἐθίματα, θέρητα, κέρδητα, ὄνειρατα, πάχητα, προσώπατα κττ. ἔχουν πραγματευθῆ ὁ Δ. Μαυροφρύδης³ καὶ Γ. Χατζιδάκις⁴ ἐρμηνεύσαντες αὐτοὺς ὡς ἀναλογικοὺς σχηματισμοὺς κατὰ τὸ ὀνόματα, πράγματα, πρόβατα κττ. Ἄς μὴ νομισθῆ ὅτι ἡ παρέκτασις αὕτη διὰ τοῦ -τα εἶναι γνώρισμα τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἦδη ὁ Ὅμηρος παρὰ τὸ ἐν ο 332 πρόσωπα εἶπε καὶ ἐν σ 192 προσώπατα⁵ κατὰ τὸ ὀνόματα, σώματα κττ. καθὼς καὶ γούνατα, δούρατα, οὔατα, καρήατα, ὀνήατα κττ. πάντα ταῦτα παρεκτεταμένα⁶. Γνωστός ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὅμηρου καὶ ὁ τύπος ὄνειρατα (ν 87) παρὰ τὸ ὄνειρα, οὔτος βέβαια ὄχι κατὰ μεταπλασμόν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου τύπου ὄνειραο, ὅθεν καὶ ὄνειρατος, ὄνειρατι, ὄνειρασι. Κατὰ τὸ σχῆμα ὄνειρατα-ὄνειρασι ἐλέχθη προσώπατα-προσώपाσι ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου Η 212, ὅπου τὸ προσώπασι δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἄλλως. Ἦσαν λοιπὸν οἱ σύγχρονοι τοῦ Ὅμηρου ἐξοικειωμένοι εἰς τοὺς διφασίους τύπους πρόσωπα καὶ προσώπατα, ὄνειρα καὶ ὄνειρατα, ὅσον δὲ δυνάμεθα νὰ ψέξωμεν ἐκείνους διὰ τὸ προσώπατα παρὰ τὸ πρόσωπα, ἄλλο τόσον καὶ τὸν Νεοέλληνα διὰ τὸ ἀλόγατα παρὰ τὸ ἄλογα καὶ τὸ ὄνειρατα παρὰ τὸ ὄνειρα, ἀφοῦ καὶ τοῦτο ἀρχαι-

¹ Πβ. καὶ τὰ παρὰ Kühner - Blass 1, 422 Λύσις, Νίκις, Σῶσις.

² Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀθηνᾶ 12 (1900) 289.

³ 435 - 6.

⁴ ΜΝΕ 1, 401 - 2 καὶ 2, 45.

⁵ Πβ. καὶ Ὀππιαν. Κυνηγ. 1, 419. 3, 220. 4, 343 καὶ Ἀνθολ. Παλατ. 5, 231.

⁶ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 114.

όθεν παρεδόθη καὶ καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴν συχνὴν χρῆσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ¹ ἦτο εἰς τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον συνηθέστερον παρὰ τὸ ὄνειρα.

Γενική τῶν ὀνομάτων εἰς -ῶ.

Ὡς γνωστὸν τὰ εἰς -ῶ Δωρικὰ ὀνόματα ἐσηματίζαν τὴν γενικὴν εἰς -ῶς, Ἀκευσῶς, Ἀφροδῶς, Ἀχῶς, Δαμῶς, Θεανῶς, Καλλιστῶς², Νεικασῶς, Ξενῶς, Σαπφῶς κτλ. Ὁ Η. Ahrens δέχεται ὅτι ἡ μὲν ἀρχαία αὐστηρὰ Δωρικὴ ἔχει τὸ ῶς, ἡ δὲ ἀνειμένη μεταγενεστέρα τὸ οῦς, ὡς Ἀριστοῦς, Κλεοῦς, Συρακοῦς, ἀμφιβάλλει δὲ ἂν πρόπη ν' ἀναχθοῦν εἰς τὴν ἀρχαίαν Δωρικὴν τὰ εἰς μεταγενεστέρας Δωρικὰς ἐπιγραφὰς ἀπαντῶντα εἰς -ῶς³. Ὁ Kühner - Blass χαρακτηρίζει τὰ νεώτερα ταῦτα ὡς ἀναλογικὰς ἐξισώσεις, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν Καλλιστῶ ἐλέχθη καὶ γενικὴ Καλλιστῶς⁴. Κατ' ἐμὲ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπλούστερον. Ἡ μὲν Δωρικὴ κατάληξις ἦτο πάντοτε δι' ὅλων τῶν αἰώνων -ῶς⁵, ὅπου δὲ εἰς Δωρικὰς πολιτείας ἀπαντᾷ τὸ -οῦς, τοῦτο ἦτο δάνειον ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἡ γενικὴ -ῶς τῆς νέας Ἑλληνικῆς, τῆς Ἀργυρῶς, τῆς Χρυσῶς κτλ. πῶς πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ; Εἶναι ἡ παλαιὰ Δωρικὴ ἢ νεώτερος σχηματισμὸς διὰ τῆς προσθήκης τοῦ *s* εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καθὼς συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ θηλυκὰ; Καὶ τοῦτο δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ὀρθὸν ν' ἀπορριφθῆ τελείως. Κατ' ἐμὲ ἡ παλαιὰ Δωρικὴ γενικὴ δὲν ἐξηφανίσθη ποτὲ καὶ εἶναι ἔν ἀπὸ τὰ Δωρικὰ στοιχεῖα τὰ εἰσελθόντα εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων διασωθεῖσα μέχρις ἡμῶν. Ὁ Γ. Χατζιδάκις στηριζόμενος εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ahrens δέχεται ὅτι ὁ ἀπλοῦς οὔτος σχηματισμὸς -ῶ -ῶς δὲν εἶναι ἐπίδρασις Δωρικὴ, ἀλλ' ἀνεπτύχθη εἰς αὐτὴν τὴν κοινήν, κατὰ δὲ τὸ γνήσιον τοῦτο τῆς Κοινῆς σχῆμα λέγεται καὶ τώρα ἢ Μαργαρῶ τῆς Μαργαρῶς, ἢ Θεοφανῶ τῆς Θεοφανῶς⁶.

Ὄνόματα εἰς -οῦς -οῦ.

Τὰ σημερινὰ θηλυκὰ προσηγορικὰ ἢ ἀνδρωνυμικὰ ἢ ἀβγουλλοῦ, ἢ μωλω-

¹ Φάλαρ. Α 4, Τόξαρ. 9, Ὄνειρ. 25, Περιεργ. 26.

² Πβ. IG 9 (1) 374, 3 «συνευδοκεούσας καὶ τὰς θυγατρὸς Καλλιστῶς».

³ De Dialecto Dorica, Göttingae 1843, σελ. 238.

⁴ 1, 455.

⁵ Κατὰ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 312 εἰς τὰς Δωρικὰς διαλέκτους διὰ τὴν ἀνοικτοτέραν προφορὰν τοῦ *o* τὰ δύο *o* συνηροῦντο εἰς *ω*, ἐνῶ εἰς τὴν Ἀττικὴν διὰ τὴν κλειστοτέραν εἰς *ου*.

⁶ MNE 1, 67 καὶ ΣIE 64 καὶ 95.

ποῦ, ἢ χορταροῦ, ἢ Βασιλοῦ κττ. ἀνάγονται εἰς τὰ μεταγενέστερα Ἰωνικά ὀνόματα Ἐπαφροῦς, Ἐπικτοῦς κττ., ταῦτα δὲ εἰς τὰς περισπωμένας αἰτιατικὰς τῶν νεωτέρων Ἰώνων Ἀρτεμοῦν, Ἰοῦν κττ., αἱ ὁποῖαι ὠρμήθησαν ἐκ τῶν γενικῶν εἰς -οῦς ἐξ ὀνομαστικῆς εἰς -ώ¹.

Μεταπλασμός τριτοκλίτων εἰς πρωτόκλιτα.

Ἡ δημοτικὴ λέγει ὁ Αἴας - τοῦ Αἴα - τὸν Αἴα(ν) καθὼς καὶ ὁ Ἀντρέας - τοῦ Ἀντρέα - τὸν Ἀντρέα κττ. Τὴν αἰτιατικὴν Αἴαν ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀλκαῖον² ἀντὶ Αἴαντα, ἀλλὰ καὶ Θόαν ἀντὶ Θόαντα εἰς ἀπόσπασμα Ἡσιόδου ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ, «ἡ δὲ Θόαν τέκεν υἱόν»³, καὶ λυκάβαν ἀντὶ λυκάβαντα εἰς Λεσβιακὴν ἐπιγραφὴν⁴. Ὁ Ἡρωδιανὸς ἐπὶ τοῦ προκειμένου λέγει «παρὰ τοῖς ποιηταῖς εὐρίσκομεν τοιαῦτα [εἰς ας]... ἰσοσυλλάβως κλιθέντα, οἷον ὁ Βίας τοῦ Βία, ὁ Δρύας τοῦ Δρύα, ὁ Θόας τοῦ Θόα ὡς παρ' Ἡσιόδω, ἡ δὲ Θόαν τέκεν υἱόν, ὁ Αἴας τοῦ Αἴα ὡς παρ' Ἀλκαίω, Αἴαν τὸν ἄριστον»⁵ καὶ ὅτι ταῦτα «μὴ ἀπὸ Δωρίδος διαλέκτου μηδὲ κατὰ ποιητικὴν ἄδειαν ὄντα διὰ τοῦ ντ κλίνεται, οἷον Αἴας Αἴαντος, Θόας Θόαντος, Βίας Βίαντος, Δρύας Δρύαντος»⁶. Καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ Χοιροβοσκὸς λέγων «οἱ γὰρ ποιηταὶ μέτρῳ δουλεύοντες πολλάκις διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου παραβαίνουσι τὸν κανόνα»⁷. Ὅτι δὲν πρόκειται οὔτε περὶ τύπων Δωρικῶν οὔτε περὶ μετρικῆς ἀνάγκης, καθὼς λέγει ὁ γραμματικὸς, ἀλλὰ περὶ τύπων εὐχρηστων εἰς τὸν δημῶδη λόγον, εἶναι φανερόν. Ὁ μεταπλασμὸς τῆς αἰτιατικῆς ἐγίνε κατὰ τὰ πρωτόκλιτα ἄρσενικὰ εἰς -ας, ὁ ταμίας - τὸν ταμίαν κττ., ὅπως καὶ τὸ Ὀμηρικὸν λᾶας ἔχει αἰτιατικὴν λᾶαν⁸, ἡ δὲ γενικὴ Αἴα, τὴν ὁποίαν ὁ Χοιροβοσκὸς φαίνεται θεωρῶν ὡς ἀρχὴν τοῦ μεταπλασμοῦ⁹, προῆλθεν ἀναλογικῶς πρὸς τὰς ἄλλας πτώσεις. Ἀλλὰ δύναται καὶ ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ ἡ μεταβολὴ αὕτη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἑξομοιώσεως καὶ τῆς αἰτιατικῆς τῶν τριτοκλίτων ὀδοντοκλήκτων πρὸς τὴν αἰτιατικὴν τῶν φωνηεντολήκτων, οἷον κατὰ τὸ ὄφις, πόλις - ὄφρις, χάρις καὶ ὄφιν, πόλιν - ὄριν,

¹ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 90 καὶ 2, 78, Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 54 καὶ 58 καὶ ΣΙΕ 95. - Γ. Ἀναγνωστόπ. 126.

² Th. Bergk, Ἀποσπ. 48.

³ 2, 649.

⁴ Πβ. H. Ahrens, De dialectis Aeolicis, Gottingae 1839, σ. 114. - Kühner - Blass 1, 422.

⁵ 2, 649.

⁶ ἄνωτ.

⁷ I. Bekker, Anecdota Graeca 1183.

⁸ Πβ. Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 58.

⁹ I. Bekker ἄνωτ.

χάριν, περαιτέρω δὲ καὶ κατ' ἐπέκτασιν τοῦ ἀναλογικοῦ τούτου νόμου καὶ *Οἰδίπους - Οἰδίπουν*, *τρίπους - τρίπουν*, *πολύπους - πολύπουν*, *ποσότης - ποσότην* κττ., ἐλέχθη καὶ *Αἴας - Αἴαν*, *Θόας - Θόαν*, *λυκάβας - λυκάβαν*¹.

Κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας, καθὼς διδάσκει ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὅτε ἔλειψε κάθε διαφορὰ μεταξὺ τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων καὶ ἐξωμοιώθησαν κατὰ τὴν ποσότητα αἱ αἰτιατικαὶ τῶν τριτοκλίτων πρὸς τὰς πρωτοκλίτους εἰς *-αν*, ἤρχισαν νὰ σχηματίζονται καὶ αἱ ὀνομαστικαὶ τῶν ἀρχαίων τριτοκλίτων κατὰ τὰ πρωτόκλιτα εἰς *-ας* καὶ *-α*, ἥτοι ἐλέχθη ὁ *ἄντρας*, ὁ *βασιλέας*, ὁ *πατέρας*, ἡ *μητέρα*, ἡ *νύκτα* κττ.².

Τὰ εἰς *-της -τητος* παλαιὰ τριτοκλιτα οὐσιαστικὰ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν μετεπλάσθησαν εἰς πρωτόκλιτα, ἡ *νεότη* καὶ *νεότητα*, ἡ *ἀνθρωπότη* καὶ *ἀνθρωπότητα*, ἡ *πλουσιότη* κττ.³ Εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου ταῦτα διατηροῦν τὴν παλαιὰν κατάληξιν *-τη* τοῦ *η* προφερομένου ὡς *ε*, οἷον ἡ *ἀγουρότε - τὴν ἀγουρότεν*, ἡ *παιδότε - τὴν παιδότεν* κττ. Καὶ ἐδῶ τὸ φαινόμενον εἶναι παλαιόν, διότι μαρτυρεῖται ἀπὸ τῶν μεταγεστέρων χρόνων ἡ αἰτιατικὴ τὴν *ποσότην*⁴.

Μεταπλασμὸς τριτοκλίτων εἰς δευτερόκλιτα.

Οἱ *ἀρχόντοι*, *γερόντοι*, *δαιμόνοι*, *κοράκοι* κττ. λέγονται ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ. Ταῦτα δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν καὶ ὡς νεώτεροι μεταπλασμοὶ τῶν τριτοκλίτων κατὰ τὰ πολλὰ δευτερόκλιτα, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη ὁ Γ. Χατζιδάκις⁵, δύνανται ὅμως νὰ ἐρμηνευθοῦν καὶ ἄλλως. Ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὅτι ἤδη εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἱ λαλοῦντες ἀπατηθέντες ἀπὸ τὴν παροξύτονον γενικὴν πληθυντικὴν τῶν τριτοκλίτων ὁμοίων πρὸς τὴν τῶν δευτεροκλίτων (*προβάτων* : *χρημάτων* = *προβάτοις* : *χρημάτοις*) ἐσχημάτισαν καὶ τὴν δοτικὴν πληθυντικὴν τῶν παροξύτωνων εἰς τὴν γενικὴν τριτοκλίτων κατὰ τὰ δευτερόκλιτα⁶. Οὕτω λοιπὸν εἶπαν *εἰσαγόντοις*, *ἐξαγόντοις*, *ἐπικατασταθέντοις*, *ἐπιτελούντοις*, *ἐγλογευόντοις*, *πάντοις*, *δοκιμασθέντοις*, *πλειόντοις*, *κατοικεόντοις*, *ἀγώνοις*, *ὄντοις*, *ἐν ἑτέοις δεκατρίοις*, *ἀποσταλέντοις*, *παραγεγονότοις*, *ἐν ἀνδροῖς τρείοις*, *ἐν ἑτέοις τεττάροις*, *μειόντοις*, *εὐορκεόντοις*, *ἐφιορκεόντοις*, *ἀρχόντοις*, *ἰπέοις*, *χρη-*

¹ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 55 - 6.

² MNE 2, 7.

³ Γ. Χατζιδ. MNE 2, 9.

⁴ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 56.

⁵ MNE 2, 2 - 4.

⁶ ἀνωτ. 2, 3.

μάτοις, έντυγχανόντοις, γερόντοις, παθημάτοις κττ¹. Διατί νά μὴ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῶν δοτικῶν τούτων ἀρχόντοις, γερόντοις, ἐσχημάτισαν οἱ ἄνθρωποι τὸς ὀνομαστικὰς ἀρχόντοι, γερόντοι, αἱ ὁποῖαι ἐκληρονομήθησαν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως; Τὸ ὅτι οἱ τύποι οὗτοι ἦσαν ἰδιωματικοὶ δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν, διότι ἡ δημοτικὴ κοινὴ δὲν ἦτο γέννημα μόνον τῆς ἀκραιφνοῦς Ἀττικῆς διαλέκτου. Εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς συνετέλεσαν καὶ αἱ ἄλλαι διαλέκτοι. Ἄλλωστε κατ' ἀρχὴν δὲν μπορούμεν νά τοὺς ἀποκλείσωμεν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον. Τὸ παράδειγμα παθημάτοις, περὶ τοῦ ὁποῖου κατωτέρω, μαρτυρεῖ ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν ὑπῆρχαν, ἀλλὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστοὶ διὰ τὴν ἑλλιπῆ γραπτὴν παράδοσιν. Ὡς πρὸς τὸν τόνον δὲ τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἂν ἔτι δεχθῶμεν ὅτι δὲν εἶπαν ἀμέσως ἀρχόντοι, γερόντοι, ἀλλ' ἄρχοντοι, γέροντοι κατὰ τὸ σχῆμα ἀνθρώποις - ἄνθρωποι, μᾶς εἶναι ἀδιάφορον. Οὗτος ἠδύνατο ν' ἀλλάξῃ θέσιν βραδύτερον, ὅτε οἱ λαλοῦντες κατὰ τὸ ἀνθρώπων ἀνθρώποις ἀνθρώπους εἶπαν καὶ ἀνθρώποι².

Ὡς γνωστὸν παρὰ τὸν Ἀττικὸν τύπον μάρτυς καὶ τὸν Αἰολικὸν μάρτυρ, ἀμφοτέρους τριτοκλίτους, περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη ὁ Γ. Χατζιδάκις³, εἰς τὸν Ὅμηρον π 423 ἀπαντᾷ ὁ δευτερόκλιτος τύπος μάρτυρος («Ζεὺς μάρτυρος») καὶ πληθ. μάρτυροι Β 303 («ἔσπε δὲ πάντες μάρτυροι»), Γ 280 («ὕμεῖς μάρτυροι ἔσπε»), Χ 255 («ἄριστοι μάρτυροι ἔσονται»), Ξ 394 («μάρτυροι... θεοί»)⁴. Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς Δελφικὰς καὶ Αἰτωλικὰς ἐπιγραφάς⁵. Περὶ

¹ Η. Ahrens, De dialectis Aeolicis 230 καὶ 236. - Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 3-4 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 101-2. - Γ. Ἀναγνωστόπ. 93 καὶ 94. Περὶ τῶν τύπων τούτων ἰδὲ καὶ ἐπιγραφὰς Ed. Schwyzer ἀριθμ. 48, 74, 331, 332, 333, 335, 338, 339, 342, 353, 363, 366, 381, 411, 425 καὶ ἀλλαχοῦ. Πβ. καὶ Εὐστάθ. 279, 38 «εἰ διὰ τὴν τοῦ ρ χρῆσιν μόνην ἐκληροῦντο οἱ Ἐρετριεῖς τὸ βαρβαρόφωνον, τίνες ἂν καλοῖντο οἱ Αἰτωλοὶ ἀλλόκοτα λαλοῦντες ὡς ὁ γραμματικὸς Ἀριστοφάνης παρέπηξεν οἷς ἔφη περὶ καινοτέρων λέξεων; τὴν γὰρ γέρον γέροντος γενικὴν ἀναγαγόντες εἰς εὐθειαν γράφουσιν οὕτω, Μιλασίους καὶ ταῖς συναρχαίαις καὶ τοῖς γερόντοις, τοῦτέστιν ἐπιστέλλομεν οἱ Αἰτωλοὶ τοῖς Μιλησίοις καὶ τὰ ἐξῆς, τὸ δ' αὐτό φησι φαίνεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ παθήματος, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ, μὴ καταγελάτε τοῖς ἐμοῖς παθημάτοις». Φαίνεται ὅτι οὗτος παρανοήσας τὸ πρᾶγμα ἐνόμισε τὸ γερόντοις καὶ παθημάτοις ὡς ἐξ ὀνομαστικῆς δευτεροκλίτων, ὅτι δηλ. ὁ μεταπλασμὸς ἔγινεν εἰς τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ καὶ ὄχι εἰς τὴν δοτικὴν τοῦ πληθυντικοῦ.

² Περὶ τούτου ἰδ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ, 1, 26 καὶ 2, 90.

³ Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 529. Αὐτόθι 2, 42-3 ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἀμφοτέροι οἱ τύποι προέρχονται ἐκ τοῦ πληρεστέρου μάρτυρος.

⁴ Πβ. καὶ Kühner - Blass 1, 510.

⁵ Πβ. Ed. Schwyzer 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 355 A C D 390, 391. Παρὰ τὸ δευτερόκλιτον μάρτυροι ἀπαντᾷ καὶ τὸ τριτόκλιτον μάρτυρες αὐτόθι 335-339. Ὡστε μετεχειρίζοντο καὶ τοὺς δύο τύπους ἀδιαφόρως.

τῆς λέξεως ἐπραγματεύθη ὁ Ἡρωδιανὸς εἰπὼν τὰ ἐξῆς: «Τὰ εἰς *υρ* βαρύνεται, οἷον μάρτυρ, γίνεται δὲ ἐκ τοῦ μάρτυς κατὰ τὴν Αἰολέων διάλεκτον· ἐκεῖνοι γὰρ τὸ σ εἰς ρ μεταβάλλουσι τὸ οὔτος οὔτορ λέγοντες καὶ τὸ ἵππος ἵπορ. Οὕτως οὖν καὶ μάρτυς μάρτυρ, ἀφ' ἧς ἐκπίπτει πληθυντικὸν οἱ μάρτυρες παρὰ τε κωμικοῖς καὶ Ἰππώνακτι. Οἱ δέ γε μάρτυροι ἀπὸ τῆς ὁ μάρτυρος εὐθείας, οἷον Ζεὺς δ' ἄμμ' ἐπιμάρτυρος ἔστω (H 76)»¹. Καὶ «ἀπὸ γενικῶν εὐθείαι παράγονται τῶν μὲν ὑπὲρ δύο συλλαβὰς ὁμοίως τῇ εὐθείᾳ κατὰ τὸν τόνον προπαροξυνόμενοι καὶ ἐν ἀπλῶ σχήματι ἢ ἐν συνθέτῳ· ἀπλοῦν μὲν οὖν μάρτυρ μάρτυρος ὁ μάρτυρος, Χάροψ Χάροπος ὁ Χάροπος, Χαρόποιό τ' ἀνακτος (Ἰλ. Β 672), Τροίζην Τροίζηνος ὁ Τροίζηνος, υἱὸς Τροίζήνοιο (Ἰλ. Β 847), Ἰβηρ Ἰβηρος ὁ Ἰβηρος»². Τὸ μάρτυρος ἀποδεικνύει ὅτι ὁ μεταπλασμὸς τῶν τριτοκλίτων εἰς δευτερόκλιτα παρουσιάζεται εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς γραπτῆς παραδόσεως³ καὶ δὲν ἀκούεται μὲν σήμερα ὁ δευτερόκλιτος οὔτος Ἰωνικὸς τύπος, ἀλλ' ὁ πρωτόκλιτος μάρτυρας, ὁ πληθυντικὸς ὅμως μαρτύροι μαρτύρους χαρακτηριζόμενος ὡς νεώτερος μεταπλασμός, καθὼς καὶ κόρακας - κοράκοι κτ., δύναται νὰ θεωρηθῇ αὐτὸς ὁ παλαιὸς τύπος μάρτυροι.

Ὅπως τὸ μάρτυρος, Χάροπος καὶ οἱ ὅμοιοι ἐκ τῆς γενικῆς μεταπλασμοὶ θὰ ἐλέγθη ἐξάπαντος καὶ ὁ ἄφρωνος ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ ἄφρων. Τοῦτο ὡς δημῶδες τὸ περιφρόνησεν ὁ γραπτὸς λόγος, ἐσώθη ὅμως διὰ τοῦ προφορικῶς λόγου καὶ λέγεται σήμερον εἰς τὴν Νάξον μὲ τὴν ἀρχαίαν του σημασίαν⁴.

Κλητικὴ πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς -ης.

Ἄν ἔγραφε κανεὶς σήμερα εἰς τὴν καθαρεύουσαν τὴν κλητικὴν Ἀριστοφάνη, Δημοσθένη, Διομήδη, τὸ πρᾶγμα πιθανὸν νὰ ἐτάραττε μερικοὺς. Καὶ ὅμως αἱ κλητικαὶ αὐταὶ ἦσαν κοιναὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Ἴδου τί λέγει ὁ γραμματικὸς: «Οἱ ἔχοντες ἔθος Ἀττικοὶ ποιεῖν τὰς αὐτὰς ὀρθὰς καὶ κλητικάς, οἷον ὁ Αἴας ᾧ Αἴας, ὁ Θόας ᾧ Θόας, ὁ κοχλίας ᾧ κοχλίας, ἐπὶ τῶν εἰς

¹ 1, 47. Πβ. καὶ 2, 615 καὶ 747.

² 1, 196. Ἡ παρατήρησις αὐτὴ εἶναι τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν τοῖς παρωνύμοις μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ.

³ Πβ. καὶ ἄλλα ἀρχαῖα παραδείγματα ἀγών - ἄγωνος, ἀλάστωρ - ἀλάστορος, γαμπῶνξ - γαμπῶνχος, δάκρυ - δάκρυον, δένδρος - δένδρον, θύλαξ - θύλακος, κελαινῶψ - κελαινωπός, κίνδυν - κίνδυνος, κοινῶν - κοινωνός, λῖς - λιτός, μόσσην - μόσσηνος, ὄρκυς - ὄρκυνος, σύζυξ - σύζυγος, Τρώς - Τρωός, φύλαξ - φύλακος, ψάρ - ψαρός κτλ. Περὶ τούτων πβ. καὶ Ἡρωδιαν. 2, 720, Χοιροβοσκ. I. Bekker An. Gr. 1389, Kühner - Blass 1, 505 - 6 καὶ 519 καὶ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 5 καὶ σημ. 1.

⁴ Ἴδ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς.

ης εἰς οὓς ἐχόντων τὴν γενικὴν κυρίων οὐχ εὐρίσκονται ποιῶντες ὁμόφωνον τὴν κλητικὴν τῇ εὐθείᾳ· οὐδὲ γὰρ λέγουσιν ὦ Ἀριστοφάνης καὶ ὦ Δημοσθένης, ἀλλ' ὦ Ἀριστοφάνη καὶ ὦ Διομήδη καὶ ὦ Δημοσθένη»¹. Εἶναι φανερόν ὅτι τὰ τριτόκλιτα ταῦτα ἐκανονίσθησαν κατὰ μερικὰ πρωτόκλιτα, τὰ ὅποια λήγουν εἰς -η ἀντὶ -α καὶ τὰ ὅποια ἀνέρχονται μέχρι τοῦ Ὀμήρου, οἷον ὑπαγόρη, Ἀτρεΐδη, Πέρση², Εὐριπίδη, Θουκυδίδη, Ἀριστεΐδη, Αἰχίνη, Λεπίνη, λαβροπόδη, μισογύνη, φιλογύνη, ἔτι δὲ αἰναρέτη, καλλιλαμπέτη, κριτή κττ.³ Δηλαδὴ καὶ τῶν τριτοκλίτων τούτων ἡ κλητικὴ κατὰ τὰ πολλὰ πρωτόκλιτα ἐσηματίσθη δι' ἀπλῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ε τῆς ὀνομαστικῆς. Ὅτι δὲ καὶ εἰς -της πρωτόκλιτα ἐσηματίσαν παρὰ τὸν κανόνα τὴν κλητικὴν εἰς -η καθὼς τὸ Ὀμηρικὸν αἰναρέτη καὶ τὰ κατόπιν ποιητικὰ καλλιλαμπέτη καὶ κριτή, αὐτὸ πιστοποιεῖ ὅτι ταῦτα εἰς τὸν δημώδη λόγον ἦσαν συνήθη. Πολὺν διδακτικὸν παράδειγμα εἶναι τὸ κριτή τοῦ Ἰπλώνακτος⁴ ἀντὶ τοῦ κοινοῦ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ κριτά. Κατὰ τοῦτο θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λέγεται καὶ δικαστή, μαθητή κττ.

Πληθυντικὴ αἰτιατικὴ εἰς -ες.

Εἰς τὴν νέαν κοινὴν ἡ αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὄλων τῶν πρωτοκλίτων καὶ τῶν μεταπλασμένων τριτοκλίτων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν, οἱ πολῖτες - τοὺς πολῖτες, οἱ κριτῆς - τοὺς κριτές, οἱ μῆνες - τοὺς μῆνες, οἱ γυναῖκες - τοὺς γυναῖκες, οἱ ὄρες - τοὺς ὄρες κττ. Μόνον εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου, ἐφόσον γνωρίζω, διατηρεῖται ἡ ἀρχαία αἰτιατικὴ, γυναῖκας, ὄρας, μῆνας κττ. Ὁ μεταπλασμός οὗτος, ὃ ὅποιος ἐπροξένησε μὲν τὴν ἀπώλειαν μιᾶς πτωτικῆς καταλήξεως, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐποψιν τοῦ ἐξομαλισμοῦ ἀποτελεῖ κατ' ἐμὲ πλεονέκτημα τῆς δημοτικῆς, ἀνέρχεται μέχρι τοῦ 3^{ου} ἢ τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Τότε ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα παραδείγματα τῆς μεταβολῆς. Εἰς ἐπιγραφὴν Δελφῶν τοῦ 4^{ου} αἰῶνος ἀναγινώσκειται «μναῖς δεκατέτορες»⁵, Ἡλείας τοῦ 3^{ου} αἰῶνος πλείονεο⁶, καταξίαιο, χάριτεο⁷, Ἀχαΐας τοῦ 2^{ου} αἰῶνος τὰς γυναῖκες⁸, «ἐγγράφειν πολεμάρχους καὶ

¹ 2, 695.

² Διάφορον τὸ ἐθνικὸν Πέρσα.

³ Πβ. περὶ τούτων Χ. Χαριτωνίδην ἐν Ἀθηνᾶ 25 (1913) 142-153 καὶ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 81.

⁴ Πβ. Χ. Χαριτωνίδ. ἀνωτ. 145.

⁵ Ed. Schwyzer 320.

⁶ ἀνωτ. 425, 15. Πβ. καὶ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 89.

⁷ ἀνωτ. 425, 16 «ὄπωρ δὲ καὶ ἅ πόλερ καταξίαιρ φαίναται χάριτεο ἀνταποδιδῶσα τοῖρ αὐτᾶρ εὐεργέταιρ». Πβ. καὶ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 2, 5.

⁸ ἀνωτ. 429.

δαμοσιοφύλακες καὶ γραμματέα»¹, τοὺς ἐλάσσονες¹, «τούσδε ἃ πόλις πολίτας ἐποίησατο συμπολεμήσαντες τὸν πόλεμον καὶ τὰν πόλιν συνδιασώσαντες»². Ἐργότερα παρουσιάζονται συχνότερα παραδείγματα τοὺς μῆνες, τοὺς πάντες, ταῦτες, ἄλλες, ἡμέρες, ἐχοῦσες κτλ.³ Τὰ αἷτια τοῦ μεταπλασμοῦ ἐξήγησεν ὁ Γ. Χατζιδάκις⁴.

Ὀνόματα εἰς -οῦσα.

Ἄλλοτε εἶχα πραγματευθῆ διὰ μακρῶν περὶ τῶν ὀνομάτων εἰς -οῦσα, τὰ ὅποια προῆλθαν μὲν, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Γ. Χατζιδάκις, ἀπὸ τὰς εἰς -οῦσα ἀρχαίας μετοχάς, ἀλλ' ἔλαβαν μεγάλην ἔκτασιν, ὥστε νὰ σχηματίζονται ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ λόγου ἢ καὶ διὰ ποικίλων διπλῶν καὶ τριπλῶν συνθέσεων καὶ ἐπίθετα καὶ ὀνόματα⁵. Ἐκ τῶν καταλεχθέντων ἐκεῖ πολλῶν καὶ ποικίλων παραδειγμάτων διαφόρων κατηγοριῶν τὰ ἀρχαιότερα εἶναι τὸ Ἀνθοῦσα τοῦ 4^{ου} μ. Χ. αἰῶνος, τὸ ἀκροκυματοῦσα τοῦ 2^{ου} μ. Χ. αἰῶνος καὶ τὸ γνωστὸν αἰμορροῦσα τοῦ εὐαγγελίου⁶. Εἶπε καὶ ὁ Πλούταρχος «φιλία ἐταιροῦσα»⁷ (ἐταιρική, ψευδής). Ἄλλ' ἔχομεν καὶ τὸ Φιλοῦσα ὄνομα κωμωδίας τοῦ Ἀλέξιδος⁸. Ὡστε ἐν ἐλλείψει ἀρχαιότερου παραδείγματος δεχόμεθα ὅτι ἡ δημοτικὴ μας ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀνέρχεται εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα.

Ἐπίθετα πρωτόκλιτα εἰς -ης.

Παρατηρεῖται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ὅτι ὀνόματα εἰς -ης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύνθετα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐπίθετα πρωτόκλιτα. Οὕτω παρὰ τὰ συνήθη δίπους, τρίπους, τετράπους κτλ. ἐλέγετο καὶ διπόδης, τριπόδης, τετραπόδης, ἐπταπόδης, ὀκταπόδης (ὁ ἔχων μῆκος ποδῶν δύο, τριῶν κτλ.)⁹. Ἐχομεν ἔπειτα ἄλλα ποικίλων συνθέσεων ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐξῆς, οἷον ἀβροβάτης, ἀβρομίτρης, ἀβροχαίτης, αἰναρέτης, αἰπυμήτης, ἀκαλαρρέτης, ἀκαμαντομάχης, ἀκερ-

¹ Ed. Schwyzer 427.

² ἀνωτ. 426.

³ Πβ. Γ. Χατζιδ. MNE 2, 5-6 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 89 καὶ Kühner-Blass 1, 419.

⁴ MNE 2, 5-6.

⁵ Ἀθηνᾶ 37 (1925) 180-198.

⁶ ἀνωτ. 181.

⁷ Id. Liddell-Scott Λεξικὸν ἐν λέξει ἐταιρέω.

⁸ Ἀθην. 10, 419 b καὶ 13, 574 b — Th. Koock, Comicorum Graecorum fragmenta 2, 389-90.

⁹ Ὀμ. Ο 729. — Ἡσιόδ. Ἔργ. 423-5. — Ξενοφ. Οἶκον. 19, 3. — Νικάνδρ. Θηρ. 605.

σεκόμης, ἀργυροδίνης, αὐχμηροκόμης, βαθυρρείτης, βουτυροφάγης¹, ἐννομολέσσης, ἐνόρχης, ἐνόρχης² (μονόρχης), εὐρείτης, εὐρουαίχμης, εὐρυδίνης, εὐρουσάκης, εὐρουστήθης, εὐρουφαρέτρης, εὐρουχαίτης, εὐφαρέτρης, εὐχαίτης, καλλιλαμπέτης, κυμνοπρίστης, λαβραγόρης, μονόρχης, ὄμωχέτης, ὀπίτης³, πυρροκόμης, σποδόρχης⁴, ἑποτιοδόρχης⁵, ὑφαγόρης, χρυσοχαίτης κτλ. Ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὡς ἐπίθετα τὰ ἠσθάνοντο ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν μετεπλάσθησαν καὶ εἰς -ος κατὰ τὰ πάμπολλα δευτερόκλιτα ἐπίθετα. Οὕτω πλὴν τῶν κοινοτάτων ἀδόλεσχος καὶ λάγνος ἐκ τοῦ ἀδολέσσης καὶ λάγνης ἐλέγετο καὶ ἀβροκόμης καὶ ἔπειτα ἀβροκόμος, ἀγκυλοχείλης καὶ ἀγκυλόχειλος,⁶ ἀκειρεκόμης καὶ ἀκειρόκομος, ἀλοίτης καὶ ἀλοϊτός, εἰσπνήλης καὶ εἰσπνήλος, ἐνόρχης καὶ ἐνορχος⁷, εὐρείτης καὶ εὐρείτος, μεναίχμης καὶ μέναιχμος, ὄξίνης καὶ ὄξινος, πυρροκόμης καὶ πυρσόκομος, τριόρχης καὶ τριόρχος⁸ κτλ. Ἄν καὶ τὰ παρατεθέντα παραδείγματα δὲν λέγονται σήμερα, οὐδέποτε ὁμως ἔπαυσεν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ δημιουργῇ τοιαῦτα κατὰ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα πρότυπα, ἡ δὲ σημερινὴ δημοτικὴ ἔχει πάρα πολλὰ ἄλλα μὲν μόνον πρωτόκλιτα, ἄλλα δὲ καὶ μεταπλασμένα κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, οἷον ἀνοιχτοκάρδης καὶ ἀνοιχτόκαρδος, ἀνοιχτομμάτης καὶ ἀνοιχτόμματος, ἀνοιχτοκέρης, ἀνοιχτοχέρης καὶ ἀνοιχτόχερος, ἀνοιχτοπάτης, ἀπλοχέρης καὶ ἀπλόχερος, ἀσπρόμάλλης καὶ ἀσπρόμαλλος, ἐφτακέρης, κακομοίρης καὶ κακόμοιρος, κασιδίης, κοκκινογένης (ἀντὶ κοκκινογένει(ο)ς), μακρολαίμης, μακροχέρης, σφιχτοχέρης, τραγοκέρης, τρικέρης κτλ. Μία μόνον διαφορὰ παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν παλαιῶν

¹ Τύπον πληθυντ. αἰτιατ. βουτυροφάγας παραδίδει ὁ κωμικὸς Ἀναξανδρίδης 41, 8 (*Th. Koike* 2, 151), τοῦ ὁποίου ἡ ὀνομαστικὴ εἶναι βουτυροφάγης καὶ ὄχι τὸ ἐσφαλμένον βουτυροφάγος τοῦ λεξικογράφου *Liddell-Scott*.

² Ὁ *Κ. Κόντος* ἐν Ἀθηνᾶ 1 (1889) 68 δὲν δέχεται τὴν σύνθεσιν τοῦ ὄρχης μετὰ τοῦ ἀριθμητικοῦ εἰς-ἐνός, προτιμᾷ δὲ ἀντ' αὐτοῦ τὴν γραφὴν ἐνόρχης.

³ Ἀπαντᾷ εἰς τὰ σύνθετα γυναικοπίτης, οἰνοπίτης, παρθενοπίτης, παιδοπίτης, πυρροπίτης.

⁴ Τοῦτο ἐπίθετον ὄν τὸ πρῶτον καὶ σημαῖνον τὸν ἔχοντα κοπανισμένους τοὺς ὄρχεις κατήντησεν οὐσιαστικὸν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ εὐνοῦχος.

⁵ Τοῦτο εἶναι γνωστὸν ὡς οὐσιαστικὸν σημαῖνον εἶδος ἰέρακος. Πβ. τὸ κατωτέρω τριόρχης καὶ τριόρχος.

⁶ Ὁρθότερον ἀγκυλοχήλης - ἀγκυλόχηλος. Πβ. Ἡρωδιαν. 2, 688 ἔνθα περὶ ἐναλλαγῆς τοῦ *η* καὶ *ει*. Ὁμοίως 2, 361 - 2, 683 καὶ 688 - 9, ὅπου ὁ γραμματικὸς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἀγκυλοχείλης δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ *χηλή*, ἀλλὰ παρασύνθετον ἀπὸ τὸ *χεῖλος*, ἀγκυλόχειλος - ἀγκυλοχείλης. Ἄλλ' ἡ γνώμη του δὲν εἶναι ὀρθή οὔτε ὡς πρὸς τὸ ἔτυμον οὔτε ὡς πρὸς τὴν προτεραιότητα τοῦ δευτεροκλίτου. Προηγήθη τὸ πρωτόκλιτον.

⁷ Τὸ δευτερόκλιτον ἐνορχος ἤδη παρ' Ὁμήρω. Ἰδ. *Κ. Κόντος* ἐν Ἀθηνᾶ 1, 68.

⁸ Τοῦτο ἦτο κατ' ἀρχὰς ἐπίθετον μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὸ ἐπιτατικὸν τρία σημαῖνον μεταφορικῶς τὸν ἀσελγῆ, τὸν λάγνον, ἔπειτα δὲ κατήντησεν οὐσιαστικὸν δηλωτικὸν πτηνοῦ τοῦ γένους τῶν ἰεράκων.

καὶ νέων ἀναφερομένη εἰς τὸ ἔτυμον, ὅτι εἰς ἐκεῖνα ὑπάρχουν καὶ μερικά, τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ρῆμα, ἀβροβάτης, ἀκαμαντομάχης κτ., ἐνῶ τὰ νέα, ἐφόσον εἶναι σύνθετα, ὅλα ἔχουν ὡς δεύτερον συνθετικὸν οὐσιαστικόν· Τινὰ εἶναι καὶ ἀπλᾶ μεταπλασμένα εἰς -ης ἐξ οὐσιαστικῶν, οἶον κασσίδα - κασσίδης κτ.

Ἐπίθετα θηλυκὰ εἰς -η.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὅλα τὰ ἐπίθετα ἀπλᾶ καὶ σύνθετα εἶναι τρικατάληκτα ἔχοντα ἰδίαν κατάληξιν καὶ διὰ τὸ θηλυκόν, οἶον ἀνόητη, ἀνοστη, ἀστοχαστη, κακόγνωμη, κακόμοιρη κτ. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ εἰς τὰ δάνεια ἀπὸ τὴν λογίαν παράδοσιν, οἶον ἔκτακτη, ἐπικίνδυνη, ἰδιότροπη κτ. Ἐν γένει δικατάληκτον ἐπίθετον δὲν ἀνέχεται ἢ κοινὴ δημοτικὴ. Μόνον εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου σώζονται δικατάληκτα. Καὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ καινοτομίας τῆς νέας γλώσσης. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος, ὅτι τὰ σύνθετα εἶναι δικατάληκτα, εἶναι πολὺ παλαιά. Ἦδη εἰς τὸν Ὅμηρον παρουσιάζονται τὰ πρῶτα παραδείγματά της ὅχι μόνον εἰς σύνθετα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα χαρακτηριζόμενα συνήθως ὡς δικατάληκτα.

Τῶ ὄντι εἰς αὐτὸν ἀπαντῶμεν Ξ 78 ἀβρότη, Κ 293, γ 383 ἀδμήτη, Β 447 ἀθανάτη, Β 389, Υ 281 ἀμφιβρότη, α 50 ἀμφιρύτη, ζ 108 ἀριγνώτη, Σ 219 καὶ 221 ἀριζήλη, Π 123 ἀσβέστη¹, γ 270 ἐρήμη, Ι 425 ἐτοίμη, Η 5, Κ 576 ἐυξέστη, Ε 466 ἐυποιήτη, ψ 92 ἰφθίμη παρὰ τὸ δικατάληκτον ἰφθίμος² (Α 3 «ἰφθίμος ψυχάς»), Θ 391, α 101, γ 135 ὀβριμοπάτηρ ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ἀρσενικοῦ ὀβριμόπατρος, Ξ 372 παναίθη³, μ 79 περιξέστη, δ 770, ξ 64, ψ 149 πολυμνήστη, Ι 568 πολυφόρβη κτ.⁴ Καὶ ἄς μὴ νομίση τις ὅτι τοῦτο τὸ κάμνει ὁ Ὅμηρος τάχα διὰ μετρικὴν ἀνάγκην. Ἄν ἤθελε, μποροῦσε νὰ κατασκευάσῃ τὸν στίχον κατ' ἄλλον τρόπον, ὥστε νὰ ταιριάσῃ καὶ ὁ εἰς -ος θηλυκὸς τύπος. Τὸ κάμνει, διότι τὰ θηλυκὰ ταῦτα ἦσαν κοινόχρηστα εἰς τὸν καθημερινὸν λόγον. Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης, ἀπόδειξις τὰ χωρία Ξ 200 καὶ 301, ὅπου μεταχειρίζεται τὴν

¹ Πβ. Ἡρωδιαν. 2, 100 «Ἀρίσταρχος κατὰ βαρεῖαν τάσιν ἀσβέστη παρώνυμον ἐκδεχόμενος τοῦ, ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως (Ὅδ. θ 326), ὑγιῶς πάνυ οὕτως γὰρ ἔχει τὸ ἀνάλογον, ἢ τε ἔμφασις τοῦ δηλουμένου καὶ πολὺς ὁ τοιοῦτος σχηματισμὸς Ὅμηρικός».

² Πβ. Ἡρωδιαν. 2, 248 «τὸ μέντοι ἰφθίμος ἔχει θηλυκὸν ἰφθίμη... οὐκ ἄρα ἐστὶ σύνθετον». Ὁ γραμματικὸς θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὸ ἰφθίμος εἶναι ἀπλοῦν καὶ ὄχι σύνθετον προσάγει ὡς ἀπόδειξιν ὅτι τοῦτο ἔχει θηλυκόν. Ἄλλ' ὡς βλέπομεν ὑπάρχουν καὶ σύνθετα τρικατάληκτα. Ἐπομένως ὁ συλλογισμὸς του δὲν εἶναι ὀρθός.

³ Πβ. Ἡρωδιαν. 2, 91 «ὡς γὰρ παρὰ τὸ καλὸς ἐγένετο πάγκαλος καὶ παγκάλη, οὕτως καὶ παρὰ τὸ αἰθὸς πάναιθος, φ' ἀκόλουθον τὸ παναίθη».

⁴ Πβ. καὶ Kühner - Blass 1, 540.

γενικήν πολυφόρβου ἀντὶ πολυφόρβης. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἡσίοδος «Δήμητρος πολυφόρβης»¹. Ἦτο λοιπὸν ἀδιάφορον εἰς τὸν ποιητὴν ποῖον τύπον θὰ μεταχειρισθῆ, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ἦσαν συνήθεις.

Τὰ παραδείγματα εἶναι πολλὰ καὶ εἰς τοὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον συγγραφεῖς. Ἐν πρώτοις διδακτικὰ εἶναι τὰ μετὰ στερητικοῦ ἀ - τρικατάληκτα, οἷον ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 326 π. Χ. ἀδοκίμη², Ἡσιόδ. Θεογον. 747 ἀκαμάτη³, Ἡσιόδ. Ἔργ. 118 καὶ Ξενοφ. Οἶκον. 20,10 αὐτομάτη, Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 217 γραφή κώδικος ἀταυρώτη⁴ κττ. Πλὴν τούτων ἔχομεν καὶ τὰ Δωρικά παρ' Εὐριπ. Ἴφιγ. Αὐλ. 121 ἀκλύστα, Ἐκάβ 201 ἀρρήτα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Kühner - Blass ἀναφερόμενα ἀβάτα, ἀκινήτα, ἀμετροῖτα, εὐφιλήτα⁵, τῶν ὁποίων οἱ ἀντίστοιχοι Ἀττικοὶ τύποι ἀβάτη, ἀκινήτη κτλ. ἂν καὶ ἀμάρτυροι πάντως ἕλέγοντο.

Ἄλλη κατηγορία παρουσιάζουσα ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος εἶναι τὰ εἰς -ιμος. Παρὰ τὸ αἰοίδιμος, ἐδώδιμος, θανάσιμος, νόστιμος, ὄψιμος, πρώιμος, ὄριμος κττ., τὰ ὅποια μόνον ὡς δικατάληκτα ἀπαντοῦν ἀρχαιόθεν, εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ψευδοφωκ. 136 κλοπίμη, Πλάτ. Νόμ. 705 C ναυπηγησίμη καὶ Πολιτ. 614 E γνωσίμη, Διόδωρ. Σικελ. 11, 57, 3, πενθίμη, Ἀθῆν. 13, 581 b καιρίμη, Ἀνθολ. Παλατ. 6, 191 καὶ 7, 574 νομίμη κττ. Κοινότερα ἦσαν τὸ φρονίμη, χρησίμη καὶ ὠφελίμη, κοινότατα δὲ τὸ ἀκαιρίμη καὶ ἐρήμη. Ὅτι δὲ ἕλέγετο καὶ ὀβριμίμη καὶ φαιδίμη καὶ ἀλκίμη μαρτυροῦν τὰ Δωρικά ὀβρίμα⁶, φαιδίμα⁷, ἀλκίμα⁸.

Ἐπειτα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα διαφόρων σχηματισμῶν ἢ συνθέσεων, οἷον Ὀμ. Α 38 ζαθέη, Αἰσχύλ. Εὐμεν. 77 περιορῶτη ὅμοιον μὲ τὸ Ὀμηρικὸν ἀμφιρῶτη, Πλάτ. Φαῖδρ. 276 E καὶ Νόμ. 722 C παγκάλη, Ἡροδ. Ε, 82 ἡμέρη, ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 326 π. Χ. θρηπιδέστη⁹, Θεόκρ. μελικ. 3, 19 ποντοπόρη, Πausan. 5, 7, 3 (ἐκ παλαιοῦ χρησιμοῦ) ἐνρρείτη, Πλουτάρχ. Θεμιστ. 22 ἀριστοβούλη, Ἡρωδιαν. 1, 304 δορυκίτη κττ. Καὶ τὰ Δωρικά Αἰσχύλ. Ἐπτ. 776 ἀρπαξάνδρα ἐπίθετον τῆς Σφιγγὸς καὶ Πέροσ. 596 περικλύστα καὶ Σοφοκλ. Αἴ. 172 ταυροπόλα προϋποθέτουν Ἀττικὰ ἀρπαξάνδρη¹⁰, περικλύστη, ταυροπόλη.

¹ Θεογον. 912.

² Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 431.

³ Ὁ Δωρικὸς τύπος ἀκαμάτα ἀπαντᾷ εἰς τὸν Σοφοκλ. Ἀντιγ. 339.

⁴ Πβ. καὶ Kühner - Blass 1, 539.

⁵ ἄνωτ.

⁶ Εὐριπ. Ὀρ. 1454.

⁷ Πινδ. Ὀλ. 6, 21. Πυθ. 4, 50. Νεμ. 1, 101.

⁸ Σοφοκλ. Αἴ. 402.

⁹ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 431.

¹⁰ Πιθανὸν εἶναι ὅτι τοῦτο ἐσχηματίσθη κατευθείαν χωρὶς νὰ ὑπάρχη ἀρπάξανδρος.

Εἰς ταῦτα ἀνήκουν καὶ τὰ οὐσιαστικοποιηθέντα *κασιγνήτη*, *οἰνοχόη* (ἀγγεῖον πρὸς ἀντλήσιν οἴνου) θηλ. τοῦ *οἰνοχόος*, *καπνοδόκη*, Ὅμ. ψ 243 *περάτη* (δύσις) καὶ ὅ,τι ἄλλο παρόμοιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ *εὐφρόνη* (νύξ) θηλ. τοῦ *εὐφρων*, *ἡγεμόνη* θηλ. τοῦ *ἡγεμών*, *Χιτώνη* προσηγορικὸν τῆς Ἀρτέμιδος φορούσης τὸν Δωρικὸν χιτῶνα¹.

Τὸ συμπέρασμά μας ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν ἐπιθέτων τούτων² εἶναι ὅτι ταῦτα λεγόμενα καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ὁλονὲν ἀναλογικῶς πολλαπλασιαζόμενα κατέστησαν σήμερον κανὼν ἀνεξαίρετος τῆς δημοτικῆς³. Ἡ διαφορὰ τονισμοῦ τῶν νέων εἶναι εὐεξήγητος. Ἀφότου ἔπαυσεν ἡ διάφορος προφορὰ τοῦ μακροῦ *η* καὶ ἔγινε τοῦτο ἴσον μὲ τὸ *ι*, δὲν ὑπῆρχε πλέον λόγος φωνητικὸς νὰ τονίζεται ἡ παραλήγουσα πρὸ μακρὰς ληγούσης καὶ τὸ θηλυκὸν ἐξωμοιώθη κατὰ τὸν τονισμὸν πρὸς τὸ ἀρσενικόν.

Ὄνόματα εἰς -ασσα.

Παρὰ τὸ *ἡρώνη* - *ἡρώνη* καὶ *ἡρώισσα* - *ἡρῶισσα* θηλυκὸν τοῦ *ἡρώς* ἀρχαῖον ἀπαντᾷ καὶ *ἡρώασσα* εἰς ἐπιγραφὴν Κρήτης⁴. Τοῦτο ἐσχηματίσθη διὰ τῆς καταλ. -ασσα, ἡ ὁποία ἦτο ἀρκετὰ συνήθης εἰς τὴν ἀρχαίαν καθὼς μαρτυροῦν τὸ *ἄνασσα* (ἄναξ), *Ἐπίασσα* (ἐπώνυμον τῆς Δήμητρος), *θέρμασσα* ἀντὶ *θερμάστρα*⁵, *πρόφρασσα* (πρόφρων) κττ. Τὸ -ασσα τοῦτο ἐσώθη εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Πόντου μὲ καταβιβασμένον τὸν τόνον -*ᾶσσα* εἰς τὸ *κακᾶσσα* θηλ. τοῦ *κακᾶς* (ἀσθενής). Ἡ μετακίνησις τοῦ τόνου ἔγινε κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἀρσενικοῦ. Ὁ Δ. Οἰκονομίδης δέχεται ὅλως ἀπιθάνως ὅτι τὸ -*ᾶσσα* προῆλθεν ἐκ τοῦ -*ισσα* ἀποβληθέντος τοῦ ἐπιτόνου *ι*, *κακάισσα* - *κακάσσα*⁶. Ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς εἶναι ἀδύνατον. Ἐπίτοτον *ι* ἀποβάλλεται εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα προηγουμένου μόνον συμφώνου, λ. χ. τὸ *πάει*, *λέει*, *κρούει* οὐδέποτε γίνεται *πά*, *λέ*, *κρού*, διότι τὸ προηγουμένον φωνῆεν στηρίζει τοῦτο καὶ κωλύει τὴν ἀποβολήν.

Στερητικὸν *ᾶ*-.

Πολλάκις τὸ στερητικὸν *ᾶ*- εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν παρουσιάζεται καὶ ὑπὸ

¹ Πβ. καὶ Ἑρωδιαν. 1, 304 καὶ 335.

² Περὶ ἐνίων ἐκ τῶν ἐπιθέτων τούτων ἰδ. καὶ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 187 σημ. 2, 18 καὶ 337.

³ Πβ. καὶ Γ. Ἀναγνωστόπ. 127.

⁴ Ed. Schwyzer 193.

⁵ Πβ. καὶ Ἑρωδιαν. 1, 267.

⁶ Ἀθηνᾶ 40 (1928) 206 - 7.

τούς τύπους *ἀνα-ἀνε-ἀνη-*, οἷον *ἄβαθος* καὶ *ἀνάβαθος*, *ἄβγαλτος* καὶ *ἀνέβγαλτος* καὶ *ἀνήβγαλτος* κατ' ἀναλογίαν τῶν κανονικῶν *ἀνάξιος*, *ἀνέξοδος*, *ἀνήξερος* κττ.¹ Ἐκ τῶν τοιούτων ἀπεσπάσθη ὀλόκληρον τὸ *ἀνα-* ὡς στερητικόν, διὸ καὶ λέγεται *ἀναπαραδῖα* ἐκ τοῦ *ἀνα-* καὶ *παρᾶδες*, *ἀναπουλῖα* ἐκ τοῦ *ἀνα-* καὶ *πουλῶ*, *ἀνασκούφωτος* ἐκ τοῦ *ἀνα-* καὶ *σκούφμα* ἢ *σκουφωμένος*² κττ. Τὸ φαινόμενον ἦτο καὶ μεσαιωνικὸν ὡς μαρτυρεῖται ἐμμέσως ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Εὐσταθίου: «Σημείωσαι δὲ καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀνάεδνον δύο κεῖνται στερήσεις ἀντὶ μιᾶς μεσολαβηθέντος τοῦ ν διὰ μόνην εὐφωνίαν. Οὕτω καὶ ἀνάγνωστον τὸ ἄγνωστον ἐν τῷ. μηδὲν ἀνάγνωστον καλὸν ἔχοιμι. Εἰ δὲ κατὰ τινος ἢ ἀνὰ πρόθεσις δύναται καὶ στέρησιν ἔστιν ὅτε δηλοῦν, εἴη ἂν οὕτως ἀνάεδνον καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄπροικον»³. Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προθέσεως στερητικῆς, ἀλλὰ *ἀνα-* στερητικοῦ, τοῦτο εἶναι φανερὸν ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ μεσαιωνικὸν *ἀνασκούφωτος* ἐρμηνευθὲν ἀνωτέρω. Ὅτι δὲν πρόκειται ὁμοίως περὶ *ἀνα-* στερητικοῦ εἰς τὸ *ἀνάεδνος* καθὼς καὶ εἰς τὸ ὅμοιον *ἀνάελπτος*⁴, καὶ τοῦτο ἔχει διδαχθῆ⁵. Ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ἐμμέσως δίκαιον ὁ Εὐστάθιος εἶναι τὸ *ἀνάγνωστος*, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο προφανῶς δὲν πρόκειται περὶ στερητικοῦ *ἀνα-*, ἀλλὰ διπλῆς συνθέσεως τοῦ ἐπιθέτου *γνωστός* μετὰ τοῦ στερητικοῦ *ἀ-*, *ἄγνωστος-ἀνάγνωστος*. Τὸ ἐπιθέτον τοῦτο παραδίδει ὁ ποιητὴς Καλλίμαχος εἰς τὸν στίχον «μηδὲν ἀνάγνωστον καλὸν ἔχοιμι φίλω»⁶. Ὁ Δ. Μαυροφρύδης δέχεται ὅτι τοῦτο ἐπλάσθη κατὰ τὸ Ὀμηρικὸν *ἀνάεδνος* καὶ τὸ τοῦ Ἡσιόδου *ἀνάελπτος*, ταῦτα δὲ ἐτυμολογεῖ πλημμελῶς *ἀνάΐεδνος*, *ἀνάΐελπτος*⁷. Ἴσως καὶ ταῦτα ἐπέδρασαν⁸. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ διπλῆ σύνθεσις μὲ στερητ. *ἀ-* κατὰ τὰ πολλὰ κανονικὰ *ἀνάξιος*, *ἀνάρπαστος* κτλ. ἀνέρχεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Ὅτι δὲν ἔχομεν πολλὰ παραδείγματα πρὸς πιστοποίησιν τοῦ φαινομένου δὲν ἐλαττώνει τὴν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν τοῦ μοναδικοῦ παραδείγματος, ἐφόσον τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ἡ γραπτὴ παράδοσις καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀτελής.

¹ Ἰδ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς.

² ἀνωτ.

³ 743, 7.

⁴ Δ. Μαυροφρ. 79. - *Liddell - Scott* Λεξικόν.

⁵ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 320 σημ. 1. Ταῦτα «ἀπὸ τοῦ *ἀν-ἀεδνος* καὶ *ἀν-ἀελπτος* ἢ μᾶλλον *ἀν-ἔεδνος*, *ἀν-ἔελπτος* (ἔεδνον, ἐέλπεσθαι)».

⁶ *Th. Bergle*, Ἀποσπ. 143.

⁷ ἀνωτ.

⁸ Καὶ ξένοι φιλόλογοι δέχονται ὅτι ἡ ἀρχέγονος μορφή τοῦ στερητικοῦ *ἀ-* ἐγένετο ἀναπροσάγοντες ὡς ἀπόδειξιν τὰ τέσσαρα παραδείγματα τῆς ἐπικῆς γλώσσης *ἀνάεδνος*, *ἀνάελπτος*, *ἀνάγνωστος*, *ἀνάγνωστος*. Ἰδ. *Kühner - Blass* 2, 323.

Ἡ ἀντωνομία τοῦτος.

Εἰς τὰ ἀρχαῖα ἰδιώματα ἀντὶ τοῦ οὔτος οὔτοι ἐλέγετο τοῦτος τοῦτοι. Ἐν ἐπιγραφῇ Σελινοῦντος ἀναγινώσκομεν «τοῦτοι οὐκ ἐνόρριοι οὔτ' αὐτοὶ οὔτε τοὶ σὺν τούτοις φυγόντες»¹, Ρόδου «τοῦτοι δὲ συνλεγέσθων ἐν Καμίρωι εἰς τὸ ἱερὸν τᾶς Ἀθαναίας»², Δελφῶν «τοῦτα δὲ τοὶ ταγοὶ ἐπιτελεόντων»³, Χαλκίδος «ἠυπὺ τῆι κλίνῃι τούτῃι»⁴, Ἐρετρίας «ὅπως ἂν κατὰ τοῦτα γένηται ἢ θυσίῃ»⁵ κτλ. Ὡς γνωστὸν καὶ ἡ σημερινὴ δημοτικὴ τοῦτος, τούτη, τοῦτο λέγει, ἀγνοεῖ δὲ τὸ οὔτος, τὸ ὁποῖον μόνον εἰς ἰδίωμα Πόντου ἀκούεται εἰς τὸ ἀοὔτος προσλαβὸν ἐν ἀρχῇ τὸ δεικτικὸν α. Καὶ δύναται μὲν νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ τινος πιθανότητος ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ νέου ἀναλογικοῦ ἐξομαλισμοῦ, ἀλλὰ ποῖος μπορεῖ ν' ἀποδείξῃ τὸν χρόνον, ὅτε ἔπαυσε νὰ λέγεται τὸ Ἀττικὸν οὔτος καὶ ἐπεκράτησε τὸ τοῦτος κατ' ἀναλογίαν τῶν πλαγίων πτώσεων; Ἐγὼ φρονῶ ἀδιστακτικῶς ὅτι τὸ τοῦτος εἶναι παλαιὰ κληρονομία εἰσελθὼν εἰς τὴν κοινὴν δημοτικὴν ἐκ τῶν ἰδιωμάτων καὶ δὴ τοῦ Δωρικοῦ καὶ ἐπικρατῆσαν ἐξέβαλε τὸ οὔτος⁶.

Ἡ ἰδιωματικὴ ἀντωνομία δέν.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα δέν σημαίνει τίποτε καὶ λέγεται εἰς πρότασιν ἐρωτηματικὴν ἢ ἀποφατικὴν, οἷον δέν εἶπες; (εἶπες τίποτε;) - δέν κ' εἶπα (δέν εἶπα τίποτε). Λέγεται καὶ μὲ τὸ ἀόριστον τι ὡς σύνθετον τιδέν μὲ τὴν ἴδιαν σημασίαν καὶ χρῆσιν. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἡ συγκοπὴ ἐκ τοῦ οὐδέν καὶ ἡ σημασιολογικὴ χρῆσις εἶναι ἴδια τοῦ ἰδιώματος, ἀλλ' ὄχι. Τὸ ἰδίωμα ἐκληρονόμησε παλαιὸν τύπον μαζὶ μὲ τὴν χρῆσιν του. Ὅντως εἰς τὸν Ἀλκαῖον ἀναγινώσκομεν «καὶ κ' οὐδέν ἐκ δένος γένοιτο»⁷, εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης «οὐκ ἔχω δέν»⁸. Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ δέν εἰς τὸ δεῖς δέν εἶναι ὀρθή⁹.

¹ Ed. Schwyzer 165 g.

² ἀνωτ. 281, 16.

³ ἀνωτ. 323, B, 21.

⁴ ἀνωτ. 791.

⁵ ἀνωτ. 808, 42. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γ. Χατζιδ. ΣΙΕ 64 τούτῃ ἀνεγνώσθη καὶ ἐν ἀρχαιοτάτῃ Ἰωνικῇ ἐπιγραφῇ.

⁶ Περὶ τῶν παλαιῶν τοῦτος, τοῦτοι ἐπραγματεύθη ὁ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 149. Πβ. καὶ Kühner - Blass 1, 607 καὶ Liddell - Scott Λεξικόν.

⁷ Th. Bergk Ἀποσπ. 76.

⁸ Θεσμοφ. 1197.

⁹ Ἴδ. Liddell - Scott Λεξικόν ἐν λέξει οὐδεις.

Ρήματα διφορούμενα.

Ἐκ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῆς γραπτῆς παραδόσεως παρατηροῦνται πολλὰ ρήματα πολυφορούμενα. Δηλαδή ἀπὸ τὸ ἴδιον ὄνομα σχηματίζονται διάφοροι ἐνεστώτες εἰς -άω - έω - όω - ίζω - άζω - αίνω - άνω - εύω - κττ. μὲ τὴν ἴδιαν ἢ διάφορον σημασίαν καὶ εἰς τὸν ἴδιον χρόνον καὶ τόπον ἢ εἰς διαφόρους¹. Ἡμᾶς ἐνταῦθα θ' ἀπασχολήσῃ μόνον ἓνα ζεῦγος, τὰ εἰς -ῶ καὶ -ίζω. Οὕτως ἔχομεν *κόναβος - κοναβίζω* καὶ *κοναβῶ* εἰς τὸν Ὅμηρον², *θρουλος - θρουλῶ* καὶ *θρουλίζω*, *κλόρος - κλονῶ* καὶ *κλονίζω*, *ὄγλος - ὄγλῶ* καὶ *ὄγλίζω* κττ. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνεται νὰ παράγονται ἀπὸ ὀνόματα, οἷον *αἰτῶ* καὶ *αἰτίζω* εἰς τὸν Ὅμηρον, *κοιμῶ* εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ *κοιμίζω* εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, *προκαλοῦμαι* καὶ *προκαλίζομαι* ἀμφότερα εἰς τὸν Ὅμηρον κττ. Πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῶν αὐτά; Κατὰ τὴν γνώμην μου μόνον μία ἐρμηνεία μπορεῖ νὰ δοθῇ. Ἐφοῦ οἱ λαλοῦντες συνήθισαν νὰ λέγουν *κοναβίζω* καὶ *κοναβῶ*, *θρουλῶ* καὶ *θρουλίζω*, δὲν θὰ τοὺς ἦτο δύσκολον, νομίζω, νὰ πλάττουν καὶ τύπους εἰς -ίζω, ὅπου ἀρχαιοθὲν εἶχαν εἰς -ῶ καὶ ἀντιστρόφως. Ἦσαν εἰς τὸ γλωσσικόν τους αἴσθημα συνήθη τὰ διφορούμενα ταῦτα καὶ τοὺς ἦτο ἀδιάφορον ἂν θὰ μεταχειρίζοντο εἰς τὴν ἴδιαν σημασίαν τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τύπον ἢ τοὺς ἦτο εὐκόλον πρὸς δήλωσιν σημασιολογικῆς τινος παραλλαγῆς νὰ μεταχειρισθῶν παρὰ τὸν παλαιότερον τύπον τὸν νεώτερον κατὰ τὰ ὑπάρχοντα ἀρχαιότερα πρότυπα. Ὡστε ἦτο δυνατόν διὰ τῆς ἀναλογίας νὰ ἐπεκταθῇ ἢ τάξις τῶν ρημάτων τούτων.

Τὰ διφορούμενα ταῦτα ρήματα δὲν περιορίσθησαν χρονικῶς. Ἐξηκολούθησαν νὰ λέγονται εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν εἶναι τόσον κοινά, ὥστε εἶναι δυνατόν σχεδὸν ἀπὸ κάθε περισπώμενον νὰ σχηματισθῇ καὶ βαρύτερον καὶ ἀντιστρόφως. Πολλῶν ἐκ τούτων ὁ ἕτερος τύπος παρεδόθη ἀρχαιοθὲν, διὰ δὲ τὸν φερόμενον ὡς νεώτερον δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ἂν ὄντως εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἢ καὶ αὐτὸς παλαιὸς μὴ μαρτυρούμενος ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως, οἷον *ἀγάπη - ἀγαπῶ* (ἀρχ.) καὶ *ἀγαπίζω* (νεώτ.), *βολή - βολίζω* (μεταγν.) καὶ *βουλῶ* (νεώτ.), *κέρδος - κερδίζω* (μεταγν.) καὶ *κερδῶ* (νεώτ.), *κοίτη - κοιτάζω* (μεταγν.) καὶ *κοιτῶ* (νεώτ.), *λύγος - λυγίζω* (ἀρχ.) καὶ *λυγῶ* (νεώτ.) κτλ. Ἐνίοτε καὶ οἱ δύο τύποι μαρτυροῦνται ὡς ἀρχαιοθὲν παραδοθέντες, οἷον *ἀπολογοῦμαι* (ἀρχ.), *ἀπολογίζομαι* (μεταγν.) καὶ *ἀπολογῶ*, *ἀπολογίζω* εἰς τοὺς ἑλληνοφώνους τῆς κάτω Ἰταλίας.

¹ Περὶ τούτων ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει ὁ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 435 - 6.

² Μαρτυρημένος ὁ παρατατικὸς *κονάβιζε* N 498, Φ 255 καὶ κ 399 καὶ ὁ ἀόριστος *κονάβησε*, *κονάβησαν* B 334, Π 277 καὶ ρ 542.

Τὰ νέα διαφορούμενα ρήματα ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐξήγησε διαφορετικά. Ὅτι δηλ. διὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν μελλόντων εἰς -*ισω* καὶ τοῦ ἀορ. εἰς -*ισα* τῶν εἰς -*ῶ* καὶ -*ίζω* ρημάτων μεταπλάσσονται οἱ ἐνεστῶτες ἀναλογικῶς¹. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀπολύτως ὀρθή. Ἐπειδὴ ὅμως ἀρχαιότεν παρεδόθησαν τοιαῦτα, νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀρχαίαν κληρονομίαν καὶ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ νόμος τοῦ ἀναλογικοῦ μεταπλασμοῦ ἤρχισε νὰ λειτουργῇ ἀφ' οὗ τοῦ ἠ συνέπεσε κατὰ τὴν προφορὰν πρὸς τὸ *ι*, ὅτε ἐκτὸς τῶν παλαιότεν ὑπαρχόντων εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ διπλῶν τύπων ἤρχισαν νὰ πλάττωνται καὶ ἄλλοι καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πρότυπα καὶ διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ ἀορίστου.

Ἡ ρηματικὴ κατάληξις -*μεσθα* -*μαστε*.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου τὸ πρῶτον πληθυντικὸν πρόσωπον τῆς μέσης φωνῆς τῶν ρημάτων εἰς τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν λήγει εἰς -*μεθα* καὶ -*μεσθα*, οἶον Ἰλ. Η 377 *μαχησόμεθα* καὶ Ε 875 *μαχόμεσθα*, κ 1 *ἀφικόμεθα* καὶ κ 13 *ἰκόμεσθα*, Ι 619 *φρασσόμεθα* καὶ Α 140 *μεταφρασσόμεσθα* κτλ. Καὶ μετὰ τὸν Ὀμηρον Θέογν. 671 *φερόμεσθα*, Αἰσχύλ. Ἄγαμ. 846 *βουλευσόμεσθα*, Πέροσ. 143 *θώμεθα* καὶ 215 *βουλόμεσθα*, Εὐριπ. Μήδ. 821 *χρώμεθα* καὶ 315 *σιγησόμεσθα*, Ἀριστοφ. Νεφ. 66 *ἐκρινόμεθα* καὶ 576 *μεμφόμεσθα*, Πινδ. Ὀλ. 10, 79 *κελαδησόμεθα* καὶ Πυθ. 10, 28 *ἀπτόμεσθα*, Θεόκρ. 15, 135 *ἀρξώμεθα* καὶ 17, 1 *ἀρχώμεσθα* κτλ. κτλ. Θὰ ἦτο περιττὸν νὰ παραθέσωμεν ὅλα τὰ παραδείγματα τῶν ποιητῶν, οἱ ὅποιοι παντοῦ χρησιμοποιοῦν τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τύπον κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ μέτρου. Εἰς τοὺς πεζοὺς δὲν εὐχρηστεῖ τὸ -*μεσθα*. Τοῦ τύπου τὸ σ παρελήφθη ἀπὸ τὸ δεύτερον πρόσωπον -*σθε* καθὼς ἔχει ἤδη διδαχθῆ². Ἐκ τοῦ -*μεσθα* -*μεστα* ἔχει τὴν ἀρχὴν τὸ νέον δημῶδες -*μαστε* διὰ τοῦ μεταβατικοῦ τύπου -*μεστε*, ὅπερ ἀναλογικῶς πρὸς τὸ δεύτερον πληθυντικὸν *λεγόμεστα* -*λεγόμεστε* κατὰ τὸ *λέγεστε*, καὶ ἔπειτα *λεγόμαστε*.

Ρημάτων μεταπλασμοί.

Τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ παρατατικοῦ τῶν περισπωμένων ρημάτων ἤρχισε νὰ λήγῃ εἰς -*οῦσαν* ἀντὶ -*ουν* ἀρεκτὰ ἐνωρίς. Εἰς μελέτην μου δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν³ ἀνέφερα παραδείγματα

¹ ΜΝΕ 1, 272 - 3.

² Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 192. Πβ. καὶ Δ. Μαυροφρ. 160.

³ τόμ. 10 (1935) 154 - 7.

ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἐπολεμοῦσαν, ἐνοοῦσαν, ἐθεωροῦσαν, ἐταπεινοῦσαν, ἐδολιοῦσαν, ἐποιοῦσαν, ᾠκοδομοῦσαν, ἠγομοῦσαν, παρετηροῦσαν, τὰ ὅποια ἐνόμιζα ὡς τὰ πρῶτα. Ἦδη ὁμως παρατηρῶ ὅτι εἰς τὸν Εὐριπίδην ὑπάρχει τὸ πρῶτον παράδειγμα. Πβ. Ἑκάβ. στ. 573 κέξ. «ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν τὴν θανοῦσαν ἐκ χειρῶν | φύλλοις ἔβαλλον, οἱ δὲ πληροῦσιν πυρὰν | κορμούς φέροντες πευκίνους». Παρὰ τὴν γραφὴν τῶν κωδίκων νεωτέρων ὄλων τοῦ 12^{ου} αἰῶνος πληροῦσι ὁ Χοιροβοσκὸς ἀνέγνωσεν ἐπληροῦσαν γράφων «εὐρηται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἐν τῇ Ἑκάβῃ τὸ τρίτον τῶν πληθυντικῶν ἰσοσύλλαβον τῷ ἰδίῳ πρῶτῳ προσώπῳ πληθυντικῶ, οἷον ἐπληροῦσαν, ἐνθα φησί, οἱ δ' ἐπληροῦσαν πυρὰν κορμούς φέροντες πευκίνους»¹. Δέχομαι ὅτι ὄντως δ' ἐπληροῦσαν ἔγραψεν ὁ Εὐριπίδης καὶ ὀρθῶς ἀνέγνωσεν ὁ Χοιροβοσκός, ἡ δὲ γραφὴ δὲ πληροῦσιν εἶναι παρανόημα τῶν βιβλιογράφων. Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ὄλου κειμένου ἀπαιτεῖ ἐπληροῦσαν, διότι πρόκειται περὶ ἀφηγήσεως τοῦ θανάτου τῆς Πολυξένης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λέγων μεταχειρίζεται φυσικὰ παρατατικούς, «ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὁμως πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν» (στ. 568), «οἱ μὲν ἔβαλλον, οἱ δ' ἐπληροῦσαν», «τοιὰδ' ἤκουεν κακὰ» (στ. 576). Ἡ χρῆσις ἐνὸς ἐνεστιῶτος μεταξὺ τριῶν παρατατικῶν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν θὰ ἔκαμνε τὸν λόγον ἀκομψον καὶ ἀνάξιον τοῦ Εὐριπίδου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν κοινὴ εἶναι ἡ κατάληξις -ουν τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προώπου τῶν ρημάτων καὶ μόνον εἰς μερικὰ ἰδιώματα, οἷον Κρήτης, Θήρας, Κύπρου, Ρόδου καὶ ἄλλων τινῶν νήσων, ἀκούεται καὶ ἡ ἀρχαία -ουσαν. Τὸ παλαιότερον παράδειγμα τοῦ -ουσαν εἶναι τὸ ἐπιτηδεύσουσαν ἐξ Ἀπαμείας τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος².

Εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους, ὅτε ἐφάνησαν οἱ ρηματικοὶ τύποι ὕβριζα, συνήγαγα, ἔσχα, ἔσχασμεν κτ., ἐγένετο ἀλληλεπίδρασις τῶν προσώπων τοῦ ἐνεργητικοῦ παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου, ὥστε ἀπὸ τὰ δύο συστήματα τοῦ ἔγραφον - ες ε - ομεν - ετε - ον καὶ ἔγραφα - ες - ε - αμεν - ατε - αν προῆλθε κατ' ἐξομαλισμὸν ἕνα σύστημα καὶ διὰ τοὺς δύο χρόνους, ἔγραφα - ες ε - φασμε - φετε - φαν καὶ ἔγραφα - φες - φε - φασμε - φετε - φαν³.

Τὰ ἀρχαῖα ρήματα εἰς -όω λήγουν σήμερον εἰς -ώνω, τὰ δὲ πρῶτα παραδείγματα παρουσιάζονται εἰς παπύρους τοῦ 3^{ου} ἢ 4^{ου} μ. Χ. αἰῶνος⁴.

Ἡ σημερινὴ δημοτικὴ λέγει χαίρομαι ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ἐνεργητικοῦ χαίρω. Περὶ τούτου ἔγραψεν ὁ Γ. Χατζιδάκις ὅτι ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ ἤδομαι καὶ εὐ-

¹ I. Belcker, An. Gr. 1293. Πβ. καὶ Δ. Μανροφρ. 190.

² Γ. Χατζιδ. MNE 1, 38, ΣΙΕ 85 καὶ 102 καὶ ἐν Ἀθηνᾶ 41 (1929) 5.

³ Γ. Χατζιδ. MNE 1, 186 καὶ ΣΙΕ 65

⁴ Γ. Χατζιδ. MNE 1, 290.

φραίνομαι ὡς ἀπαντᾶ εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 2^{ου} μ. Χ. αἰῶνος, καταχαροῦμαι δὲ εἰς Ἑβδομήκοντα (Παροιμ. Σολομ. 1, 26), χαρήσομαι δὲ εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 2^{ου} π. Χ. αἰῶνος¹. Ἄλλὰ τὸ ρῆμα ἀπαντᾶ πρῶτον εἰς τὸν Ἀριστοφάνην Εἰρ. 291 «ὡς ἡδομαι κ' εὐφραίνομαι καὶ χαίρομαι».

Παραδείγματα ἑξομαλισμοῦ τοῦ δευτέρου προσώπου τῶν εἰς -ομαι ρημάτων, τὸ ὁποῖον ἔληξεν εἰς -σαι ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ η-α, κατέλεξαν ὁ Δ. Μαυροφρύδης² καὶ κατόπιν ὁ Γ. Χατζιδάκις³ τὰ ἑξῆς. Εἰς τὰ Ἀνακρεόντ. 31, 11 φρόβησαι, ὁ ὁποῖος παρέχει καὶ 14, 2 πετᾶσαι, Θεόκρ. 1, 78 ἐρᾶσαι, Ἑβδομήκ. Δευτερον. 28, 39, Γ' Βασιλ. 17, 4 καὶ Ἰεζεκ. 12, 18 πίεσαι, Ροῦθ 2, 14, Ψαλμ. 127, 2 καὶ Ἰεζεκ. 12, 18 φάγεσαι, Γ' Βασιλ. 14, 6 ἀποξεροῦσαι, ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 100 π. Χ. ἀντιποιεῖσαι κτλ. Τύπον ἀκροῦσαι ἀντὶ ἀκροῶ ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Ἀντιαττικιστὴν⁴. Οἱ τύποι αὗτοὶ ἀρχίσαντες ἀπὸ τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος, ἴσως καὶ παλαιότερα, ἔγιναν κοινοὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Φρυνίχου, ὁ ὁποῖος γράφων «ἀνακτᾶ... ἀντὶ τοῦ ἀναλαμβάνεις... οἱ δὲ ἀμαθεῖς προσθέσει τῆς σαι ἀνακτᾶσαι λέγουσι»⁵ φαίνεται ὅτι ἀγνοοῦσε τὸν Ἀνακρέοντα καὶ τὸν Θεόκριτον ἢ ὅτι δὲν τοὺς ἐλογάζετο, διότι ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν ἰδιωματικὴν, ἐνῶ αὐτὸς εἶχεν ὡς κανόνα μόνον τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον⁶. Ὡστε ἡ νέα Ἑλληνικὴ καθόλου, δημοτικὴ καὶ λογία, ἀνέροχεται ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτὴν εἰς τὸν 6^{ον} π. Χ. αἰῶνα.

Εἰς μερικὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ρήματα περισπώμενα τῆς συζυγίας εἰς -άω κλίνονται κατὰ τὰ εἰς-έω, διὸ καὶ λέγεται ἀγαπεῖ, ἐχτιμεῖ, τιμεῖ, κτλ. Ἦδη εἰς ἀρχαίας Λακωνικὰς ἐπιγραφὰς ἀπαντῶμεν τιμεῖ,⁷ νικεῖ⁸, εἰς ἐπιγραφὴν Μεγάρων ὀλίγον μετὰ τὸ 306 π. Χ. τιμῆ⁹, κατ' αὐτὰ δὲ πάντως ἐπλάσθη καὶ τὸ ἀπαρέμφατον τιμεῖν ἀναγινωσκόμενον εἰς ἐπιγραφὴν Ἀκρόγαντος¹⁰. Ἴσως νὰ μοῦ παρατηρηθῇ ὅτι ναὶ μὲν πρόκειται περὶ τῶν ἰδίων τύπων, ἀλλ' εἶναι δυνατόν οἱ νέοι νὰ εἶναι ἄσχετοι πρὸς τοὺς παλαιούς. Οἱ ἴδιοι ψυχολογικοὶ λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὸν μεταπλασμὸν καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων, δὲν ἔπεται ὁμως

¹ MNE 1, 414 καὶ 439.

² 159 - 60.

³ MNE 1, 385 καὶ 426 - 7 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 191.

⁴ I. Bekker, An. Gr. 77.

⁵ ἄνωτ. 18.

⁶ Καὶ τὸ ἀντίστροφον παρατηρεῖται, ὅτι δηλ. ρήματα εἰς -μι ἢ κατ' αὐτὰ κλινόμενα ἐσχημάτισαν τὸ δεύτερον πρόσωπον κατὰ τὰ βαρύτερα, οἶον δύνῃ, ἐπίστη, κάθη ἀντὶ δύνασαι, ἐπίστασαι, κάθησαι.

⁷ Ed. Schwyzer 44, 39 «ἀ πόλις τοὺς ἰδίους εὐεργέτας τιμεῖ».

⁸ ἄνωτ. 46.

⁹ ἄνωτ. 154, 16 «ὅτι ὁ δᾶμος τῶν Μεγαρέων τιμῆ τοὺς ἀγαθόν τι πράσσοντας».

¹⁰ ἄνωτ. 307, 15 «πάτριόν ἐστι καὶ ἐκ προγόνων παραδεδωμένον τιμεῖν τοὺς ἀγαθούς».

ἐκ τούτου καὶ οἱ νέοι εἶναι κληρονομία ἀρχαία. Ἄλλ' ἐγὼ πιστεύω τὸ ἀντίθετον. Οὐδεὶς λόγος νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι αὐτὸ τὸ παλαιὸν ἰδιωματικὸν τιμῆ ἐσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς ἰδιώματα τῆς νέας.

Μερικοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας προστακτικῆς τῶν ἐκ τοῦ βαίνω συνθέτων ρηματικῶν λήγοντες εἰς -α ἀντι-ηθι μαρτυροῦν ἐπίδρασιν τοῦ δημωδεστέρου λόγου εἰς τὴν γραφομένην. Πβ. Ἀριστοφ. Σφήκ. 979 *κατάβα κατάβα κατάβα κατάβα*, ὅπου ὁ Σχολιαστὴς λέγει «ὅτι συνήθως οὕτως ἔλεγον ἐν τοῖς δικαστηρίοις». Ὁμοίως Ἐκκλησ. 478 καὶ Λυσιστρ. 1280 *ἔμβα*, Ἀχαρν. 262 *πρόβα*. Οὕτω καὶ Εὐριπ. Ἡλ. 113 *ἔμβα*, Φοίν. 193 *εἴσβα*, Ἄλκ. 872 *πρόβα*. Ὁμοίως Ἄλεξ. 14 *μετάβα*¹ καὶ Μένανδρ. 124 *παράστα*². Καὶ ἐν ἐπιγραφῇ *ἀνάβα*. Ἄλλας ὁμοίας προστακτικὰς, οἷον *ἀπόστα*, *ἄνστα*, *δάμνα* κττ., κατέλεξεν ὁ Kühner-Blass³. Ὡστε τὰ νεώτερα *ἀνέβα*, *κατέβα*, *διάβα* ἀνέρονται ὡς πρὸς τὴν κατάληξιν εἰς τὸν 5^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Τὸ *ἀπόστα*, *μετάστα* κττ. προϋποθέτουν καὶ ἀπλοῦν *στά*. Δὲν δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ἐλέγετο καὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀπορρίψω, διότι τὸ *στά* τοῦ σημερινοῦ ἰδιώματος Πόντου συνηγορεῖ ἀρκετὰ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἄλλος ρηματικὸς τύπος δημώδης ὁ ἀόριστος *εἶπα* ἀνάγεται εἰς τοὺς Ὀμηρικὸν χρόνον. Πβ. Α 106 «*μάντι κακῶν, οὔ πώ ποτέ μοι τὸ κρήγυον εἶπας*» καὶ 108 «*ἔσθλὸν δ' οὔτε τί πω εἶπας ἔπος οὔτε τέλεσσας*». Περὶ τούτου οἱ λεξικογράφοι σημειώνουν ὅτι ἀπαντᾷ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς Ἰωνας πεζογράφους καὶ τὸ δεύτερον πρόσωπον *εἶπας* προτιμοῦν οἱ Ἀττικοί⁴.

Ἡ προστακτικὴ *ἄκου* τῆς δημοτικῆς ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀριστοφάνην. Πβ. Θεσμοφ. 28 **Εὐριπίδης**: «*Ἄκου*» – **Κηδεστής**: «*Ἀκούω καὶ σιωπῶ*». Ἴσως νὰ θελήσῃ τις ν' ἀντεῖπῃ προστατεύων τὸν ποιητὴν ἀπὸ τὴν μομφὴν τοῦ μαλλιαρισμοῦ (!) ὅτι διὰ λόγους μετρικὸν κατέπιε τὸ ε. Δὲν ἀντιλέγω, ἀλλ' ἐκεῖνο πού θέλω νὰ ἰσχυρισθῶ εἶναι ὅτι οὗτος μετεχειρίσθη ρηματικὸν τύπον εὐχρηστον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, δὲν τὸν ἔπλασεν ὁ ἴδιος αὐθαιρέτως διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπαίτησιν τοῦ μέτρου. Ὅτι ἔπλαττε λέξεις καὶ μάλιστὰ κωμικὰς τοῦτο εἶναι ἀναμφίβολον⁵, ἀλλ' ὅτι ἐκολόβωνε καὶ τοὺς ρηματικὸν τύπους, τοῦτο δὲν ἀποδεικνύεται. Καὶ γενικῶς δύναται νὰ διατυπωθῇ διὰ τοὺς

¹ Th. Koch 2, 301.

² ἀνωτ. 3, 36.

³ 2, 45. Πβ. καὶ Γ. Ἀγαγνώστοπ. ἐν Ἀθηνᾶ 36 (1924) 26.

⁴ Ἰδ. Liddell-Scott Λεξικὸν ἐν λ. εἶπον.

⁵ Τοιαύτας ἰδ. εἰς τὴν μελέτην μου: Γραπτὴ καὶ προφορικὴ παράδοσις τῆς γλώσσης ἐν Λεξικογρ. Δελτ. 1, 25.

ἀρχαίους συγγραφείς τὸ γλωσσικὸν ἀξίωμα, ὅτι λέξεις μὲν νέας ἐδημιουργοῦσαν, ἀλλὰ τύπους γραμματικούς μετεχειρίζοντο ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἔπλαττεν ὁ λαός.

Παθητικὸς ἀόριστος εἰς -θηκε.

Εἰς ἐπιγραφὴν Θεσπιῶν τῶν π. Χ. χρόνων περιέχουσαν ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ μισθώσεως τῶν δημοσίων βοσκῶν ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς: «ἐπιδεὶ ἅ μίσθωσις τῶν πυάων *διεσσείλθεικε*, ὑπάρχι δὲ ἐν τῇ προτηνὶ προορρείσει ἢ τίς καβείλειτη τῶν ἐμβεβαόντων ὑπογράψασθη τὰς αὐτὰς μισθώσις, δεδόχθη τοῖ δάμοι ἀρχὰν ἐλέσθη κτλ.»¹ Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ὅλου ψηφίσματος ἔξάγεται τὸ ἑξῆς νόημα: Ἐπειδὴ ἔληξεν ἡ μίσθωσις τῶν δημοσίων βοσκῶν, ὑπῆρχε δὲ προγενεστέρα προκήρυξις ὅστις θέλει νὰ ὑπογράψῃ σύμβασιν μὲ τοὺς ὄρους τῆς αὐτῆς μισθώσεως, ἀπεφάσισεν ὁ δῆμος νὰ ἐκλέξῃ ἀρχήν, ἡ ὁποία νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν νέαν μίσθωσιν. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ *διεσσείλθεικε*; Εἰκάζω ὅτι εἶναι παθητικὸς ἀόριστος. Πρόκειται ἄρα περὶ νέου τύπου ἀορίστου παρεκτεταμένου διὰ τοῦ *κε*. Περὶ τοῦ ἀορίστου τῆς νέας δημοτικῆς εἰς -θηκε ἐπραγματεύθησαν καὶ ἄλλοι καὶ τελευταῖος ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὁ ὁποῖος τὴν δημιουργίαν τοῦ τύπου θεωρεῖ νεωτέραν τοῦ Πτωχοπροδρόμου εὐρισκομένου τὸ πρῶτον εἰς τὸν Γεωργηλᾶν². Ἄλλ' ἂν ἡ ἀνωτέρω εἰκασία μου εἶναι ἀληθής, τότε πρέπει ν' ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς π. Χ. αἰῶνας διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ σχηματισμοῦ του. Ἡ γραφὴ *διεσσείλθεικε* ἀντὶ *διεσσείλθηκε*, ἂν δὲν πρόκειται περὶ ἄλλης αἰτίας σχετικῆς μὲ τὴν προφορὰν τοῦ *ει* καὶ *η*, εἶναι σφάλμα τοῦ χαρακτοῦ ὅπως καὶ *ἐπιδεὶ* ἀντὶ *ἐπειδὴ* καὶ τὸ *προορρείσει* ἀντὶ *προορήσει*.

Ἀϋξήσεως παράλειψις.

Τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως ἢ ἀχρηστίας τῆς αὐξήσεως, ἰδίως τῆς χρονικῆς, δὲν ἐμελετήθη ἕως τώρα καθὼς ἔπρεπε. Καὶ προκειμένου μὲν περὶ τοῦ Ὅμηρου λέγεται συνήθως ὅτι εἰς αὐτὸν ἡ χρῆσις εἶναι ἐλευθέρα, περὶ δὲ τοῦ Ἡροδότου ὅτι παραλείπει μὲν πολλάκις τὴν χρονικὴν, οὐδέποτε ὅμως τὴν συλλαβικὴν, ὅτι δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἢ ἀρχαιόθεν κληρονομηθεῖσα ποικιλία κατὰ μικρὸν ἐκλείπει καὶ ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἢ καθολικὴ χρῆσις³. Πότε ὅμως ἐπεκράτησεν ἡ καθολικὴ χρῆσις καὶ ἂν ὄντως ἐπεκράτησεν εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους, αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύεται

¹ Ed. Schwyzer 485.

² MNE 2, 545-9.

³ Δ. Μανροφο. 70 κέξ. - Kühner-Blass 2, 20 κέξ. - Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 197 κέξ. - Γ. Ἀναγνωστόπ. 32.

διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς γραπτῆς παραδόσεως. Εἰς ἀπομακρυσμένας λ.χ. διαλέκτους, ὡς τὴν Κυπριακὴν καὶ τὴν Παμφυλιακὴν, ἐφέροντο ἀναύξητοι συλλαβικῶς τύποι ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἐπιγραφῶν¹. Τὸ μόνον βέβαιον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι ἡ συλλαβικὴ ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς, ἄγνωστον πότε, εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους, τῶν ὁποίων ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα, ἂν δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀναύμητοι τύποι τῶν λυρικῶν καὶ δραματικῶν ποιητῶν εἶναι κατὰ μίμησιν τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν Ὀμηρικῶν². Τὸ πρῶγμα εἶναι τόσον βέβαιον, ὅσον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, κοινὴν καὶ ἰδιωματικὴν, ἐφόσον μᾶς εἶναι γνωστὸν δὲν ὑπάρχει παραδείγμα παραλείψεως τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως. Ὁ Ὀμηρὸς ἔλεγεν ἀδιαφόρως *βάλε* καὶ *ἔβαλε*, *βλάψε* καὶ *ἔβλαψε*, *δεῖξε* καὶ *ἔδειξε*, *δῶκε* καὶ *ἔδωκε*, *κεῖτο* καὶ *ἔκειτο*, *λάβε* καὶ *ἔλαβε*, *λάμπε* καὶ *ἔλαμπε*, *λυσε* καὶ *ἔλυσε*, *μεῖνε* καὶ *ἔμεινε* κτλ., ὅλ' αὐτὰ κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ μέτρου, ἡμεῖς ὅμως μόνον *ἔβαλε*, *ἔβλαψε* κτλ. Παρατηρεῖται δὲ πολλάκις ὅτι εἰς τὸν ἴδιον στίχον ἢ εἰς δύο συνεχεῖς στίχους καὶ παραλείπεται καὶ τηρεῖται ἡ αὐξησης, οἷον Α 251 *ἐφθιάθ'*, *τράφεν*, *γένοντο*, Α 465 *μίστυλλον*, *ἔπειραν*, Α 468 *δαίνυντο*, *ἐδεύετο*, Γ 207 *ἐξείμισα*, *φίλησα*, Ζ 6 *ρηῖξε*, *ἔθηκεν*, Ι 537 *λάθετο*, *ἐνόησεν*, Κ 466 *θηκεν*, *ἔθηκε*, Λ 848 *ἐτέρσετο*, *παύσατο*, Ν 165 *ἐχάζετο*, *χώσατο*, γ 466 *λοῦσεν*, *ἔχρισεν*, ε 135 *φίλεον*, *ἔτρεφον*, θ 481 *ἐδίδαξε*, *φίλησε*, σ 322 *ἔτικτε*, *κόμισσε* κτλ. Δὲν παρεβίαζε δὲ κανένα γραμματικὸν κανόνα ὁ ποιητὴς χάριν τοῦ μέτρου, ἀλλὰ μετεχειρίζετο τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ὅπως ἐλάλειτο. Ἀπαράλλακτα λέγομεν καὶ ἡμεῖς σήμερα *ἐκάναμε* καὶ *κάναμε*, *ἐφάγαμε* καὶ *φάγαμε*, παραλείποντες συνήθως τὴν αὐξησην ὅπου δὲν τονίζεται.

Ἄλλὰ νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ λεχθῆ τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὴν χρονικὴν αὐξησην. Εἰς αὐτὴν παρατηρεῖται κάποια διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν χοῆσιν καὶ ἀχοηστίαν, παρατηροῦνται κατὶ παραδείγματα παραλείψεως καὶ εἰς τὸν Ὀμηρον καὶ τοὺς μετέπειτα συγγραφεῖς, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ἔχωμεν περὶ αὐτῆς ἄλλην γνώμην, καθὼς θὰ φανῆ ἀπὸ ὅσα θὰ εἴπωμεν.

Καὶ πρῶτον παίρνομεν ὡς παράδειγμα τὸν Ὀμηρον. Εἰς αὐτὸν ἡ αὐξησης δὲν ὑπόκειται εἰς κανένα δεσμόν. Οἱ σύγχρονοί του ὁμιλοῦντες ἢ τὴν ἐτηροῦσαν ἢ τὴν παρέλειπαν καὶ αὐτὸς κάμνει τὸ ἴδιον κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τέχνης τοῦ Ὀπου τὸ μέτρον χοριάζεται μακρὰν συλλαβὴν, ἐκεῖ γίνεται, ὅπου χοριάζεται βραχεῖαν, ἐκεῖ ὄχι. Τοιοῦτοτρόπως λέγει μὲν Γ 380 *ἐξήραψε*, Μ 305 *ἠραψε*, ο 427 *ἀνήραψαν*, Κ 542 *ἠσπάζοντο*, ω 126 *ἠρεῖτο*, Α 35 *ἠρᾶτο*, Α 351 *ἠρήσατο*, Ε 358 *ἦτεεν*, Σ 24 *ἦσχυε*, ἀλλὰ καὶ Ι 344 καὶ 375 καὶ Ο 33 *ἀπάτησε*, *ἀπάτησας*, Λ 654

¹ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 197 σημ. 4.

² Γ. Χατζιδ. ἀνωτ. 2, 198. - Δ. Μανροφρ. 70.

αἰτιώωτο, M 384 ἄραξε, N 419 ἀμέλησεν, ε 248 ἄρασσαν, ε 426 ἀράχθη, θ 86 αἶδετο, ι 414 ἐξαπάτησεν, ν 339 ἀπίστεον, υ 109 ἄλεσαν, ψ 214 ἀγάπησα κτλ. Καθὼς δὲ εἰς τὴν συλλαβικὴν αὔξησιν οὕτω καὶ εἰς τὴν χρονικὴν εἰς τὸν ἴδιον στίχον ἀπαντοῦν τύποι ἀναύξητοι καὶ ηὔξημένοι, οἷον I 375 ἀπάτησε, ἦλιτεν κτλ.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα ἓνα πλῆθος παρωχημένων χρόνων τῶν ἰδίων ρημάτων ἀναυξήτων καὶ ηὔξημένων.

A 346 ἄγαγε, E 731 ἦγαγε. Δ 214 ἄγεν, I 89 ἦγεν. H 312 ἄγον, H 310 ἦγον. Λ 716 ἄγειρεν, β 28 ἦγειρε. ξ 285 ἄγειρα, β 41 ἦγειρα. α 325 ἄειδε, α 154 ἦειδε. Δ 490 ἀκόντισεν, Π 336 ἠκόντισαν. A 396, B 16, ζ 325 ἄκουσα - σας - σε, A 381, μ 265 ἠκουσα - σε. B 194 ἀκούσαμεν, Λ 768 ἠκούομεν. Z 201 ἀλᾶτο, γ 302 ἠλᾶτο. ζ 227, μ 177 ἄλευρα - ψε, Σ 350, τ 505 ἠλειψαν, ἦλειψεν. Γ 360 ἀλεύατο, N 184 ἠλεύατο. Γ 228 ἀμείβετο, A 121 ἠμείβετο. ι 223 ἐνάμελγεν, ι 238 ἠμελγε. Δ 129 ἄμυνεν, I 599 ἠμυνε. Σ 500 ἀναίετο, Σ 450 ἠναίετο. β 234 ἄνασσε, γ 305 ἠρασσε. θ 383 ἀπείλησας, A 388 ἠπείλησεν. Θ 160 ἄνυσε, Θ 227 ἠνυσεν. Ξ 517 ἄφυσσε, τ 388 ἐπήφυσεν. Π 230 ἀφύσσατο, ψ 305 ἠφύσασατο, κ 172 ἀνέγειρα, E 208 ἠγειρα. Λ 109 ἔλασε, H 223 ἠλασε. ζ 91 ἔλοντο, ζ 97 εἶλοντο. φ 157 ἔλλετο, ι 419 ἠλλετο. Λ 168 ἔπετο, Γ 447 εἶπετο. A 424 ἔποντο, E 591 εἶποντο. O 361 ἔρειπε, O 452 ἠρειπε. Δ 227 ἔχε, Λ 740 εἶχε. A 598 οἰνοχόει, υ 255 ἐφνοχόει¹. A 268 ἀπόλεσσα, B 115 ὄλεσα. Λ 502 δμίλει, A 261 ὠμίλησα. K 328 ὀμοσσε, K 332 ἐπόμοσε. A 361 ὀνόμαζε, ω 339 ὀνόμασας. δ 131 ὄπασσε, θ 498 ὄπασσε. Π 178 ὄπνιε, Σ 383 ὠπνιε. N 190 ὀρέξατο, E 851 ὠρέξατο. K 359 ὀρμήθησαν, κ 214 ὠρμήθησαν κτλ. Περὶ τούτων εἶπε καὶ ὁ Ἡρωδιανός: «ταῦτα δὲ παρὰ ποιηταῖς ἀναύξητα ἦτοι ἄτροπτα μένει διὰ τὸ μέτρον ἔθει Ἰωνικῶ, ἄκουεν ἀντὶ ἠκουεν, ἔλαυνεν ἀντὶ ἠλαυνεν, ὀνόμασεν ἀντὶ ὠνόμασεν».

Μετὰ τὸν Ὅμηρον ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Ἡσίοδ. Θεογον. 565 ἐξαπάτησεν, αὐτόθι 837 ἀναξεν, αὐτόθι 586 ἐξάγαγε παρὰ τὸ ἐν στίχῳ 626 ἀνήγαγον. Θεογον. 542 ὄλεσεν. Ἡδύλ. 5 οἰκτίσατο². Καλλίμαχ. 44 ὀνόμηγε.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον εὐρίσκομεν περισσότερα παραδείγματα. Οὕτω παρὰ τὸ A, 48 ἦψε, A, 176 ὑπῆψαν, Z 94 συνῆψτο λέγονται καὶ τὰ ἀναύξητα A, 19 ἄφθη

¹ Περὶ τούτου ὁ Ἡρωδιαν. 2, 169 - 170 λέγει: «ἐφνοχόει ἔθος ἐστὶ τῷ ποιητῇ ἀποβάλλειν τὸ κατ' ἀρχὴν εἰ ἐπὶ τῶν παρωχημένων, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πλεονάζειν... ἐν ἑτέροις γὰρ φησὶν ἐφνοχόει». Προφανῶς ὁ γραμματικὸς κάμνει σύγχυσιν συλλαβικῆς καὶ χρονικῆς αὔξεως. Ὁ ποιητὴς ἐπρόσθεσε καὶ συλλαβικὴν αὔξησιν εἰς τὸ ἐφνοχόει, διότι εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μίαν συλλαβὴν διὰ τὸ μέτρον, ὅπως εἶπε καὶ Θ 426 καὶ ἀλλαχοῦ ἔειπεν, I 431 ἀπέειπεν, I 432 μετέειπε, K 61 προσέειπε κτλ. Δὲν πρόκειται δὲ προφανῶς περὶ αὐθαιρέτου προσθήκης, κάθε ἄλλο, ἀλλὰ περὶ χρήσεως τύπων τοῦ κοινοῦ λόγου.

² Th. Bergk, Ἄνθολ. Λυρ. σελ. 131.

καὶ ἄφατο, Γ, 137 ἄπτοντο καὶ ἀντάπτοντο, Α, 199 ἐπαμμένοι, Η, 69 ἐναμμένοι. Παρὰ τὸ Α, 62 συνηλίζοντο, Α, 176 συνήλισαν, Η, 172 ἠλισμένοι εὐρίσκομεν καὶ Α, 125 συνάλισε. Παρὰ τὸ Ε, 32 ἠρομόσατο τὸ Γ, 137 ἄρομοσται. Παρὰ τὸ Ε, 65 ἀπηλλάχθησαν τὸ Α, 17 ἀπαλλάσσειτο, Α, 152 ἀπαλλάσσουντο, Α, 61 καταλλάσσειτο. Παρὰ τὸ Γ, 19 ἠρητο, Ι, 29 παρήρητο τὸ Ε, 120 ἀρτέοντο, Η, 8, ἀνάρηται, Η, 20 παραρτέετο, Θ, 97 ἀρτέετο, Θ, 108 παραρτέοντο. Οἱ χρόνοι τοῦ ἄγω. ἄπλοῦ καὶ σύνθετοι φέρονται συνήθως μὲ αὐξήσιν, ἀλλὰ λέγεται καὶ Α, 196 ἐσάγεσκον, Ε, 34 ἐσάξαντο, Α, 120 προεσάξαντο. Λέγεται Δ, 110 ὠδοιπόρεον, ἀλλὰ καὶ Ζ, 73 εὐδοδώθη.

Ἄλλὰ τὰ ἐξῆς ρήματα φέρονται μόνον ἀναύξητα. Πρῶτον τὸ συχνότατα ἀπαντῶν ἀμείβετο, ἀμείβοντο, ἀμείφατο, ἀμείφαντο. Ἐπειτα Γ, 97 ἀγίρεον καὶ Γ, 94 ἀπαγίρεον, Ε, 113 αἴνεσε, Θ, 69 αἴνεε, Γ, 34 ἐπαίνεε, Ι, 33 καταίνεον, Θ, 19 παραίνεε, Α, 80 παραίνεσε, Α, 162 αἴρεε, Α, 70 αἴρέετο, Α, 96 αἴρέοντο, Γ, 55 αἴρέθη, Α, 189 διαίρεε, Θ, 81 διαιρέοντο, Γ, 150 ἐξαιρέετο καὶ προσεξαίρεετο, Ι, 81 ἐξαιρέθη, Α, 176 ἐξαιρέθησαν, Η, 220 αἴσθετο, Γ, 1 αἴτεε, Ε, 18 αἴτεον, Ζ, 86 καὶ Θ, 122 ἀπαίτεε, Δ, 43 παραιτήσατο, Ι, 10 ἀμανρώθη, Δ, 143 ἄνοιξε, Ι, 118 ἄνοιξαν, Α, 179 ἀναισιμώθη, Γ, 90 ἀναισιμουῖτο, Β, 11 προαναισιμωμένος, Β, 134 ἀναισίμωται, Ε, 34 προσαναισίμωτο, Ε, 35 ἀρρωδέε, Θ, 70 ἀρρωδέον, Ι, 46 ἀρρωδέομεν (παρατ.), Γ, 39 αὐξετο, Ε, 92, αὐξάνετο, Ε, 78 αὐξήρητο, Θ, 30 αἰξον, Α, 127 αὐτομόλεον, Γ, 160 αὐτομόλησε, Ε, 51 αὐδάξατο, Γ, 15 διαιτᾶτο, Γ, 65 διαιτέομην, Δ, 173 ἐξαύηρε, Α, 192 ἀραιήρητο, Δ, 66 ἀραιρημένος καὶ ἀραιρηκότες, Α, 66 ἐργάζοντο, Ε, 20 διεργάζοντο, Β, 15 περιεργάζοντο, Θ, 106 ἐργάσατο, Γ, 15 ἐργάσαντο, Γ, 30 ἐξεργάσατο, Α, 93 ἐξεργάσαντο, Γ, 52 ἐξεργασάμην, Η, 6 κατεργάσατο, Θ, 109 κατεργασάμεθα, Δ, 179 ἐξεργάσθη, Ι, 45 ἔργασμαι, Β, 121 καὶ Γ, 155 ἔργασται, Α, 179 ἔργαστο, Α, 123 κατέργαστο, Β, 130 ἐργασμένος, Γ, 60 ἐξεργασμένος, Δ, 66 κατεργασμένος, Η, 166 ἐσσοῦτο, Α, 128 ἐσσοῦθη, Β, 169 ἐσσοῦθησαν, Γ, 59 εὐδαιμόνησαν, Α, 66 εὐνομήθησαν, Η, 233 εὐτύχησαν, Α, 68 εὔρισκε καὶ ἀνεῦρε, Β, 135 ἐξευρημένος, Η, 54 εὔχετο, Α, 60 προσεύχετο, Δ, 76 εὔξατο, Γ, 131 εὐδοκίμησαν, Θ, 87 εὐδοκίμησε, Δ, 164 ἔργετο, Ε, 65 ἔρξαν, Ε, 63 κάτερξαν, Ε, 64 ἀπεργμένος, Η, 225 ἐτεροιοῦτο, Ε, 40 οἶζεε, Α, 110 συνοίζεε, Α, 145 οἶκεον, Α, 146 συνοίκεον, Ε, 58 περιοίκεον, Δ, 105 οἶκησαν, Η, 164 κατοίκησε, Δ, 23 κατοίκηται, πολλαχοῦ οἰκημένος καὶ κατοικημένος¹, Γ, 91 οἶκισε, Ε, 76 κατοίκισαν, Δ, 12 οἶκισται, Α, 68 ἐνοικίσθη, Β, 154 κατοικίσθησαν, Θ, 71 οἰκοδό-

¹ Α, 27, 28, 96, 151, 201. Β, 33, 102. Γ, 96, 102. Δ, 8, 22, 28, 32, 93, 101, 105. Ε, 16, 73. Η, 69, 102.

μεον, Α, 186 οἰκοδόμειε καὶ ἀνοικοδόμησε, Γ, 10 οἰκοδομήσατο, Β, 149 οἰκοδομηται, Β, 127 οἰκοδομημένος¹, Α, 196 οἰκοφθορήθησαν, Θ, 142 οἰκοφθόρησθε, Ε, 29 οἰκοφθορημένος, Γ, 52 οἴκειρε, Α, 114 ἀποικιίζετο, Γ, 156 κατοικιίζετο, Ε, 18 οἰνωμένοι, Γ, 70 ὑπόπτενον, πολλαχοῦ δὲ οἴχεται καὶ οἴχοντο.

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι ὅλα τὰ ρήματα ποὺ ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς διφθόγγους *αι, οι, αυ, ευ* μένουσι ἀναύξητα. Καὶ ἐνῶ ὅλα τὰ ἀπὸ *α* αὐξάνονται, ἠρπάζοντο, ἠκούσαν, ἠσπάζοντο κτλ. φέρεται ἀναύξητον τὸ ἀνοιξε, ἀνοιξαν, ἐνῶ ὅλα τὰ ἀπὸ *ε* αὐξάνονται, ἠλασε, εἶποντο, εἶχον, ἠλευθεροῦντο, ἠρήμωτο, ἠπείγετο, κτλ., φέρεται ἀναύξητον τὸ ἐργαζόμεν, ἐργασάμην, ἐργασμαι, ἐργάσμην καὶ τὸ ἔργετο, ἔρξαν, ἐργμένος, ἔτεροιοῦτο, καὶ ἐνῶ ὅλα τὰ ἀπὸ *ο* αὐξάνονται, ὠσφραγτο, ὠρμέατο, ὠπτησε, ὠπλισε, ὠρεον, ὠνείδισε, ὠρουσον, ὠμίλησε κτλ., φέρονται ἀναύξητα τὸ ὄρταζον καὶ ὑπόπτενον (διορθούμενον ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν).

Τὴν διαφορὰν αὐτὴν δὲν μπορούμεν νὰ τὴν ἀποδώσωμεν ἀπλῶς εἰς τὴν ἀμέλειαν τῶν βιβλιογράφων τοῦ Ἡροδότου, ὥστε ἄλλοῦ μὲν νὰ γράφουσι ἠύξημένους ἄλλοῦ δὲ ἀναυξήτους τύπους, διότι εὐλόγως θὰ ἐγεννᾶτο τὸ ἐρώτημα, διατί τοιαύτη ἀμέλεια δὲν παρατηρεῖται λ.χ. καὶ εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Λυσίου; Ἐπειτα δὲν νομίζω τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι κατὰ κανόνα ἀνεξαίρετον οὔτε ἓνα ρῆμα ἀπὸ *αι, οι, αυ, ευ, ερ* αὐξάνεται, πιστοποιεῖται δὲ καὶ ἀπὸ ἐπιγραφῆς τὸ ἀναύξητον *ερ*. Οὕτω εἰς ἐπιγραφὴν Δελφῶν τοῦ 480 π. Χ. ἀναγινώσκειται *ἐργάσατο*², Λεβαδείας τοῦ 174 π. Χ. *ἐργασμένας*³, Ὁρωποῦ μεταξὺ 338 - 322 π. Χ. *ἐξεργασμένους*⁴. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καθίσταται ἀξιόπιστος ἡ γραπτὴ παράδοσις τοῦ Ἡροδότου τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ *ἐργάζομαι*, διατί νὰ μὴ θεωρηθῇ τοιαύτη καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα; Διὰ τὸ ἀναύξητον *ερ* ἔχω τὴν γνώμην ὅτι διὰ τὴν φύσιν τοῦ *ρ*

¹ Ἐκρίναμεν ἄσκοπον ν' ἀποκλείσωμεν ἀπὸ τὴν ἔρευναν περὶ τῆς χρονικῆς αὐξήσεως τὸν παρακείμενον καὶ νὰ ὀμιλήσωμεν ἰδιαιτέρως περὶ ἀναδιπλασιασμοῦ, διότι καὶ εἰς αὐτὸν περὶ αὐξήσεως πρόκειται. Εἶναι καιρὸς πλέον νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴν γραμματικὴν ὁ λεγόμενος ἀναδιπλασιασμός συλλαβικός δι' ἑνὸς *ε* καὶ χρονικός. Παραδείγματος χάριν εἰς τὰ ρήματα *ὀμολογῶ, ὀμολόγουν, ὀμολόγησα, ὀμολόγηκα, ὀμολογήκειν* καὶ *ζηλῶ, ἐζήλουν, ἐζήλωσα, ἐζήλωκα, ἐζηλώκειν* κατὰ τί διαφέρουν ὁ παρακείμενος καὶ ὑπερσυντέλικος ἀπὸ τὸν παρατατικὸν καὶ ἀόριστον; Τὸ πολὺ πολὺ ὁ ὄρος ἀναδιπλασιασμός μπορεῖ νὰ διατηρηθῇ μόνον διὰ τὰ ρήματα τῶν ὁποίων ἐπαναλαμβάνεται μαζί μὲ τὴν αὐξῆσιν καὶ τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον, καθὼς *γράφω, ἔγραφον, ἔγραφα, γέγραφα, ἐγεγράφειν*. Καὶ κατὰ μίαν σελίδα νὰ λιγοστεύουν οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς, θὰ εἶναι κέρδος ἀφάνταστον.

² G. Dittenberger, Sylloge inscriptionum Graecarum ἀριθμ. 34 «τὸν τρίποδα καὶ τὴν Νίκην ἐργάσατο». Πβ. καὶ Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 198 σημ.

³ ἄνωτ. 972, 79.

⁴ ἄνωτ. 973, 17.

δὲν ἐτρόπη τὸ ε εἰς ει, ὅτι δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ καὶ εἰς Δωρικὰς διαλέκτους, ἴσχυεν ὁ ἴδιος περίπου φωνητικὸς νόμος, ὅστις ἰσχύει καὶ εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν, καθ' ὃν πᾶν *i* παρὰ τὸ ρ τρέπεται εἰς ε, οἷον ἄχερο, κερὶ, μερὶ κττ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον τὸ ει ἤδη ἀπὸ τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος κατέστη ἀπλοῦς φθόγγος, ἂν καὶ δὲν συνέπιπτεν ἀκόμη ἐντελῶς πρὸς τὸ *i*¹. Δὲν ὑπάρχει δὲ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων φωνητικῶν λειτουργιῶν τοῦ ρ, τοῦ νὰ μὴ ἐπιτρέπη τὴν τροπὴν τοῦ ε εἰς ει καὶ τοῦ νὰ συντελῇ εἰς τὴν τροπὴν τοῦ *i* εἰς ε. Καὶ διὰ τὸ *αι, οι, αν, εν* δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πάντως φωνητικὸς νόμος ἐκώλυε τὴν τροπὴν τοῦ *a* καὶ *o* παρὰ τὸ *i* καὶ *v*. Τὸ ἴδιον ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὸ *αν* (ἄνοιξε, ἄνοιξαν) στηριζόμενον καὶ τοῦτο ὡς ἀξιόπιστον ἀπὸ τὸ ἀνάλωσεν ἀναγνωσθὲν εἰς ἐπιγραφὴν Ἰου τοῦ 250 π. Χ.²

Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ παρέλθωμεν ἀπαρατήρητον καὶ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς συγγραφεῖς Ἀττικῶν ἀπαντοῦν ἀναύξητοι τύποι. Οὕτω ἔχομεν τὸ κοινόχρηστον *οἰωνίζομαι* πάντοτε ἀναύξητον, ἔπειτα *Αἰσχύλ.* Πέρσ. 767 *οἰακοστροφουν* διορθούμενον ἄνευ λόγου ὑπὸ τοῦ Porson εἰς *ῥακοστροφουν*, *Εὐριπ.* Βάκχ. 32 *οἴστροησα* ἄνευ λόγου καὶ τοῦτο διορθούμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς *ῥστροησα*, *Ξενοφ.* Ἐνάβ. 2, 3, 16 *αἰαίνετο*³, *Πλουτάρχ.* Εὐμέν. 7 *οἰκτίσατο* ὡς φέρεται εἰς τὸν κώδικα ἄνευ λόγου διορθούμενον εἰς *ῥκτίσατο*, *Πομπ.* 42 *ὑποικούρει*, *Ἀλκιβ.* 23 *οἰκοφθόρησε*. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Ἰου τοῦ 3^{ου} μ. Χ. αἰῶνος *οἰκοδομήθη*⁴. Περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ *οι* ρημάτων γράφει καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς τὰ ἑξῆς: «Εἰ δὲ ἄρχεται... ἀπὸ τῆς *οι*, τρέπεται τὸ *ο* εἰς *ω* καὶ τὸ *i* προσγράφεται, οἷον οἴχομαι ῥχόμην, οἴκω ῥκουν... πλὴν τῶν σεσημειωμένων ἀτρέπτων οἴωμαι οἴωθην, οἴωθη δ' Ὀδυσσεὺς (Α 401), Τρώων δ' οἴωθη καὶ Ἀχαιῶν φύλοπις αἰνή (Ζ 1), οἴμω οἴμησα, οἴμησεν δὲ ἄλεις (Χ 308), οἴνω οἴνουν, μήπω οἴνωθέντες (π 292) καὶ οἰνίζω οἴνιζον, ἐκ τ' ἄρα οἰνίζοντο (Η 472), οἴστρω οἴστροησα, οἴωνίζομαι οἴωνιζόμην, οἴωνοσκοπῶ οἴωνοσκόπουν, οἴωνοπολῶ οἴωνοπόλουν, οἴακίζω οἰάκιζον, οἴακονομῶ οἴακονόμουν, οἴακοστροφῶ οἴακοστροφουν, *ινές* δὲ προστιθέασι καὶ τὸ οἰδαίνω οἰδαινον καὶ τὸ οἰκουρῶ οἰκούρουν καὶ τὸ οἰμῶζω οἴμωζον, ῥκούρουν καὶ ῥμῶζουν παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν Τραχινίαις (928), ἰδὼν δὲ ὁ παῖς ῥμῶξε, καὶ παρὰ τῷ ποιητῇ

¹ Γ. Κατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 107.

² G. Dittenberg. 1045, 15.

³ Πβ. καὶ Kühner - Blass 2, 11.

⁴ G. Dittenberg. 1267, 15.

(ν 198) ὤμωξέν τ' ἄρ' ἔπειτα καὶ ὦ πεπλήγέτο μηρῶ»¹. Ὡστε κατὰ παράδοσιν παλαιὰν πολλὰ οἱ ἐφέροντο ἄτρεπτα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γραμματικοῦ. Καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Ἑλληνικὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀνεγνώσθη ἐνόχλησεν². Ἄτρεπτον ἀπαντᾷ τὸ ο καὶ οἱ καὶ εἰς ἐπιγραφὰς Αἰολοδοωρικᾶς. Οὕτω ἐν ἐπιγραφῇ Ἡλείου οἶετο³, Λέσβου ὁμολογημένα⁴, Μυτιλήνης οἰκόμεναν⁵, Ἐρεσοῦ τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἀνοικοδόμησε⁶. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν 2^{ον} μ. Χ. αἰῶνα τὸ οἱ κατὰ κανόνα ἔμενεν ἄτρεπτον εἰς τὴν προφορικὴν ὁμιλίαν, πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, μανθάνομεν ἀπὸ τὸν εἰρημένον γλωσσικὸν ἀφορισμὸν τοῦ Φρυνίχου «ᾧδηκεν ὠκοδόμηκεν, διὰ τοῦ ω ἄριστα ἐρεῖς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ οἱ, οἶδηκεν οἰκοδόμηκεν»⁷. Ἐλεγον λοιπὸν τότε καθολικῶς ὅλοι ἐνοικίασα, κατοίκησα, οἰκοδόμησα, κατοικημένος, οἰκοδομημένος καὶ ὠμιλοῦσαν καλὰ Ἑλληνικά.

Εἶναι ὁμοίως γνωστὸν ὅτι τὸ εὕρισκω φέρεται εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς καὶ μὲ ἀΐξισιν καὶ χωρὶς ἀΐξισιν, εὕρισκον καὶ ἠύρισκον, εὔρον καὶ ἠύρον, εὐρόμην καὶ ἠύρόμην, εὔρημαι καὶ ἠύρημαι, εὔρηκα, εὐρέθη. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ εὐ ρήματα ἔμεναν συνήθως ἀνάξιστα, οἷον εὔξατο, προσεύχεται, εὐδοκίμησε, εὐτύχησαν, εὐνομήθησαν, εὐθυνήθησαν κττ⁸. Πβ. καὶ τοῦ Εὐαγγελίου Ματθ. 14, 19 εὐλόγησε, Ματθ. 3, 17, Μάρκ. 1, 11 καὶ Λουκ. 3, 22 εὐδόκησα, Πράξ. Ἀποστ. 27, 35 εὐχαρίστησε. Καὶ τὸ ὑπὸ τῆς γραμματικῆς συνήθως διδασκόμενον ὅτι, ἂν μετὰ τὸ εὐ ἀκολουθῇ φωνῆεν βραχύ, ἐκτείνεται τοῦτο, φαίνεται ὅτι καθολικῶς δὲν ἀληθεύει, διότι ἀνεγνώσθη εὐεργέτηκεν καὶ εὐεργετήθη εἰς ἐπιγραφὰς τοῦ 4^{ου} καὶ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος⁹. Ἴδου τί λέγει καὶ περὶ αὐτῶν ὁ Ἡρωδιανός: «Ἡ εὐ δίφθογγος... ὀφείλει τρέπειν τὸ ε εἰς ἠ ὡς παρ' Ἑλλήνων, ἠύφρανθη γὰρ λέγουσι καὶ ἠύχόμην, ἀλλ' ἐπεκράτησε κατὰ κοινὴν διάλεκτον ἡ εὐ δίφθογγος μὴ τρέπεσθαι, οἷον εὔχομαι εὐχόμην, εὐφραίνομαι εὐφραινόμεν, εὐχαριστῶ εὐχαρίστουν»¹⁰. Ὡστε καὶ ἐδῶ ἡ κοινὴ χρῆσις ἦτο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν, δηλαδὴ ὁ προφορικὸς λόγος ἀντίθετος πρὸς τὸν γραπτὸν. Καὶ ἐδῶ διγλωσσία.

Τὸ συμπέρασμα τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν εἶναι ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ

¹ 2, 789.

² G. Dittenberg. 888, 61.

³ Ed. Schwyzer 404, 8.

⁴ ἀνωτ. 620, 35.

⁵ ἀνωτ. 626.

⁶ ἀνωτ. 632, Α, 2.

⁷ Chr. Lobeck 153.

⁸ Πβ. Kühner - Blass 2, 20.

⁹ G. Dittenberg. 1048, 10 καὶ 1112, 5.

¹⁰ 2, 789.

λόγος περὶ καθολικῆς ἐπικρατήσεως τῆς χρονικῆς αὐξήσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, τοιαύτην δὲ φυσικὰ δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰωνικὴν, Δωρικὴν καὶ Αἰολικὴν. Μόνον εἰς τὴν πρώτην φαίνεται ὅτι ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν παρουσιάζονται, καθὼς εἶδαμεν, τόσαι ἑξαίρεσεις. Εἰς τὰς ἄλλας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἰωνικὴν ὑπῆρχεν ἐλευθερία περὶ τὴν χρῆσιν, οἱ ἀναύξητοι δὲ αὐτοὶ ρηματικοὶ τύποι συνεχῶς πληθυνόμενοι ἐπέδρασαν καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ἐσχηματίσθη κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον χρόνους. Ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον δύο διάλεκτοι μὲ τόσον μεγάλην γεωγραφικὴν ἔκτασιν, ὅσην γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἢ Ἰωνικὴ καὶ Δωρικὴ, νὰ μὴ συντελέσουν διὰ γραμματικῶν στοιχείων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς δημώδους κοινῆς Ἑλληνικῆς. Ἐπομένως ἡ παντελὴς ἀχρηστία τῆς χρονικῆς αὐξήσεως εἰς τὴν νέαν δημοτικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου, κατέστη δὲ κοινὴ τοῦλάχιστον κατὰ τὸν 2^{ον} μ. Χ. αἰῶνα.

Ὡς πρὸς τὴν συλλαβικὴν αὐξήσιν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, ὡς γνωστόν, διατηρεῖται μόνον, ὅταν φέρῃ τὸν τόνον, ὅπου δὲ ὁ τόνος εὐρίσκεται μακρὰν, ἐκεῖ ἀποσιωπᾶται τὸ ε (διατηρεῖται μόνον εἰς ἰδιώματά τινα), οἷον *μάθαινα, χόρευα, χόρευα, ἔκαμα ἀλλὰ κάμαμε, ἔλεγα ἀλλὰ λέγαμε, ἔφαγα ἀλλὰ φάγαμε, ἔμαθα ἀλλὰ μάθαμε* κτλ.¹ Καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν συναντῶμεν παράλειπιν τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως. Εἰς τὸν Ἀριστοφάνην γίνεται τοῦτο, ὅταν ἡ προηγουμένη λέξις τελειώσῃ εἰς μακρὸν φωνῆεν καὶ γίνεται ἔγκλισις τόνου, οἷον Ἰππ. 647 *κἀγὼ φρασα*, 658 *ὄτε δὴ γνων*, 1106 *εἰ μὴ σθιε*, Σφῆκ. 965 *ἄλαβες*, Ἀχαρ. 377 *ἄπαθον*. Ἡ ἀποσιώπησις τοῦ ε εἰς ταῦτα ὀφείλεται εἰς τὴν ἔγκλισιν, διότι ἀποβαλὸν τοῦτο τὸν τόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῇ φωνητικῶς, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν *τόκαμα, τόλεγα, τόφερα* κτλ. Συνέβη δηλαδὴ εἰς τὸ *ἄλαβες* ὅ,τι περίπου καὶ εἰς τὸ *ἔλαβες* καὶ εἰς τὸ *ἄπαθον* ὅ,τι περίπου καὶ εἰς τὸ *ἔπαθον* μὲ τὴν ἑξῆς διαφορὰν ὅτι τὸ μὲν *ἄλαβες ἄπαθον* συντεθέντα μὲ τὴν αὐξήσιν ἐἀνεβίβασαν τὸν τόνον εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν κατὰ τὸν νόμον τῆς τρισυλλαβίας², *ἔλαβες, ἔπαθον*, εἰς δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος τὸ *ἔλαβες* καὶ *ἔπαθον* καταστάντα ἔγκλιτικὰ δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ διατηρήσουν τὸ ἄτονον ε. Δὲν δυνάμεθα βέβαια ν' ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ εἰς τὸν κοινὸν προφορικὸν λόγον ἐλέγετο *ἄλαβες, ἄπαθον*, ἀλλ' ὅτι τοῦτο δὲν ἀντέχειτο εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν ἀκροατῶν τοῦ ποιητοῦ συνηθισμένων εἰς τὴν παράλειπιν τῆς αὐξήσεως μαρτυροῦν ἄλλα παραδείγματα τοῦ

¹ Περὶ αὐξήσεως ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ ἰδ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 27 κέξ. καὶ 221, ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ αὐτοῦ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 197 κέξ.

² Πβ. Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 165.

ιδίου, ὁμοίως ὅταν ἡ προηγουμένη λέξις συνήθως τελειώνῃ εἰς μακρὸν φωνῆεν, εἰς τὰ ὁποῖα φαίνεται καθαρὰ πλεόν ὅτι λόγος τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ε δὲν εἶναι ἡ ἔγκλισις, οἷον Ἰππ. 981 εἰ μὴ ᾿γένετο, Σφῆκ. 440 ἐγὼ ᾿δίδαξα, 501 κελήτιστα ᾿κέλευον, 605 οὗ ᾿γὼ ᾿πελελήσμην, 853 δτιῆ ᾿πελαθόμην, Νεφ. 1347 εἰ μὴ τῷ ᾿πεποίθειν, 1355 ἐγὼ ᾿κέλευσα. Θὰ μοῦ ἀντιταχθῆ ἴσως ὅτι καὶ ἐδῶ λόγοι προσωδιακοὶ ἢ μετρικοὶ ὑπαγόρευσαν τὴν ἀποσιώπησιν τοῦ ε. Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι αὐτό, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνίοτε ἀπαντῶμεν αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς πεζοὺς προηγουμένου καὶ βραχέος φωνήεντος ἢ καὶ συμφώνου, οἷον Θουκυδ. 4, 34 ἐναποκέκλαστο, 5, 14, 3 οἶα οὐπω ᾿γεγένητο, 8, 92, 3 ὀρμισάμεναι εἰς τὴν ᾿Επίδαυρον τὴν Αἴγιναν καταδεδραμήκεσαν (τοῦτο διορθοῦται εἰς κατεδεδραμήκεσαν ὅπως φέρεται εἰς τὸν Ξενοφῶντα Κύρ. Παιδ. 7, 2, 5), Πλάτ. Φαίδ. 89^A ὀξέως ἤσθετο ὁ πεπόνθειμεν, ὁ αὐτὸς Συμπόσ. 173^B παραγεγόνει, ὁ αὐτὸς Νόμ. 4, 724^A προοιμιασάμεθα διορθούμενον εἰς ἐπροοιμιασάμεθα¹, Αἰσχίν. Κτησιφ. 142 κακῶς ᾿πεπόνθεσαν, Ξενοφ. ᾿Ανάβ. 6, 4, 11 ᾿τετελευτήκει² διορθούμενον εἰς ἐτετελευτήκει χωρὶς καμμίαν ἀνάγκην κτλ., τὸ γεγονὸς τοῦτο, λέγω, μᾶς πείθει ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἤρχισαν οἱ ὀμιλοῦντες νὰ μὴ παραξενεύωνται μὲ τὴν παραλείψιν τῆς αὐξήσεως. Παραδείγματα παραλείψεως ὑπάρχουν πολλὰ καὶ εἰς τοὺς λυρικοὺς καὶ τραγικοὺς ποιητάς, τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ὁ Δ. Μαυροφρύδης, ἀλλὰ ταῦτα, καθὼς λέγει ὁ ἴδιος, κατὰ μίμησιν τῶν ἐπικῶν ποιητῶν³. Λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα δὲν ἔλεγαν μὲν ἴσως καθολικῶς δίδαξα, κέλευον, κέλευσα, γένετο, πελαθόμην, πελελήσμην, γεγένητο, καταδεδραμήκεσαν, πεπόνθειμεν, πεπόνθεσαν, παραγεγόνει, τετελευτήκει κτλ., ἤρχισεν ὅμως νὰ εἶναι ἀνεκτὴ ἡ χρῆσις τοιούτων ἀναυξήτων τύπων.

Καὶ εἰς παύρους τῶν ᾿Αλεξανδρινῶν χρόνων ἀναγινώσκομεν οὐ κρίναμεν, ἀνανεοῦτο, διαλάμβανον, παραγενόμεθα, παρακαλέσαμεν, ὑπολάμβανον, καταφθαρόμενον παρὰ τὸ κατέφθαρται εἰς τοὺς ἰδίους, παρασπονδημένος, δεδώκει, ἐπιδεδώκειμεν, τεθνήκει, παραβεβλήκησαν⁴. Περισσότερα εἶναι τὰ παραδείγματα τῆς παραλείψεως ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Πβ. Μᾶρκ. 14, 44 παραγίνεται ᾿Ιούδας... καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς... παρὰ τῶν... γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· δεδώκει δὲ ὁ παραδιδούς κτλ. 1 5,7 φόνον πεποιήκεισαν, 15,10 παραδεδώκεισαν, 16, 9 ἐκβεβλήκει, Λουκ. 6, 48 οὐκ ἴσχυσε σαλεῦσαι αὐτὴν τεθμελίωτο γὰρ κτλ., ᾿Ιωάνν.

¹ Kühner - Blass 2, 11.

² Πβ. Δ. Μαυροφρ. 71.

³ ἄνωτ. 70 - 71. Πβ. καὶ Kühner - Blass 2, 16 - 19.

⁴ Edouard Meyer, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, Leipzig 1906, σελ. 333 - 4.

11, 57 *δεδώκεισαν*, Πράξ. ᾽Αποστ. 14, 8 *περιπεπατήκει*, ᾽Ιωάνν. ᾽Επιστ. 1, 2, 19 *εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν*¹. Περιστὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον οὐδεμία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἄλλων παρωχημένων χρόνων καὶ τοῦ ὑπερσυντελικού, ὁ ὁποῖος μόνος φαίνεται εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα καθὼς καὶ τὰ εἰρημένα τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Αἰσχίνου, τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐξαιρουμένου παρ' αὐτῶ τοῦ *προοιμασάμεθα*. Περὶ τῶν ὑπερσυντελικῶν ἐλέχθη ὅτι πολλάκις ἐλέγοντο μερικοὶ καὶ εἰς τοὺς ᾽Αττικοὺς συγγραφεῖς ἀναύξητοι, διότι ἦσαν πολυσύλλαβοι². Αὐτὸ ἀφορᾷ εἰς τὴν φωνητικὴν αἰτίαν τῆς παραλείψεως, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ ἄλλο ζήτημα, ἡμᾶς ἐνδιαφέρει ἢ παράλειψις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀσχέτως πρὸς τὴν αἰτίαν.

᾽Απὸ τὰ παραδείγματα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων φαίνεται πλέον καθαρὰ ὅτι λόγος παραλείψεως δὲν εἶναι ἡ χασμωδία, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἢ ἐξασθένισις τοῦ ἀτόνου ε, τὸ ὁποῖον δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ἀναγκαῖον γραμματικὸν στοιχεῖον, διὸ καὶ παρελείπετο.

Αὔξεις συλλαβικὴ ἀντὶ χρονικῆς.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Πόντου εἶναι ἄγνωστος ἡ χρονικὴ αὔξις, ἀντ' αὐτῆς δὲ κατὰ κανόνα ἀπαράβατον γίνεται αὔξις συλλαβικὴ καὶ εἰς τὰ ἀπὸ α ἀρχόμενα ῥήματα. Λέγεται λοιπὸν ἀγαναχτῶ - ἐγανάχτεσα, ἀγαπῶ - ἐγάπανα - ἐγάπεσα, ἀρπάζω - ἔρπαζα - ἔρπαξα, ἀυγίζω - εὔγιζα - εὔγισα, ἀλακώνω - εὐλάκωνα - εὐλάκωσα κτλ. Εἰς τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ ἄλλων φωνηέντων μένει τὸ ἴδιον φωνῆεν, ἐλέπω - ἔλεπα, ἔρχομαι - ἔρχουμνε - ἔρθα, ἡμερώνω - ἡμέρωνα - ἡμέρωσα, ἰδρώνω - ἰδρωνα - ἰδρωσα κτλ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα ἐπίδρασις τῆς συλλαβικῆς αὔξεως. Τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς ἰδιοτροπίας εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἀρχαίαν. Εἶναι γνωστὸν τὸ ἐφροχόει τοῦ ᾽Ομήρου, περὶ τοῦ ὁποίου εἴπαμεν ἄνωτέρω. Γνωστὸν καὶ τὸ ἐάνασσε τοῦ ᾽Αλκαίου³. Κοινόχρηστα ἦσαν καὶ τὰ ᾽Αττικὰ ἐάγην, ἐάλων, ἐάλωκα, ὅπου μένει ἀτρεπτον τὸ α καὶ ἀντὶ χρονικῆς γίνεται συλλαβικὴ αὔξις. ᾽Αλλ' ἔχομεν καὶ παράδειγμα ὁμοιον. Εἰς ᾽Αττικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 37 π. Χ. ἀνεγνώσθη *εὔξησεν*⁴. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγεν ὁ χωρικός τῆς ᾽Αττικῆς—ἴσως καὶ ὁ ἀστὸς—*εὔξησεν*, οὕτω καὶ ὁ σημερινὸς Πόντιος *εὐλάκωσεν, εὔγισεν* κτλ.

¹ Πβ. Δ. Μαυροφρ. 71 - 2.

² Γ. Χατζιδ. ᾽Ακαδ. ᾽Αναγν. 2, 204.

³ Th. Bergk, ᾽Αποσπ. 64.

⁴ G. Dittenberg. 1104, 18.

Ἐναδιπλασιασμοῦ παράλειψις.

Εἰς ἐπιγραφὴν Ἐφέσου τοῦ 297 π. Χ. γραμμένην εἰς τὴν Ἄττικὴν διάλεκτον ἀνεγνώσθη *ἐβλαμμένοις*¹ ἀντὶ *βεβλαμμένοις* καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Ὀλυμπίας τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος *ἐγραμένω* ἀντὶ *γεγραμένω*². Ὑποθέτω ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τυχαίας ἀποσιωπήσεως τῶν ἀρκτικῶν συμφώνων, διότι ὅσον καὶ ἂν ἦσαν ἀμαθεῖς ἢ ἀπρόσεκτοι οἱ χαρακταὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, δὲν θὰ τὰ παρέλειπαν ποτέ, ἂν ὄντως ἐπροφέροντο. Οἱ τύποι αὐτοὶ μποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν κατὰ δύο τρόπους. Ἡ ὅτι εἰς τὰ ἐν λόγῳ ἰδιώματα δὲν ἐγένετο Ἐναδιπλασιασμός διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου μὲ ἓνα ε, ἀλλ' ἀπλῆ αὔξησις συλλαβική, ἢ ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα ἀποβολὴ κατ' ἀνομοίωσιν. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἀληθεύη, εὐρίσκομεν τὴν ἀρχὴν τῆς παραλείψεως τοῦ Ἐναδιπλασιασμοῦ ἀνερχομένην εἰς τὸν 6^{ον} αἰῶνα. Μετὰ τὴν σίγησιν τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου ἐσιγήθη καὶ τὸ ε, καθὼς καὶ εἰς τὴν αὔξησιν, ἄγνωστον πότε, καὶ τοιοῦτοτρόπως προέκυψαν οἱ νέοι τύποι *βλαμμένοις, γραμμένοις*.

Ἐπιρρήματα εἰς - α.

Ἡ ἀρχὴ τῶν εἰς - α ἐπιρρημάτων τῆς νέας δημοτικῆς *κακά, καλά, ὀρθά*, κττ. ἀνέρχεται εἰς τοὺς Ὀμηρικοὺς καὶ προομηρικοὺς χρόνους. Περὶ τούτων ἐπραγματεύθημεν διὰ μακρῶν εἰς τὸ δεύτερον τεῦχος τοῦ Δελτίου σελ. 4 - 74.

Γ'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ

Ἡ πρόθεσις εἰς ἀντὶ τῆς ἐν.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἡ πρόθεσις εἰς χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν δύο τοπικῶν σχέσεων, τῆς εἰς τόπον κινήσεως καθὼς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τῆς ἐν τόπῳ στάσεως, οἷον *πάω ἔς τὴν Ἀθήνα* καὶ *μένω ἔς τὴν Ἀθήνα*. Ἡ δευτέρα σχέση εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐδηλοῦτο διὰ τῆς ἐν, ἢ ὁποῖα σήμερον εἶναι τελείως ἄχρηστος εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Τὸν γραπτὸν λόγον δὲν τὸν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν, διότι εἰς τοῦτον κριτήριον εἶναι οὐχὶ ἡ χρῆσις, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ διάθεσις τοῦ γράφοντος. Τὰ πρῶτα σποραδικὰ παραδείγματα τῆς χρήσεως τῆς εἰς ἐπὶ στάσεως ἀπαντῶνται εἰς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡδη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου χρησιμοποιεῖται μετὰ ρημάτων δηλούντων στάσιν, ὅταν ὑπονοῆται προηγηθεῖσα κίνησις. Πβ. Ο 275

¹ G. Dittenberg. 364, 84.

² ἄνωτ. 9, 10. Τὸ ἀπλοῦν μ πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπλοποιήσεως τῆς προφορᾶς, ἀλλὰ τῆς ἀμαθείας ἢ ἀμελείας τοῦ χαρακτου.

«ἐφάνη... εἰς ὁδόν», δ 51 «ἐς θρόνους ἔζοντο», υ 96 «ἐς μέγαρον κατέθηκεν». Καὶ Θουκυδ. 1, 109.4 «ἐς τὴν νῆσον κατέκλῃσε». Τὰ παραδείγματα ἀφθονοῦν εἰς τὰ ἰδιώματα, ὅπου ὁ αὐστηρὸς Ἀττικὸς λόγος θὰ μετεχειρίζετο τὴν ἐν ὄχι μόνον μὲ ρήματα ὡς τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἄλλα εἰς τὰ ὁποῖα καμμία κίνησις δὲν ὑπονοεῖται ὡς προηγηθεῖσα. Παραθέτομεν κατωτέρω ἀρκετὰ ἐκ τῆς συλλογῆς ἐπιγραφῶν τοῦ Ed. Schwyzer. Ἀνάφης «ἀναγραφῆμεν τό τε ψάφισμα καὶ τὸν χρησμὸν καὶ τὰν ἔφοδον ἐστάλαν λιθίαν»¹, Ρόδου «τὸ ψάφισμα ἀγγράφαι ἐστάλαν»², αὐτόθι «ὅπως... ἀναγραφῆι ἐς τὰς στάλας τὸ ψάφισμα»³, αὐτόθι «ἀναγράψαι τόδε τὸ ψάφισμα ἐς στάλαν λιθίαν καὶ θέμειν ἐς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθάνας ὅπως πᾶσιν τοῖς ἐπιγινόμενοις φανερόν ἦι, ὅτι Λίνδιοι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν μνάμαν ποιεῦνται ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον... ὅπως δὲ ἅ στάλα τεθῆι ἐς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθάνας»⁴, Κερκύρας «τὰν δὲ προξενίαν γράψαντας εἰς χαλκὸν ἀνθέμεν»⁵, Δελφῶν «ἀγγράφαι δὲ τὸ ψάφισμα τόδε ἐστάλαν λιθίαν»⁶, Καρπάθου «ἀναθέμειν εἰς τὸ ἱερὸν... στάλαν λιθίαν καὶ ἀναγράψαι εἰς αὐτὰν τὸ ψάφισμα»⁷, Ἀκράγαντος «τὸ δόγμα τόδε κολάψαντας ἐς χαλκώματα δύο τὸ μὲν ἐν ἀναθέμειν εἰς τὸ βουλευτήριον κτλ.»⁸, Ρηγίου «τὰν δὲ βουλὰν τὸ ἀλίασμα κολαψαμένην εἰς χαλκώματα δισὰ τὸ μὲν ἀναθέμειν εἰς τὸ βουλευτήριον κτλ.»⁹, Ἀχαΐας «ἀναθέντω εἰς τὸ ἱερὸν»¹⁰, αὐτόθι «ἀναγράψαι... τὸ ψάφισμα ἐστάλας»¹¹, Μυτιλήνης «γράφωσι εἰς τὰν στάλαν»¹², αὐτόθι «ἀναγράψαντας... εἰς στάλαν»¹³, αὐτόθι «ἐνχαράχθην ἐς στάλλαν»¹⁴, Μοσχονησίων «ἀναγράψαι... εἰς στάλλαν»¹⁵, Λαμψάκου «ἀναγραφῆ τὸ ψάφισμα... εἰς στάλαν»¹⁶, Τεγέας «ἀγγράψαντας τὸ ψάφισμα... εἰς στάλαν»¹⁷, Σάμου «τὸ δὲ ψήφισμα τόδε ἀναγράψαι εἰς στήλην λιθίνην»¹⁸, Μιλήτου «τὸ δὲ ψήφισμα ἀναγράψαι ἐς στήλην λιθίνην καὶ στῆσαι ἐς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος»¹⁹ κτλ. Παρομοίαν σύνταξιν μετεχειρίσθη καὶ ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τοὺς Λαρισαίους γράφων εἰς Ἀττικὴν διάλεκτον «ἀναγραφέντας εἰς τὰς στήλας»²⁰. Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἢ αὐστηρὰ Ἀττικὴ διάλεκτος θὰ μετεχειρίζετο τὴν ἐν μετὰ δοτικῆς, ὡς γράφεται

¹ 239, 32.² 278.³ 284, 5.⁴ 285, 44.⁵ 136.⁶ 330 α.⁷ 295, 34.⁸ 307, 22.⁹ 310, 5.¹⁰ 427, 15.¹¹ 434, 28.¹² 619, 3.¹³ 620, 49.¹⁴ 627, 13.¹⁵ 634, A, 45.¹⁶ 648, 35.¹⁷ 658, 6.¹⁸ 717, 35.¹⁹ 730, 28.²⁰ 590, 27.

εἰς ψήφισμα τοῦ 408 π. Χ. «τὸ δὲ ψήφισμα τόδε ἀναγράψαι τὸν γραμματεῖα τῆς βῶλῆς ἐν στήλῃ λιθίνῃ καὶ καταθεῖναι ἐμ πόλει»¹. Πάντως δὲ δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἦτο παγία ἢ χοῆσις τῆς εἰς τοῦλάχιστον καθ' οὓς χρόνους ἐχαράχθησαν αἱ ἐπιγραφαί, διότι εἰς τοὺς ἰδίους τόπους ἀπιντᾶ καὶ ἡ χοῆσις τῆς ἐν. Πβ. Ρόδου «ἀναγράψαι πάσας καὶ ἐχθέμειν ἐς τὸ ἱερόν τᾶς Ἀθαναίας ἐστάλαι λιθίνοι... τὰς κτοίνας ἀναγράψαι καὶ ἐγκολᾶσαι ἐν ταῖς στάλαι καὶ στᾶσαι ἐν τῷ ἱερῷ τᾶς Ἀθάνας»², αὐτόθι «ὁ δᾶμος ἀναθέτω στάλαν ἐν Ρόδῳ ἐν τῷ ἱερῷ τᾶς Ἀθάνας»³, αὐτόθι «ἀναγραψάντων... καὶ θέντων... ἐν τῷ ἱερῷ»⁴, Δελφῶν «τὸ ψάφισμα... ἀναγράψαι... ἐν τῷ ἱερῷ»⁵, αὐτόθι «ἀναγράψαι δὲ τὸ ψάφισμα... ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλωνος»⁶, Μυτιλήνης «ἀναγραφῆ ἐς στάλλαν καὶ ἀνατεθῆ ὡς ἐν ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ»⁷, Λαμψάκου «ἀνατεθῆ ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ»⁸, Σάμου «τὸ ψήφισμα ἀναγράψαι εἰς στήλην λιθίνην καὶ στῆσαι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἥρας»⁹ κτλ. Ἀφοῦ λοιπὸν εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ τὴν ἰδίαν πολλάκις ἐπιγραφὴν γίνεται χοῆσις καὶ τῆς εἰς καὶ τῆς ἐν, ἐς τὸ ἱερόν καὶ ἐστάλαι, ἐς στάλλαν καὶ ἐν τόπῳ, εἰς στήλην καὶ ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τοῦτο ἀσχέτως πρὸς τὸ ρῆμα, ἂν δηλ. νοῆται ἢ ὄχι κίνησις, θὰ εἴπῃ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ μὴν κάμνουν διάκρισιν τῆς χρήσεως τῶν προθέσεων καὶ εὐκολον ἦτο νὰ λείψῃ ἢ ἐν καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἢ εἰς, καθόσον πολὺ ἐνωρὶς ἤρχισεν νὰ ἐκλίπῃ καὶ ἡ δοτικὴ πτώσις μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυντάσσετο ἢ ἐν¹⁰.

Ἡ γενικὴ ὡς ἀντικείμενον.

Τὰ ρήματα τὰ σημαίνοντα τὸ λέγειν, δίδειν κτλ. συντάσσονται εἰς τὴν νέαν κοινὴν δημοτικὴν μὲ γενικὴν, οἷον τοῦ εἶπα, τοῦ ἔδωσα κτλ. Ἡ σύνταξις μὲ αἰτιατικὴν τὸν εἶπα, τὸν ἔδωσα εἶναι ἰδιωματικὴ. Περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς γενικῆς ἀντὶ τῆς ἀρχαίας δοτικῆς ἔγραψεν ὁ Γ. Χατζιδάκις καὶ ἀνεῦρε τὴν αἰτίαν

¹ σελ. 386, ἀριθμ. 13.

² 281, 2 καὶ 9.

³ 288, 96.

⁴ 288, 100.

⁵ 331, 14.

⁶ 333, 15.

⁷ 623, 54.

⁸ 648, 35.

⁹ 717, 35.

¹⁰ Περὶ ἄλλων τινῶν παραδειγμάτων ἐκ συγγραφέων τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἰδ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 454-5.

τῆς μεταβολῆς¹, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤρχισεν ἡ ἐπικράτησις τῆς μιᾶς πτώσεως ἀντὶ τῆς ἄλλης. Ὅτι τοῦτο ἤρχισε νὰ συμβαίνει εἰς τὴν δημόδη γλῶσσαν εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ἃς μὴ φανῆ δὲ θαυμαστὸν ὅτι εἰς τὸν Ἀριστοφάνην τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν τὴν σύνταξιν αὐτήν. Πράγματι εἰς τὴν Εἰρήν. 848 ἀναγινώσκομεν «οὐκ ἂν ἔτι δοίην τῶν θεῶν τριώβολον, | εἰ πορνοβοσκοῦς ὥσπερ ἡμεῖς οἱ βροτοί». Ἡ συμφωνία ὄλων τῶν κωδίκων ἔστω καὶ μεταγενεσιέρων τοῦ 11^{ου} αἰῶνος δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίαν ὅτι ὄντως περὶ γενικῆς πρόκειται καὶ γενικὴν ἔγραψεν ὁ ποιητής. Καὶ τώρα μία παρατήρησις. Ὁ κανὼν τῆς γλωσσολογίας ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν ἑνὸς φωνητικοῦ φαινομένου δὲν ἀρκεῖ ἓν παράδειγμα, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὰ — καὶ εἶναι ἀληθές τοῦτο — δὲν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῆ ἔδῳ, ὅπου πρόκειται περὶ φαινομένου συντακτικοῦ. Ἐφόσον δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τῆς γραφῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ καλὴ πίστις τῶν βιβλιογράφων, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντικαταστήσουν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν δοτικὴν διὰ γενικῆς, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἐκ τοῦ μοναδικοῦ τούτου παραδείγματος ὁρμώμενοι νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται σύνταξις εἶχε γενικωτέραν χρῆσιν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ ὁποῖος οὕτω δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ δούλου Ξανθία τὴν φράσιν. Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν αὕτη φαίνεται μόνον εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν, τοῦ τὸ ἔδωσα, τοῦ τὸ εἶπα, διότι εἰς τὸν πληθυντικὸν τοὺς τὸ ἔδωσα, τοὺς τὸ εἶπα γίνεται σύγχυσις μὲ τὴν αἰτιατικὴν, ἡ ὁποία ἐκτελεῖ καὶ τὰ τῆς γενικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐξάπαντος θὰ ἔλεγαν καὶ «οὐκ ἂν ἔτι δοίην τοῦ θεοῦ τριώβολον».

Προσδιορισμὸς χρονικὸς διὰ προτάσεως κατὰ παράταξιν.

Ἡ δημοτικὴ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ πρὸ πόσου χρόνου συνέβη τι μεταχειρίζεται ὡς χρονικὸν προσδιορισμὸν πρότασιν ἐπιφερομένην κατὰ παράταξιν πρὸς τὴν προσδιοριζομένην, λ. χ., *πέθανε ὁ δεῖνα, εἶναι δέκα χρόνια*². Νομίζω ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ προσδιορισμοῦ ἔχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν ἀρχαίαν. Εἰς τὸν Ἀριστοφάνην Θεσμοφ. 876 ἀναγινώσκομεν «τέθνηκε Πρωτέας ἔτη δέκα (πρὸ δέκα ἐτῶν). Τὸ ἔτη δέκα εἶναι βραχυλογία προελθοῦσα ἀπὸ τὴν πλήρη πρότασιν ἔστιν ἔτη δέκα.

¹ Ἰδ. Ἀθηνᾶν 41 (1929) 6 κέξ.

² Τοῦτο ἐκφράζεται καὶ κατ' ἄλλους τρόπους, καθὼς *πέθανε ὁ δεῖνα, εἶναι τώρα δέκα χρόνια* ἢ *εἶναι δέκα χρόνια πὸν πέθανε ὁ δεῖνα* ἢ *πέθανε ὁ δεῖνα τώρα καὶ δέκα χρόνια* ἢ *πέθανε ὁ δεῖνα ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια*. Πβ. καὶ Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου, Νεοελληνικὴ Σύνταξις, ἐν Ἀθήναις 1928, σελ. 66.

Προσδιορισμὸς ἐπιθετικός.

Συνήθως εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τίθεται οὐσιαστικὸν δηλωτικὸν ἡλικίας, ἐπαγγέλματος κτ. ὡς προσδιορισμὸς ἐπιθετικός, οἷον *παπᾶς ἄνθρωπος*, *γέρος ἄνθρωπος* κτ. ¹ Αὐτὴ ἢ συντακτικὴ χρῆσις εἶναι παλαιά. Ὁ Λουκιανὸς Περὶ οἴκ. 4 ἔχει ἀκριβῶς ὁμοίαν φράσιν «οὐκ ἠσχύνετο γέρων ἄνθρωπος».

Ὑποθετικὴ πρότασις ἀνανταπόδοτος.

Σύνηθες εἶναι εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν νὰ μένη ἡ ὑποθετικὴ πρότασις χωρὶς ἀπόδοσιν, ὅταν αὕτη δηλοῦσα ἀπειλήν ἐξυπακούεται εὐκόλα ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα καὶ ἀπὸ τὸν τόνον τῆς φωνῆς, οἷον *ἂν σέ πιάσω! ἂν σέ βάλω ἔς τὸ χέρι! ἂν σέ δῶ πουθενὰ ἐκεῖ! ἂν δὲν πάς ἐκεῖ πὺρ σοῦ λέω!* κτ. Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἢ παραλειπομένη ἀπόδοσις εἶναι: *θὰ σέ δείρω, θὰ σέ τιμωρήσω* καὶ τὰ παρόμοια. Τὴν ἰδίαν συντακτικὴν χρῆσιν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Λουκιανὸν Νεκρ. Διάλ. 22, 3 «*ἂν σέ λάβω ποτέ!*», Κατάπλ. 12 «*ᾧν εἰ λαβοίμην!*», Ὀνειρ. 29 «*πολιορκοῦμαι καὶ ἐπιβουλεύομαι πρὸς ἀπάντων· ποῦ μοι τὸ ξιφίδιον; ἢν λάβω τινά!*». Δὲν ἔχω πρόχειρα παραδείγματα ἀπὸ ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι *θὰ ἦτο ἀρχαιοτάτη ἢ χρῆσις αὕτη.*

Προστακτικὴ ἀντὶ ὑποτακτικῆς ὑποθετικοῦ λόγου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πολλάκις χάριν ζωηροτέρας ἐκφράσεως ἀντὶ ὑποθετικῆς προτάσεως γίνεται χρῆσις τῆς προστακτικῆς καὶ ἀκολουθεῖ κατὰ παράταξιν συμπλεκτικὴ πρότασις μετὰ μέλλοντος ἐπέχουσα θέσιν ἀποδόσεως, οἷον *κάμε το καὶ θὰ ἰδῆς = ἂν τὸ κάμης, θὰ ἰδῆς.* Παρομοίαν σύνταξιν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα Θεαίτ. 154 C «*σμικρὸν λαβὲ παράδειγμα καὶ πάντα εἴσει ἂ βούλομαι.*».

*
* *

Κατόπιν τῶν ὅσα εἶπαμε προκύπτουν ἀφ' ἑαυτῶν δύο πορίσματα, περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν δι' ὀλίγων προτοῦ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ τεθὲν ἐρώτημα.

Πρῶτον ὡς πρὸς τὴν λεγομένην Κοινὴν ² τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, αὕτη

¹ Πβ. Α. Τζάρτζαν. 38.

² Περὶ ταύτης ἰδ. Γ. Χατζιδ. ΣΙΕ, 59 - 71 καὶ Γ. Ἀναγνωστόπ. 111 - 137 ἔνθα καὶ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία.

προήλθε μὲν ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ ταύτης ἀχρηστεύθησαν πολλὰ στοιχεῖα, παρελήφθησαν δὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας διαλέκτους. Ἀξίζει νὰ μεταφέρωμεν ἐδῶ αὐτολεξεῖ ὅσα χαρακτηριστικὰ λέγει ὁ Γ. Χατζιδάκις περὶ τῆς ἀχρηστεύσεως Ἰωνικῶν στοιχείων. «Ἀπλοποιουμένης ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς γλώσσης... ἔφρευγον πάντα τὰ μικρῶς Ἰωνικά, ἅτινα οὕτω περιέπεσον εἰς λήθην, πβ. *Φερόφαττα, ἀμωσγέπως, νάπυ (= σίναπυ), τήμερον, τῆτες, τητιόν, τευτλον, ἄθρους, ἀείνων, νεώς, λεώς, κότινος, νεοχιμόν, εἴλη, γλώττα, σφάττω, ἄρρεν, χερορόνησος, κᾶτα, ἄιτα* κττ. κττ. ..., οὕτω δὲ ἀποβιβάσαντων τούτων ἡ γλῶσσα ἀπέβαινε, ὡς εἶκός, κοινή καὶ ἅμα νεωτερικωτέρα»¹. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀντικατάστασις τῶν «μικρῶς Ἰωνικῶν» ἤρχισε πολὺ ἐνωρίτερα παρὰ εἰς τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον χρόνους. Τοῦτο συνάγομεν ἀπὸ ἓνα ἀπόσπασμα τῆς Μανδραγορίζουμένης τοῦ κωμικοῦ Ἀλέξιδος ἀκμάσαντος ὡς γνωστὸν τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Εἰς τοῦτο ὁ ποιητῆς ἐμπαίζει τὴν χρῆσιν τοῦ Ἰωνικοῦ *σευτλον* ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ *τευτλίον* λέγων «ἐὰν ἐπιχώριος | ἰατρὸς εἶπῃ... | *τευτλίον*, παρῆδομεν, | ἐὰν δὲ *σευτλον*, ἀσμένως ἠκούσαμεν | ὡς οὐ τὸ *σευτλον* ταῦτὸν ὄν τῷ *τευτλίῳ*»². Καὶ εἰς μεταγενεστέρους τοῦ Ἀλέξιδος κωμικοὺς ποιητὰς ἀπαντᾷ τὸ ἴδιον σκῶμμα διὰ τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως³, ἡ ὁποία ἔγινε πολὺ προσφιλεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐσώθη εἰς τὸ σημερινὸν ἰδίωμα τοῦ Πόντου ὑπὸ τὸν τύπον *σευτελον* οὐχὶ βέβαια διὰ τῆς Κοινῆς, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς Ἰωνικῆς. Λοιπὸν ὅτι περιέπιπταν εἰς λήθην «τὰ μικρῶς Ἰωνικά», τοῦτο σημαίνει ὅτι ταῦτα ἀντικαθίσταντο ἀπὸ τὰ ταυτόσημα τῶν ἄλλων διαλέκτων. Καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι μετεδόθη εἰς τὴν Κοινὴν καὶ ἐσώθη μέχρις ἡμῶν στοιχεῖον τῆς Ἰωνικῆς κλίσεως προσοχῆς ἄξιον, τὰ ὀνόματα εἰς -οῦ -οῦς -οῦδες καὶ -ᾶς -ᾶ -ᾶδες⁴ καὶ ὅτι τὸ Ἰωνικὸν *τι* ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ *σσ*, καθὼς *γλώττα - γλώσσα, θάλαττα - θάλασσα, πίττα - πίσσα, τέτταρες, τέτταρα - τέσσαρες, τέσσαρα* (Ἰωνικὰ *τέσσερες, τέσσερα*), *ἀράττω - ἀράσσω* ὅθεν *ἀράζω, ἀλλάττω - ἀλλάσσω* ὅθεν *ἀλλάζω, χαράττω - χαράσσω* ὅθεν *χαράζω* κττ. ἔτι δὲ *τευτλον - σευτλον, τήμερον - σήμερον* κττ. μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην συμβολὴν τῆς Ἰωνικῆς εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς Κοινῆς γραφομένης καὶ ὁμιλουμένης⁵.

Ὅμοίως μόνον τὸ γεγονός ὅτι ἡ γενικὴ πτώσις τῶν πρωτοκλίτων εἰς -α ἔγινε συνήθης «τῇ κοινῇ διαλέκτῳ» κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡρωδιανοῦ⁶, ὅτι

¹ ΜΝΕ 1, 410.

² *Th. Koch*, 2, 348 - 9.

³ ἀνωτ. 2, 557 καὶ 3, 320.

⁴ *Γ. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 90 καὶ Ἀκαδ. Ἀναγν. 2, 351.

⁵ Πβ. καὶ *Γ. Χατζιδ.* ΣΙΕ, 68 καὶ *Γ. Ἀναγνωστόπ.* 153.

⁶ 2, 665.

ἡ γενική - ὡς τῶν εἰς - ὠ ὀνομάτων ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς εἰς τὴν Κοινήν καὶ καὶ ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν παλαιῶν γραμματικῶν οἱ Δωριεῖς εἶπαν *τοῦτος τοῦ-τοι*¹ μαρτυροῦν πόσον συνέβαλεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὀμιλουμένης Κοινῆς καὶ ἡ Δωρική διάλεκτος.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχαμεν ὀφθαλμοφανῆ παραδείγματα τῆς ἀναμείξεως διαλεκτικῶν στοιχείων εἰς τὴν Κοινήν, δὲν θὰ ἦτο λογικῶς ὀρθὸν ν^ο ἀρνηθῶμεν τοῦτο κατ' ἀρχήν. Φυλαὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, ζῶσαι ἢ μία παρὰ τὴν ἄλλην καὶ ἐπικοινωνοῦσαι καθ' ἑκάστην διὰ τῶν κοινῶν ἱερῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ πολλῶν ἄλλων μέσων, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ὑποστοῦν γλωσσικὴν ἀλληλεπίδρασιν καὶ νὰ μὴ συμβάλουν ὅλαι, ἄλλαι περισσότερον καὶ ἄλλαι ὀλιγότερον, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Κοινῆς. Μήπως καὶ αὐτὴ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος δὲν προσέλαβε τόσα καὶ τόσα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Δωρικὴν; Ὡς γνωστὸν παρὰ τὸ *καρατόμος* ἔλεγαν οἱ Ἀττικοὶ *καρηβαρία* καὶ *κῆλη* παρὰ τὸ *κᾶλη* Ἰωνικὰ ταῦτα. Καὶ παρὰ τὸ Ἰωνικὸν *ὀπηδός* ἔλεγαν *ὀπαδός*, τὸ ὀποῖον ἐκ τῆς Δωρικῆς ποιήσεως ἔγινε κατ' ἀρχὰς δεκτὸν εἰς τὰ χορικά τῶν τραγικῶν καὶ κατόπιν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Καὶ παρὰ τὸ *κυνηγός*, *ὀδηγός*, *στρατηγός*, *χορηγός* καὶ ὅλα τὰ ἐκ τοῦ ἄγω σύνθετα ἔλεγαν καὶ *λοχαγός* καὶ *ξεναγός* ὀμοίως ἐκ τῆς Δωρικῆς παραλαβόντες. Δωρικὴν ἐπίδρασιν μαρτυροῦν καὶ ὅλα τὰ εἰς -ας προσηγορικὰ ἀντὶ -ης καὶ -ος, οἷον *βακτροφόρας*, *γεννάδας*, *λευκολόφας*, *νικομάχας*, *σαμφόρας*, *στηλοκόπας*, *τηλεβόας*, *ὑδροφόβας*, *ὑπιβόας*, *ὠκυβόας* κττ. Ταῦτα διὰ τῆς λυρικῆς τῶν Δωριέων καὶ Αἰολέων ποιήσεως γνωσθέντα εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ μεγαλοπρεπέστερα νομιζόμενα ἔγινον δεκτὰ καὶ συνετέλεσαν νὰ μετασχηματισθοῦν κατ' αὐτὰ καὶ πολλὰ ἔξ ἐκείνων, τὰ ὀποῖα προηγουμένως ἔληγαν εἰς -ος. Ὀμοίως Δωρικά εἶναι καὶ τὰ κύρια ὀνόματα εἰς -λας καὶ -λαος ἀντὶ -λεως, οἷον Ἄρχέλας-λαος, Ἀναξίλας, Ἀρχεσίλας, Ἀγησίλαος κττ.²

Δεύτερον, καθὼς ἔχει παρατηρηθῆ καὶ ὑπὸ ἄλλων, ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας μετὰ τὸν Ὀμηρον δὲν συνέπιπτε μὲ τὸν προφορικὸν λόγον. Ἦτο γλῶσσα τεχνικωτέρα καὶ κάπως ἐπιτετηδευμένη διαφέρουσα ἀπὸ τὸν καθημερινὸν προφορικόν, τὸν λόγον τῆς ἀφελοῦς συνηθείας³. Διέφερεν ὄχι μόνον εἰς τὴν συντακτικὴν πλοκὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς γραμματικῆς. Καὶ πῶς ἐγεννᾶτο αὐτὴ ἡ διαφορὰ; Ἴδου πῶς. Τὸ πρῶτον λογοτεχνικὸν προῖόν, ποιη-

¹ Γ. Χατζιδ. ΣΙΕ 64.

² Ἴδ. Γ. Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν. 1, 230.

³ Δ. Μαυροφρ. 21. - Γ. Χατζιδ. ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τόμ. 5 (1908/9) σελ. 49 - 50 καὶ ΣΙΕ 52. - Γ. Ἀγαγνώστ. 8, 18 - 9, 85 καὶ ἐν Ἀθηνᾶ 36 (1924) 21 κέξ.

τικόν ἢ πεζογραφικόν, γραμμένον σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς γραμματικῆς τῶν χρόνων του ἐχρησιμοποιεῖτο τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους ὡς πρότυπον. Καὶ ἐνῶ ἡ γλῶσσα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ μετεβάλλετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ φωνητικῶς καὶ γραμματικῶς, οἱ γράφοντες ἀκολουθοῦσαν τὴν γραμματικὴν ἐκείνου. Αἱ λέξεις πολλάκις ἐπάθαιναν εἰς τὸ στόμα τῶν λαλούντων ποικίλας συγκοπὰς καὶ ἀκρωτηριασμούς, αὐτὸ ὅμως ἐθεωροεῖτο ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Οἱ γράφοντες ἐνόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς ἀκεραίους τύπους. Ποῦ καὶ ποῦ νὰ τοὺς ξεφύγη καὶ κανέναν περιφρονημένος τύπος τῆς κοινῆς ὁμιλίας, ὁ ὁποῖος σήμερα δι' ἡμᾶς ἀποτελεῖ πολύτιμον ἀπόδειξιν τῆς διαφορᾶς τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου. Παραδείγματος χάριν ὁ ἀριστοτέλης τοῦ Ἀττικοῦ λόγου Πλάτων ποτὲ δὲν θὰ ἔγραφεν *ἄκου, πειδή*, ὅπως ὁ Ἀριστοφάνης μέλλων ν' ἀποταθῆ ἀπὸ σκηνῆς εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν, καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ σύγχρονοὶ του ἔτσι ἔλεγαν. Δὲν θὰ ἔγραφεν ἐπίσης *ττάρων, κτώ, βολῶν* ἀντὶ *τεττάρων, δκτώ, δβολῶν*, καὶ ὅμως τὰς κολοβωμένας αὐτὰς κατὰ μίαν συλλαβὴν λέξεις τὰς ἤκουεν ἀναμφιβόλως ἀπὸ τὸν ψαρᾶν τοῦ ἄστεος τὸν κατὰ τὸν κωμικὸν χαρακτηρισμὸν «κατάρατον», ὁ ὁποῖος μὲ ὕφος ἀδιύφορον καὶ κάπως ὑπεροπτικόν, ὅταν τὸν ἐρωτοῦσεν ὁ πελάτης «πόσου ὁ πουλύπους;», ἀπαντοῦσε χωρὶς νὰ τὸν κοιτάξῃ «ττάρων βολῶν γένοιτ' ἄν!»—«ἡ δὲ κέστρα;» — «κτώ βολῶν γένοιτ' ἄν!»¹. Καὶ ὁ ἄγνωστός μας ποιητὴς τῆς νέας Ἀττικῆς κωμωδίας λέγων πρὸς τοὺς ἀκροατάς του «μὴ καταγελάτε τοῖς ἑμοῖς παθημάτοις»² συνησιδάνετο ὅτι ἡ λέξις *παθημάτοις* ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτοὺς ὡς δημώδης, ἂν καὶ δὲν ἐγράφετο συνήθως ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἰς ἔργα λογοτεχνικά. Δὲν εἶναι τὸ *παθημάτοις* ὅπως τὸ *Στρεψιάδες* τοῦ Ἀριστοφάνους³ κωμικὸν πλάσμα διὰ νὰ προκαλέσῃ τὰ γέλια τῶν ἀκροατῶν, διότι, καθὼς εἶδαμεν, ἐλέγετο καὶ εἰς ἄλλα ἰδιώματα. Ὁ Λυσίας, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ λοιποὶ δικανικοὶ ρήτορες ἀγορεύοντες ἀπὸ τὸ δικαστικὸν βῆμα δὲν ἔλεγαν συνήθως εἰς τὸν μάρτυρα *ἀνάβα, κατάβα, ἀλλ' ἀνάβηθι, κατάβηθι*, καὶ ὅμως εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν ἔλεγαν τοὺς δημώδεις αὐτοὺς τύπους καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Θεόφραστος οὐδέποτε θὰ διεννοοῦντο νὰ γράψουν *ἐπληροῦσαν, ἐπολεμοῦσαν, ἐποιοῦσαν* καὶ τοὺς ὁμοίους μεταπλασμένους παρατατικούς, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται εἰς τὸν δημώδη λόγον κατὰ τοὺς χρόνους των. Ὁ ἠῤῥημένος ἀόριστος *ῥκοδόμησε* ὑπάρχει εἰς τὴν

¹ Ἀμφ. 30, 11 καὶ 12 (*Th. Kock*, 2, 245).

² *Th. Kock*, 3, 459.

³ Νεφ. 1206.

Καινήν Διαθήκην¹, ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγράφησαν τὰ εὐαγγέλια οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν προφορικὸν τῶν λόγων ἔλεγον *οἰκοδόμησε, οἰκοδομημένος*. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀκριβὲς τὸ συνήθως λεγόμενον ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ἡ δημοτικὴ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀντὶ τοῦ πλήρους *τετραδράχμα* τοῦ γραπτοῦ λόγου ὁ λαὸς ἔλεγε τὸ συγκεκριμένον *τετραῖχμα* καθὼς μᾶς παραδίδει ὁ Ἡρωδιανός². Καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ αὕτη ἡ λεγομένη Ἀττικὴ Κοινὴ ἦτο, καθὼς ἔχει παρατηρηθῆ καὶ ὑπὸ ἄλλων, κοινὴ γραφομένη μᾶλλον παρὰ ὁμιλουμένη διαφέρουσα καὶ φωνητικῶς καὶ γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς ἀπὸ τὸν καθαρῶς δημοτικὸν λόγον³. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μαρτυροῦν ὅτι ἡ σημερινὴ διγλωσσία δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς, καθὼς κοινῶς πιστεύεται καὶ διδάσκεται, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς γενέσεως τοῦ *Ἀττικισμοῦ* — αὐτὸς ἀποτελοῦσε τρίτην γλωσσικὴν κατάστασιν — ἀλλ' αἰῶνας πολλοὺς πρὸ αὐτοῦ.

*
* *

Καὶ τώρα ἀπαντῶντες εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ δημοτικὴ λέγομεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ἀπάντησις χρονικῶς ὠρισμένη. Ὅλα τὰ δημόδια γνωρίσματα τῆς γλώσσης δὲν παρουσιάζονται εἰς μίαν βραχεῖαν περίοδον τῆς ἐξελιξεῶς τῆς. Ἄλλα ἐμφανίζονται εἰς τὴν πρώτην γραπτὴν παράδοσιν καὶ ἄλλα εἰς τὰς μεταγενεστέρας περιόδους, αἱ ὁποῖαι ἀπέχουν ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην αἰῶνας. Κατὰ ταῦτα ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος δημοτικιστῆς — ἄς ἐπιτραπῆ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός, ἂν καὶ τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη *καθαρεύουσα* — καὶ διότι ἔκαμε τὰ ποιήματά του εἰς τὴν φυσικὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ⁴ καὶ διότι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχίζουν τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς δημοτικῆς, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὅσον ἐπερνοῦσαν οἱ αἰῶνες τόσον ἀπεμακρύνετο ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας καὶ γενικῶς τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

¹ *Ματθ.* 7, 24 καὶ 26.

² 2, 590.

³ Περὶ τῆς ἀντιθέτου γνώμης τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Γεωργίου Χατζιδάκι ἰδ. *MNE* 1, 20 κέξ. καὶ *ΣΙΕ* 56.

⁴ Πβ. καὶ *Δ. Μυροφρ.* 68.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Α'. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

γῖνα

Ἡ λέξις αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ G. Rohlfs¹, ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῶν Wörter unbekannter Herkunft ὡς εὐχρηστος εἰς τοὺς Ἰταλοφώνους τῆς περιοχῆς Ρηγίου, ὅπου παλαιότερον ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ, εἰς φράσεις καθὼς *na yina d' aqua* = ein wenig Wasser, ὀλίγο νερό. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὴν λέξιν Ἑλληνικὴν, ἀλλ' ἀγνώστου ἐτύμου. Κατ' ἐμὲ ὅμως εἶναι προφανὲς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ οὐσ. ἴνα (<ἀρχ. ἴς - ἰνός), τὸ ὁποῖον σώζεται ὑπὸ πολλοὺς τύπους καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, διατηροῦν τὴν ἀρχαίαν του σημασίαν. Οὕτως ἔχομεν ἴνα Ἄνδρος, Θεσσαλ. (Ἀλμυρός), Καππαδ. (Συνασσός), Κάρπαθος, Κύπρος, Χίος, γῖνα² Κάρυστος, Κέρκυρα, Μακεδονία (Βλάστη, Καστορία, Κοζάνη), Ρόδος, νῖνα Ἡπειρος, Κρήτη, Σύμη, δῖνα Ρόδος. Ὅλοι οὗτοι οἱ τύποι δηλοῦν ἴνας παντὸς εἴδους, οἷον μετάξης, λίνου, τριχός, κλωστῆς, λεπτοτάτου ἴστοῦ ψαχνοῦ κρέατος, φυτῶν κττ., π. γ. ἡ γῖνα τοῦ λιναριοῦ Κέρκυρα, δός με μίαν γῖνα κλωστή Ρόδος, τὰ χλωρὰ φασόλια ἔχουνε γῖνες Ἀλμυρός, ἴπὸν τὰ μαλλιά σου τὰ ξανθὰ δῶσ' μου κ' ἐμὲν μίαν ἴναν Ρόδος.

Ὅτι ἡ σημασία «ἴς» δύναται νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὴν ἔννοιαν «ὀλίγον τι» δεικνύει καὶ ἡ χρῆσις ἑτέρου τύπου τῆς ἰδίας λέξεως ἴμα ἐν Κεφαλληνία, εἰς τὴν φράσιν ἴμα δὲν πιάσαμε σήμερα = οὐδὲν συνελάβομεν εἰς τὰ δίκτυα σήμερον, καθὼς καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἑλληνοφώνοις τῆς Μπόβας ἐν Καλαβρία χρῆσις τοῦ τῆς ἰδίας λέξεως ὑποκοριστικοῦ ἴσα καὶ γίσα ὑπὸ τὴν σημασίαν «ὀλίγον τι». Πβ. καὶ τὴν ἐν Κερκύρα χρῆσιν τοῦ οὐσιαστικοῦ κλωνὶ εἰς φράσεις ἔνα κλωνὶ ἀλάτι, ἔνα κλωνὶ ἀλεύρι = ὀλίγον ἀλάτι, ὀλίγον ἀλεύρι, δὲν ἔχουμε κλωνὶ νερό Κέα, τοῦ οὐσ. ἀχτιδα ἐν Πελοποννήσῳ (Ἡλεία) εἰς φράσεις μιά χτιδα (= ὀλίγα) χεροβότανα καὶ δὲ θέλω πολύ, δῶσε μου μιά χτιδα³, τοῦ οὐσ. ἀγκίδα (<ἀρχ. ἀκίς) ἐν

¹ G. Rohlfs, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, σ. 290.

² Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γ πβ. K. Krumbacher, Ein irrationaler Spirant im Griechischen. Sitzungsber. Bayer. Akademie 1886, τευχ. III. K. Dieterich, Untersuchungen, σ. 91 κέξ., E. Mayser, Grammatik der gr. Papyri (Leipzig 1906), σ. 168 κέξ.

³ Πλείονα περὶ τοιοῦτων σημασιολογικῶν ἐξελίξεων λέξεων λεπτοτάτου πράγματος δη-

Νάξω εἰς φράσεις καθὼς ἴγίδα νερό δὲν ἔχουμε καὶ τοῦ οὐσ. τριχάρι εἰς φράσεις καθὼς δὲν ἔφαγα ἢ δὲν ἐμίλησα τριχάρι - διόλον.

ΔΙΑΝΟΥΤΩ

Εἰς τὰς Παροιμίας τοῦ Ν. Πολίτου 4,91 φέρεται καὶ ἡ ἐξῆς παροιμία ἐκ Πλωμαρίου τῆς Λέσβου: Ἰγὼ σὲ διανατιῶ νὰ γίνῃς ἄθροουπος τσι σὸν τοῦ γουδι τοῦ γουδουχέο. Ἡ παροιμία δὲν ἐριμηνεύεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου τῆς νοήματος φαίνεται ὅτι τὸ ρ. διανατιῶ σημαίνει «συμβουλεύω, καθυποδηγῶ».

Ὁ Γ. Χατζιδάκις¹ ἔγραψε περὶ τοῦ ρ. τούτου τὰ ἐξῆς: «Ἡ γραφή διανατιῶ διὰ διττοῦ ττ φαίνεται λίαν παρόμοιος. Ποῦ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῶσι τὰ δύο ττ; Γρ. ἄρα διανατιῶν τοῦτο δὲ ἀναμμνήσκει τὸ ἐν Κρήτῃ σὺνήθεσ κατατιῶ ἀντὶ τοῦ κατατάσσω ἀπὸ τοῦ ἀορ. ἐκατάταξα κατατιῶ, ὅπως παρὰ τὸν ἀορ. ἀρπαξα λέγεται ἀρπῶ, ἐβάσταξα βασιῶ, ἐζύταξα κυτιῶ κτ. (πβ. ΜΝΕ Α' 273-4). Καὶ αὐτὰ διανατιῶ λέγεται ἀντὶ τοῦ διανατάσσω, ὅπερ δύναται μάλιστα νὰ ἐκληφθῆ ὡς συμφρημὸς τοῦ διατάσσω καὶ ἀνατάσσω».

Γράφων ταῦτα ὁ Γ. Χατζιδάκις δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτι παρὰ τὸν ἐκ Πλωμαρίου τύπον διανατιῶ ἀπαντιῶ εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου καὶ τύπος διανουτιῶ εἰς τὴν ἐξῆς παροιμίαν:

Ὅσ' ὄρα μὴ διανώτας, | τσαράτσα πιθιρά,
σαράδα δυὸ ἀλονγόμεγυς μέτρο'σα | ἴς τ' ἀλονγοῦν μας τ'ν οὐρά².

Ὁ τύπος διανουτιῶ δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ διανατιῶ φωνητικῶς, ἐνῶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἠδύνατο κάλλιστα νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ πρώτου διὰ προχωρητικῆς ἀφομοιώσεως. Ἄρα ὁ τύπος διανουτιῶ εἶναι παλαιότερος καὶ δύναται κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ προῆλθεν ἐκ τῆς προθέσεως διὰ καὶ τοῦ μεταγν. ρ. ἐνωτίζομαι, σὺνήθεστίτου εἰς τὴν Π. Διαθήκην μὲ τὴν σημ. «εἰσακούω», π.χ. ἐνώτισαι τὰ ρήματα τοῦ στόματός μου Ψαλμ. 53, (54). 2, ἐνώτισαι, ὁ Θεός, τὴν προσευχὴν μου 54 (55). 1, ἐνώτισαι, κύριε, τὴν φωνὴν τῆς δεήσεώς μου 139 (140). 6, ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους Γέν. 4. 23, καὶ ἐνωτίση ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ Ἐξοδ. 15, 26. Παρὰ τὸ μέσον ἐνωτίζομαι = εἰσακούω ἐσηματίσθη ἐνεργητ. ἐνωτίζω μὲ τὴν σημ. «θέτω εἰς τὰ ὄτιά τινος συμβουλίαν, συμβουλεύω», καὶ κατόπιν συντεθὲν μὲ τὴν πρόθεσιν διὰ (πβ. ἀναφαίνομαι - διαναφαίνω, μετροῶ - διαμετροῶ κτ.) μετε-

λωτικῶν εἰς τὴν σημ. «ὀλίγον» ἢ «οὐδὲν» βλέπε Ν. Ρ. Andriotis, Die Ausdrucksmittel für «gar nichts», «ein wenig» und «sehr viel» im Alt-Mittel und Neugriechischen. Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher 16 (1939-40), σ. 106 κέξ.

¹ Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 7 (1910/11) σ. 63.

² Πβ. Ι. Βενιζέλου, Παροιμίας, σ. 229, 778.

πλάσθη εις *διανωτῶ*, ὁπόθεν διὰ τοῦ βορείου φωνηεντισμοῦ τοῦ ιδιώματος τῆς Λέσβου κατέληξεν εἰς τὸν τύπον *διανουτῶ*. Τὸ *ω* διατηρεῖται ὡς τονούμενον εἰς τὸν παρατατικὸν *διανώτουμ*¹, *διανώτας* κτλ.

ἔφέντη μου εἶσαι

Ἡ φράσις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ εἰς παραμύθια ἐκ Μεγίστης κ. ἄ. ὡς ἀποστροφὴ τοῦ διηγουμένου τὸ παραμῦθι πρὸς τοὺς ἀκροατάς, ὅταν τελειώνη μία περίοδος τοῦ παραμυθιοῦ καὶ ἀρχίζει ἄλλη, π.χ. *τί τὰ θέλεις, ἐφέντη μου εἶσαι, τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀπὸ τὴν αὐγὴν, ἐφόρωσεν τὰ πιὸ καλὰ ροῦχα του κτλ.*¹, *τί τὰ θέλεις, τί τὰ γυρεύεις, ἐφέντη μου εἶσαι, ἐκατέβην εἰς τὸν καφενέν, ὅλοι τὸν ἐχαίροτοῦσαν κτλ.*², *τί τὰ θέλεις, ἐφέντη μου εἶσαι, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμεν, ἀνήβη ἔς τὴν ἀπάνω πάνω κάμαρη κτλ.*³, *τί τὰ θέλεις, ἐφέντη μου εἶσαι, ἔπιασαν ἴσαμε τὸ μεσημέρι ἀρίφηντα (ψάρια) κτλ.*⁴. Συχνὰ ἡ φράσις *ἐφέντη μου εἶσαι* παραλείπεται, π.χ. *τί τὰ θέλεις, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμεν, ἦρτεν ὁ καιρὸς τοῦ γάμου κτλ.*⁵

Ἡ φράσις αὕτη μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Μαντιαμάδου τῆς Λέσβου ὑπὸ τὸν τύπον *ἐφεντιμούσι* ὡς προσφώνησις ἀντὶ τοῦ κοινοῦ *ἀφέντη μου* καὶ ἀνάγεται εἰς τὸν ἀνωτέρω τύπον ὡς εἰς πληρέστερον⁶.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ρ. *εἶσαι* εἶναι εἰς τὴν φράσιν ταύτην ἀκατανόητον, διότι οὔτε ὑπάρχει οὔτε νοεῖται κατηγορούμενόν τι, καὶ ἐπειδὴ ἡ φρ. λέγεται καὶ πρὸς πολλούς, ὁπότε τὸ *εἶσαι* εἶναι καὶ συντακτικῶς ἀνάρμοστον, φρονῶ ὅτι ἡ φρ. *ἐφέντη μου εἶσαι* εἶναι ἓνα εἶδος ἐξελληνισμοῦ τοῦ Τουρκ. *efendimiz* = κύριέ μας, καὶ ὅτι ἔχει εἰσαχθῆ εἰς Ἑλληνικὰ παραμύθια ἐκ τῶν Τουρκικῶν παραμυθιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἐπὶ ἀμοιβῇ συνηθὼς ἀφηγούμενος συνηθίζει νὰ προσφωνῇ κατὰ διαστήματα τοὺς ἀκροατάς του, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνηθὼς σημαίνοντα πρόσωπα⁷. Εἰς τὸν Πόντον συνηθίζετο εἰς ὁμοίας περιπτώσεις ἡ Τουρκ. φράσις *ἐφέντη με σοϊλεῖμ*⁸. Πβ. ἀναλόγους ἀποστροφὰς πρὸς τοὺς ἀκροατάς εἰς Ἑλληνικὰ παραμύθια: *λοιπόν, τθυρά μου, μίαν ἡμέραν ἐπαρτήρησεν...* Κύπρος⁹, ἔς τὸ ἀναμεταξύ, *μωρὲ παιδιά, φτάνει ὁ κουμπάρος κττ.*

¹ Α. Σ. Διαμαντάρα, Καστελλοριζιακὰ παραμύθια. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. 4 (1892), σ. 697.

² Αὐτόθι σ. 701. ³ Αὐτόθι σ. 710. ⁴ Αὐτόθι σ. 697. ⁵ Αὐτόθι σ. 702.

⁶ P. Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, σ. 443.

⁷ Περί τῆς συνηθείας τῶν Τούρκων νὰ ἀκούουν εἰς τὰ καφενεῖα παραμύθια ἀπὸ ἐπαγγελματίας ἀφηγητάς, τοὺς *παραμυθᾶδες*, βλ. Σ. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία, σ. 293 κέξ. Πβ. Π. Προβελάκη, Τὸ χρονικὸ μιᾶς πολιτείας, σ. 50 κέξ.

⁸ Σ. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, σ. 388.

⁹ Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ 2, 301 κέξ. 306, 308 κ.ἄ.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἐκ Λέσβου τύπος ἐφεντιμούσι δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν Μεγίστη κ.ά. ἐφέντη μου εἶσαι, ἀλλ' εἶναι πιστιότερα ἀπόδοσις τοῦ Τουρκ. *efendimiz*.

ξ' γ' α' θ' λ' α

Οὕτω λέγονται εἰς τὴν Σαμοθράκην τὰ σπλάγχνα ὅλα ὁμοῦ. Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως ὀδηγούμεθα ἀπὸ τὸν ἐν Ἴμβρω εὐχρηστον πληρέστερον τύπον *ξ' γ' ἀρδαλα* τά, προελθόντα χωρὶς ἀμφιβολίαν ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ἀρχικοῦ **συγκάρδουλα* καὶ δηλοῦντα ἀρχικῶς τὰ σπλάγχνα, μαζί με τὴν καρδίαν. Σύνθετα μὲ τὴν πρόθεσιν *σὺν* καὶ οὐσιαστικὸν ἐκφράζοντα ἀνάλογον ἔννοιαν γνωρίζομεν πολλά, οἷον *σύξυλος, σύφυχος, συγκόκκαλος, σύγκορμος, σύσκατος*, καὶ τὰ μεσ. *σύμ- πλευρον, σύλλαρδον, σύντσεφλον, συνόστεον*.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ λ. **συγκάρδουλα* τά, ὡς ἐπίθετον κατ' ἀρχάς, ἐσήμαινε τὰ μαζί με τὴν καρδίαν σπλάγχνα, ἤτοι ὅλα μαζί, καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπὶ τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου κρέατος σπλάγχνων τῶν σφαγίων, ὅπως καὶ σήμερον συμβαίνει, βραδύτερον δὲ κατέστη οὐσιαστικόν, προσλαβὼν τὴν σημασίαν τοῦ συνόλου τῶν σπλάγχνων.

Φωνητικῶς ὁ ἐκ Σαμοθράκης τύπος ἐρμηνεύεται ὡς ἐξῆς: Διὰ τῆς κανονικῆς εἰς τὰ βόρεια ιδιώματα ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου*¹ προέκυψεν ὁ τύπος *σ'γκάρδ'λα*. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπίσης κανονικῆς εἰς τὸ ἴδιωμα τῆς Σαμοθράκης ἀποβολῆς τοῦ *ρ*² μετ' ἀναπληρωματικῆς ἐκτάσεως τοῦ γειτονικοῦ φωνήεντος προῆλθεν ὁ τύπος *σ'γκάαδ'λα*, ὁ ὁποῖος κατόπιν συνηρέθη εἰς *σ'γκάδ'λα*. Ἡ τροπὴ τοῦ *σ* εἰς *ξ* πρὸ ἠχηρῶν συμφώνων εἶναι συνηθεστάτη εἰς τὰ βόρεια ιδιώματα, ὅπου λόγῳ τῆς ἀποβολῆς ἐνδιαμέσων ἀτόνων *ι* καὶ *ου* προκύπτουν τοιαῦτα συμφωνικά συμπλέγματα. Πβ. *συγκαύτω* > *σ'γκαύτου* > *ξ'γαύτου*, *συγκεράζω* > *σ'γκιράζου* > *ξ'γιράζου*. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *δ* εἰς *θ* πρὸ ὑγροῦ πβ. τὸ Κυπριακὸν *γροικῶ* > *δροικῶ* > *θροικῶ*. Ὁ ἐξ Ἴμβρου τύπος *ξ'γκάρδαλα* παρουσιάζει ἀντὶ ἀποβολῆς ἀφομοίωσιν τοῦ ἀτόνου *ου* πρὸς τὸ προηγούμενον καὶ ἐπόμενον *α*.

καθούρι — καθόρι

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἀλλαχοῦ ἐπιρρηματικῶς ἐπὶ ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἢ ὁποία καταλίπτει πυκνὴ ὡς νέφος, ἀποκρῦπτουσα τὰ πέριξ καὶ περιορίζουσα τὴν ὁρατότητα εἰς τὸ ἐλάχιστον· π.χ. *βρέχει καθόρι* = βρέχει ραγδαίως Ἠπειρος, *φέρει βροχὴ καθούρια καθούρια* Εὐβοία. Ἐπίσης *σκαθούρα* ἢ,

¹ Α. Α. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων, σ. 14 κέξ.

² Α. Heisenberg, Die liquida *ρ* im Dialekt von Samothrake. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν, σ. 89 κέξ.

λέγεται εἰς τὴν Χίον ἢ πυκνὴ καὶ λεπτοτάτη βροχὴ ἢ ὁμοιάζουσα μὲ νέφος ἢ κονιορτόν, π. χ. *βρέχει, μὰ εἶναι κατάμωρη σαθούρα*. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα λέγεται εἰς χωρία τοῦ Πηλίου *καθόρ'* ἢ. Ἡ λ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς παλαιὸν ποίημα, τὸ Ἀπόκοπον τοῦ Μπεργαδῆ στ. 355 (ἔκδ. Ε. Legrand) *κ' εὐθὺς καθούρω ἔσωσε μὲ τὴν βροτὴν καὶ χιόνιν*.

Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῶν ἀνωτέρω τύπων βοηθοῦμεθα ἀπὸ τὸν εὐχρηστον εἰς τὴν Εὐβοίαν, Κρήτην κ. ἄ. τύπον *καθούρα* ἢ, δηλοῦντα τὸ θολὸν κατακάθισμα οἴνου ἢ ἐλαίου, τὴν τρύγα, π. χ. *θολὸ κρασί μᾶς ἡδωκες, γιατί ἤφηκε μέσα στο γυαλί τόση καθούρα Κρήτη* (Σητ.), *τὸ λάδι ἔναι θολό, γιατί ἀφίνει πολλή καθούρα στο γυαλί αὐτόθι*, καὶ ἀπὸ τὸ συγγενὲς ἐν Ρόδῳ *καθούρα* τά, δηλοῦν τὰ ἀφειρήματα ἐν γένει, τὰ ἄλλως *πολείμματα* ἢ *ποσεισματα*. Ἡ σημασία τῆς τρυγός, τοῦ θολοῦ κατακαθίσματος ὑγρῶν, μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς λ. *καθούρα* = τὸ κάθισμα, τὸ κάθησθαι, τὸ ἄλλως *καθησιό*, π. χ. *τὴ σκόλη θά ᾄχης ὅλη μέρα καθούρα, ἐκαλόμαθε ἔς τὴν καθούρα Κρήτη*.

Φαίνεται ὅτι ἡ λ. *καθούρα* ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ κατακαθίσματος τῆς ἰλύος τῶν ὑγρῶν κατέστη συνώνυμον τοῦ *θολούρα*, ἐπειδὴ ἡ ἰλὺς εἶναι θολή. Μὲ τὴν ἐννοίαν ταύτην ἐπεξετάθη ἡ χρῆσις τῆς ἐπὶ παντὸς εἴδους θολότητος, ὅπως ἡ τῆς ἀτμοσφαιρας ὅταν καλύπτῃ αὐτὴν ὁμίχλη ἢ ὅταν πυκνὴ καταπίπτῃ βροχὴ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἡ λ. *θολούρα* ἢ, χρησιμοποιεῖται ἐπὶ θολῆς ἀτμοσφαιρας καὶ ἐπὶ τῆς ραγδαίας βροχῆς. Ἐκ τοῦ τύπου *καθούρα* προῆλθε δι' ἀναπτύξεως σ ἐκ συνεκφορᾶς ὁ τύπος *σαθούρα*¹ καὶ ὁ ὑποκοριστικὸς τύπος *καθούρι*, ἔξ οὗ κατὰ φωνητικὴν ἀναλογίαν *καθόρι* τό, καὶ τέλος *καθόρ'* ἢ.²

κιραμόρ'δους

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Ἴμβρον τὸ ἄκρον ἐκάστης κεράμου τοῦ γείσου τῆς στέγης, ὁπόθεν καταρρέουν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς, τὰ ἄλλως αὐτόθι *ἀκρουκιράματα* π. χ. *ἔβριξι καὶ τρέξαν οἱ κιραμόρ'δ'* ἢ *λίγ' ψ'γάλα ἔρριξι, δὲ βρουκάναν γὰ τρέξ'* οἱ *κιραμόρ'δ'*. Εἰς τὴν Τένεδον τὰ ἄκρα τῶν κεράμων τοῦ γείσου λέγονται *κιραμόρουδα* τά,³ εἰς δὲ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας τῆς Θράκης *κιραμόδος* καλεῖται ἡ στέγη.⁴

Ὅτι τὸ πρῶτον συνθετικὸν τῆς λ. εἶναι τὸ οὐσ. *κέραμος* εἶναι φανερόν. Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ μᾶς βοηθοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Στ. Ξανθοῦ-δίδου ἐκ Κρήτης μαρτυρούμενα ρήματα *ροδώνω* καὶ *πηλοροδώνω*, σημαίνοντα

¹ Πβ. Χ. Παντελίδου, Προσθήκη καὶ ἀφαίσεις τοῦ σ πρὸ συμφώνου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, μέση καὶ νέα Ἑλληνικῇ. Byzant. - neogr. Jahrbücher 6 (1927/8), σ. 324 κέξ.

² Πβ. Ν. Π. Ἀνδριώτην, ἐν Ἀθηνᾶ 45 (1938), σ. 260.

³ Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν 12 (1935), σ. 93. ⁴ Στ. Ψάλλη, Θρακικά, σ. 181.

«ἐπιστρώνω τῆς ὀριζοντίαν στέγην οἰκίας μὲ στρωῖμα πηλοῦ, συνήθως 2-3 δακτύλων πάχους» καὶ τὰ παράγωγα οὖσ. *ροδωμα* καὶ *πηλοροδωμα*, σημαίνοντα τὴν ἐργασίαν τῆς ἐπιστρώσεως ταύτης.¹

Ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης ἀνάγει τὸ οὖσ. *ροδωμα* εἰς τὸ ἀρχαῖον ρ. *δοροῦν* καὶ τὸ οὖσ. *δόρωσις*, τὰ ὅποια μαρτυροῦνται εἰς ἐπιγραφὴν οἰκοδομικοῦ περιεχομένου. Ὁ ἴδιος εἰκάζει ὅτι *δοροῶ* ἔλεγαν εἰς πολλὴν παλαιὰν ἐποχὴν διὰ τὴν διὰ *δορᾶς* στέγασιν καὶ ὅτι ἡ λ. ἐχρησιμοποιήθη βραδύτερον καὶ ἐπὶ στεγάσεως δι' ἄλλων ὑλῶν, δι' ἀντιμεταθέσεως δὲ τῶν συμφώνων δ καὶ ρ ἐτρούπη εἰς *ροδώνω*. Πβ. *δοράκιον* > *ροδάκιον*.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι **κεραμόδορα* καὶ ἐντεῦθεν εἴτα κατὰ μετὰίθι. *κεραμόροδα* ὠνομάσθη κατ' ἀρχὰς ἢ στέγη, σημασία τὴν ὁποίαν διατηρεῖ εἰσέτι ὁ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τύπος. Κατόπιν περιορίσθη ἐν Ἰμβρῶ καὶ Γενέδῳ ἢ σημασίᾳ εἰς τὰ ἄκρα τῶν κεράμων τῆς στέγης, τὸ γεῖσον. Διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τύπου *κεραμόδος* πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἀνομοιωτικὴν ἀποβολὴν τοῦ δευτέρου ρ καὶ συναίρεσιν τῶν δύο ο εἰς ἓν. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ ε τῆς συλλαβῆς *κε* εἰς *α* κατ' ἀφομοίωσιν πβ. *κερατᾶς* > *καρατᾶς*.

κουζουλὸς

Ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἔχει μεγάλην ἔκτασιν εἰς περιοχὰς τῆς νοτίου Ἑλλάδος, ἢ δὲ κοινοτέρα σημασία του εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἶναι «ἀνάπηρος» ἰδίως τὰς χεῖρας καὶ ἐν γένει «σακάτης». Εἰς τὴν Κρήτην, Ζάκυνθον, Σάμον, Ἰκαρίαν κ. ἄ. σημαίνει ἢ λ. τὸν «τρελλόν», ἢ σημασία δὲ αὕτη ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὸν Ἑρωτόκριτον:

*κὲ ἀπῆς μου λές πὼς ἤβαλες τὸ λογισμόν αὐτεῖνο,
σήμερο κάνω ἀπόφαση καὶ κουζουλὸ σὲ κρίνω* Α 171

καὶ ἀναγράφεται εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου ἐρμηνευόμενον *stultus, amens, ἄφρων, ἀνόητος*, μαζὶ μὲ τὸ *κουζουλία, amentia, ἄνοια*.

Τὴν ἰδίαν σημασιολογικὴν ἀντιστοιχίαν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ ἐξ αὐτοῦ παράλληλον ρῆμα *κουζουλαίνω* – *ομαι*, τὸ ὁποῖον, συμφώνως πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου, δηλοῦ κοινοτέρον «καθιστῶ τινα ἀνάπηρον» ἢ «γίνομαι ἀνάπηρος» ἰδίως τὰς χεῖρας, π. χ. *ἐκουζουλάθηκα* καὶ δὲ *μπορῶ νὰ πιάσω δουλειὰ Νάξος* (Ἀπύρανθ.), *ἔπεσε καὶ ἐκουζουλάθηκε Χίος*, ἐνιαχοῦ δὲ «τρελλαίνομαι», π. χ. *ἀπὸ τὸ φόβο μου κόντεψα νὰ κουζουλαθῶ Κρήτη*,

¹ Στ. Ξανθοῦδίδου, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί. Ἀθηνᾶ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἀρχ., σ. 130 κέξ.

φιλομελαχρινούλλα μου ποῦ τό ἄβρες τὸ μελάνι
καὶ τό ἄβαρες τὸ φρούδι σου καὶ θὰ μὲ κουζουλάνη αὐτόθι,
ὄλοι μὲ λένε κουζουλὸ, ποῦ νὰ κουζουλαθοῦνε αὐτόθι,¹
κουζουλαμένος καὶ ντελῆς γυρίζω ἄγὼ γιὰ σένα,
ἄχι κ' ἐκουζουλάθηκα καὶ κουζουλὸ μὲ λένε αὐτόθι.²

Ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἀναγράφεται ἤδη εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου ἐν λ. *κουζουλός*: *κουζουλαίνεσθαι desipere, παραφρονεῖν*.

Ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης παρήγαγε τὸ *κουζουλός* ἐκ τοῦ *κουλλός* «μετὰ συμφύρσεως πιθανώτατα πρὸς τὸ *ζαβός* ἢ *ζουρλός*»³, ὁ δὲ Μ. Φιλίητας⁴ ἐκ τῶν ἐπιθ. *κουτσός* καὶ *ζουλός* διὰ συμφύρσεως. Ἄλλ' αἱ ἐρμηνεῖαι αὗται δὲν εἶναι ἱκανοποιητικαί, ἄφ' ἑνὸς διότι τὸ *κουτσός* σημαίνει κυρίως τὸν χολὸν τοὺς πόδας, ἐνῶ τὸ *κουζουλός* τὸν ἀνάπηρον ἰδίως τὰς χεῖρας, καὶ ἄφ' ἑτέρου διότι τὸ δεύτερον συνθετικὸν *ζουλός* = *τρελλός* δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν κοινοτέραν σημασίαν τοῦ *κουζουλός* = ἀνάπηρος τὰς χεῖρας.

Διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως εἶναι σημαντικὸν νὰ ἀναζητηθῇ πρῶτον ἡ ἀρχικὴ σημασία της, ἂν δηλ. ἡ λ. ἐσήμαινε πρῶτον τὸν ἀνάπηρον καὶ εἶτα ἐξελίχθη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ *τρελλοῦ* ἢ τὰνάπαλιν, διότι αἱ ἔννοιαι τοῦ σωματικῶς ἀναπήρου καὶ τοῦ ψυχικῶς ἀσθενοῦς ἐναλλάσσονται. (Πβ. τὸ ἐπιθ. *μουρλός*, τὸ ὁποῖον παράγεται ἐκ τοῦ *μωρολόγος*⁵ καὶ σημαίνει συνήθως τὸν *τρελλόν*, ἐνιαχοῦ ὅμως τὸν ἀνάπηρον τὰς χεῖρας ἢ τὸν ἀδέξιον).

Κατ' ἐμέ, ὅπως τὸ ἐπιθ. *ζουρλός* ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς τοῦ σημ. «ἀνάπηρος τὰς χεῖρας» μετέπεσεν ὑπὸ τὸν τύπον *ζουρλός* εἰς τὴν σημασίαν «*τρελλός*», ἔτσι καὶ τοῦ ἐπιθ. *κουζουλός*, ἡ ἀρχικὴ σημασία ὅπως δεικνύει καὶ ἡ μεγάλη της ἔκτασις, εἶναι «ἀνάπηρος τὰς χεῖρας». Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐνιαχοῦ, ὅπως ἐν Πάρῳ, *κουζουλός* λέγεται ἐπὶ ἀγγείων τὸ μὴ ἔχον χεῖρας, ἦτοι λαβίς. Ἡ σημασία αὕτη μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ μεσαιωνικὸν οὖσ. *κούζα* ἢ, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ μὲ τὴν σημ. - τοῦ πηλίνου] ὑδροφόρου ἀγγείου ὁμοίου πρὸς πίθον, ἦτοι μὲ εὐρὸν στόμιον καὶ χωρὶς χεῖρας, περιλαμβάνοντος συνήθως ὀκτὼ ὀκάδας νεροῦ καὶ χρησιμοποιουμένου ὡς *στάμνας*, π.χ.

παίρνω κ' ἐγὼ τὴν *κούζαν* μου γιὰ νὰ ἴρω νὰ γεμίσω,
ποῦ τὸ νερὸν τῆς *κούζας* σου δῶμ' μου κ' ἐμὲν μιὰν βούλλαν,
τὴν *κούζαν* τῆς ἐγέμισεν ἡ *καύκα* του τθαὶ πάει.

¹ Μ. Λιονδάκη, Μαντινάδες, σ. 172.

² Αὐτόθι σ. 76.

³ Στ. Ξανθοῦδίδου, Λέξεις Ἑρωτοκορίτου. Ἀθηνᾶ 26 (1914) Λεξικογρ. Ἀρχ., σ. 151 κέξ.

⁴ Μ. Φιλίητας, Γλωσσογνωσία 3,211. ⁵ Αὐτόθι 1, 14.

Τοῦ οὐσ. *κούζα* μαρτυρεῖται ἤδη κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐν Κύπρῳ ὑποκορ. τύπος *κουζι τό*, = *πιθαράκι*. (Πβ. Α. Μαχαιρᾶν 1, 554 [ἔκδ. R. Dawkins] καὶ *ν'. κουζία ἀσβέστην γεμᾶτα ἄκρατον*), σωζόμενος καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν ἰδίαν σημασίαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἀρσενικός, πιθανῶς μεγθυντικός, τύπος *κουζος* ὁ, πολλαχοῦ τῶν Δωδεκανήσων μὲ τὴν σημασίαν τῆς ὑδροκολοκύνθης.

Ἐκ τοῦ οὐσ. *κούζα*, ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίθ. *κουζουλός* διὰ τῆς καταλ. - *ουλός*, καθὼς τὰ ἐπίθ. *μαζουλός*, *παχουλός*, *φαρδουλός*, *στρουμπουλός*, καὶ ἐσήμαινε τὸν ἔχοντα τὸ κύριον γνώρισμα τῆς *κούζας*, ἦτοι τοῦ ἄνευ λαβῶν ἀγγείου, δηλ. τὸν ἄνευ χειρῶν ἢ τὸν ἔχοντα βεβλαμμένην τὴν μίαν ἢ καὶ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Ἐντεῦθεν ἐπέξετάθη ἡ χρῆσις τῆς λέξεως καὶ εἰς συγγενεῖς ἐννοίας, προσλαβοῦσα τὴν σημασίαν τοῦ τεθραυσμένου κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ἔλλιποῦς Κέρκινρα, τοῦ μὴ ἔχοντος κέρατα, ἐπὶ βοῦς Πελοπν. (Σουδεν), τοῦ μὴ ἔχοντος κλώνους, ἐπὶ κορμοῦ δένδρου αὐτόθι, τοῦ ἀτροφικῶς ἀνεπτυγμένου καὶ κακοσχήμου Πελοπν. (Ἀβία).

Παρὰ τὸ *κουζουλός* ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ τύποι *κουζάλι τό*, καὶ *κούζαλος* ὁ, *κουζούλα* ἡ, καὶ *κουζούπα* ἡ, στέλεχος δένδρου ἢ ἀμπέλου χωρὶς κλάδους, κούτσουρο καὶ *κουζαλοῦ* ἡ, = εἶδος συκῆς.

Τὸ ἐπίθ. *κουζουλός* ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἀναπήρου σωματικῶς μετέπεσεν ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος εἰς τὴν σημασίαν τοῦ διανοητικῶς ἀναπήρου ἢ βεβλαμμένου, τοῦ τρελλοῦ, ὅπως δεικνύει ἡ μνεία τοῦ παραγώγου οὐσ. *κουζουλάδα* ἡ, = ἀνοησία ἣδη εἰς τὸ ποίημα Ἔπαινος γυναικῶν 407, 104 (ἔκδ. K. Krumbacher). Τὸ *κουζουλός* ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ τρελλοῦ μαρτυρεῖται ἤδη παρὰ Βλάχῳ, εἶναι ὅμως πολὺ παλαιότερον, μεσαιωνικόν, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ μνημονευθὲν μεσαιωνικὸν παράγωγον αὐτοῦ.

κουλόρθους

Οὕτω καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *κουλόρθους* εἰς τὴν Βελβενδὸν καὶ *κουλόρθα* ἡ, εἰς τὸ Καταφύγι καὶ τὴν Βλάστην τῆς Μακεδονίας λέγεται ὁ ἀκροχορδῶν, ἦτοι μικρὰ στρογγύλη τραχεῖα καὶ θηλοειδῆς ἐκβλάστησις ἐπὶ τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν κυρίως, ἡ ὁποία ἀλλαγῶν ὀνομαίζεται *ἀρίσιος*, *γαγίλι*, *μαντραβίτσα*, *μερμήγγι* καὶ θεραπεύεται συνήθως ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἐπωδῶν.¹

Ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐτυμολογήσῃ τὴν λέξιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω Μακεδονικῶν τύπων θὰ ἀπετύγχανε, ἀν δὲν ἔτιγχε νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ αὐτὴ ἔκφρασις τοῦ

¹ Πβ. Στ. Κυριακίδην ἐν Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλ., ἐν λ. ἀκροχορδῶν καὶ ἐν Ἑλλην. λαογραφίᾳ, σ. 102.

δέρματος λέγεται ἀλλαχοῦ *οὐρινθόκολος* Θράκη (Σηλυβρ.), Πελοπν. (Μεσσ.), *οὐρινθόκοιλος* Θράκη (Αἴν.), *οὐρθόκοιλος* Ἴμβρος, *οὐρινθοκολίδι* Κάρπαθος κ. ἄ. Ἐπίσης καὶ ὁ κυνόσατος λέγεται *οὐρινθόκολος*¹. Πβ. καὶ τὸ συγγενὲς νόσημα *κοιτόκολος*². Τὰ σύνθετα ταῦτα πείθουν ὅτι ὁ ἀκροχορδῶν ὠνομάσθη πολλαχοῦ, ἴσως δι' ὁμοιότητα, *τῆς ὀριθας ὁ κόλος* καὶ ὁ *κόλος τῆς ὀριθας*, καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης συντακτικῆς ἐκφορᾶς προῆλθε τὸ σύνθετον *οὐρινθόκολος*, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας **κολόριθος* καὶ ἐντεῖθεν *κολόρθος*. Διὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς συλλαβῆς *νι* ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ἡ λ. *ὀριθα* λέγεται, ὅπου ἡ ἀποβολὴ αὕτη ἀπαντᾷ, *ὀρθα*. Περὶ τῶν συνθέτων μὲ ἐναλλάσσουσιν θέσιν τῶν συνθετικῶν τῶν μερῶν, ὅπως τὰ ἀνωτέρω, βλέπε τὴν εἰδικὴν πραγματείαν μου ἐν Glotta.³

μ π ρ ο ὦ

Ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν Ἴμβρον καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς δήλωσιν τοῦ ὕδατος εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν νηπίων. Εἰς Ἄφραντον τῆς Ρόδου ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον *μπρουά*, εἰς τὴν Οἰνόνην τοῦ Πόντου *μπρο* καὶ *μποῦ*. Εἰς τὴν Σύμην *μπουά* καὶ εἰς Σινασσὸν τῆς Καππαδοκίας *πουβά*. Αἱ νηπιακαὶ λέξεις σχηματίζονται σχεδὸν πάντοτε δ' ὀνοματοποιίας καὶ ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἐπίμου τῶν εἶναι περιττὸς κόπος. Συχνὰ ὅμως ἔχουν τόσον μεγάλην γεωγραφικὴν ἔκτασιν καὶ τόσον μακρὰν παράδοσιν, ὥστε ἡ ἀνεύρεσις τῆς παλαιότερας τῶν μνείας νὰ ἀποβαίῃ χρήσιμος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης. Τοῦτο συμβαίνει μὲ τὴν ἀνωτέρω λέξιν, τῆς ὁποίας μνείαν ἀνευρίσκομεν ἤδη εἰς τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους στ. 1382:

εἰ μὲν γε «βροῦν» εἶποις, ἐγὼ γνοῦς ἂν πιεῖν ἐπέσχον
«μαμμάν» δ' ἂν αἰτήσαντος, ἦκον σοι φέρον ἂν ἄστον.

Ἐκ τῶν στίχων τούτων προκύπτει ὅτι ἀμφότεραι αἱ νηπιακαὶ λέξεις αἱ δηλοῦσαι τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἄστον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἦσαν ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα. Πβ. καὶ Φρύνιχον (Anecd. Bekk. 1,31) *βροῦ*: τὸ ὑποκόρισμα, ὃ ἐστὶ λεγόμενον τοῖς παιδίοις σύμβολον τοῦ πιεῖν ὅπερ ἔτιοι σὺν τῶν γράφουσι βροῦ. Ἡ λέξις προεφέρετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅπως καὶ σήμερον, ἡ δὲ γραπτὴ τῆς παρὰδοσις διὰ τοῦ β ἀποτελεῖ μετὰ τὸ βῆ βῆ τὸ δηλωτικὸν τῆς

¹ J. Kalitsunakis, Mittel- und neugriechische Erklärungen bei Eustathius. (Mitteil. Semin. orient. Sprachen), σ. 109.

² Λαογραφία 12 (1938), σ. 52.

³ N. P. Andriotis, Die wechselnde Stellung von Kompositionsgliedern im Spät- Mittel- und Neugriechischen. Glotta 27 (1938), σ. 92 κέξ.

φωνῆς τῶν προβάτων ἐν ἐπὶ πλέον παράδειγμα τῆς φωνητικῆς ἀξίας τοῦ γραμματος β παρὰ τῆς ἀρχαίους ὡς μέσου b.

ΞΙΧΩΝΟΥ

Πολλάκις μὲ ἀπησχόλησεν ἡ σκέψις περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ρήματος τούτου, τὸ ὁποῖον εὐχρηστεῖ εἰς τὴν πατρίδα μου Ἰμβρον μὲ τὴν σημασίαν «λερώνω δι' ἐπαφῆς μὲ ἀκάθαρτόν τι», π.χ. δὲ σὶ δίρου τοῦ χέρι μ', γιατί' εἶνι λιρουμένου κι θά σὶ ξιχώσου. Ποῦ ἀγούπ' σις κι ξέχουσις τὰ ροῦχα σ'; Ἄγούπ' σα ζ' δὸν δοῖχου κι ξιχώθ' κα. Ἐπιση τοῦ πιδὶ μέσ' τσ' λάσπισ κι ξιχώθ' κι. Εἶνι ξιχουμένου τοῦ ροῦχου σ' κττ. Ὑπάρχει βεβαίως τὸ καὶ ἀλλαγῶ εὐχρηστον ρ. ξεχώνω = ἐκθάπτω, ἀλλὰ τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο τούτων τόσον διαφοροτικῶν σημασιῶν δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ συνάψω τὸ ἡμέτερον ξιχώνου πρὸς τὸ ξεχώνω.

Ὅτι ὁμως ἡ σημ. «ἐκθάπτω» ἦτο δυνατόν νὰ μεταπέση εἰς τὴν σημ. «λερώνω» καὶ ὅτι ἐπομένως πρόκειται περὶ τοῦ συνήθους ρ. ξεχώνω, μὲ ἔπεισεν ἡ ἐξῆς παρατήρησις:

Τὸ ρ. ἀφανίζω ἀπὸ τῆς σημ. «ἐξαφανίζω, καταστρέφω» μετέπεσεν ἐν Κυθήροις εἰς τὴν σημ. «λερώνω», π.χ. τὸ παιδὶ ἔπεσε ἔς τὴν λάσπη κι ἀφάνισε τὰ ροῦχα ἢ ἀφανίστηζε. Εἶναι ἀφανισμένο¹. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ προσφάτου² σημασιολογικῆς ἀλλοιώσεως, ἀλλ' ἀρκετὰ παλαιᾶς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς χωρία τοῦ Μ. Ἑτυμολογικοῦ 175, 10: ἀφανίσαι οἱ πάλα οὐχὶ τὸ μολῦναι, ὡς νῦν, ἀλλὰ τὸ τελέως ἀφανῆ ποιῆσαι, καὶ τοῦ Σονίδα (ἐκδ. Α. Adler): ἀφανίσαι οὐ τὸ μολῦναι καὶ χροῖναι δηλοῖ, ἀλλὰ ὅλως τὸ ἀνελεῖν καὶ ἀφανῆς ποιῆσαι.

Ἐπίσης τὸ συνών. τοῦ ἀφανίζω ρ. ἐρημώνω μετέπεσεν ἐν Καρπάθῳ εἰς τὴν σημ. «λερώνω», π.χ.

Ἐσείστη τὸ χεράκι του τσ' ἤμπλασε τὸ μελάνι
τσ' ἐρ' μούθησα τὰ ροῦχα του τσαὶ τὰ μεταξωτά του.²

Πβ. καὶ τὸ Γαλλ. *abîmer*, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν σημ. «καταστρέφω» προσέλαβε καὶ τὴν σημ. «λερώνω», ἐπὶ ἐνδυμάτων, π.χ. *on abîme sa robe*.³

Ἐπειδὴ τὸ ρ. ξεχώνω μεταφορικῶς σημαίνει καὶ «ἐξαφανίζω, καταστρέφω», ὅπως τὸ συγγενὲς αὐτοῦ *ξεταρώνω*, π.χ. ὄπ' νὰ ζάνουμ² δὲ βουροῦμι νὰ ξιταφώσουμ³ τσ' ζουροῖ, δὲ ξιταφών' δὲ μὴ τίποντα μὴ τοῦ φαρομάξ² ξιταφών' δὲν οἱ

¹ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. ἀφανίζω 3.

² Μ. Μιχαηλίδου Νουίφου, Δημοτικὰ τραγοῦδια Καρπάθου, σ. 218.

³ J. Vendryès, Le langage, σ. 210.

βουτ'κοί ξιταφουθῆκαν οἱ ὄρθις μας, μὲ δ' ἀρρώστια· νὰ ξιταφουθῆ ἡ ρίζα σ' κ' ἢ φύτρα σ' (ἀρὰ) κτ. ἠδύνατο κάλλιστα καὶ τὸ ρ. ξεχώνω, διὰ τῆς σημ. «ἐξαφανίζω, καταστρέφω» νὰ μεταπέση, ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἀφανίζω καὶ τὸ ἐρημώνω, εἰς τὴν σημ. «λερώνω».

Ἡ χρῆσις τῆς νέας σημασίας ἤρχισεν πιθανῶς ἀπὸ τῶν ἐνδυμάτων τὰ ὁποῖα χραινόμενα καταστρέφονται, κατόπιν δὲ ἐξετάθη ἡ χρῆσις ἐπὶ παντὸς χραινομένου πράγματος.

ξούρας

Ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται κοινῶς ὡς ὑβριστικὴ προσωνυμία γερόντων, ἐπιτασσομένη συνήθως τῶν οὐσ. γέρος, γριά, π.χ. γέρο-ξούρας, γριά-ξούρα κτ. καὶ δηλοῖ τὸν ἀνόητον, τὸν ξαναμωραμένον γέροντα ἢ γραῖαν. Ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθη καὶ τὸ πολλαχοῦ εὐχρηστον οὐσ. ξουρίες οἱ, καὶ ἐν Κοζάνῃ ἰξουρίς = ἀνοησία.

Ἡ λ. ἐσχετίσθη μὲ τὸ ρ. ξυρίζω, ἐπειδὴ ἐν Κύπρῳ (Γερμασ.) ξυῶρος λέγεται ὁ ἐν χρῶ κεκαρμένος. Ἡ συσχέτισις ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται πιθανή, διότι οὔτε συνηθίζεται νὰ κείρωνται ἐν χρῶ οἱ γέροντες — ἀντιθέτως κόβουν τὰ μαλλιά των σπανιώτερον ἢ οἱ νεώτεροι — οὔτε, ἐὰν τοιοῦτόν τι συνέβαινε, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἐπίφογον καὶ διασυρμῶ ἄξιον.

Τὴν ἀρχὴν τῆς λ. ἀνευρίσκομεν ἀνατρέχοντες εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπιθ. ἔξωρος = παρηκμακῶς, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ἔκτοτε ὡς χαρακτηριστικὴ προσωνυμία γερόντων, π.χ. γέρων ἤδη καὶ παντὸς ἡδέος ἔξωρος Λουκιαν. Ἐρμῶτ. 78, οὐ καίπερ ἔξωρου γενομένου διετέλει... ἐρῶν οὐκ ἀγνούμενος Πλουτ. Σύλλ. 36, γραῦς μὲν ἤδη καὶ ἔξωρος οὐσα Λουκιαν. Περὶ θυσ. 7. Πβ. καὶ Ἡσύχ. ἔξωροις· γραιίας ἢ γέρονσιν καὶ ἔξωρον· τὸν παρηκμακῶτα ἄκαιρον ἢ παλαιόν. Ὅτι καὶ ἐπὶ πραγμάτων ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ λ. δεικνύει τὸ ρουσῆ παρειὰ καὶ ἔξωρος τοῦ Φίλοστρ. Ἐπ. 2.

Ὁ ἐκ Κοζάνης τύπος τοῦ παραγώγου οὐσ. ἰξουρίς πιστοποιεῖ διὰ τοῦ ἀρκτικοῦ νόθου ἰ τὴν ὑπαρξιν ἀμαρτύρου τύπου* ἔξωρία καὶ ἐνισχύει τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ ἐπιθ. ἔξωρος. Διὰ τὸν μεταπλασμὸν τῆς καταλ. -ος εἰς -ας πβ. ἔμπορας, ἔφορας, κούτραφας κ. ἄ.²

ἴπνάζω

Τὸ ρῆμα τοῦτο εὐχρηστεῖ σήμερον ἐν Κύπρῳ μὲ τὴν σημασίαν «ἀναπαύομαι», π.χ. κάτσε νὰ ἴπνάσης, γιατί εἶσαι ἀποσταμένος· τώρα πού' πρᾶσα πάμεν¹,

¹ Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακὰ 2, 741.

² Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 14.

πιάν-ρω τὴν στράταν τὴν μαζριάν τθ' ἔν κάθουμαι νά ἔπνάσω,
μιάν ὄραν γληρούτερα ἔς τ' ἀγκάλια σου νά φτιάσω.

Ὁ Α. Σακελλάριος ἀνάγει τὴν λ. εἰς τὸ ρ. πρέω.¹ Πῶς ἐσηματίσθη τὸ ρ. δὲν τὸ ἐξηγεῖ οὔτε πῶς προσέλαβε τὴν σημασίαν του ταύτην, δυνάμεθα ὅμως νὰ τὸ εἰκάσωμεν: Θὰ ἐσήμαινε δηλ. τὸ ρ. ἔπνάζω κατ' ἀρχάς «ἀναπνέω, παίρνω τὴν ἀναπνοὴν μου, εὐρίσκω ἄνεσιν» καὶ ἐντεῦθεν κατέληξεν εἰς τὴν σημασίαν «ἀναπαύομαι» ἐν γένει.

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται παράλογος, εἶναι δὲ ἴσως καὶ γραμματικῶς δυνατή. Ἐν τούτοις, ὅτι εἶναι δυνατὸν δὲν εἶναι καὶ ἀληθές. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ λ. πρέπει νὰ συναφθῇ μὲ τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ σφῆζόμενον ρ. ἔπνώνω = ὑπνώνω, κοιμοῦμαι. Ἡ Κύπρος διασφῆζει λέξεις παλαιάς, τῶν ὁποίων ἀντιστοιχοῦν τύπους ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ὁ R. Dawkins ἀφιέρωσεν εἰδικὴν μονογραφίαν εἰς τὰς ἀντιστοιχίας ταύτας μεταξὺ τῆς σημερινῆς Καππαδοκικῆς διαλέκτου καὶ τῆς μεσαιωνικῆς Κυπριακῆς.² Ἴδου μερικὰ μόνον παραδείγματα:

Κυπριακαὶ	Καππαδοκικαὶ	
ἀναχτιάριν	ἀναχτήρ ³	(κλειδί)
βένετος	βένετος	(γαλάζιος)
βορτόριν	βουρδόρι	(ἡμίονος)
ἱμάτιν	ἱμάτιν	(ἔνδυμα)
κνήζω	κνήθω	(ξύω)
μουλλώνω	μουλλώνω	(σκεπάζω)
ὄστία (πληθ.)	ἔστον	(ὄστοῦν)
σφόντυλος	φσόντυος	(λαιμὸς)
σωρεύω	σωρεύω	(μαζεύω)

Ἀπὸ τῆς σημασίας «κοιμοῦμαι» ἦτο εὐκόλον νὰ μεταπέση τὸ ρ. ὑπνώνω διὰ τῆς σημασίας τῆς ἐσπερινῆς ἀναπαύσεως μεθ' ὑπνου εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀναπαύσεως ἐν γένει.

Ὡς πρὸς τὴν γραμματικὴν μορφήν τοῦ τύπου ἔπνάζω, ἡ ἀπλουστερά ἐρμηνεία εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τοῦ ἀορίστου ἔπνωσα τοῦ τύπου ὑπνώνω προήλθεν διὰ προληπτικῆς ἀφομοιώσεως ὁ τύπος ἔπνωσα, ἐξ αὐτοῦ δὲ ὁ ἐνεστώς (ὑ)πνάζω

¹ Αὐτόθι.

² R. Dawkins, Cyprus and the Asia Minor Dialects of Asia Minor. Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν, σ. 42 κέξ.

κατὰ τὰ *διάβασα - διαβάζω, δίστασα - διαστίζω, κούρασα - κουράζω, μοίρασα - μοιράζω* κ. τ. ὄ.

ᾠχνιάζου

Τὸ ρ. τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν Ἰμβρῳ μὲ τὴν σημασίαν «βραχνιάζω» (ἐκ κρουολογίματος ἢ ἄλλης αἰτίας) μὲ ἀόρ. *ᾠχούνασα*, π. χ. *εἶμι ᾠχνιασμένους, κρούουσα κι' ᾠχούνασα*, καὶ ἐντεῦθεν μεταρρηματικὸν ἐπίθ. *ᾠχούν' ᾠς* = βραχνιασμένος, καὶ *ᾠχούνα* ἦ = ἦ βραχνάδα τοῦ λαιμοῦ.

Εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λ. βοιωθούμεθα ἀπὸ ἄλλα νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ὅπου αὕτη ἀπαντᾷ μὲ ἀλωβητότερον τύπον καὶ σημασίαν. Ἔτσι λέγεται εἰς τὴν Μάνην: *μὲ συχνάζει ἕνας βῆχας* = μὲ πιάνει κάθε λίγο ἕνας βῆχας, καὶ εἰς τὴν Σηλυβρίαν τῆς Θράκης *μὲ σύχνασε ἕνας πόνος* = μὲ πιάνει συχνὰ ἕνας πόνος, ἐκ τούτων δὲ συνάγομεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ συνήθους ρ. *συχνάζω*, γνωστοῦ καὶ μὲ τὸν τύπον *συχνιάζω* ἤδη εἰς παλαιὰ ποιήματα ὑπὸ τὰς σημ. 1) «*πηγαίνω ἢ ἔρχομαι συχνά*», π. χ.

ἕνας, παιδί μου, π' ἀγαπᾷ ὀλημερονὶς συχνάζει

καὶ νὰ θωροῖ ταχιά κι' ἀργὰ τὴν κόρη δὲ σκολάζει Ἐρωτόκορ. Α 1479,

καὶ τοῦτ' οἱ ἀναστεναγμοὶ πὺν βλέπεις καὶ συχνιάζου αὐτόθι Γ 321.

2) *πράττω τι συχνά*, π. χ.

Τὸν καστελλάνον ἐκ παντὸς μὲ δῶρα νὰ συχνάσω Φλώρ. Πλατζ. στ. 1459,

καὶ ὅποιος βρίσκεται ᾠς αὐτὰ δουλειᾶς τέτοιες συχνάζει

τὸν ψόφον του ἐπιθυμεῖ, τὸν θάνατόν του κράζει

Ε. Γεωργιλλ. Θανατ. Ρόδ. στ. 518. 3) *κτυπῶ ἀλλεπαλλήλως*, π. χ.

σαλίμες εἶχαν Τούρκικες, ὁμοίως καὶ ἀπελατίκια.

μ' ἐκεῖνα τοὺς ἐσύχνασαν ἀπάνω εἰς τὰ κασσίδα

κι ἀπέκτειναν τὸν βασιλέαν κι ὅλα του τὰ φουσσᾶτα

Χρον. Μορ. 1156 (ἔκδ. J. Schmitt). Πβ. καὶ τὴν ταυτόσημον χρῆσιν τοῦ ἐπιρρ. *συχνιά* = *συχνά*:

καὶ τ' ἄρρωστος ἦ λιγοθυμιὰ συχνιά συχνιά μου δίδει Ἐρωτόκορ. Γ 240.

Τὸ ρ. λοιπὸν *συχνάζω* ὑπὸ τὸν μεσν. τύπον *συχνιάζω* διὰ τῆς σημ. «*ἔρχομαι συχνά*» ἐπὶ νοσημάτων, παθήσεων καὶ ἰδίως βηχὸς χρησιμοποιούμενον, διὰ φράσεων καθὼς *εἶμι συχνιασμένος ἀπὸ βῆχα* κτ., κατέστη ἐν Ἰμβρῳ ἀμετάβατον, περιορισθὲν εἰς τὴν ἐκ κρουολογίματος βραχνάδα τοῦ λαιμοῦ. Διὰ τὸν ἀόρ. *σχούνασα* πβ. *κοιτιάζω* > *κ'τιάζου* - ἀόρ. *κούτιαξα*.

Εἰς τὸ *συχράζω* τοῦτο δέον νὰ ἀναχθῆ κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ τὸ ἐκ Λέσβου τριτοπρόσωπον *σ'υχράζ'* = σκοτεινιάζει, βραδυνάζει. Ἡ σημασία αὕτη προῆλθεν ὡς ἑξῆς :

Τὸ ρ. *συχράζω* ἐχρησιμοποιήθη πλὴν ἄλλων καὶ ἐπὶ τῆς σημασίας «βρέχει με ἀλλεπαλλήλους ριπὰς ἀνέμου καὶ βροχῆς», ὁπότε, ὡς γνωστόν, ἡ βροχὴ ὄρωμένη ἀπὸ μακρὰν φαίνεται ὡς νέφος φερόμενον κατὰ τῆς γῆς, π. χ.

ἄ δὲν ἀστράφη, δὲ βροντᾶ κι ἄ δὲ βροντᾶ, δὲ βρέχει
κι ἄ δὲ συχράσῃ τὸ νερό, ὁ ποταμὸς δὲν τρέχει Θήρα.

Πβ. καὶ τὸν ταυτόσημον τύπον *συχρώνου* ἐξ Αἰτωλίας, π. χ. *σύχνουσι* ἢ *βρονχή*, καὶ οὐσ. *συχρὸν* = ραγδαία βροχὴ, π. χ. *ρίχτει συχρὸν* Θήρα, τὴν πρὸν *ρίχτει συχρὸν νερὸ ποῦ μπορεῖς νὰ πᾶς*; αὐτόθι.

Ἐπειδὴ τὸ κριώτερον γνώρισμα τῆς ραγδαίως βροχῆς εἶναι ὅτι θολοῦται ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ περιορίζεται πολὺ ἡ ὄρατότης, τὸ ρ. *συχράζει* μετέπεσεν ἐν Λέσβῳ εἰς τὴν σημασίαν «θολώνει, σκοτεινιάζει»¹ καὶ τέλος ἐπὶ τῆς ἐσπέρας «βραδυνάζει», π. χ. *σᾶν -ι- σύχραζι, πάγινι τοῖ τσοῖταζι* (= ὅταν ἐβράδυναζε, ἐπήγαινε καὶ πλάγιαζε) Ἁγιασός, ἡ μέρα ἔγειρι, *σ'υχράσι, νύχρασι* Τελώνια. Ἡ διττὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τοῦ ρ. *συχράζω* δύναται κατὰ ταῦτα νὰ παρασταθῆ σχηματογραφικῶς ὡς ἑξῆς :

συχράζω $\left\{ \begin{array}{l} 1) \text{ ἔρχομαι συχνά, ἐπὶ νοσημάτων. } 2) \text{ βραχνιάζω.} \\ 1) \text{ ἔρχομαι συχνά, ἐπὶ βροχῆς. } 2) \text{ σκοτεινιάζω.} \end{array} \right.$

Ψιφι

Οὕτω καλεῖται εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀπυράνθου Νάξου τὸ νεκροταφεῖον. Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ταύτης με ἀπησχόλησε πολλάκις, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ εὑρῶ ἱκανοποιητικὴν τινα λύσιν, διότι πρὸς τὸ κοινὸν *ψηφι* = ψῆφος ἄσχετον δὲν εἰσάγεται νὰ εἶναι, ἀλλὰ τὸ σημασιολογικὸν χάσμα δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ γεφυρωθῆ.

Τὸν πρῶτον προσανατολισμὸν μοῦ ἔδωσεν τὸ ἐκ Μάνης δίστιχον :

*ἄζειρος πάει κάτου ἔς τὸν Ἄδη | ἔς τ' ἀμφοῦ καὶ ἔς τὸ σκοτάδι.*²

¹ Σχετικῶς πρὸς τὴν συγγένειαν τῶν σημασιῶν «θολώνει» καὶ «σκοτεινιάζει» πβ. τὴν μετάπτωσιν τοῦ ρ. *θολώνει* εἰς τὴν σημ. «βραδυνάζει, νοχτώνει» καθὼς καὶ τὰ ρ. *μουργίζει* (ἐκ τοῦ οὐσ. *ἀμόργη*) καὶ *μουχρώνει* (ἐκ τοῦ ρ. *μορῶσω*) τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς σημ. «μανρίζει, λερώνει» μετέπεσαν εἰς τὴν ἰδίαν σημ. «βραδυνάζει, νοχτώνει». Βλ. Σ. *Ψάλη*, Ἁμόργη - ἀμιούργα - μούρδα. Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκι, σ. 66 κέξ.

² Παρνασσός 16, 955.

Τὸ οὖσ. *ἄφιφο* εὐχρηστεῖ εἰς τὴν Μάνην μὲ τὴν σημασίαν «σκότος νυκτερινόν», π. χ. *εἶναι ἄφιφο ἀκόμα* (= δὲν ἐξημέρωσε), *ἦταν ἄφιφο ὄδες ἦρθε ἢ θυγατέρα μου ἀπὸ τὸ χωράφι*. Καὶ κατὰ γεν. *ἀφίφου*: *ὅταν ἔφτασε ᾽ς τὸ χωριὸ ὁ γέρος ἦταν ἀφίφου*.¹

Τὸ *ἄφιφο* τοῦτο δὲν δύναται νὰ προέρχεται ἄλλοθεν εἰμὴ ἐκ τοῦ ἀρχ. οὖσ. *φέφος* τό, = σκότος, ὄχι ὅμως ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ διὰ τοῦ ρ. *φιφώνει* (= νυχτώνει, σκοτεινιάζει) εὐχρηστοῦντος σήμερον εἰς τὴν Μάνην καὶ τὰ Καλάβρυτα, π. χ. *ἦρθε ᾽ς τὸ σπίτι ὅ,τι ποῶν φίφωνε Μάνη*, καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀφιφώνει* εἰς τὴν Μάνην, Κορσικὴν κ. ἄ. Ἐκ τοῦ τύπου *ἀφιφώνει* μὲ προθετικὸν α προῆλθεν μεταρρηματικῶς τὸ *ἄφιφο*, ἐκ δὲ τοῦ τύπου *φιφώνει* προῆλθεν ἐν τῇ Τσακωνικῇ τὸ παράγωγον οὖσ. *φέφουμα* καὶ *φίφουμα* καὶ μεταρρηματικῶς τὸ ἐκ Νάξου *φιφί*.

Τὸ *φιφί* χρησιμοποιούμενον καθὼς τὸ *ἄφιφο* μὲ τὴν σημ. «σκότος τοῦ Ἄδου», ὅπως δεικνύει τὸ ἀνωτέρω δίστιχον, μετέπεσεν εἰς τὴν σημ. «Ἄδης» καὶ τέλος «τόπος τῶν νεκρῶν, νεκροταφεῖον». Εἰς τὴν λαϊκὴν φαντασίαν ὁ Ἄδης ταυτίζεται ὡς γνωστὸν πρὸς τὸν τάφον.

ὠιμέ(να)

Εἰς πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ἀπαντᾷ ἀντὶ τοῦ κοινοτέρου σχετλιαστικοῦ ἐπιφωνήματος *ἀλλοί, ἀλλοίμονο* τὸ ἐπιφών. *ὠιμέ* Αἴνος, Κεφαλληνία, Μάνη, Μῆλος, Οἴνοῦς, Τσακωνία, *ὠιμε* Καππαδοκία (Σινασός), Κρήτη, Χίος, *ὠιμιὰ* Λακωνία, *ὠιμένα* Ἡπειρος, Κρήτη, Πελοπόννησος (Λάστα), *ὠιμένανε* Παξοί, π. χ.

ὠιμένα πῶς κακονυχτῶ καὶ σὰν τρελλὸς γυρίζω Tomaseo, Canti σ. 447,

ὠιμέ καὶ νὰ ᾽ταν βολετό, ψυχὴ μου ἀγαπημένη,

δυὸ λόγια νὰ σοῦ μίλουνε ἢ γλῶσσα μου ἢ καημένη αὐτόθι σ. 451,

ὠιμένανε πῶς τό ᾽παθα; ὅταν σὲ βλέπω τρέμω αὐτόθι σ. 452,

ὠιμέ τὴν κακομοῖρα, μὲ τὸν ἄντρανε ποῦ πῆρα Μάνη.

Ἐκ τῶν ἰδιωμάτων εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν κοινὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν τῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἰδίως ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ὅπως ὁ Δ. Σολωμός, ὁ Κ. Παλαμᾶς κ. ἄ., π. χ.

ὠιμένα, ἀιμένα, τρίς ὠιμέ

γὰ σένανε ἢ κατάρρα μου τοῦ κάκου θὰ βροντήση, χαλασμέ

Κ. Παλαμ. Ἡ τριλογία τῶν ἀνθῶν. Ἡμερολ. Μ. Ἑλλάδ. 1930 σ. 36.

¹ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἄφιφο*.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου δὲν εἶναι πρόσφατος, διότι ἀπαντᾷ καὶ εἰς μεσαιωνικὰ ποιήματα, καθὼς:

*ὠιμέν', ἀφέντη μου καλέ, καὶ βέβαιον νὰ μᾶς χωρίσουν
σήμερον ἀπ' ἀλλήλων* Ἄζοιτ. στ. 1162 (Hesseling),
*κ' ἔσουρε γένεια καὶ μαλλιά καὶ ὠιμέ ἐλάλει
καὶ δυνατὰ ἔρεστέναζε μὲ λύπησι μεγάλη*

I. Πιζατόρ. Ρίμ. θρηγ. στ. 541 (G. Wagner σ. 240),

καὶ σύφαν γένεια καὶ μαλλιά καὶ ὠιμέ ἐλέγαν

M. Σκλίβ. Συμφ. Κρήτ. στ. 36 (G. Wagner σ. 54).

Ἐπίσης συνηθέσιαιον εἶναι εἰς ἔργα τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου, π. γ.

*ὠιμέ κι' ἄς ἦταν μπορετὸ νὰ δῆς εἰς τ' ὄνειρό σου
ἔς εἶντα γκρεμνὸ, ἔς εἶντα βυθὸ σὲ πάει τὸ ριζικό σου* Ἐρωτόχο. Γ 151.

Ὁ Στ. Ξανθουδίδης εἰς τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου σ. 641, ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἰταλικὴν ὑπάρχει σχετλιαστικὸν ἐπιφώνημα *oimè* καὶ *hoimé*, θεωρεῖ τὸ Ἑλλην. *ὠιμέ* καὶ τοὺς ἕξ αὐτοῦ τύπους ὡς Ἐνετικῆς προελεύσεως. Ἡ τοιαύτη ὅμως προέλευσις τοῦ *ὠιμέ* ἐγγύτερον ἐξεταζομένη δὲν εἶναι ὅσον φαίνεται αὐτονόητος. Καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Διότι ἐπιφωνήματα δὲν δανεῖζονται συνήθως ἀπὸ γλώσσης εἰς γλώσσαν, διότι δὲν εἶναι δηλωτικὰ ἐννοιῶν ἢ ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα διδάσκειται μαζὶ μὲ τὴν λέξιν εἰς λαὸς ἐπὶ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ ἀνθόρμητοι, πηγαῖαι ἐκδηλώσεις συναισθηματικῶν καταστάσεων.

2) Διότι ποικίλα ἄλλα ἐπιφωνήματα εἶναι κοινὰ εἰς περισσοτέρας γλώσσας, χωρὶς νὰ ὑπάρξη λόγος νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὰ ἐδανείσθησαν ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην.

3) Διότι τὸ *ὠιμέ* καὶ οἱ λοιποὶ τύποι του ἀπαντοῦν ὅπως εἶδομεν καὶ εἰς ἑλληνοφώνους περιοχὰς αἱ ὁποῖαι δὲν ἐγνώρισαν Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν, ὅπως λ. γ. ἢ Καππαδοκία, καὶ μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τοῦ μεσαίωου.

4) Διότι τὸ *ὠιμέ* παρουσιάζει ἀντιστοιχίαν μὲ ἄλλα ἐπιφωνήματα σχετλιαστικὰ καθαρῶς Ἑλληνικά, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ παροραθοῦν.

Καὶ πράγματι, ἐκτὸς τοῦ *ὠιμέ*, *ὠιμένα* ὑπάρχουν εἰς νεοελληνικὰ ἰδιώματα ἀνάλογα ἐπιφωνήματα, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ὅτι τοῦτο εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ βασικὸν ἐπιφώνημα ὃ καὶ τὴν αἰτιατικὴν τῆς προσωπικῆς ἀντων. *ἐγώ*. Τοιαῦτα ἐπιφωνήματα εἶναι:

1) Τὰ *ἄχ*, *ὦχ*: *ἄχ ἐγώ, τί ἔπαθα!* πολλαχ. *ἄχι μου!* ἔνιαχ. *ὦχ ἰμένα!* Ζά-

κυνθος¹, τί γὰ ποιήσω ἐγὼ ὁ ἔλεεινός, ὦχου ἴμένα! ἢ ἢ ἢ ἢ ἀπὸ τὸ φόρον της ἐφρώναξ² «ἄχ ἐμένα»! Κάρπαθος.

2) ἄλλοι, αἴλλοι καὶ ναῖλλοι: ἄλλοι ἀπὸ μᾶς! Κίμωλος³. αἴλλοι ἀπὸ ἐμὲ ἸΑρκαδία

αἴλλοι ἐμέν, αἴλλοι ἐμέν, γτό εἶχα καὶ γτῷ ἐχάσα Πόντος,⁴

ναῖλλοι ἐμέν, ναῖλλοι ἐσέν, ναῖλλοι τοὶ δύσ⁵ ἐντάμαν Πόντος (Χαλδ.).

3) ἐγὼ: ἐγὼ μου, ἐγὼ σου, ἐγὼν του, ἐγὼ μας, ἐγὼ σας, ἐγὼν των Κρήτη⁶.

4) βᾶι: ναῖλλοι ἐμᾶς καὶ βᾶι ἐμᾶς, τὴν Πόλ⁷ οἱ Τοῦρκ⁸ ἐπῆραν Τραπεζοῦς.

Συχνὰ αἱ ἀνωτέρω προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι συνοδεύονται ἢ καὶ ἀντικαθίστανται ἀπὸ ὄνομα ἢ μετοχὴν δηλοῦσαν ἰδιότητα τοῦ λέγοντος, π.χ. ἄχ, καμένος ἐγὼ! Κορινθία, ἄχ, ὁ ταλαίπωρος, τί ἔπαθα! σύνηθ., ἄχ, τὸ πόδι μου - τὸ χέρι μου - τὸ κεφάλι μου - ἢ καρδιά μου (πβ. τὸ ἀρχ. οἴμοι τὴν κεφαλὴν!),

ἐγὼι μας τῶν ἀπάντρευτω, ζωὴ τήγε περοῦμε! Κρήτη⁶.

Τὴν ἰδίαν σύνταξιν μαρτυροῦν καὶ τὰ ἀρχαῖα σχελιαστικὰ ἐπιφωνήματα, καθὼς οἷ ἐγὼ τάλαινα. Αἰσχύλ. Ἐπτ. 808, οἷ γὼ κατ' ἄκρας εἶπας οἷς πορθοῦμεθα! Αἰσχύλ. Χοιφ. 691, οἷ γὼ, φίλοι! Σοφ. Αἶ. 803 οἷ ἐμὲ δείλην! Ἄνθ. Παλ. 9, 408, 3 (πβ. τὸ Λατιν. *o me miseram!*), οἷ μοι τάλας! Ἄριστοφ. Πλοῦτ. 169, οἷ μοι τῶν κακῶν! αὐτόθι 389 (πβ. τὸ λατιν. *heu mihi*, καὶ τὸ γερμ. *Weh mir!*).

Πόσον φυσικὴ εἶναι ἢ χρῆσις τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπανάληψίν της, ὅταν ἢ πρώτη ἠτόνησεν ἐν συνθέσει, π.χ. ὅτοτοῖ, Δύκει ἸΑπολλον, οἷ ἐγὼ ἐγὼ! Αἰσχύλ. Ἄγ. 1257, ὦ μοι μοι κοίταν τάνδ⁹ ἀνελεύθερον! Αἰσχύλ. Ἄγ. 1494, ὦ μοι μοι! Σοφ. Φιλ. 108, οἷμοι μοι τάλας! Ἄριστοφ. Εἰρήν. 257.

Ἐξ ὅλων τούτων προκύπτει ὅτι ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον καθ' ὃν εἰς τὴν Λατινικὴν τὸ ἐπιφ. ο μετὰ τῆς αἰτιατικῆς τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *me* ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἐπιφών. σχελιαστικὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ προέκυψε τὸ Ἰταλ. *oimé*, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ βασικὸν ἐπιφών. ὦ συνεκφερόμενον μετὰ τῆς αἰτιατ, ἐμέ(να) εἰς σχελιαστικὰς φράσεις ἠνώθη εἰς τὸ ἐπιφώνημα ὠμέ(να). Ἡ τροπὴ τοῦ ε εἰς ι ἐξηγεῖται κάλλιστα ὡς ἀνομοίωσις

¹ Λαογραφία 10,422.

² Αὐτόθι 8, 320 κέξ.

³ Ἀθηνα 37, 147.

⁴ Π. Μελανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλλην. γλῶσσα, σ. 31.

⁵ Ν. Πολίτου, Παραοιμίαι 2, 340.

⁶ Γ. Ν. Χατζιδάκη, Ἐτυμολογικὰ καὶ τεχνολογικά. Ἀθηνα 29 (1917) Λεξικογρ. Ἄρχ., σ. 5

τοῦ ἀνοικτοῦ φωνήεντος ε παρὰ τὸ ἐπίσης ἀνοικτὸν φωνῆεν ω, περὶ τῆς ὁποίας ἔκαμα ἐκτενῆ λόγον ἄλλου¹. Πβ. ἀγροελάκι > ἀγροϊλάκι, ἀγροελιά > ἀγροϊλιά, ἀπό ἐτοῦ > ἀποϊτοῦ, ἀπροετοίμαστος > ἀπροϊτοίμαστος, ἀσπό(δ)ελας > ἀσποΐλας, προεστὼς > προΐστὼς, τὸ ἔμαντό μου > τοΐμαντό μου, φλο(γ)ερός > φλοΐρός, φοβερίζω φοΐρίζω κτλ.

Β'. ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

ἴβλατίζω

Τὸ ρ. τοῦτο εὐχρηστεῖ εἰς τὸ ἰδιώμα τῆς Κάσου μὲ τὴν σημασίαν «βλαστολογῶ», ἐπὶ ἀμπέλου, π. χ. ἴβλατίζω τ' ἀμπέλι, πάω γὰ ἴβλατίσω τ' ἀμπέλι.

Μὲ τὸ οὐσ. βλαστός δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ρῆμα τοῦτο σχέσιν, ὅχι μόνον διότι φωνητικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπέση τὸ σ πρὸ τοῦ τ, ἀλλὰ καὶ διότι μορφολογικῶς δὲν θὰ ἦτο κανονικὸς ὁ σχηματισμὸς βλαστίζω = κόπτω βλαστούς, διότι δὲν λέγεται λ. χ. ἀνθίζω = κόπτω ἄνθη, καρπίζω = κόπτω καρπούς, κλωνίζω = κόπτω κλώνους κττ.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ρ. εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ ἐξῆς: Τὸ ρ. ἀβλαντίζω (ἐκ τοῦ Τουρκ. *avlandim* ἀορ. τοῦ ρ. *avlamak* = κυνηγῶ) ἀπαντᾷ εἰς ἰδιώματα γειτονικὰ καὶ συγγενῆ τοῦ ἰδιώματος τῆς Κάσου καὶ μὲ τοὺς τύπους ἴβλατίζω ἐν Κῶ, Νισύρῳ καὶ Τήλῳ, ἴβλατίζ-ζω καὶ ἴβλατίτζω ἐν Σύμῃ. Ἡ ἐξελικτικὴ σειρὰ τῶν σημασιῶν τοῦ ρ. ἀβλαντίζω εἶναι: 1) κυνηγῶ, β) σκοπεύω, 2) ἐνεδρεύω ἐν Θήρῳ, 3) καιροφυλακτῶ, 4) παρατηρῶ μακρόθεν². Ὁ τύπος ἴβλατίζω ἐκ Κάσου ἀπεχωρίσθη ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ ὡς ἄσχετος πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τύπους, πιθανῶς λόγῳ τῆς σημασίας του «βλαστολογῶ», ἡ ὁποία πρὸς οὐδεμίαν τῶν ἀνωτέρω ἐθεωρήθη συγγενής.

Κατὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα εἶναι σημασιολογικόν. Πῶς δὲ ἡ ἐν Κάσῳ σημασιολογικὴ χρῆσις τοῦ ἴβλατίζω ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μνημονευθεισῶν σημασιῶν θὰ φανῆ ἐκ τῶν ἐξῆς:

Παρατηρήθη ὅτι ρήματα δηλωτικὰ τῆς ἐννοίας «παρατηρῶ, βλέπω», μεταπίπτουν εἰς τὴν σημασίαν «περιποιοῦμαι»³. Αὐτὸ συνέβη εἰς τὸ ρ. κοιτάζω π. χ.

¹ Ν. Ρ. Andriotis, De quelques faits phonétiques κτλ. Ἀρχεῖον Θερακ. Λαογρ. Θεσσαυρ. 6 (1939/40) σ. 177.

² Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. ἀβλαντίζω.

³ Ἡ συγγένεια τῶν ἐννοιῶν «παραμονεύω», «βλέπω», «περιποιοῦμαι» φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιστροφῆς ἐξελίξεως τοῦ ρ. βαϊλίζω ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς σημ. «περιποιοῦμαι» διὰ τῆς σημ. «βλέπω» εἰς τὴν σημ. «παραμονεύω», ἐν Ἀλυράνθῳ Νάξου, π. χ. εἶδα κάθεσαι καὶ βαϊλίζεις ἐτοῦ; πάω καὶ βαϊλίζ' ἀπὸ τὸ πάζω γὰ τοῦ πάρω τσ' ὄροντες. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. βαϊλίζω.

ἔχω γὰ κοιτάζω τὸν ἄρρωστο, τὸν ἐκοίταξαν καλὰ στήν ἄρρώστια του, δὲν ἔχει κανένα γὰ τὸν κοιτάξῃ κτλ. Πβ. καὶ τὸ παράγωγον οὖσ. ἀκοίταχος = ἀπεριποίητος, π.χ. τὸν ἄφησαν ἀκοίταχο τὸν πατέρα τους καὶ πέθανε Χίος, ἄρρωστος ἀκοίταχος Κρήτη κ.ά.¹ Ἐπίσης τὸ ρ. ξανοίγω ἀπὸ τῆς σημασίας «διακρίνω, βλέπω» μετέπεσεν ἐν Καρπάθῳ κ.ά. εἰς τὴν σημασίαν «περιποιοῦμαι», π.χ. ἔν ἔχω καένα ὅς τὸκ κόσμο γὰ μὲ ξαν-ροίη τσαὶ κοντεύγω γὰ ποθάνω τῆς πείνας.²

Καθ' ὅμοιον τρόπον λοιπὸν τὸ ρ. ἔβλατιζω³ μετέπεσεν ἐν Κάσῳ ἀπὸ τῆς σημασίας «βλέπω» εἰς τὴν σημ. «περιποιοῦμαι» κατ' ἀρχάς, λέγοντες δὲ πάω γὰ ἔβλατίσω τ' ἀμπέλι ἐννοοῦσαν «γὰ τὸ κοιτάζω, γὰ τὸ περιποιηθῶ». Κατόπιν σὺν τῷ χρόνῳ, ἐπειδὴ τὸ βλαστολόγημα εἶναι μία τῶν κυριωτέρων περιποιήσεων τῆς ἀμπέλου πρὸς καρποφόρησιν, προσέλαβε τὸ ρ. τὴν εἰδικὴν σημ. «βλαστολογῶ».

Ἐπομένως ὁ ἐκ Κάσου τύπος ἔβλατίζω πρέπει γὰ συναφθῆ ἀδιστακτικῶς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν γειτονικῶν νήσων τύπους ἔβλατίζω, ἔβλατίζ-ζω καὶ ἔβλατίτζω, ἡ δὲ σημασία του γὰ θεωρηθῆ ὡς περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς σημ. «βλέπω».

Δασκάλι

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Κρήτην ὁ μαθητὴς ὁ φοιτῶν εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἀποκρούει τὸν νεώτερον ἐκ τοῦ δάσκαλος σχηματισμὸν τῆς λέξεως, διότι, ὡς λέγει, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἔπρεπεν, ὡς ὑποκοριστικόν, γὰ σχηματισθῆ μὲ τὴν κατάληξιν -άκι καὶ διότι τὰ ὑποκοριστικά δηλοῦν τὸν υἱὸν καὶ ὄχι τὸν μαθητήν. Ἐνεκα τούτων δέχεται ὅτι ἡ λέξις προῆλθεν ἐκ τοῦ παραδοθέντος μεταγενεστέρου διδασκάλιον τό, σημαίνοντος τὸ διδασκόμενον, τὸ μάθημα, παρὰ Πλουτάρχῳ δὲ τὰ δίδακτρα. Ἐκ τῆς σημασίας τῶν διδάκτρων προῆλθε κατὰ τὸν Χατζιδάκιν ἡ νεωτέρα σημασία «μαθητῆς» ἐν Κρήτη.

Ἔτσι τὸ ζήτημα γίνεται καθαρῶς σημασιολογικόν, τίθεται δὲ ὡς ἑξῆς: 1) Δὲν δύναται τὰ ὑποκοριστικά γὰ σημαίνουσι τὸν μαθητήν; καὶ 2) Δύναται ἡ σημασία «δίδακτρα» γὰ μεταστῆ εἰς τὴν σημασίαν «μαθητῆς»;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα εἶναι ἐναντίον τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Χατζιδάκι, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μαθητὴς λέγεται⁴ 1) δασκαλούδ(ι) εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Βιθυνίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Θράκην, Ἰμβρον, Μακεδονίαν κ.ά.,

¹ Αὐτόθι ἐν λ. ἀκοίταχος.

² Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. σύμμ. Καρπάθου 1,300.

³ Τὸ τ τοῦ τύπου ἔβλατίζω πρέπει γὰ θεωρηθῆ ἀπόδοσις τοῦ Τουρκ. d. Διὰ τὴν ἀπόδοσιν Τουρκικῶν μέσων μὲ ψιλὰ πβ. τὰ ἐκ Καρπάθου πασλατίζω, χαπάρι, πελᾶς καὶ τὰ ἐκ Φαράσων πατέμι (badem), τάρτι (dert) τόστῆς (dost).

⁴ G. N. Hatzidakis, ἐν Glotta 25 (1936), σ. 101.

π.χ. σκουλάσαν τὰ δασκαλούδια Ἰμβρος, κατὰ τὸ δάσκαλο καὶ τὰ δασκαλούδια¹, 2) δασκαλάκι εἰς τὴν Κρήτην καὶ Σῦρον, π.χ. δὲν ἔχοντε σκολειὸ τὰ δασκαλάκια; 3) δασκαλοπαίδ(ι) εἰς τὴν Ἡπειρον, Θράκην, Μακεδονίαν κ. ἄ., 4) δασκαλόπαιδον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, π.χ. ἐσκόλασαν τὰ δασκαλόπαιδα, 5) δασκαλούλλ² εἰς τὴν Μακεδονίαν, 6) δασκαλόπουλλο εἰς τὴν Κάρολιον, Σύμη, Τήλον, Χίον κ. ἄ., π.χ. δασκαλόπουλλα, δαιμονόπουλλα (γνωμ.)³, 7) δασκαλοπούλλ(α) εἰς τὸν Πόντον.

Εἰς ὅλα ταῦτα αἱ καταλήξεις - οὔδι, - άκι, - οὔλλι, καθὼς καὶ τὰ β' συνθετικὰ - παίδι, - παιδο, - πουλλι, - πουλλο ἐκφράζουν ἔννοιαν ὑποκοριστικῆν.

Διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ μικροῦ μὲ τὸ ὑποκορισμένον ὄνομα τοῦ πρεσβυτέρου ὑπὸ τὸν ὁποῖον διατελεῖ πβ. τὰ ψαλιτόπουλλο = μαθητευόμενος ψάλτης, διακόπουλλο = μαθητευόμενος διάκος, Τρικουπάκι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Χ. Τρικούπη Ἀθήναι⁴, ἔτι δὲ λιχούδ' καὶ λιχ'δέλλ' τὸ βρέφος τῆς λεχοῦς Λέσβος.

Ἐφόσον λοιπὸν ἦτο κάλλιστα δυνατὸν νὰ ὀνομασθῆ ὁ μαθητὴς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου ὑποκοριστικῶς, ἡ παραγωγή τοῦ δασκάλι ἐκ τοῦ δάσκαλος⁵ κατὰ τὰ εἰς ι ὑποκοριστικὰ⁴ εἶναι ἐντελῶς φυσικῆ. Ἀντιθέτως ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ δεύτερον ἐρώτημα, ἂν δηλ. ἡ σημασία «δίδακτρα» ἠδύνατο νὰ μεταπέση εἰς τὴν σημασίαν «μαθητῆς», δὲν δύναται νὰ εἶναι διὰ καθῆ ἔμπειρον τῶν σημασιολογικῶν ἐξελίξεων εἰμὴ ἀρνητικῆ.

ἔχει

Γνωστὴ εἶναι ἡ πανελλήνιος χρῆσις τοῦ ρ. ἔχω εἰς τὸ τρίτον ἐν. πρόσ. διαφορῶν χρόνων ἀπροσώπως, μὲ τὴν σημασίαν «ὑπάρχει» ἐπὶ προσώπων, ζώων καὶ ἀντικειμένων, π.χ. ἔχει κανένα γυατρὸ ἐδῶ; ἔχει κανένα ξενοδοχεῖο; τί φαεῖ ἔχει σήμερα; ὅς τὸ δρόμο ἔχει μιὰ βρούση ἢ μὲ τὴν σημασίαν «συμβαίνει», «λαμβάνει χώραν» προκειμένου περὶ φαινομένων, γεγονότων κττ., π.χ. χιτὲς εἶχε μελέμι, σήμερα θά'χη βροχή.

Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ ρ. ἔχω εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς τὰς πλέον ἀπομακρυσμένας νεοελληνικὰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ τὴν παλαιότητα τῆς ἐμφανίσεώς της. Οὕτως ἀπαντᾷ ἡ χρῆσις αὕτη εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, π.χ. τὸ ἔδ' ὅς σὸ φουρνί; Ὁφίς, ἔδ' ἐκεῖ ψωμία; αὐτόθι, σ' ἔνα βα-

¹ Ν. Πολίτου, Παροιμίαι, 4, 303.

² Αὐτόθι.

³ Κ. Παλαμά, Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου 2, 88.

⁴ Βλ. G. N. Hatzidakis, Zur Geschichte des Mittel- und Neugriechischen, K.Z. 29 (1889) σ. 155 κέξ. καὶ ΜΝΕ 2, 65 κέξ.

ρέλλ' ἀπέσ' ἔθ' δύο λογῶ κρασί αὐτόθι. Ἐπίσης ἀπαντᾷ ἡ χρῆσις αὕτη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, π.χ. σὲ μιὰ κόγχα ποὺ εἶχε τθεῖ σιμά = σὲ μιὰ γωνιά ποὺ ἦταν ἐκεῖ κοντὰ Ἀπουλ. (Καλημ.), ἓνα βιάτζιο εἶχε ἓνα πρεβύτερο = μιὰ φορὰ ἦταν ἓνας παπᾶς Καλαβρ. (Χωρίο Βουνί).

Ἀπὸ τὴν χρῆσιν ταύτην εἰς τὴν κοινὴν νεολληνικὴν καὶ εἰς τὰ διάφορα νεο-ελληνικὰ ἰδιώματα περιορίζομαι νὰ παραθέσω ὀλίγα παραδείγματα ἐκ διαφόρων τόπων: Ἔχει μέρες ποὺ ἦρθα σύννηθ., μιὰν φορὰν τῷ ἓναν καιρὸν εἶχεν ἓναν ἀντροόνηρον τθαῖ ἦταν φτωχοὶ Κύπρος, μιὰν φορὰν εἶχεν ἓναν προματευτὴν κ' ἐπραγματεύετο λογῶν λογῶν πραγματεῖες Κάρπαθος, μιὰ βολὰ εἶχεν ἓνα φτωχὸ κ' ἐκουβάλε ξύλα Τήλος, εἶχεν ἓναν βασιλέαν κ' ἡ γυναῖκα του πιδὴν ἔν ἡκαμιν Λιβύσσιον, ἅμα ἔη ψάγμα τῆς Μεταμόρφωσης, ἔει οὐλο τὸ χρόνο Ἄνδρος, δὲν ἔχει μαντροὶ χωρὶς φειριάρικα (πιροίμ.) Σάμος, ἔχ' χαλβᾶ; δὲν ἔχ' πλιὰ Λέσβος¹, τῶρα ἔχει πέροδικα πολλὴ Σέριφος, πάνω ἔς τὴν πάνω γειτονιὰν ἔθει τρεῖς ἀερφάες Κύπρος,

κάτω ἔς τὰ Γεροσόλυμα τθαῖ ἔς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο
 ἔθ' ἓκατὸ μιὰ καλορχὰ τῷ ἔξήντα καλοήρους Κύπρος,
 μάννα, τῷ ἄν ἐμαίρεψες, ἔθει ξιφαντωτᾶδες,
 μάννα, τῷ ἄν ἔφηρες κρασί, ἔθει κρασοπινᾶδες αὐτόθι,
 μωρὴ σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρὴ καταραμένη,
 ἔν εἶχε κροῖσιν νὰ μὲ πᾶς, κατῆ νὰ μὲ ἔγκαλέσης; Τήλος
 ἀστὲ πόσσου λυπημένοι ἔχ-χει στὸ κόσμο
 ἔθω ὁ πλέο μέγα θέλω νὰ κραστῶ Καλαβρία (Μπόβα).

Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐννοίας τοῦ «ἔχειν» εἰς τὴν τοῦ «ὑπάρχειν» εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας, ὡς ἡ Γαλλικὴ, π.χ. *il y avait une fois un roi*, ἡ Βουλγαρικὴ π.χ. *ima tuk rosta?* = ἔχει ἐδῶ ταχυδρομεῖο;² Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν δὲν μαρτυρεῖται, εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ὅμως παρουσιάζεται ἐν πλήρει ἀναπτύξει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωκου. Ἴδου ὀλίγα μεσαιωνικὰ παραδείγματα:

Ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον,
 οὔτε πύργους οὔτε τειχεᾶ ἔχει κἀνόλως ἔς αὐτὴν

¹ Διὰ τὴν σημασιολογικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρ. ἔχω εἰς τὸ ἰδιώμα τῆς Λέσβου βλ. Σπ. Ἀναγνώστου, Λέξεις ἐκ τοῦ Λεσβικοῦ ἰδιώματος. Ἀθηνᾶ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἀρχ. σ. 25 κέξ.

² Πβ. καὶ τὴν ἀνάλογον σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ γερμανικοῦ *es gibt* «δίδει» εἰς ση-μασίαν «ὑπάρχει».

Χρον. Μορ. (ἔκδ. J. Schmitt). 'Η 1428 (Ρ ἔνε ποσῶς εἰς αὐτην),

ἀπὸ μικρόθεν μ' ἔλεγεν ὁ γέρον ὁ πατήρ μου
«παιδὶν μου, μάθε γράμματα καὶ σὰν ἐσέναν ἔχει»

(= σὰν ἐσένα ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι) Θ. Πρόδρο. (Hesseling - Pernot) 4, 1,

ἂν ἤμουν παραζυμωτῆς ἢ δουλευτῆς μαγκίπου,
προφούροια κᾶν νὰ ἐχόρταινα καὶ σὰν ἐμέναν εἶχε

αὐτόθι σ. 4, 97. (ἔκδ. Wagner σ. 50),

ἔχει πολλοὺς πὸν χαιροῦνται Ροδιτες, ἴς τ' ἄροματά τους

Ε. Γεωργηλ. Θανατ. Ρόδ. στ. 580.

τρῶων λογίων γυναῖκες ἔχει Συναξάρ. γυναικῶν στ. 483¹.

Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἡ σημασία αὕτη τοῦ ρ. ἔχω ἀνεπτύχθη εἰς ἐκάστην γλῶσσαν ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων, κατὰ τρόπον ἐντελῶς φυσικόν, ἐκ τῆς προσωπικῆς χρήσεως τοῦ ρ. ἔχω δι' ἀποσιωπήσεως τοῦ αὐτονοήτου ὑποκειμένου, π. χ. τὸ χωρὶς ἔχει γυατρὸ — δὲν ἔχει γυατρὸ (ἔνν. τὸ χωρὶς, καὶ κατόπιν χωρὶς νὰ ἐξυπακούεται τὸ ὑποκείμενον: ἔχει γυατρὸ ἐδῶ; — δὲν ἔχει κ.ο.κ.

"Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι καὶ ἄλλο Ἑλληνικὸν ρῆμα ἠκολούθησε τὴν ἰδίαν σημοσιολογικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς ἐννοίας «ἔχει» εἰς τὴν ἐννοιαν «ὑπάρχει». Τὸ ρ. τοῦτο εἶναι τὸ γέμω, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σύμης διὰ τῆς σημασίας «εἶμαι πλήρης, ἔχω πολλὰ» μετέπεσεν εἰς τὴν σημ. «ἔχω» ἀπλῶς, π. χ. νερόν ἔν γέμω², τὸ θεοῖον ἐκεῖνο ἔγεμεν ἐπὶ κεφάλια³, ἐγὼ ἔχω ἴναν χαρτάκι καὶ γέμει μέσα μὲν ἐνκὴ⁴, δυὸ ἀνθρώπους μου γέμω κ' ἔχασά τους⁵, γέμει τὰ μάτια του σφαλιχτά⁶, ἐκεῖνος κοιμᾶται κι αὐτοὶ ἔν γέμουν ἄδειαν νὰ τὸνε ξυπνήσουν⁷, ἐντεῦθεν δὲ τριτοπροσώπως, καθὼς καὶ τὸ ἔχει, εἰς τὴν σημασίαν «ὑπάρχει», π. χ. ἀπὸ πίσω ἀπ' αὐτον τὸ βουνὶ γέμει μὲ σπηλιὰν μεάλη⁸.

¹ Πβ. καὶ Ε. Κριαρᾶν ἐν Ἑπετ. Μεσαιων. Ἄρχ. 1 (1940) σ. 6 κέξ.

² Ζωγράφειος Ἄγών 1,243.

³ Αὐτόθι 1,244.

⁴ Αὐτόθι 1, 231.

⁵ Αὐτόθι 1, 252.

⁶ Αὐτόθι 1, 242.

⁷ Αὐτόθι 1, 230.

⁸ Αὐτόθι 1, 234.

κ ά μ ε

Ἡ σημασία τοῦ εὐκτικοῦ «εἶθε» ἐκφράζεται εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σαμοθράκης μὲ τὴν φράσιν *κάμ' κί*, π.χ. *κάμ' κ' ἔρτ'* = εἶθε, μακάρι νὰ ἔλθῃ, *κάμ' κί γίτ'* καλὰ = εἶθε νὰ γίνῃ καλὰ κ.ο.κ. Ἡ ἰδία λ. μαρτυρεῖται ὑπὸ τὸν τύπ. *κάμο* ἐκ Φαράσων τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐρμηνεύεται «εἶθε, βουλοίμην», σχετίζεται δὲ ἀπὸ τὸν Π. Καρολίδην¹ μὲ τὰ Σανσκριτ. *kāmatam* = ἡδέως, *kāma* ἀγάπη καὶ τὸ Ἀρμεν. *kamil* = βούλεσθαι, ἀγαπᾶν. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη ἐπαναλαμβάνεται παρὰ τοῦ P. Lagarde² καὶ τοῦ I. Σ. Ἀρχελαίου³. Ὁ R. Dawkins⁴ ἀπορρίπτει δικαίως τὴν ἄτοπον συσχέτισιν πρὸς τὰ Σανσκριτ. *kāma* καὶ θεωρεῖ πιθανὴν τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐκ τοῦ Ἀρμεν. *kamil* = θέλω, ἄν, ὅπως λέγει, τὸ *kamil* ἔχει καὶ τὴν σημασίαν «εἶθε».

Κατὰ τὴν γνώμην μου, τὴν κατανόησιν τῆς λέξεως *κάμ'* καὶ *κάμο* βοηθεῖ ἡ χρῆσις τῆς προστακτικῆς *κάμε*, *κάμετε* τοῦ ρήματος *κάμνω* εἰς μεσαιωνικὰ ποιήματα μὲ σημασίαν προτρεπτικὴν, π.χ.

κάμε νὰ ἔχῃς ἔτοιμον αὐριον καὶ τὸν δᾶον Λύβ. Ροδ. στ. 3129
(ἔκδ. G. Wagner).

γροικήσετε τὰ λόγια μου καὶ κάμε νὰ φρονῆτε Περὶ γέροντ. στ. 4⁵

περιττοπλέον τοὺς ἄνδρες σας, διατὶ τοὺς ἀγαπᾶτε,
κάμε νὰ τοὺς διαλέγετε, νὰ μὴν μετανογᾶτε αὐτόθι στ. 169⁶,

ἀλλ' ὅμως, ἀσεβέστε, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς,
ὁ νόμος κατὰ πῶς μιλεῖ πλέον ζωὴ δὲν ἔχεις Γαδίω. διήγ. στ. 369
(ἔκδ. G. Wagner σ. 135),

λοιπὸν παρακαλῶ σας τό, κάμετε νὰ φρονῆτε,
μὴν πλανεθῆτε σὲ φλωριά, τὴν νιότην νὰ πουλῆτε αὐτόθι στ. 179⁷

μὰ κάμε νὰ τ' ἀφήσῃς

τ' ἄμοιαστα, τ' ἀνημπόρετα ζιμιὸ νὰ τὰ νικήσῃς Ἐρωτόχορ. Α 357
λέει, δὲν θέλω κενκησές, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς αὐτόθι Β 1863,
φρόρειε τὸ κι ὅποια σ' τό δωκε κάμε νὰ τῆς θνυμᾶσαι αὐτόθι Γ 1470

¹ Π. Καρολίδου, Γλωσσάριον ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων, σ. 166.

² P. Lagarde, Neugriechisches aus Kleinasien, σ. 52.

³ I. Σ. Ἀρχελαίου, Ἡ Συνασός, σ. 24.

⁴ R. Dawkins, Modern greek in Asia Minor, σ. 606.

⁵ G. Wagner, Carmina graeca medii aevi, σ. 106.

⁶ Αὐτόθι σ. 111.

⁷ Αὐτόθι σ. 111.

Πβ. καὶ τὰ σημερινά:

Χάρε, τὸν νιόν. ὁποῦ κρατεῖς, Χάρε, τὸν νιόν ὁποῦ ἔχεις
 κάμε καὶ χάρισέ τοι καὶ πίσω στείλε μᾶς τὸν Μάνη¹
 ἀγαπημένη τῶν πολλῶν κάμε νὰ βρῆς αἰταίρι,
 τὶ ὁ χειμῶνας ἔφτασε καὶ πάει τὸ καλοκαίρι².

Ἡ χρῆσις τοῦ ἐνικοῦ κάμε καὶ ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ, καθὼς δεικνύουν τὰ δύο πρῶτα παραδείγματα, διδάσκει ὅτι ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαιῶνος, ὅποτε ἐγράφη τὸ ποίημα τοῦτο, τὸ κάμε ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἤρχισε νὰ μὴ εἶναι πλέον αἰσθητὸν ὡς ρηματικὸς τύπος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μόριον προτροπικόν, συντασσόμενον καὶ μὲ πληθυντικόν, ὅπως περίπου τὸ ἀρχ. ἄγε, π. γ. παῖδες ἐμοί, ἄγε... τεύξασθ' Ὅδ Γ 475, ἐξ οὗ τὸ νεώτ. αἶ, π. γ. αἶ φύγετε. (Πβ. καὶ τὸν πληθυντικὸν αὐτοῦ συντασσόμενον μὲ ἀντωνυμίαν εἰς ἐνικόν, π. γ. ἄγ(ω)με ἐσὺ ἔς τὴ μάννα μας κ' ἐγ' ἀδαρὰ θενά ῥτω³). Ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας τῆς προτροπῆς, τὴν ὁποίαν ἐξέφραζε ἡ φράσις κάμε νὰ (=προσπάθησε νά...), εἰς τὴν σημασίαν τῆς εὐχῆς «εἶθε νὰ» εἶναι εὐκόλον νὰ κατανοηθῆ, ἂν ἀναλογισθῆ τις τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ προτροπὴ ἀπευθύνεται εἰς ἀνωτέραν δύναμιν καὶ ἰδίως εἰς τὸν Θεόν. Π. γ. κάμε, Θεέ μου, νὰ γίνῃ καλὰ τὸ παιδί μου! Τὸ νὰ ἀπεισιωπήθη βραδύτερον, ὅπως φαίνεται ἤδη εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον: καὶ κάμε μὴν προκαίνεσαι καὶ πάω νὰ μακρύνω Γ 997, καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ καὶ ὅταν πλέον τὸ κάμε ἀπώλεσε τελείως τὸν ρηματικὸν του χαρακτῆρα καὶ κατέστη ἀπλοῦν εὐκτικὸν μόριον. Τὸ Καπλαδοκικὸν κάμο προφανῶς ἐκ τύπου προστακτ. κάμο(ν). Ἡ προτροπικὴ σημασία τοῦ κάμε κατοπτρίζεται ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ συνωνύμου σάσε. Τοῦτο εἶναι προστακτικὴ ἀορ. τοῦ ρ. σιάζω, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν κοινήν σημασίαν «διορθώνω» προσέλαβεν ἐνιαχοῦ καὶ τὴν σημ. «κάμνω, κατασκευάζω», π. γ. τὰ κωπέλλια κάθονται καὶ σάζουν ἀνεμομύλους Κρήτη, ζάζω ὄργο = κάνω δουλειὰ Καπλαδ. (Ἀραβάν.). Ἡ προστακτικὴ σάσε, ὑπὸ τὴν δευτέραν ταύτην σημασίαν «κάμε», μετέπεσεν εἰς Φερτάκαινα τῆς Καπλαδοκίας εἰς προτροπικὸν μόριον, συνώνυμον τοῦ κοινοῦ ἄς, καὶ χρησιμεύει μαζὶ μὲ αὐτὸ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς προστακτικῆς, οἷον σάσε ἄς πκῆ = ἄς ποιῆ, ἄς κάμνη.

κρούς

Εἰς τὸ ἰδίωμα τῶν Στροπόνων τῆς Εὐβοίας ἀπαντᾷ ὁ ριμη τύπος κρούς

¹ Κ. Πασαγιάννης, Μανιάτικα μοιρολόγια, σ. 23.

² Νεοελλ. Ἀνάλ. Παρνασσοῦ 1, 260

³ Ι. Σ. Ἀρχελάου, ἐνθ. ἀν. σ. 164.

(*κρούεις*) ὡς ἀκλίτος, συντασσόμενος μετὰ παντὸς εἴδους ρημάτων ἐνεργείας δηλωτικῶν, πρὸς ἔκφρασιν τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελεῖται ἡ ἐνέργεια τοῦ ρήματος, π.χ. *πότι κρούς κί τό ἄκαμι*; = πότε τὸ ἔκαμε τόσον γρήγορα; *πότι κρούς κί πῆις*; = πότε κιόλας πῆγες; = *πότι κρούς κ' ἦρθις*; = πότε κιόλας ἦρθες; κ.ο.κ.

Διὰ τὰ κατανοήσωμεν τὴν προέλευσιν τῆς χρήσεως ταύτης, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὸ ρ. *κρούω* κατὰ τὸν μεσαῖωνα εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς πολεμικῆς ζωῆς προετάσσετο παντὸς εἴδους ρημάτων κινήσεως καὶ ἐνεργείας δηλωτικῶν, ἐπειδὴ ὁ κινούμενος ἢ δρωὴν ἐν πολέμῳ ἔκρουε τὸν ἀντίπαλον ἢ ἔκρουε πρῶτον παρορμητικῶς τὸν ἵππον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο:

Ἄν κρούω καὶ σκοτώνω σε, θὰ λένε με φονέα Πόντος,

ἂν κρούγω καὶ σκοτώνω σε, θὰ λέγετ' ἔν' φονέας

Ἔκί κούγω, ἔκί σκοτώνω σε, θὰ λέγ'ρε ἐφοβέθεν αὐτόθι¹,

σελλώνουν του τὸ ἄλογο κί ἄπάνω του ἀνεβαίνει,

κρούει του ξαγγραιώνει του κί ἀπὸ τὸ κάστρο βγαίνει Κρήτη².

Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις μὲ τὸ ρ. *κρούω* δηλοῦσαι ταχεῖαν ἐνέργειαν: *κρούω καὶ παίρω Πόντος* (Κοτύωρα), *ἀτώρα κρούγω καὶ ψοφίζω σε Τραπεζοῦς, κρούω καταθκίζω σε!* (ἀπειλή) *Κοτύωρα, κρούει κί διαβαίῃ³ Ἡπειρος*. Κατὰ ταύτας λοιπὸν ἐλέγχθη καὶ εἰς τοὺς Στρόπονας τῆς Εὐβοίας *κρούς κί πάς*, = πηγαίνεις γρήγορα, *κρούς κ' ἔρχισι* = ἔρχεσαι γρήγορα κττ., κατόπιν *κρούς κ' ἦρθις* καὶ τέλος καὶ ἐπὶ ἄλλων ρημάτων ἀκλίτως.

μάννα

Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ οὐσ. *μάννα* ἢ, (= μήτηρ) εἰς πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὡς δευτέρου συνθετικῶ μὲ ἔννοιαν μεγεθυντικὴν, ἐπὶ ζώων καὶ πραγμάτων:

1. Ἐπὶ ζώων: *ἀνθρωπο-μάννα* = μεγαλόσωμος ἄνθρωπος Ἰωνία (Κρήνη), *ἀγέλο-μάννα* = μέγα γέλυ Κεφαλληνία³, *ἀχισο-μάννα* = μέγας ἀχινὸς Πάρος (πβ. ἀρχ. *ἐχνομήτρα*: ἔτι αἱ ἐχνομήτραι καλόμεναι, μεγέθει πάντων μέγισται Ἄριστ. Ἰστ. ζώων 4,95,25), *γουφαρου-μάννα*, εἶδος μεγάλου γουφαριοῦ, ἄλλως *γόφαινα*

¹ Ν. Πολίτων, Ἐξλογαί, σ. 269.

² Διὰ τῆς σημασίας τῆς ταχείας κινήσεως μετέπεσε τὸ ρ. *κρούω* ἐνιαχοῦ εἰς τὰς σημασίας ὀρμῶν, πηγαίνω, π.χ. *ὁ λόκο κρούει ἔς τὰ πρόβατα Πόντος* (Ἄοφις), δὲν θὰ *κρούξῃς ἀπ' ἐκεῖ* = δὲν θὰ πάς πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος Ἡπειρος.

³ Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ 2,147.

Ίμβρος, *καβουρο-μάννα* = εἶδος μεγάλου κάβουρα (τὸ ἀρχ. *μαῖα*) πολλαχοῦ¹, *λαφο-μάννα* = μέγα ἐλάφι Μέγαρα, *μελισσο-μάννα* = ἡ βασίλισσα τῶν μελισσῶν Γ. Βλαχογιάννη, Γῦροι ἀνέμης, σ. 62, *ὄρμιγγο-μάννα* = μεγάλη ἔλμινς Κρήτη (Λατσίδα), *ὄρτυκο-μάννα* = εἶδος μεγάλου ὄρτυκιοῦ, (ἀρχ. *ὄρτυγομήτρα*) Δαρδανέλλ. Πόντος (Οἰνότη) κ. ἄ., *παγουρο-μάννα* = εἶδος μεγάλου παγούρου Μεσσηνία, *πεγουρο-μάννα* = τὸ αὐτὸ Πόντος (Κερασοῦς), *ποντιζο-μάννα* = μέγας ποντικὸς Κῶς Πόντος (Οἰνότη), *σαλτακο-μάννα* = εἶδος εὐμεγέθους γυμνοῦ κοιλίου Ίμβρος, *σαρδιλλο-μάννα* = εἶδος μεγάλης σαρδέλλας, ἢ ἄλλως *φρίσσα* λεγομένη Ίμβρος, *σκοουρ-πιουμάννα* = εἶδος μεγάλου ἰχθύος σκορπίου Ίμβρος, Λέσβος (Ἀγιάσος), *φιδο-μάννα* = μέγα φίδι Κεφαλληνία, *χταποδο-μάννα* = μέγα χταπόδι, ἄργοναύτης².

2. Ἐπὶ φυτῶν: *ἀγγουρο-μάννα* = μέγα ἀγγούρι φυλασσόμενον πρὸς παραγωγὴν σπόρου Ἀθήναι, Κεφαλληνία, Κρήτη, Πελοπ. (Καλάβρυτα) κ. ἄ., *κρομμυδο-μάννα* = μέγα κρεμμύδι Νάξος, *πρασσο-μάννα* = μέγα πρᾶσον παράγον σπόρον Στερελλ. καὶ τὸ φυτὸν *allium margaritaceum* Ἡπειρος³ κ. ἄ.

3. Ἐπὶ πραγμάτων: *ἀβγο-μάννα* = μέγα ἀβγὸ Κρήτη, Πελοπ. (Ἀρκαδία)⁴, *ἀβλουγιου-μάννα* = μέγα ἐξάνθημα βλογιᾶς Λήμνος, *ἀμπαρρο-μάννα* = μεγάλη ἀμπάρα Αἰτωλία, *ἀμπελο-μάννα* = μέγα καὶ εὐφορον ἀμπέλι Αἰτωλία, Λεξικὸν Μ. Ἐγκυκλοπαιδ., *ἀρζιδο-μάννα* = μέγας ὄρχις Κεφαλληνία, *κωνζου-μάννα* = μέγα φλιτζάνι ἢ ποτήρι Λέσβος⁵, *βιδικο-μάννα* = χοντρὸ γογγύλι καλαμιοῦ Νάξος (Γαλανᾶδος), *μαξιλλαρο-μάννα* = μέγα μαξιλλάρι πολλαχοῦ, *φελλο-μάννα* = λενκὴ σημαία κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ φανὸς κατὰ τὴν νύκτα χρησιμοποιούμενα ἀπὸ τοὺς ἄλιεῖς πρὸς ἐπισήμανσιν τοῦ σημείου τῆς θαλάσσης ὅπου ἔχει ριφθῆ παραγάδι Παξοί, *χολικο-μάννα* = ὁ ἔχων πολλὰ χολικά, ἦτοι πληγὰς, ἔλκη Πόντος (Οἰνότη), *φαλλιδο-μάννα* = ὁ πολλάκις χρεωκοπήσας Κεφαλληνία (ἄλλως *φαλλιδάσκι Ζάκυνθος*⁶), *ψειροφυτο-μάννα* = μέγας ψειροφύτης, δερματικὴ νόσος Σίφνος.

Ἡ συνθετικὴ αὕτη χρῆσις τῆς λ. *μάννα*, καίτοι σποραδική, ἀπαντᾷ εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἐπομένως φαινόμενον πανελλήνιον. Στηρίζεται δὲ ἡ χρῆσις αὕτη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς μεγάλης μητρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὰ μικρὰ τέκνα, ὅπως δεικνύει τὸ γεγονός ὅτι λέγεται κυρίως ἐπὶ ζώων καὶ φυτῶν τὰ ὅποια διακρίνονται διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν μεταξὺ ἄλλων τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ ἐκλαμ-

¹ Μ. Στεφανίδου, Φυσιογνωστικά. Λεξικογρ. Ἀρχ. 6,229.

² Th. Heldreich, Faune de Grèce, σ. 92 κέξ.

³ Α. Μηλιαράκη, Ἐπετηρίς, σ. 33.

⁴ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. ἀβγομάννα.

⁵ P. Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, σ. 416.

⁶ Α. Ζώη, Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου.

βάνονται εὐλόγως ὡς μητέρες μεταξὺ τέκνων, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ εἰς τὴν κυριολεξίαν προκειμένου περὶ ζώων τινῶν, καθὼς ἢ *μάννα* τῶν μελισσῶν, ἢ βασίλισσα, μεταφορικῶς, καὶ ἢ *μάννα* τοῦ παιγνιδίου, ὁ ἀρχηγός. Διὸ χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ ἀπλοῦν *μάννα* πρὸς δήλωσιν μεγάλων ἀντικειμένων, ὡς τὸ μέγα κῆμα Κάλυμνος, τὸ μέγα κρόμμυον Κάρπαθος, τὸ μέγα σταφύλι Νάξος (Φιλότι), τὸ μεγαλύτερον δωμάτιον τῆς οἰκίας Ἑπειρος, κ. ἄ. καὶ τὸ παράγωγον *μαννάza* = μέγα κάστανον Πελοπν. (Οἶνοῦς)¹. Ὅτι ἢ ἀντίληψις αὕτη δὲν εἶναι νέα, δεικνύουν ἀρχαῖα συνώνυμα τῶν ἀνωτέρω συνθέτων, ὡς τὸ *ἐχινομήτρα* = ἀχινομάννα, *ὄρτυγομήτρα* = ὄρτυκομάννα, *μαῖα* = καβουρομάννα. Ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ ἀψύχων ἢ ἀντίληψις τῆς μητρότητος παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Πβ. τὰ νεοελλ. *νερομάννα* καὶ ἀπλῶς *μάννα* = πηγὴ ὕδατος, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀρχ. *μήτηρ*: *καλέουσι δὲ (Μαῶτιν) «μητέρα πόρτου» ἐκ γὰρ Πόρτοιο τὸ μῦθιον ἔλκεται ὕδωρ Διονύς*. Περ. 165, τὸ ἀρχ. *μητροῶν* πρὸς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ τὸ νεοελλ. *μάννα* = βιβλίον περιέχον τὰ ὀνόματα τῶν πολιτῶν Κάρπαθος, Κρήτη, Κύπρος, Σέριφος, Σύμη, Σῦρος, Χίος².

Ἡ ἀντίληψις τῆς σχέσεως τοῦ μεγάλου πρὸς τὰ μικρὰ τοῦ ἰδίου γένους ὡς μητρὸς πρὸς τέκνα διασαφηνίζεται ἔτι περισσότερον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ τὰ μικρὰ ζῶα ἢ πράγματα χαρακτηρίζονται ἐν σχέσει πρὸς τὰ μέγала τοῦ ἰδίου γένους ὡς τέκνα πρὸς γονεῖς. Ἔτσι ὀνομάσθησαν *μωρο-γούρνο* = τὸ μικρόν, νεογέννητον γουρουνάκι, *μωρο-πρόβατο* = τὸ μικρὸν ἀρνί, *μωροκόπελλο* = τὸ μικρὸν κοπέλλι, ὁ νεανίσκος. Ἐντεῦθεν μετεβιβάσθη ἢ ἔννοια τοῦ *μωρο* - ὡς πρώτου συνθετικοῦ καὶ εἰς ἄψυχα ἀντικείμενα, καθὼς *μωρο-γαβαθάκι*, *μωρο-κασσάκι*, *μωρο-γομαράκι*, *μωρο-καλαθάκι*, *μωρο-σταμνάκι*, *μωρο-γκρεμαράκι*, *μωρο-μάγαζο*, *μωρό-πονος*, *μωρο-φύτιν* = νεαρὰ ἄμπελος κ.ο.κ., (ὅπως ἀπὸ τὰ *κοτόπουλλο*, *παιδόπουλλο* κ.τ.τ. μετεβιβάσθη ἢ ὑποκοριστικὴ κατάλ. - *πουλλο* εἰς ἄψυχα, καθὼς *καλαθόπουλλο*, *σταμνόπουλλο*), καὶ κατόπιν εἰς ἐπίθετα, καθὼς *μωρό-χλίος* = ὀλίγον τι χλιαρός, *μωρό-ζεστος* = ὀλίγον ζεστός, *μωρο-γεμᾶτος* = σχεδόν, περίπου γεμᾶτος, *μωρό-ξινος* = ὑπόξινος,⁴ *μωρο-ζώντατος* = μόλις ζῶν, ἡμιθανής, καὶ τέλος εἰς ἐπιρ-

¹ Πβ. καὶ τὰ μεγεθυντικὰ εἰς *-αινα*, καθὼς *γόφαινα* = μέγα γομφάρι καὶ εἰς *-ῖνα*, καθὼς *ἀλογῖνα* (= μέγα ἄλογον), *δερμαῖνα* (= μέγα δερμάτι), *ἡταῖνα*, (= μέγα ἄφτι) Σκῦρος, *ἀθιβολοῖνα* (= μακρὸς λόγος Μ. Α. Φοσκόλου, Φορτουν. Α 100 καὶ Β 72), *καλαθῖνα* (= μέγα καλάθι), Σαρῶντα Ἑκκλ., *μαῖνα* (= μέγα μάτι) Σαμοθράκη, *ταμαχαῖνα* (= μεγάλη ταμαχιάρα. πλεονέκτις) Μ. Φιλήντα, Γλωσσογν. 3,82, εἰς τὰ ὁποῖα ὁμοίως ὑπόκειται ἢ ἀντίληψις τῆς θηλείας, τῆς μητρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὰ μικρότερα τέκνα.

² Πβ. *I. Βογιατζίδην*, ἐν Ἀθηνᾶς 35, 90.

³ *K. Dieterich*, Sprache, σ. 441.

⁴ *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, Γλωσσολογικαὶ μελέται 1, 209.

ρήματα: *μωρό-καλα* = ὀλίγον καλά, *μωρό-κακα* = ὀλίγον ἄσχημα, *μωρο-σκότεινα* = ὀλίγον σκοτεινά, *περὶ λύχνων ἀράς*, *μωρο-σούρουπα* = περὶ τὸ λυκόφως, καὶ ρήματα: *μωρο-αργῶ* = ἀργῶ ὀλίγον, *μωρο-διψῶ* = διψῶ ὀλίγον, *μωρο-ψαίνω* = ψήνω ὀλίγον, *μωρο-σκοτεινιάζει* = ἀρχίζει νὰ σκοτεινιάζει *μωρο-φέγγει* = ἀρχίζει νὰ ὑποφώσκη, *μωρο-γίνεται* = ἀρχίζει νὰ γίνεται.

Ἐπίσης ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ χρῆσις τῆς λ. *μάννα* ἐν συντάξει μετὰ τὴν ἔννοιαν τρυφερῶς θωπευτικῆς προσφωνήσεως ἐκ μέρους μητρὸς καὶ πρεσβυτέρας ἐν γένει γυναικὸς πρὸς μικρὰν κόρην. Ἡ χρῆσις αὕτη ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, π.χ. *τί ἔχεις, μάννα μου, καὶ κλαῖς; ποιὸς σ' ἔδειρε, μάννα μου; ἔλα, μάννα μου, νὰ σὶ ντύσου Καστορία, ἔλα, μανούλλα μου, νὰ σὲ σηκώσω Μάνη, μάννα μου, κοράκι μου, τί ὄμορφο ποῦ 'σαι! Σύμη,² σῶπα, μάννα μ', μὴν κλαῖς! Σαμοθράκη. Εἰς τὴν Σαμοθράκην εἶναι ἡ προσφώνησις αὕτη τύσον συνήθης, ὥστε γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ πληθυντικοῦ, ὅταν προσφωνοῦνται περισσότερα τοῦ ἑνὸς κοράσια, π.χ. *ἄδι, μάννιζ-ι-μ', παῖνόστι νὰ παίξει, ἔτι δὲ χρησιμοποιεῖται ὅταν πρόκειται περὶ ἀρρένων παιδίων τὸ ἀντίστοιχον τοῦ *μάννα*: *μπαμπᾶς* ὡς προσφώνησις, π.χ. *ἔλα, μπαμπᾶ μ', νὰ σὶ ντύσου, μὴ κλαῖς μπαμπᾶ, μ'!* κ.ο.κ. Εἰς Μεγίστην εἶναι συνήθης ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ὡς θωπευτικῆς τῶν βρεφῶν εἰς ναυουρίσματα, καθὼς**

*μάννα μάννα, νὰ τσοιμηθῆ τσαὶ πάλε νὰ ξυπνήση,
ζάχαρη νὰ 'ν ὁ ἕπνος του τσαὶ κάντιος τ' ὄνειρόν του,*

*μάννα μάννα, ποὺ νὰ 'ενῆ ἔ γυὸς μου παλληκάρι
τσαὶ μὲ τ' ἀσημομάσαιρον τσαὶ μὲ τὸ καλαμάρι,*

*μάννα το τὸ παιδάτσι μου τσ' ἔβῶν τὸ ναυουρίζω
τσαὶ λέω το παινέματα ὅσο νὰ τὸ τσοιμήσω.³*

Ἄλλαχοῦ ἡ λ. *μάννα* χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς τρυφερὰ προσφώνησις πρὸς ἐρωμένην, ὡς συνώνυμος τῶν κοινοτέρων *ἀγάπη μου, ψυχὴ μου, μάτια μου, κυρά μου* κττ., π.χ.

Νὰ μὴν φοβᾶσαι, μάννα μου, | ψιντροῦ μου μαντζουράνα μου Κύπρος,

¹ Περισσότερα περὶ τούτων βλ. εἰς τὰς πραγματείας μου Ἑτυμολογικά. Ν. Ἔσθια 24 (1938), σ. 996 καὶ Die Ausdrucksmittel für «gar nichts», «ein wenig» und «sehr viel» im Alt - Mittel - und Neugriechischen. Byzant. neugriech. Jahrbücher 14 (1939/40), σ. 111.

² Ζωγράφειος Ἀγών 1,232.

³ Περιοδικὸν Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων πόλεως 21 (1891), σ. 327.

ἔλα κοντά μου, μάννα μου, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω αὐτόθι,
 Ἐταίρκασά σε ἴπὸν μιθιάν, μάννα μου, τῆαὶ χαρῶ σε αὐτόθι,
 ἀφτοδηγάρα τοῦ γγαλοῦ καὶ σμύρα τοῦ πιλάου,
 ἔν σοῦ τὸ λάλου, μάννα μου, ἴπὸν λόου μου φυλιάου ; αὐτόθι,
 - λάλε καλά, ἄ πεθ-θερά, τὴν λνεροῖν μου ποῦ ἴν᾽ τη ;
 - ἡ λνεροῖ σου, μάννα μου, ἐπῆεν εἰς τὴ βρούση αὐτόθι,

κάποτε δὲ καὶ ὡς προσφώνησις γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα της, καὶ ἐν γένει εἰς κάθε περίπτωσιν ὅπου ἄλλοῦ χρησιμοποιεῖται ἢ προσφώνησις ἀγάπη μου, π. χ. ἔλα κοντά μου, μαννίτσα μου Σμύρνη. Εἰς τὴν Καππαδοκίαν γίνεται χρῆσις τῆς λ. καὶ εἰς προσφωνήσεις πρὸς ἁγίους, καθὼς

Ἐἰ Γυώρ Ἐἰ Γυώρ, μαννίτσα μου, πᾶρε με καὶ ἴμὲν ἀπέσω¹.

Ἡ χρῆσις αὕτη, ἢ ὁποία δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ ὅταν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν πόσην γλυκύτητα καὶ τρυφερότητα κρύβει ἢ μαγικὴ λέξις μάννα, δὲν εἶναι ἐντελῶς πρόσφατος, ἀλλ' ἔχει αἰώνων τινῶν ζώην, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς χωρία τοῦ Ἑρωτοκρίτου, εἰς τὰ ὁποῖα ἢ Ἀρετοῦσα προσφωνεῖται ἀπὸ τὴν τροφόν της καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα της μὲ τὴν λ. μάννα :

ἡ νένα τζ' ἀνεστέναξε καὶ λέει τσ' ἡ καημένη
 «εἶδες τὸ τέλος τὸ ἴχουσι, μάννα μου, οἱ ἀντρειωμένοι ;» Α 1241,
 δὲν εἶν' καιρὸς νὰ σὲ κρατῶ, μὰ δὰ ποὺν ζοῦμεν ὄλοι
 νὰ τὴ χαροῦμε, μάννα μου, τοῦ γάμου σου τὴ σκόλη Γ 1045,
 ὁ λογισμὸς μου, μάννα μου, πάντα ἴναι μετὰ σένα,
 νὰ σὲ τιμήσω καὶ νὰ δῶ κληρονομιά ἀπὸ σένα Δ 267.

μ ο φ ἦ

Τὸ οὐσ. τοῦτο εὐχρηστεῖ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Καρύστου ἐν Εὐβοίᾳ μὲ τὴν σημασίαν τῆς ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ σχηματιζομένης παθήσεως τοῦ λευκώματος. Ὁ Ε. Γ. Παπαχατζῆς², ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖ τὴν λέξιν, παρᾶγει αὐτὴν ἐσφαλμένως ἐκ τοῦ οὐσ. μορφή (= εὐμορφία), ὑποθέτει δὲ ὅτι ἢ ἐν-λόγω πάθησις τοῦ ὀφθαλμοῦ ὠνομάσθη οὕτω κατ' εὐφημισμὸν. Ἄλλ' εἶναι προφα-

¹ P. Lagarde, Neugriechisches aus Kleinasien, σ. 29.

² Γ. Ε. Παπαχατζῆ, Δοκίμιον τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Καρύστου καὶ τῶν πέριξ, σ. 22.

νές ὅτι ἐκ τοῦ *μορφή* δὲν ἠδύνανο νὰ προκύψῃ φωνητικῶς *μοφή* εἰς τὸ ἰδιώμα τῆς Καρύστου καὶ ὅτι ἡ *λ* προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀρχ.* οὐσ. *μομφή* διὰ κανονικῆς ἀφομοιώσεως καὶ εἶτα ἀποσιωπήσεως τοῦ *μ* πρὸ τοῦ *φ*. Πβ. *γόμεφος* > *γόφος*, *νύμψη* > *νύψη*, *μέμφομαι* > *μέφομαι*, *ἀμφιλογία* > *ἀφιλογία*, *ἀμφότερα* > *ἀφότερα*, κ. ἄ.¹.

Τὸ πρόβλημα εἶναι μόνον σημασιολογικόν. Ἐκεῖνο δηλ. τὸ ὁποῖον ἔχει ἀνάγκην ἐξηγήσεως εἶναι διὰ ποίας σημασιολογικῆς ἐξελίξεως τὸ οὐσ. *μομφή* κατέληξεν εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἐν λόγῳ παιδήσεως, τοῦτο δὲ θὰ ἐπιχειρήσω ἐν τοῖς ἐξῆς:

Παρατήρησα ὅτι λέξεις δηλοῦσαι κατηγορίαν, ψόγον μεταπίπτουν εἰς τὴν σημασίαν ὠρισμένης σωματικῆς παιδήσεως. Ἔτσι 1) τὸ οὐσ. *αἴτιον* προσέλαβε ἤδη εἰς τὴν *ἀρχ.* Ἑλληνικὴν τὴν σημασίαν τῆς νόσου, π.χ. *οὐχ ὁρῶσιν ὅτι νοσημάτων πονηρὸς ἂν εἴη ἰατρὸς ὁ τὴν αὐτὴν τῷ συνεστηκότι αἰτίῳ ποιούμενος θεραπείαν* Ἐπιστ. Σωκρ. 7, 14, τὴν ὁποίαν διατηρεῖ μέχρι σήμερον εἰς τινὰ ἰδιώματα ἡ *λ* αἰτία, π.χ. *ὀπόζει αἰτῶν καὶ κούβεται μὲ τὴν αἰτῶν πηγαίνει* (= ὁ ἀποκρύπτων τὸ νόσημά του ἀποθνήσκει ἐξ αὐτοῦ) Λακωνία.² Εἰς τινὰ ἰδιώματα τὸ οὐσ. *αἴτιον* περιορίσθη εἰς τὰς σημ. εἰδικῶν νοσημάτων, τῆς γρίπης, καταρροῆς ἐν Μαδύτῳ καὶ Σαμοθράκῃ, καὶ ὠρισμένου ἐξανθήματος ἐν Κύπρῳ, π.χ. *ἐπκμασέν με τὸ αἴτιον*. Πβ. καὶ τὸ παράγωγον οὐσ. *αἰτῶρης* = ἀρρωστιαρῆς, *καχεκτικός*³.

2. Τὸ Λατίν. συνώνυμον *causa* μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τῆς νόσου, π.χ. *causa sontica* (= ἐπιληψία), μὲ τὴν σημασίαν δὲ ταύτην εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν:

εἶχε πόνο, εἶχε ζάλη, | εἶχε κάουζα μεγάλη Νάξος.

3. Τὸ οὐσ. *ἀφορμή* χρησιμοποιούμενον ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐπὶ νοσογόνων αἰτίων, π.χ. *τὰς ἀφορμὰς ὀπόθεν ἤρξατο κάμνειν σκεπτόν* Ἰπποκρ. 1009g, προσέλαβε τὴν σημασίαν «νόσος», μὲ τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ σήμερον εἰς τινὰ ἰδιώματα, καὶ δὴ τῆς γρίπης, καταρροῆς, (ὅπως καὶ τὸ οὐσ. *αἴτιον*), π.χ. *τὸν ἐπκασε ἀφορμή, σύρονται ἀφορμὴ Χίος*, καὶ τῆς ψυχικῆς νόσου, τῆς τρέλλας ἐν Κρήτῃ, ὀπόθεν καὶ τὸ οὐσ. *ἀφορμάρης* = φρενοβλαβής.

4. Τὸ οὐσ. *ἐγκλημα* διὰ τῆς σημασίας τῆς πράξεως ἢ ιδιότητος διὰ τὴν ὁποίαν τις κατηγορεῖται μετέπεσεν εἰς νεοελληνικὰ ἰδιώματα εἰς τὴν σημασίαν σω-

¹ Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία 2, 13 κέξ. καὶ 213. Τὸ ὑπὸ τοῦ *φ* ἀφομοιούμενον *μ* διατηρεῖται εἰς τινὰ ἰδιώματα, π.χ. *νύμψη*, *ἀφγάλι*, *συμφάει*, *μέμψω*. Βλ. Α. Tsorpanakis, Essai sur la phonétique des parlers de Rhodes, σ. 127.

² Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *αἰτία* 2 β.

³ Αὐτόθι ἐν λ. *αἰτῶρης* 1.

ματικῆς, ιδίως ἐσωτερικῆς, παθήσεως, π.χ. αὐτὸς ἔχ' τοῦ ἐγκλημα μέσα τ' κί δὲ γίνιτι καλὰ Ἡπειρος, γλύτουνσι τ' ζωνὴ τ', ἀμὰ τ' ἀπόμ'νιν ἐγκλημα Μακεδονία (Βελβεντ.), κάποιον ἔτζηλημα ἔχ' ἢ φ'ναῖκα κί δὲ δουρεῖ νὰ κἀν' πιδὶ Ἰμβρος. Εἰς τὴν Κρήνην τῆς Ἰωνίας ἐγκλημα λέγεται ἡ νόσος ἐπιληψία (Πβ. τὸ μνημονευθὲν Λατιν. *causa soubica*).

Τὰ ἀνωτέρω δεικνύουν σαφῶς ὅτι καὶ τὸ οὐσ. μομφὴ χρησιμοποιούμενον, ὅπως καὶ τὸ συνώνυμον *μεγάδι* ἐν Ρόδῳ, μὲ τὴν σημ. «ψόγος κατηγορία διὰ τι ἐλάττωμα» ἠδύνατο, ὅπως τὰ σύγγενοῦς σημασίας *αἴτιον*, *causa*, *ἀφορμὴ*, *ἐγκλημα*, ἀπὸ τῆς σημασίας τῆς κατηγορίας, τοῦ ψόγου νὰ μειαπέση εἰς τὴν σημασίαν σωματικῆς παθήσεως.

χώρα

Τὸ οὐσ. *χώρα* ἢ, εἰσηλθὲν ἐνωρίς εἰς τὴν ἀρχαίαν Σλαβικὴν καὶ σώζεται εἰς τὰς γείτονας τῆς Ἑλλάδος σλαβικὰς γλώσσας καὶ εἰς τὴν Κροατικὴν μὲ τὴν σημασίαν τῆς περιοχῆς, τοῦ τόπου. Εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἢ ἀρχικὴ αὕτη σημασία ἐλησιονήθη καὶ ἡ λ. εὐχρηστεῖ ὑπὸ τὸν τύπον *λόρα* μὲ τὴν σημασίαν «ἄνθρωποι, κόσμος». Παρὰ τὸ *λόρα* ἐσηματίσθη εἰς τὴν Βουλγαρικὴν καὶ παράγωγον ἐπίθ. *λόρски*, = ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἦτοι εἰς τοὺς ἄλλους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀνήκοντα εἰς ἡμᾶς, δηλ. ὁ ξένος¹.

Ὁ ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ μόνον τὴν ἀρχαίαν ἢ κοινὴν Νεοελληνικὴν, ἣτις ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν προσέλαβεν ἡ ἑλληνικὴ αὕτη λέξις εἰς τὴν Βουλγαρικὴν, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ἡ σημασία αὕτη διεμορφώθη εἰς τὴν βουλγαρικὴν γλώσσαν μετὰ τὸν δανεισμὸν τῆς λέξεως. Ἡ μελέτη ὅμως τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων μᾶς διδάσκει ὅτι καὶ ἡ σημασία αὕτη εἶχεν ἤδη διαμορφωθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὅταν οἱ Σλάβοι παρέλαβον τὴν λέξιν. Τὸ οὐσ. *χώρα* ἤρχισεν ἐνωρίς, ὡς φαίνεται, νὰ χρησιμοποιῆται καὶ ἐπὶ τῶν κατοικούντων τὴν χώραν ἀνθρώπων καὶ προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ κοινοῦ, τοῦ κόσμου. Οὕτω λέγεται μέχρι σήμερον ντὸ λέει ἢ *χώρα γιὰ τ' ἐσέν!* = τί λέγει ὁ κόσμος γιὰ σένα! Τραπεζοῦς, *τῆ χώρας τὰ λόγια μὴν ἀκούς αὐτόθι, μὸ 'ς χώρας τὰ θέρε πουλλία μὴ πλέν'* = μὲ ξένα χέρια πουλλιά μὴν πιάνης (παροιμ.) Καππαδ. (Φάρασα), *τῆ χώρας τὰ στόματα σακκία 'κ' ἐν' νὰ δέντς ἀτα* = τοῦ κόσμου τὰ στόματα δὲν εἶναι σακκιά νὰ τὰ δέσης Πόντος, *χώρας τὰ λόγια δὲν τὰ ἀκούς μ;* Καππαδ. (Ἀραβάνιον), *ν' ἀκούσουμι τί λέφ' κ' ἢ χώρα Μακεδονία (Καταφύγι), αὐτὸς φροντίζει γιὰ τῆς χώρας*

¹ Βλ. F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen* (Wien 1886). καὶ E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. (Heidelberg 1924).

τὰ γελάδια, ἐπὶ τοῦ ἀσχολουμένου εἰς πράγματα ποῦ δὲν τὸν ἀφοροῦν¹. Ἐπειδὴ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τὸν κόσμον, ὄχι μόνον διαστελλεται, ἀλλὰ καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὸ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους ἀναφερόμενον ἢ ἀνῆκον, δηλ. εἰς τὸ ἰδικόν μας, ἦτο φυσικὸν νὰ προχωρήσῃ ἢ ἐξέλιξῃ τῆς σημασίας τοῦ *χώρα* ἔτι περαιτέρω καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἔννοιαν «ἄλλος», π.χ. *ντό τερεῖς τὴν χώραν* = τί βλέπεις τοὺς ἄλλους; Πόντος (Ἀργυρόπολις), *μ' ἕνα γρόσι χώρα σεράντα δόντια ἐγβάλλουνε* = ἄλλοι μὲ ἕνα γρόσι βγάζουν σαράντα δόντια Πόντος (Ἄνω Ἀμισός) καὶ τέλος εἰς τὴν ἔννοιαν «ξένος», π.χ. *χώρας παιδὶν ἔν'* = ξένο παιδί εἶναι Πόντος, *τῆ χώρας τὸ παιδὶν* = τὸ ξένο παιδί Πόντος (Οἰνότη), *τοῦτο εἶναι χώρας* = τοῦτο εἶναι ξένον Καππαδ. (Συνασσός), *τὴν χώραν ἐδῶκεν ἄ* = σὲ ξένον τὸ ἔδωσε Πόντος (Κοτύωρα), *τῆ χώρας ἀνθρώπ'* = τοῦ ξένου ἀνθρώπου αὐτόθι, *ἀτὸς χώρα ἔν'* = αὐτὸς εἶναι ξένος Πόντος, *ἡ χώρα* = ὁ ξένος ἄνθρωπος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐντόπιον Καππαδ. (Ἀνακοῦ), Πόντος (Ἀμισός),

ἀπὸ μάννας 'κ' ἐγέλασα, ἀπὸ κυροῦ 'κ' ἐχίρα
κὲ ἀπὸ τῆ χώρας τὸ παιδὶν καλὸν ἡμέραν 'κ' εἶδα Πόντος.

Ἡ διάσωσις τῆς σημασίας ταύτης τῆς λ. *χώρα* εἰς τὸν Πόντον, τὴν Καππαδοκίαν κ. ἄ. μαρτυρεῖ ὅτι ἡ σημασία εἶχε διαμορφωθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πολὺ ἔνωρις, πάντως πρὶν δανεισθῶν τὴν λέξιν *χώρα* οἱ Σλάβοι, διότι ὡς γνωστόν, τὰ ἀπομακρυνόμενα τοῦ κέντρου ἰδιώματα κάθε γλώσσης εἶναι εἰς τὸ σύνολόν των ἀρχαιώτερα καὶ συντηρητικώτερα ἀπὸ τὰ ὁμιλούμενα εἰς κεντρικὰς περιοχὰς τῆς ὁμογλώσσου χώρας, ὁπόθεν ἐκπηγάζουν συνήθως καὶ διασταυροῦνται εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν οἱ γλωσσικοὶ νέωτερισμοί.

ὦ ρ α

Τὸ οὖσ. *ῶρα* χρησιμεύει εἰς πολλὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐνάρθως καὶ ἐμπροθέτως πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας «ἀμέσως, ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος».

Ἡ χρῆσις αὕτη παρουσιάζεται ὑπὸ τὰς ἐξῆς μορφάς :

1) *'ς τὴν ῶρα*, π.χ. *ς' τὴν ῶρα νὰ πάς καὶ ῥθῆς*, *τελείωσε τὴ δουλειά του*
'ς τὴν ῶρα, *αὐτὰ τὰ φασόλια βράζουν* *'ς τὴν ῶρα* *πολλαχού.*

Ἄντι τούτου ἡ μορφή αὕτη δὲν εἶναι πρόσφατος δεικνύει ἢ χρῆσις τῆς εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς σημασίαν, π.χ. *καὶ παραῦτα ἐξέβησαν καὶ*

¹ Πβ. *Ι. Βενιζέλου*, Παροιμίαι², σ. 47 ἀριθ. 65.

ἐπῆγαν εἰς τὴν ὥραν καὶ ἐπεσῶσαν εἰς τὴν Βενετιάν Μαχαίρ. Χρον. 114, 28 (ἔκδ. R. Dawkins),

εἰθὴς ἐκαβαλλίκευσαν, ἐξέβησαν οἱ πάντες
καὶ τρέχουσι μετὰ σπουδῆς κ' εἰς ὥρα φθάνουσί τον Βέλθ. Χρυσ. στ. 121,
οἱ λαβωμένες οἱ ἑλενὲς γὰ γιαιτρευτοῦν ᾿ς τὴν ὥραν Σαχλίκ. Γραφ. στ. 711,
ἢ κόρη ἀνεβλεμμιάτισεν καὶ εἶδεν ἐπάνω κάτω,
᾿ς τὴν ὥραν ἐκατέκαψεν ὄλην του τὴν καρδίαν ᾿Αχιλλ. L. στ. 1321,
καὶ ροῦχα τὸν ἐφέρασιν καὶ ἔλλαξεν εἰς τὴν ὥραν αὐτόθι στ. 1280.

2) γιὰ ὥρα(ς), π.χ. πῆγε κ' ἦρτε γιὰ ὥρας πολλαχοῦ, στέλν' ὁ βασιλιάς γιὰ ὥρα ἀθροῶποι Βιδυνία (Καιτηλί), ζωντάνεινε γιὰ ὥρα αὐτόθι, ἦρτε γιὰ γῶρα Παγγαῖον.

Ἡ μορφή αὕτη εἶναι συνηθεστάτη εἰς μεσαιωνικά ποιήματα, π.χ.

ὡς τό ᾿χουσεν, ὡς τό ᾿μαθεν πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῶρας,
σηζώνουν ἀνακάτωμα καὶ ταραχὴν δι' ὥρας Ρημ. Βελισαρ. στ. 594,

φαίνεται ὅμως παλαιότερα τῆς προηγουμένης, διότι μαρτυρεῖται καὶ ἐπὶ παύρων τοῦ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος, ὡς ὅπως διὰ ὥρας γράφ[ης] μο[ι] Ox 935, 16. Διὰ τὴν σύνταξιν, τῆς διὰ μὲ γενικὴν ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης πβ. Ξενοφ. Κύρου παιδ. 1, 4, 28 ἤχω... δι' ὀλίγον, Ἡσύχ. δι' ὀλίγον ἀντὶ τοῦ μετ' ὀλίγον, καὶ τὰς ἀρχ. φράσεις διὰ γοργοῦ = γοργῶς, διὰ ταχέως = ταχέως, τὴν μεσν. διὰ συντόμως = συντόμως (Φλώρ. Πλατζ. 511 καὶ 537) καὶ τὰ νεώτ. Κρητικά ἐπιρρ. γαμιὰ καὶ ζιμιὸ = ἀμέσως).

3) τῆς ὥρας, π.χ.

ὁμορφονὲ τοῦ τόπου μας καὶ λαμπιρὲ τῆς Χῶρας,
ὅταν σὲ δοῦν οἱ λεύτερες τρελλαίνονται τῆς ὥρας Χίος,
ἄς τὸν ἰδοῦν τὰ μάτια μου τῆς ὥρας κὲ ἄς πεθάνω Ρόδος¹.

Εἰς τὸν Πόντον ἀπαντᾷ ὁ τύπος τῆς ὥροῦ = ἀμέσως, παρεμφθής, π.χ. τῆς ὥροῦ ἐπῆγεν καὶ ἔρθεν Κερασσοῦς καὶ εἰς τὴν Κύπρον τῆς ὥροῦς = ἀμέσως, π.χ. ἦρτεν — ἢ ἐπῆεν τῆς ὥροῦς².

¹ Γ. Δρακίδου, Ροδιακά, σ. 45.

² Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά 2, 874.

Καὶ ἡ μορφή αὕτη εἶναι ἤδη μεσαιωνική, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐξῆς παραδειγμάτων: καὶ ὁ σολτᾶνος, ὡς ἤκουσε τοῦτο, τῆς ὥρας ἔδωκεν αὐτοῦ ὄρισμὸν Ἱστορ. Πατριαρχ. (Βοήνη) 82,5, τῆς ὥρας ἡ σύνοδος ἔδραμαν καὶ κατεφίλησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ αὐτόθι 110,7,

εὐθύς, τῆς ὥρας ἔπεσεν ᾽ς τὴν γῆν ἐξαπλωμένη Φλώρ. Πλατζ. στ. 1669,
εὐθύς, τῆς ὥρας, σύντομα κόπτει τὴν κεφαλὴν του αὐτόθι στ. 1355,

τότε τῆς ὥρας, παρενθύς, ὑπάγ᾽ ἡ Φαιδροκάζα
ἐκεῖθε ᾽ς τὰς παραμονάς, ὅπου ὁ Βέλθανδρος ἦτον Βέλθ. Χρυσ.¹ στ. 904,
εὐθύς τῆς ὥρας, σύντομα, κόπτει τὴν κεφαλὴν του Φλώρ. Πλατζ. στ. 1355,

4) μὲν ὥρα, π.χ.

στέλνω σου χαιρετίσματα μὲ τὸ χελιδονάκι,
ἀπὸ ᾽ναι γρήγορον πουλλὶ κ³ ἔρκεται μὲν ὥράκι Τῆλος.

Καὶ ἡ μορφή αὕτη ἀπαντᾷ εἰς μεσαιωνικά κείμενα ὡς τὸ κατωτέρω:

Τὰ ἕτερα ὠμόβορα καὶ τετράποδα ζῶα
εἰς μίαν ὥραν καὶ φωνὴν ἐσυνάχθησαν ἅμα Διήγ. παιδιόφρ. στ. 1035,
να ἐκβάλουν ἐκ τὰ κάτεργα πᾶσαν οἰκονομία,
ἄρμενα λέγω καὶ κονπιὰ (ὡς) διὰ ὥραν μία Ριμ. Βελισαρ. στ. 271.

5) (αὐτὴ) τὴν ὥρα. Ἡ μορφή αὕτη σώζεται ὑπὸ πολλοὺς τύπους, καθὼς τήνωρι ἦτον ἐδῶ (= πρὸ ὀλίγου) Κάλυμνος, θέλεις δήνωρι να σε κάμω ἄρκοντα; (= πλούσιον) αὐτόθι², δήνωρ³ εἶμαι ᾽ς τὴ δζαταί σου αὐτόθι³, τὴν τὴν ὥράκι ἦταν ἐδῶ Σύμη, τὰν ὥρα (= πρὸ ὀλίγου) Καππαδ. (Ἄραβάνι), Καππαδ. (Φερτάκ.) ᾽νώρα (= πρὸ ὀλίγου),

δήνωρ³ ὁ Χάρος σ⁴ ἤπηρε τσαὶ μου ᾽ωτσε φαρμάτσι Κάλυμνος⁴,
καὶ δύναται πιθανῶς να συνδεθῆ πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν τὴν ὥραν, καθὼς
ἂν τοὺς ὀρίση να χαθοῦν, τὴν ὥραν να τὸ ποίσουν ᾽Αχιλλ. στ. 266
τὴν ὥραν ἔπεσε ᾽νεκρὴ ἀπὸ λιγοθυμίαν Λύβ. Ροδ. στ. 3080

¹ Πβ Δ. Μανροφρύδου, Δοκίμιον, σ. 665.

² K. Dieterich. Sprache, σ. 176.

³ Αὐτόθι σ. 191.

⁴ Αὐτόθι σ. 327.

καὶ ὁ Βέλθανδρος ἐλάλησεν ὄνομα τοῦ εἰνούχου,
ἐγνώρισεν τὸν Βέλθανδρον τὴν ὥραν ὁ εἰνούχος

Βέλθ. Χρυσ. 1269 (ἔκδ. Δ. Μαυροφρ. σ. 254), καίτοι εἶναι πιθανὸν νὰ ἔγραψεν ὁ ποιη-
τὴς ἔς τὴν ὥραν, ὁπότε τὸ παράδειγμα ἀνήκει εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 μορφήν. Πβ.
καὶ ὁλότιφλος ἐπόμεινε τὴν ὥρα κ' ἐβουβάθη Ἐρωτόκρ. Γ 766, νὰ μὴν τὸ μάθη
ὁ βασιλεὺς καὶ γδικιωθῆ τὴν ὥρα αὐτόθι Γ 805, καὶ λέ' «ἄς ἤμουνε ποὺλλὶ νὰ
πέτουνε τὴν ὥρα» αὐτόθι Δ 919, τόσα λαβώθη δυνατὰ καὶ ἀπόθατε τὴν ὥραν
I. Κορων. Μερκούρ. Βούας 95. Ὅτι ὅμως εἶναι πολὺ παλαιότερον προκύπτει ἐκ τῆς
μετὰ δοτικῆς χρήσεως ἤδη εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ ἐπὶ παπύρων ὑπὸ διαφόρους
τύπους, καθὼς: ἐν τῇ ὥρα ἐπεχώρησεν Οκ 1208, 41, αὐτῇ τῇ ὥρα (= ἀμέσως)
Οκ 528, 14, καὶ ὅς ἂν μὴ πεσὼν προσκυρήσῃ, αὐτῇ τῇ ὥρα ἐμβληθήσεται εἰς
τὴν κάμνον τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην Δανήλ Γ' 6, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρα ἐξῆλθον δά-
κτυλοι χειρὸς ἀνθρώπου καὶ ἔγραφον αὐτόθι Ε'. 5, ἐπηρώτα αὐτὸν πότε ἀνέβα-
λεν ὁ δέ φησιν: τῇ ὥρα ἐγῆς χάριν ἤλθον Α. Παπαδοπ. Κεραμ. Varia gr.
sacra σ. 64, ὁ οὖν πατριάρχης αὐτῇ τῇ ὥρα τὸν Χριστόδουλον ἀποστείλας ἐκά-
λεσέ με αὐτόθι σ. 287, λαβέτω γυναικα τῇ ὥρα ταύτῃ Γ. Κεδρινὸς Β'. 15, 22.
Πβ. καὶ τὸ σύνθ. ἀνθωρεὶ καὶ τὸ παρ' Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 395 τοσοῦτον χοῦμ'
ὄχλου οὕτως ἐν ὥρα ξυνελέγη.

Πῶς ἐκ τῆς φρ. τῇ ὥρα προῆλθε τὸ τῶρα βλ. Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηνᾶς
22 (1910), σ. 214 κέξ.

Εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα μαρτυροῦνται καὶ αἱ μορφαὶ κατὰ τῆς ὥρας, κατὰ
τὴν ὥραν καὶ γὰρ τὴν ὥραν ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἀμέσως», καθὼς:

καὶ ταῦτα τὰ καμώματα μάθη ἴτα ὁ πατήρ σου
κάμῃ ψηφίση θάνατον πικρὸν κατὰ τῆς ὥρας Βέλθ. Χρυσ. στ. 1067,
ἀκούσας ὁ Βελισάριος εὐθὺς κατὰ τῆς ὥρας
τὸν ἄρχοντα κατέζανσε καὶ ἐθανάτωσέ τον Ε. Γεωργιλ. Βελισ. στ. 295,
ὁ βασιλεὺς δὲ ὡς ἤκουσεν τὴν δέησιν τοῦ ὄνου
κατὰ τὴν ὥραν ὄρισεν καὶ πρόσταγμα ἐποίκεν Διήγ. παιδιόφρ. στ. 498,
λέγει τους, «σὰν σὰς φαίνεται, κάμετε γὰρ τὴν ὥρα» Γαδ. διήγ. στ. 184,
ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἅπαντες συσσωρευθῆτε

Κ. Ἐρμιον. Μετάφρ. Ἰλιάδ. στ. 1546 (ἔκδ. Δ. Μαυροφρ. σ. 132).

Αἱ μορφαὶ αὗται δὲν φαίνεται νὰ ἐνχρηστοῦν σήμερον.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκ τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνιστοῦ συγκεντρῶνουν ἰδιαιτέρως ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν μετάβασιν τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν εὐρέθησαν εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ διέσωσαν διὰ τοῦτο περισσότερος χαρακτῆρας τῆς ὁμιλουμένης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, τ. ἔ. ἡ Ποντικὴ, ἡ Καππαδοκικὴ, ἡ Κυπριακὴ καὶ ἐν μέρει ἡ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἡ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, μεταξὺ αὐτῶν δὲ καὶ ἡ Τσακωνικὴ (εὐρεθεῖσα μὲν αὕτη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ διατηρήσασα διὰ τὴν γεωγραφικὴν τῆς ἀπομόνωσιν καὶ τὴν ἀλύγιστον καὶ δυσεξέλικτον τῶν Δωριέων φύσιν πιστοτέραν τὴν παράδοσιν ἢ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τοῦ κέντρον). Ἄλλ' ἐκ τούτων ἡ διάλεκτος τῶν πληθυσμῶν τῆς πάλαι ποτὲ Μεγάλης Ἑλλάδος ἐλκύει ὄχι μόνον τὸν ἐρευνητὴν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν Ρωμανιστὴν διὰ τὴν παρουσιαζομένην εἰς αὐτὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν δύο κλασσικῶν γλωσσῶν ἐπ' ἀλλήλας, τὴν βαθμιαίαν διείσδυσιν τῆς μιᾶς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης, τὴν διὰ τῶν αἰῶνων ἐπιβίωσιν τύπων, λέξεων ἢ χρήσεων εἰς τὸ στόμα ἀνθρώπων οἵτινες ἔπαυσαν ἀπὸ πολλοῦ ν' ἀντλοῦν πνευματικὴν ζωὴν ἀπὸ τὸ κέντρον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεπορεύθησαν. Δὲν εἶναι παράδοξον λοιπὸν ὅτι Ρωμανισταὶ κυρίως ἀσχολοῦνται ἀπὸ ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος μὲ τὴν διάλεκτον ταύτην.¹ Εἰς τὰς ἐργασίας των οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι συνεκέντρωσαν καὶ περιέσωσαν πλούσιον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι πάντοτε χρήσιμον εἰς τὸν ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς, ἐπὶ πλέον δ' ἠσχολήθησαν φιλοτίμως μὲ τὰ ποικίλα προβλήματα τῆς διαλέκτου, γενικώτερα καὶ εἰδικώτερα, καὶ συνέβαλαν εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διαλεύκανσιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὡς τοῦ

¹) Μεταξὺ τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μνημονευτέος ὁ Ἑλληνιστὴς D. Comparetti (*Saggi dei dialetti greci dell'Italia meridionale*, Pisa 1866). Διὰ τὸν G. Morosi, ἓνα τῶν σοβαρωτέρων μελετητῶν τῆς διαλέκτου κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ τὴν ἐπὶ τῇ θανάτῳ του ἀνακοίνωσιν τοῦ Γ. Χατζιδάκι πρὸς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν (Ἀθηνᾶ 2 [1890] 697έξ.) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ MNE 2, 480έξ. μετὰ προσθηκῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν σχέσιν τῆς συγγρόνου Ἑλληνικῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δωρικὴν, ὅπου ἀντικρούεται καὶ ἡ θεωρία τούτου περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς διαλέκτου ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

τῆς προελεύσεώς της, τοῦ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλληνικὴν, τοῦ τῆς ἔτυμολογίας πολλῶν λέξεων κτλ. Ἰδιαιτέρως δ' αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναζωογονήσασαι τὴν ἔρευναν τῆς διαλέκτου ἐργασίαι τοῦ G. Rohlfs, τὰς ὁποίας ἐπιστέφει τὸ Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ αἱ Γλωσσικαὶ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα¹ εἶναι πολύτιμοι διὰ τὸν Ἑλληνιστὴν, ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φορὰν λαμβάνει πολλὰς καὶ ἀπτὰς ἀποδείξεις τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς παραδόσεως ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μέχρι σήμερον, ἀποδείξεις βασιζομένας εἰς ἐμπεριστατωμένην γνῶσιν καὶ τῶν ἱστορικῶν τυχῶν τῆς περιοχῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς. Καὶ ὅμως καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας ταύτας οἱ Ἑλληνισταὶ παραδόξως δὲν ἔλαβαν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐν λόγῳ διαλέκτου,² ἀλλὰ περιορίσθησαν νὰ ἐξάρουν τὰ πορίσματα τούτων, ἐνῶ οἱ Ρωμανισταὶ, ἰδίᾳ οἱ ἐντόπιοι, παρεκινήθησαν νὰ ἐντινύνουν τὴν ἔρευναν καὶ νὰ προσφέρουν διὰ τῆς συζητήσεως τῶν προβλημάτων νέον ὕλικόν εἰς αὐτήν.

Ἐν τούτοις ἡ συμβολὴ τῶν Ἑλληνιστῶν μὲ τὴν εὐρύτεραν καὶ πληρεστέραν ἐκ μέρους τῶν γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς θὰ ἦτο πολύτιμος διὰ τὴν διαλεύκανσιν καὶ πολλῶν ἐπὶ μέρους, ἔτυμολογικῶν, σημασιολογικῶν κτλ., καὶ γενικωτέρων προβλημάτων, ὡς τὸ βασικὸν πρόβλημα τῆς ἐξαοτήσεως τῆς διαλέκτου ἐκ τῆς δωριζούσης Κοινῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἡ λύσις τοῦ ὁποίου παρὰ τὰς προόδους ποὺ ἐσημείωσε χάρις εἰς τὸν Rohlfs δὲν ἔχει μέχρι σήμερον πραγματοποιηθῆ κατὰ τρόπον ἐπισύροντα τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν ἕνεκα τῆς ὑφισταμένης ἐλλείψεως μιᾶς ἀκριβοῦς καὶ πλήρους εἰκόνας τῆς καθόλου ὁμιλουμένης Κοινῆς καὶ τῆς σχέσεως ταύτης πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῆς.³

¹) Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität (Halle 1930). Scavi linguistici nella Magna Grecia (Roma 1933). Ἐκ τῶν παλαιότερων ἐργασιῶν τοῦ Rohlfs πρέπει νὰ μνημονευθοῦν αἱ ἐξῆς: Griechen und Romanen in Unteritalien (Genf 1924) καὶ Autochthone Griechen oder byzantinische Gräzität? (Halle 1929). Προσθήκας εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Byzantion 13 (1938) 539 - 550 ὑπὸ τὸν τίτλον Neues aus Grossgriechenland. Ἠβ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Vorbyzantinische Elemente in der unteritalienischen Gräzität ἐν Byz. Zeitschr. 37 (1937) 42 - 55. Συνοπτικὴν εἰκόνα τῶν πορισμάτων τῶν ἐρευνῶν τοῦ Rohlfs εὐρίσκει κανεὶς εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 14 (1939) 340 - 358.

²) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ μακρὰ μελέτη τοῦ H. Pernot, Hellénisme et Italie méridionale ἐν Studi ital. filol. class. N. S. 13 (1936) 161 - 182, τὴν ὁποίαν ἀτυχῶς δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω.

³) Οὕτω λ. γ. ἐξ ὧσων σημειώνει ὁ S. G. Mercati ἀγγέλλων τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν τοῦ Pernot ἐν Byz. Zeitschr. 37 (1937) 200 φαίνεται ὅτι ὁ ἀκάματος οὗτος ἐρευνητὴς τῶν νεωτέρων διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς ἐνισχύει διὰ συγκρίσεως τῆς Κατωϊταλικῆς πρὸς τὰς

Μὲ τὴν προκειμένην μελέτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσω μερικὰς ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Rohlf's ἐπὶ τῇ βίσει καὶ τοῦ προχείρου εἰς ἐμὲ ὕλικον ἐκ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τῆς Κοινῆς καὶ τοῦ ἀποκειμένου εἰς τὸ Ἄρχεϊον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς θησαυροῦ, θὰ φανῆ, ἐλπίζω, καλύτερον ὅτι ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνιστοῦ δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν λύσιν ἐτυμολογικῶν καὶ σημασιολογικῶν προβλημάτων τῆς διαλέκτου, ἀφοῦ διὰ λόγους ἱστορικοῦς ἢ καθόλου ἔρευνα ταύτης εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Ρωμανιστῶν καὶ ἀναμένεται πρωτίστως παρ' αὐτῶν. Ἄλλας ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω καὶ εἰς ἄλλας εὐκαιρίας. Ἐπειδὴ αἱ παρατηρήσεις αὗται ἀφωρομήθησαν ἀπὸ τὸ Λεξικὸν τοῦ Rohlf's ἀκολουθῶ κατωτέρω τὴν ἀρίθμησιν αὐτοῦ, ἐνῶ προκειμένου περὶ τῶν τύπων τῶν λέξεων ἐπροτίμησα συνήθως τὴν ἀκολουθουμένην εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γραφὴν δι' Ἑλληνικῶν χαρακτήρων,¹ καὶ περιορίσθην νὰ χρησιμοποιήσω τὴν διὰ Λατινικῶν χαρακτήρων φωνητικὴν μεταγραφὴν τοῦ Rohlf's, ὅπου μόνον κατόπιν προηγουμένης ἐξακριβώσεως τοῦ ἐτύμου ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀρθὴ γραφὴ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν παρ' ἡμῖν σύστημα. Ὅμοίως προκειμένου μὲν περὶ τῶν τοπωνυμίων τῶν ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ἀκολουθῶ τὰς συντομογραφίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (καίτοι θὰ ἐπροτίμων τὸν Ἑλληνικὸν τύπον *Βούα* ἀντὶ τοῦ *Μπόβ(α)* ἐκ τῆς σφαιραῆς μεταγραφῆς *Βοβα*), προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐκρωμανισθέντων χωρίων εἰς τὰς σπανιωτέρας περιπτώσεις ὅπου συζητοῦνται καὶ τύποι τούτων παραθέτω πλήρη τὰ τοπωνύμια μὲ τὸν Ἰταλικὸν τῶν τύ-

ἄλλας διαλέκτους τὴν ἀποψιν τοῦ Morosi ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀπουλίας συνάπτεται περισσότερον πρὸς τὸν Βυζαντινὸν Ἑλληνισμὸν παρὰ πρὸς τὸν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Pernot ἀπέναντι τοῦ ζητήματος διαφαίνεται ἤδη εἰς τὸ δύο ἔτη προηγουμένως δημοσιευθὲν βιβλίον του *Introduction à l'étude du dialecte tsakoniën* (Paris 1934) 123έξ., ὅπου, ἐξ ἀφορμῆς κοινῶν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀπουλίας καὶ τὴν Τσακωνικὴν φαινομένων ὡς τὸ τῆς ἀνομοιώσεως τῶν διπλῶν (*ππ, ββ, μμ*) *μβ*), παρατηρεῖ ὅτι μέρος τῶν ἀποίκων τῆς Ἀπουλίας ἐλθόντες ἐκ Πελοποννήσου παρέλαβον μαζί των διπλᾶ σύμφωνα. Ἄλλὰ τὰ κοινὰ φαινόμενα δύνανται κάλλιστα ν' ἀνάγονται εἰς τὴν δωρίζουσαν Κοινήν, ἢ ὁποία ὠρισμένως ὠμλεῖτο κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀλλαχοῦ, λ. γ. εἰς τὴν Κρήτην. Ὡστε οὐδὲν ἀποδεικνύουν περὶ ἐποικήσεως τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐκ Πελοποννησίων.

¹) Δὲν τὴν ὀνομάζω ἱστορικὴν, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι μόνον ἐν μέρει ἱστορικὴ, ἴητοι ὡς πρὸς μὲν τὰ φωνήεντα καὶ τὰς διφθόγγους μόνον ἐφ' ὅσον ἠκολούθησαν γενεωτέραν ἐξέλιξιν (λ. γ. *v = i*, ἀλλ' ὅπου = *u, iu, e* τοῦτο δηλοῦται ἰδιαίτερος ὥστε *γυραῖκα* = *jineka*, ἀλλὰ διαλεκτικῶς *γουναικα, γουναικα, γεραῖκα*), ὡς πρὸς δὲ τὰ σύμφωνα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἱστορικῶς διπλᾶ χωρὶς νὰ προφέρονται (*ἄλλος* = *alos*, διὸ πρὸς διάκρισιν τούτων ἀπὸ τῶν πραγματικῶν διπλῶν σημειώνεται τὸ ἐνωτικὸν μεταξύ αὐτῶν: *ἄλ-λος* = *allos*).

πον· καὶ εἰς τὰς δύο ὁμῶς περιπτώσεις ἐπιτάσσω κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τὸ τοπωνύμιον εἰς τὸν ἐκάστοτε τύπον.

1.

17. Οἱ τύποι ἐπιθέτου *ἀνόητο* Ἀπουλ. (Γσολλῖν.) καὶ *ῥόητο* Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'unwissend' ἀνάγονται ὑπὸ τοῦ Rohlf's εἰς τὸ **ἀγνοητός* 'unwissend', παραβάλλεται δὲ τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀγροητικός* 'qui provient d'ignorance'.

Ἄλλ' ἢ παραγωγή αὕτη παρέχει δύο δυσκολίας: Πρῶτον ὅτι τὸ σύμπλεγμα *γν* ἔπρεπε νὰ τραπῆ εἰς *ρν* (πβ. *γνωρίζω* > *ἀν-ρωορίζω*, *δείγρω* > *δείν-ρω*, *λύγρος* > **λύγρος* > *λύν-ρω* Ἀπουλ.¹), ὥστε ἐκ τοῦ *ἀγροητός* ἀνεμένετο τύπος *ἀν-ρωητός*. Δεύτερον ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἀναβίβασις τοῦ τόνου ἐκ τῆς ληγούσης εἰς τὴν προπαραλήγουσαν. Διὰ τοῦτο πιθανωτέρα εἶναι ἡ σύνδεσις τοῦ *ἀνόητο* τούτου πρὸς τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀνόητος* 'ὁ μὴ ἐννοῶν', τὸ ὁποῖον ἐσώθη εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀνόητους* Εὐβ. (Στρόπον.) Σάμ. (Μαθαθόκ.) καὶ *ἀνανόητος* Πελοπ. (Λακων. Μάν.) 'ὁ μὴ αἰσθανόμενος τίποτε, ἀναίσθητος'. Πόσον συναφεῖς ἔννοια εἶναι τὸ 'μὴ ἐννοεῖν' καὶ τὸ 'μὴ γνωρίζειν' δεικνύει τὸ κατωτέρω χωρίον ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ (Λούκιος ἢ ὄνος 44), ὅπου τὸ *ἀνόητος* καταντᾷ σχεδὸν νὰ σημαίνει τὸν 'μὴ γνωρίζοντα': *καὶ ποτε ἐξιόντων ἡμῶν ἐς τὸν κήπον ἐντυγχάνει ἀνήρ γενναῖος στρατιώτου στολήν ἡμφιεσμένος καὶ τὰ μὲν πρῶτα λαλεῖ πρὸς ἡμᾶς τῇ Ἰταλῶν φωνῇ καὶ ἤρετο τὸν κηπουρὸν ὅποι ἀπάγοι τὸν ὄνον ἐμέ. ὁ δὲ οἶμαι τῆς φωνῆς ἀνόητος ὢν οὐδὲν ἀπεκρίνατο.*

2.

174. Τὸ ρῆμα *ἀπογέρ-ρομαι* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mi rialzo' δέχεται ὁ Rohlf's ὡς μέσον τοῦ *ἀπογέρνω* 'aufrichten', τὸ ὁποῖον πάντως δὲν εἶναι ἀμάρτυρον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.). Πιθανωτέρα ὁμῶς φαίνεται ἡ ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἐπεγείρομαι* παραγωγή αὐτοῦ γινομένης δεκτικῆς παρετυμολογικῆς εἰσόδου ἐκ τῶν ἰστέρων τῆς ἀπὸ ἀντὶ τῆς ἐπί, ὅπως εἰς τὰ *ἀποζητιῶ* ἀντὶ *ἐπιζητιῶ*, *ἀποθυμῶ* ἀντὶ *ἐπιθυμῶ*, *ἀποσκεπάζω* ἀντὶ *ἐπισκεπάζω* κττ., περὶ ὧν ἰδ. *I. Βογιατζίδην* ἐν *Λεξικογρ.* Ἀρχ. 5 (1918/20) 173εξ. Ὁμοίως λέγεται *ῥοστροφή* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'Austausch von Arbeitsleistung zwischen verschiedenen Bauern' ἐκ τοῦ *ἐπιστροφή*, ὅχι ἐκ τοῦ *ἀποστροφή*, ὡς ὁ Rohlf's ἐν *Byzantion* 13 (1938) 541 (ἀρ. 190 α).

¹) Πβ. τὰ παλαιότερα *Ἀριάγη* > *Ἀριάνη* Ἀττ., *γινόμενον* > *γινόμενον* Γόρτυς παρὰ *E. Schwyzer*, *Griech. Gram.* 1, 215.

Ὅπως δὲ παρὰ τὴν ἐπὶ ἐμφανίζεται ἐνίοτε ἢ ἀπό, οὕτω καὶ παρὰ τὴν ὑπό πβ. ἀπακούω ἀντὶ ἱπακούω, ἀπογράφω ἀντὶ ὑπογράφω, ἀπολογίζω ἀντὶ ὑπολογίζω, ἀποχρεώνω ἀντὶ ὑποχρεώνω κττ. Ἐντεῦθεν τὸ ἀπομένω Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν.) 'sopporto, resisto, ho pazienza, soffro' ἀνακτέον ὅχι εἰς τὸ ἀπομένω (ἀρ. 185), ἀλλ' εἰς τὸ ὑπομένω, ὅπως καὶ τὰ κοινὰ ἀπομένω καὶ ἀπομονή εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω σημασίαν (ιδ. I. Βογιατζίδην ἐνθ' ἀν. 177).

3.

182. Τὸν τύπον ἀποκάματα, τὰ Καλαβρ. (Χωρίο Βουν.) ἐρμηνεύει ὁ Rohlf's 'die letzten Früchte am Baum, die den Armen überlassen werden', ἀνάγει δὲ εἰς τὸ ἀπόκομμα 'Stück, Überrest'. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ α ἀντὶ τοῦ ο δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως, θ' ἀνέμενε κανεὶς μᾶλλον ἀποκάμ-ματα, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας διαλέκτους τῆς νοτίας Ἑλλάδος, σώζεται μέχρι σήμερον ἢ χρῆσις τῶν διπλῶν συμφώνων.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὑποθέτω ὅτι τὸ ἀποκάματα τοῦτο (ἐνικ. ἀπόκαμα) πρέπει ν' ἀναγθῆ μᾶλλον εἰς τὸ ρῆμα ἀποκάνω, σωζόμενον καὶ εἰς τὴν Μπόβαν ὑπὸ τὸν τύπον ἀποκάν-νω 'disfaccio', τὸ ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις σημαίνει σήμερον 'παύω ὑπάρχων, ἐκλείπω, χάνομαι, τελειώνω'. Συνήθεις εἶναι εἰς τὰς νήσους, τὴν Κρήτην λ.χ., αἱ φράσεις: ἀποκάνουνε ἢ ἀποκάμανε τ' ἀχλάδια - τὰ μῆλα - τὰ σταφύλια - τὰ σῦκα κττ., δηλ. 'παύουν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ὑπάρχουν, ἐκλείπουν' ἢ 'ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἐξέλιπαν' οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος καρποί. Ἐντεῦθεν ἀποκάματα εἶναι ἐκεῖνοι οἱ καρποί, οἱ ὁποῖοι ὑπολείπονται, ὅταν ἡ καθαυτὸ παραγωγή ἔχη τελειώσει. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐν Κρήτῃ συνηθίζουσι νὰ λέγουν καὶ τὰς φράσεις: εἶναι ἀποκαμωσιὰ βλιγὸ ἑλάχιστοι καρποὶ μένουσι ἀκόμη, εἶναι σ' τὴν ἀποκαμωσιὰ τὰ πορτακάγια - τὰ σταφύλια - τὰ σῦκα κττ.

4.

192. Ὑπὸ λῆμμα ἀποτονόω 'aussprannen' παρέχεται ὁ τύπος ἀποτονάω Καλαβρ. (Μπόβ.) 'tirosare' καὶ τὸ οὖσ. ἀποτόνημα αὐτόθι. 'tiroso'. Ἀλλὰ τὰ παλαιὰ εἰς -όω ρήματα μετεπλάσθησαν κατὰ κανόνα εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν εἰς -ών(ν)ω καὶ θὰ ἔπρεπεν ἐκ τοῦ ἀποτονόω νὰ προέλθῃ ἀποτονών-νω ἐν Καλαβρία. Ἐπειδὴ αὐτόθι ἀντὶ τοῦ συνηθους κουράζομαι γίνεται χρῆσις τοῦ ἀρχ. ἀτονέω ὑπὸ τὸν τύπον ἀτονάω (ἀρ. 261), εἰκάζω ὅτι, ὅπως τὸ ξεκουράζομαι 'ἀναπαύομαι' ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ κουράζομαι μὲ τὸ στερητικὸν ξε-,¹ οὕτω καὶ τὸ

¹) Πβ. Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνῶν 26 (1914) Λεξικογρ. Ἄρχ. 39.

συνών. ἀποτονάω ἐσχηματίσθη μᾶλλον ἐκ τοῦ ἀτοπέω (ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐπίσης περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Rohlf's) μὲ τὴν ἀπὸ πρόθεσιν ἔχουσαν ἔννοϊαν στεροητικὴν (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπὸ **B2**),¹ ἤτοι ἐκ τύπου *ἀπατονάω προῆλθε τὸ ἀποτονάω ἀποκατασταθέντος παρετυμολογικῶς τοῦ ο τῆς ἀπό, καθ' ἃ εἰς τὰ ἀπαδειάζω > ἀποδειάζω, ἀπαθανατίζω > ἀποθανατίζω, ἀπαλημένω > (ἀ)πολημένω, ἀπανεβαίνω > (ἀ)πονεβαίνω κτ.² Ὁμοίως τὸ οὖσ. ἀποτόνημα ἀνακτέον εἰς τύπον *ἀπατόνημα (πβ. ἀτόνημα). Ὁρθῶς ἐπομένως περιελήφθη τὸ ἀποτονάω ὑπὸ τὸ ἀτοπέω (εἰς ὃ πρόκειται νὰ ὑπαχθῆ καὶ τὸ οὖσ. ἀποτόνημα), ἀλλὰ δὲν εἶχε θέσιν ὑπὸ ἴδιον λῆμμα *ἀποτονόω.

5.

221. Ὑπὸ λῆμμα ἀρόω ὑπάγει ὁ Rohlf's τὸν τύπον ἀλάν-ρω Καλαβρ. (Μπόβ.) 'rflügen' παρατηρῶν ὅτι ἐπὶ τοῦτον ἐπέδρασε τὸ οὖσ. ἄλατρο αὐτόθ. 'Pflug', οὐχὶ δὲ τὸ ἀλέω 'zermahlen', ὡς εἶχε δεχθῆ ὁ Morosi ἐν Riv. di filol. 8, 564. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην τοῦ ἀλάν-ρω ἐσημείωσε δύο φορὰς καὶ ὁ Χατζιδάκις ('Αθηνᾶ 43 [1931] 199 καὶ Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 6 [1931] 403 καὶ 406) μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. διαλεκτικοῦ ἀρόω (ἀράσσοντι Tab. Heracl. 1, 133).

Ἄλλ' ὅσον ἀπίθανος εἶναι ἢ ἐκ συμφύρσεως τοῦ ἀρόω πρὸς τὸ ἀλέω παραγωγή τοῦ ἀλάν-ρω, ἄλλο τόσον ἀπίθανος φαίνεται ἢ μετάβασις εἰς τὸν τύπον τοῦτον ἐκ τοῦ ἀρόω ἢ ἀράω. Διότι ἐκ μὲν τοῦ ἀρόω ἔπρεπε νὰ προέλθῃ τύπος *ἀρόν-ρω, ἐκ δὲ τοῦ ἀράω ἀνεμένετο ἢ ἀρῶ ἢ (διὰ τὸν ἀόρ. ἤρασα) *ἀράν-ρω (πβ. κλάω - κλάν-ρω Ἀπουλ. Καλαβρ. 'θραύω' διὰ τὸν ἀόρ. ἔκλασα), ὅχι ὁμως ἀλάν-ρω. Βεβαίως ἀντὶ τοῦ ρ ἐμφανίζεται λ καὶ εἰς τὸ (ἄρατρον >) ἄλατρο, ὅπως παρατήρησεν ὁ Rohlf's, ἀλλ' ἐκεῖ δικαιολογεῖται ἀπὸ ἀνομοίωσιν τῶν δύο ρ λαβοῦσαν χώραν ἤδη ἐν τῇ Κοινῇ (πβ. ἄροτρον > ἄλυτρον P. Amh II 143, 14 [IV. αἰ. μ. X.],³ ὅθεν τὸ νεώτερον ἄλυτρο καὶ κατὰ τύπον ὑποκορ. ἀλέτρο), ἐνῶ

¹) Πβ. K. Dieterich, Die präpositionalen Präfixe in der griechischen Sprachentwicklung (Strassburg 1909) 112έξ.

²) Πβ. καὶ παραιτῶ > παραιτῶ, παροιμία > παραιμία, παραιμία, παροιμοιάζω > παραιμοιάζω, παρονυχίδα > παρανυχίδα κτ. Ἱδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 311 καὶ Μ. Φιλίγγα, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 2, 227έξ.

³) Τὸν τύπον ἄλυτρον ὀρθῶς δέχεται ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸ ἄροτρον ὁ F. Preisigke, Wörterbuch der griech. Papyrusurkunden ἐν λ., ἐνῶ ὁ Liddell-Scott-Jones παρασημαεῖ ὅτι ἴσως κεῖται ἀντὶ ἄλυτρον = ἀλόητρον 'threshing implement'. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον εἶναι ἀδύνατον, διότι τὸ ὄη τοῦ ἀλόητρον 'payment for threshing' ἠδύνατο μὲν νὰ γραφῆ ὄι, ἀλλ' οὐδέποτε υ, ἀφοῦ μόνον τὸ οἰ ἢ οἶ συνέπεσε φωνητικῶς μὲ τὸ υ, ὅχι τὸ οἶ (πβ. ὅσα σχετικὰ παρατήρησα ἐν Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 101).

δὲν ἐξηγεῖται προκειμένου περὶ τοῦ ἀρόω ἢ ἀράω, ὅπου τὸ ρ εἶναι μοναδικόν.

Κατ' ἐμὲ δὲ τύπος ἀλάν-ρω προῆλθε πιθανότερον ἐκ τοῦ ἐλαύνω, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἐσώθη εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ ἰδιώματα ὑπὸ τοὺς τύπους λάμνω σύνηθ. καὶ Καππ. Πόντ., λάμω Κρήτ. (παρὰ τὸ λάμνω), λγάμω, λάμου καὶ ἄμναίνω Καππ., λάζω Θήρ. Κάροπ. λάσω Χίος κτλ.¹ Κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τὸ σύμπλεγμα μν ἀφομοιώνεται εἰς νν (πβ. μνημα > ν-νημα Ἄπουλ. [Γσολλίν.], σζαμνὶ > σζαν-νὶ Ἄπουλ. Καλαβρ. [Μπόβ.], σταμνὶ > σταν-νὶ Ἄπουλ. [Κοριλ.] κτλ.), ὥστε ἐκ τοῦ ἐλαύνω > (ἐ)λάμνω² προῆλθε κανονικῶς (ἐ)λάν-ρω καὶ περαιτέρω ἀλάν-ρω³ (διὰ τὸ ἐν ἀρχῇ ἀ- πβ. γνωρίζω > ἀν-ρωρίζω Ἄπουλ. Καλαβρ. [Μπόβ.], (ἐ)μπαλλώνω > ἀμπαλλών-ρω Καλαβρ. [Μπόβ.], εὐπορέω > ἀποράω Καλαβρ. [Μπόβ.] κτλ.) Τὸ λάμνω τοῦτο χρησιμοποιεῖται συνήθως μὲ τὴν ἥδη ἀρχ. σημασίαν 'κωπηλατῶ', ἀλλ' ἰδιωματικῶς διέσωσε καὶ ἄλλας σημασίας, ἥτοι 'ὀδηγῶ' (ἐπὶ ζώων) Κύπρ., 'ὄχεύω'⁴ Κάροπ. Κρήτ. Σύμ. Χίος ἢ 'ὄργω' Θήρ., 'πορεύομαι' (ἐκ τῆς ἀρχ. σημασίας 'ὄχοῦμαι') Κύπρ., τέλος δὲ 'ἀροτριῶ, ὀργώνω'⁵ εἰς τὴν Καππαδοκίαν,⁶ τὸν Πόντον,⁷ ὡς δ' ἤδη μανθάνομεν, καὶ τὴν Καλαβρίαν (πβ. καὶ τὸ παράγωγον τοῦ λάμνω λάσιμο 'καλλιέργεια'). Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου τὸ ἐλαύνω ἐσήμαινεν, ὡς γνωστόν, καὶ 'ὄρούσσω, σκά-

¹) Περὶ τοῦ ἐλαύνω εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἰδ. Γ. Χατζιδάκις ἐν Τεσσαρακονταετ. Κόντου (Ἀθῆναι 1909) 24έξ.

²) Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ ανν καὶ ενν εἰς αμν καὶ εμν πβ. ἐρευνῶ > *ἐρομῶ > ῥομινῶ (ἰδ. Ν. Ανδριότις ἐν Glotta 25, 14), εὔνοστος > ἔμνοστος, εὐνοῦχος > ἔμνοῦχος Κύπρ., μουνουῶχος κοιν., χαῦνος > (ἀ)χαμνός (πβ. Ἡούζ. ἀδευκῆς· χαμνός).

³) Ὅτι καὶ ἐν Καλαβρίᾳ προσηγήθη ἡ τροπὴ ανν > αμν τῆς εἰς αν-ν πιστοῦται ἐκ τούτου, ὅτι αὐτόθι ἔχομεν καὶ μουνουχάρι Καρδ. Μπόβ. 'maiale' ἐκ τοῦ * (ε)ἔνοουχάρι > μνουχάρι (Κύπρ.).

⁴) Καὶ ἡ σημασία αὕτη εἶναι παλαιά, ὃ δ' Ἀριστοφάνης παιζει μὲ τὴν διπλὴν χρῆσιν 'κωπηλατῶ' καὶ 'ὄχεύω': ὁ γὰρ ἀνήρ, ὃ φιλάτη, | -Σαλαμίνιος γὰρ ἐστίν ὃ ξύνεμι' ἐγώ, - | τὴν νύχθ' ὄλην ἤλαυνέ μ' ἐν τοῖς στρώμασιν Ἐκκκλησ. 39. Πβ. καὶ τὴν παροιμίαν τὴν κατὰ σαντὸν ἔλα Καλλιμ. Ἐπιγρ. 1, 12 καὶ 16.

⁵) Ἀξιοσημείωτον ὅτι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ 'ὄχεύω' καὶ τοῦ 'ἀροτριῶ' καὶ ἄλλως συμπίπτουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πβ. τὸ ἀρχ. ἀρόω καὶ μὲ τὰς δύο σημασίας (τὴν τεκοῦσαν ἤροσεν Σοφ. Οἰδ. Τύρ. 1497).

⁶) Ἰδ. R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 618 ἐν λ. λάμνω.

⁷) Ἰδ. D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 105. Πβ. τὸν στίχον τοῦ Ἀκριτικοῦ ἴσματος: Ἀκρίτας οὔντας ἔλαμνεν' εὐ μέγαν τὸ χωράριον κτλ. (II. Μεταμορφώδων, Ἡ ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴ γλῶσσα [Βατούμ 1910] 45). Εἰς τὸ ἐλαύνω καὶ τὰς ποικίλας τῆς σημασίας πρέπει, νομίζω, ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ Ποντικὸν ρῆμα λαίζω (πβ. τὸν τύπον λάζω ἀλλαγῶ), μέσον λαῖσκονμαι καὶ λάσκομαι 'κινῶ, σείω, ὑποκλέπτω (ἢ σημ. αὕτη ἤδη εἰς τὸ Ὀμηρ. ἐλαύνω), ἐξέρχομαι εἰς περίπατον, μοιχεύω', διὰ τὸ ὁποῖον ἔχουν προταθῆ ἀπίθανοι ἐτυμολογίαι (ἰδ. Δ. Οἰκονομίδην ἐν Ἀθηνῶν 38 [1926] 111έξ.).

πτω': ἀμφὶ δὲ τάφρον ἤλασαν Η 450, Μ 6 (πβ. 'Ἡσύχ. ἤλασαν· ἔσκαψαν), αἰζήος... , ἔργον μελετῶν ἰθεῖαν αὔλαξ' ἐλαύνοι 'Ἡσιόδ. Ἔργ. 441, ὄρθας δ' αὔλαζας... ἤλαυνε Πινδ. Πυθ. 4, 406.¹ Ἴσως δ' ἐκ πληρεστερας φράσεως ἐλαύνω γῆν ἢ ἀγρὸν προῆλθε καὶ ἔλλειψιν τοῦ ἀντικειμένου ἢ σημασία 'ὄργωνω'.² Δυνατὸν ὅμως νὰ προῆλθεν αὕτη καὶ ἐκ φράσεως ἐλαύνω βοῦς ἀροτῆρας.³

6.

295. Παρὰ τὸ βαθεῖα Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.) 'kleines Tal', οὐσιαστικοποιημένον θηλυκὸν τοῦ ἐπιθ. βαθύς, ἀπαντιᾶ καὶ τὸ οὐσ. βάθι τό, Καλαβρ. (Μπόβ.) 'valle'. Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ οὐσ. βαθὺ τοῦ αὐτοῦ ἐπιθ. βαθύς. Πράγματι καὶ εἰς τὴν κοινὴν χρησιμοποιεῖται τὸ βαθὺ ὡς οὐσ. μετὴν σημασίαν 'χαράδρα, κρημνός' (πβ. τὴν φρ. μπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα). Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ τύπος βάθι προῆλθεν ἐκ τοῦ πληθ. βάθια τοῦ οὐσ. βάθος, καθ' ἃ καὶ τὸ στήθι ἐκ τοῦ στήθος διὰ τὸν πληθ. στήθη παρὰ τὸ στήθη καὶ τὸ χεῖλι ἐκ τοῦ χεῖλος διὰ τὸν πληθ. χεῖλια παρὰ τὸ χεῖλη κτλ.,⁴ εἶναι

¹) Ἐντεῦθεν, φαίνεται, καὶ τὸ νεώτ. λάμνωμα Ἡπ. 'αὔλαξ' (δηλ. 'σκάμμα') πβ. πααίνομα ἐκ τοῦ πααίνο (πηγαίνο).

²) Πβ. ἀμπελίδος ὄργον ἐλάσαι (εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ 'φυτεύω') Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 995. - Πβ. καὶ τὸ ἐπίσης ἐν χοίρεισι σήμερον κάμνω 'ὄργωνω' (ἀρχ. νῆσον ἐκτικμένην ἐκάμοτο Ὀμ. ι 130), παρ' ὃ καὶ πληρέστερον κάνω χωράφι (Φ. Κουκουλιέ, Οἰνουνησιακὰ 273. Γενικώτερον περὶ τοῦ κάμνω Α. Κοραῆ, Ἄτακτα 2, 172έξ.), οὗ ἀντίστοιχον τὸ Τσακων. ποῖον χοῖρα (H. Pernot, Dialecte tsakonien 349).

³) Οὕτω ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐνθ' ἀν. καὶ ἐν Ἀθηνᾶ 24 (1912) 292. Πβ. τὸν στίχον: Χάρος τὸ εἶδε καὶ ζήληψε 'πότ' ἔλαμνε ζευγάρι (R. Dawkins ἐν Amer. Journ. of Archaeol. 38 [1934] 119, στ. 3), ὅπου ἴσως ὑπόκειται ἡ πληρεστερα χοίρεισι.

⁴) Πβ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 36έξ. Τὸν πληθ. τοῦτον εἰς -ια τῶν οὐδ. εἰς -ος θεωρεῖ ὁ Χατζιδάκις ὡς παρεκτεταμένον ἤτοι προσελθόντα ἐκ τοῦ πληθ. εἰς -η διὰ προσλήψεως τοῦ δηλωτικοῦ τῆς καταλ. τοῦ οὐδ. γένους -α, διὸ καὶ γράφει στήθηα, χεῖλια κτλ. καὶ ἐνικὸν στήθη, χεῖλη κτλ. Ἄλλ' οὐδὲν κωλύει, νομίζω, νὰ δεχθῶμεν ὅτι παρὰ τὸν πληθ. εἰς -η ἐσώθη διὰ τῆς Κοινῆς καὶ ὁ μὴ Ἀττικὸς εἰς -εα (στήθηα, χεῖλια κτλ.), συνίξηθεις κανονικῶς εἰς -ια (στήθια, χεῖλια κτλ.), ἐκ τούτων δ' ἔπειτα ἐσχηματίσθη καὶ ἐνικὸς εἰς -(ον). Ἡ ἀποφυγὴ αὕτη εἶναι καὶ διὰ τοῦτο πιθανώτερα, ὅτι ἐρμηνεύει καὶ τὸν ἀνώμαλον τονισμὸν πολλῶν νεωτέρων εἰς -ι οὐδ. οὐσιαστικῶν, τὰ ὅποια φαίνονται ὑποκοριστικά, ἀλλὰ τονίζονται παρὰ τὸν κανόνα τοῦ Ἡρωδιανοῦ (πβ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1, 391έξ.), καθ' ὃν τὰ δακτυλικοῦ ρυθμοῦ ὑποκοριστικά τονίζονται εἰς τὴν παραλήγονσαν (ἤδη δὲ τὴν λήγονσαν διὰ τὴν συνίξησιν -ί(ον)-ὸ ἢ τὴν συναίρεσιν -ί(ον)-ί), ὅπως τὸ ἄστρο ἐκ τοῦ ἄστροια πληθ. τοῦ ἄστρος τό, (ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ ἄστρον καθ' ἃ δένδρον-δένδρος) παρὰ τὸ ἄστρο ἐκ τοῦ ὑποκοριστι. ἀστρίον, τὸ ἄνθη ἐκ τοῦ ἄνθια ἤτοι ἄνθεια πληθ. τοῦ ἄνθος τό, παρὰ τὸ ἄνθη (μεταγν. ἀνθίον), τὸ δῶρι ἐκ τοῦ δῶρια πληθ. τοῦ δῶρος τό, Κρήτ. (ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ δῶρον), τὸ κέντρο ἐκ τοῦ κέντρος τό, (τοπων. Κέντρος τό, Κρήτ.) παρὰ τὸ κεντρί, τὸ τῶχρι Καππ. (Φόρασ.) ἐκ

ἐπομένως τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ *βάθι* Λῆμν. Τσακων. 'βάθος'. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ὁ τονισμὸς τῆς λέξεως εἰς τὴν παραλήγουσαν. Ὁ εἰς -ι σχηματισμὸς τῶν εἰς -ος οὐδ. τῆς γ' κλίσεως εἶναι κανονικὸς εἰς τὴν συγγενῇ πρὸς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος Τσακωνικῆν (*βάθι, δάσι, ἔτι, ἦθι, θάρορι, κάλλι, μάκρι, μέρι, πάθι, πάχι, πλήθι, σέρι* κτ.)· ἰδ. *G. Anagnostopoulos*, Tsakonische Grammatik 41. Διὸ θεωρῶ πιθανὸν ὅτι ὁ μεταπλασμὸς οὗτος ἐπέδωκε πρωτίστως εἰς τὰς δωριζούσας περιοχὰς τῆς Κοινῆς, ἐν αἷς καὶ ἡ Μεγάλη Ἑλλάς.

7.

322. Ὁ τύπος *πατέγγεται* Καλαβρ. (Μπόβ.) '(ein Tier) wird gedeckt, si cuopre' ὑπάγεται ὑπὸ τὸ παλαιὸν *βατέω* (πβ. τὰς *χιμάρας ἐβάτευν* Ἀνθ. Παλ. 9, 137· *οἶα βατεῦνται* Θεόκρ. 1, 87), ὅθεν τὸ νεώτερον *βατεύω*, γίνεται δὲ δεκτὴ σύμφυρσις τοῦ *βατεύω* πρὸς τὸ *πατέγγουω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'dulden', θεωρούμενον ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Ἰταλ. *patire*. Ἄλλ' ὁ τύπος μὲ π ἀντὶ β δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Καλαβρίαν· καὶ εἰς τὸ Λιβύσσι λέγεται *πατεύου* ἀντὶ *βατεύω*, οἷον *πάτιψιν ἢ πιτειὸς τὴν ἔρριθαν, πατεύουντιν οἱ γάτις* (ἰδ. *I. Χαριτωνίδου*, Περὶ τῆς Λιβισιανῆς διαλέκτου 36), ὥστε δὲν δύναται νὰ κριθῇ μεμονωμένως. Ἡ ὑπαρξίς τῶν δύο τύπων *βατεύω* καὶ *πατεύω* ἐνθυμίζει τοὺς παλαιούς παραλλήλους τύπους *πατῶ*, ὅστις καὶ σήμερον κοινός, καὶ *βατῶ* (Δελφικὸν κατὰ τὸν Πλούτ. Ἡθ. 292 e), ὅστις σήμερον σώζεται, ὅσον γνωρίζω, μόνον εἰς τὸ ἰδιωματικὸν σύνθετον *περβατῶ, πρεβατῶ, πορβατῶ, προβατῶ*¹ παρὰ τὸ κοινότερον *περ(ι)πατῶ, πρεπατῶ* (*πορπατῶ* καὶ *προπατῶ* Κρήτ. κ. ἀ.). Θὰ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἐκληρονομήθησαν ἀφ' ἐνὸς μὲν *πατῶ* κοινόν, (*περ*)-*βατῶ* ἰδιωματικόν, ἀφ' ἐτέρου δὲ *βατεύω* κοινόν, *πατεύω* ἰδιωματικόν. Τοῦτο εἰ-

τοῦ **κέγγρος* τό, παρὰ τὸ *κεχρὶ* σύνη¹⁾, τὸ *σβῶλι* παρὰ τὸ *σβωλί*, τὸ *φύκι* ἐκ τοῦ πληθ. *φύκια* ἢτοι *φύκια* τοῦ *φῦκος* κτλ. Ὅτι τοιαῦτα εἰς -ι(ον) ὀνόματα ἐσχηματίσθησαν ἐκ μεταπλασμοῦ ἤδη παλαιότερον δεικνύει τὸ ἐκ τοῦ ἴχθια ἴχθια πληθ. τοῦ ἴχθος σχηματισθὲν ἴχθιον (πιθανῶς οὕτω καὶ εἴριον ἐκ τοῦ εἴρια < εἴρεα τοῦ εἶρος, ἄκρῖον ἐκ τοῦ ἄκρια < ἄκρεα [κακῶς ἐκδιδόμενον ἀκραιᾶ] τοῦ ἄκρος τό, [οὕτω νῦν Ἡπ. Κέρκ.], ὄρριον ἐκ τοῦ ὄρρια < * ὄρρεα τοῦ * ὄρρος τό; πβ. *ἔρκος*).

¹⁾ Ἀδίκως, νομίζω, ἀμφισβητεῖ τὴν σχέσιν τῶν τύπων τούτων πρὸς τὸ παλαιὸν *βατῶ* ὁ *G. Hatzidakis*, Einleitung 158 (ὡς φαίνεται, διότι τοῦτο ἦτο διαλεκτικόν καὶ ὄχι Ἀττικόν· ἀλλ' εἶναι τὸ μόνον μὴ Ἀττικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη μέχρι σήμερον ἰδιωματικῶς; Ἡ μαρτυρία τοῦ Πλουτάρχου ὅτι οἱ Δελφοὶ τὸ *πατεῖν βατεῖν* καὶ τὸ *πικρὸν βικρὸν ἐπιεικῶς καλοῦσι* σημαίνει ὅτι ταῦτα ἐλέγοντο οὕτω εἰς τὴν ἐποχὴν του, δηλ. ἐν μέσῃ μεταχριστιανικῇ Κοινῇ!). Εἰς τὸ *προβατῶ* φίνεται ὅτι πρέπει ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ *πρατῶ* Ἀπουλ. 'cammino' (Rohlf's ἀρ. 1670) καὶ τὸ *πρασιῶ* Ἀπουλ. (Σολέτ.) 'andare a zonzolo' (Rohlf's ἀρ. 1788).

ναι παράδοξον, ἀλλ' οὐχὶ ἀδύνατον. Ἄλλ' ἔπειδὴ ἡ ἔννοια 'ὄχεύω' συνάπτεται μᾶλλον πρὸς τὸ βαίνω, ὅπερ καὶ παρ' Ἡροδ. 1, 192 καὶ παρὰ Πλάτ. Φαίδρ. 250 E ἔχει τὴν σημασίαν ταύτην, πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ νεώτερον πατεύω ἀνάγεται εἰς τὸ παρὰ τὸ ἐμβατῶ Ἀνθ. Παλ. 7, 657 παραδιδόμενον ἐμβατεύω (καὶ ὑφήσιν αὐτῶ [τ. ἔ. τῶ Κερβέρω] κύνας θηλείας ἐμβατεύειν Παλαίφ. 40, 3), ὅπως δέχεται καὶ ὁ Χαριτωνίδης ἔνθ. ἀν. Μετὰ τὴν συνήθη ἀφαίρεσιν τοῦ ἐ- ἐκληφθέντος εἰς τὸν ἀόριστον ὡς ἀξήσεως ἦτο εὐκόλον ὁ τύπος *μβατεύω προηγουμένων λέξεων ληγουσῶν εἰς ν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀρχόμενος ἀπὸ π, διότι καὶ τὸ ππ ἐν τῇ συνεκφορᾷ προφέρεται μβ (τὸν πόνο > τὸμ βόνο), ὥστε ἀπὸ συνεκφορᾶς οἷον τὴν μβατεύει, τὴν μβάτεψε, ἰσοδυνάμους φωνητικῶς πρὸς τὴν πατεύει, τὴν πάτεψε, νὰ ἐλέγχῃ καὶ ἀπλῶς πατεύει.

8.

356. Τὸ ρῆμα βουκάτζω Ἀπουλ. 'brüllen' ἀνάγεται εἰς τὸν ἦχον βοῦ, παραβάλλονται δὲ τὰ Νεοελλ. βουίζω, βοῦζω. Ἄλλ' ὅπως ταῦτα τὰ παρ' ἡμῖν νεώτερα βοίζω (βοῦζω εἶναι πάντως σφραλερὰ γραφή) καὶ βουίζω (πβ. βοή > βουή, βοηθῶ > βουηθῶ, κοίζω Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 746 > σκουίζου Τσακων. σκούζω κοιν. κττ.) δὲν εἶναι νεώτεροι ὀνοματοποιῖαι, ἀλλ' ἀνάγονται ἀναμφισβητήτως εἰς τὸ ἀρχ. βοῶ¹ (διὰ τὸν εἰς -ίζω μετασχηματισμόντου ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1, 275), τοιουτοτρόπως νομίζω ὅτι καὶ τὸ βουκάτζω τῆς Ἀπουλίας δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀρχ. μυκῶμαι (Λατ. mugire), τὸ ὁποῖον καὶ ἡ λοιπὴ νέα Ἑλληνικὴ διέσωσεν ὁμοίως ὑπὸ τοὺς τύπους μουγκῶ (Ι. Βενιζέλου, Παροιμ.² σ. 20), μουγκοῦμαι (Γύπαρ. Β 151), μουγκίζω (Γύπαρ. Α 443), κοινότερον μουγκρίζω, ὅπερ ἤδη μεταγν., (μουγκαρίζω Κύπρ., μουγαλίζω Κρήτ. Νάξ.²) ἦτοι μὲ προφορὰν τοῦ υ ὡς ου. Οἱ τύποι οὔτοι διδάσκουν ὅτι παρὰ τὸ μέσον μυκῶμαι ἐγένετο χοῆσις ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ τοῦ ἐνεργ. μυκῶ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως συνάγομεν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐπικοὺς ἀόρ. ἔμυκον, παρακ. μέμυκα (οὔτος καὶ παρ'

¹) Ὁ Κοραῆς, Ἄτ. 4, 55, συνάπτει τὸ λεγόμενον ἰδιαιτέρως «διὰ τὸν ἦχον τῶν αὐτίων» βοίζω πρὸς τὸ παλαιὸν βομβῶ, παραθέτει ὅμως καὶ τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχ. Πέρσ. 604 βοῶ δ' ἐν ὡσὶ κέλαδος, ὅπου ἡ παλαιωτάτη χρῆσις τοῦ βοίζω πρὸς δήλωσιν τοῦ βόμβου τῶν ὄτων. Ἄλλὰ τὸ βοίζω λεγόμενον σήμερον καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὴν θάλασσαν (βουτίζει ἡ θάλασσα) συνάπτεται κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτὸ τὸ Ὀμηρικὸν βοῶω (κῆμα ... βοῶω ποτὶ χέρον Σ 394 πβ. Αἰσχ. Πρωμ. 431), δὲν δύναται λοιπὸν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ χαρακτηρισθῆ νεωτέρα ὀνοματοποιῖα.

²) Πβ. βαῖζω - βαουρίζω Κύπρ. 'γαυγίζω', ὄγκῶμαι - γκαρίζω κοιν. (διὰ τὴν κατάλ. -ρίζω ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 584 πβ. Σ. Ξανθοῦδίδην ἐν Ἀθηνᾶ 26 [1914] Λεξ. Ἀρχ. 178ξ.).

Αἰσχ. Ίκέτ. 351) καὶ ὑπερσ. (ἐ)μεμύζειν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεσιτέρους μέλλ. *μυκήσω* Χρησμ. Σιβύλλ. 8, 349 καὶ ἄορ. ἐμύκησα (μετοχ. *μυκήσαντος*) Ἄνθ. Παλ. 6, 220. Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν εἰς -άω ρημάτων εἰς -άζω εἶναι παλαιὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (ἤδη εἰς τὸν Ὀμηρον ἀγαπάω καὶ ἀγαπάζω κτ.) ὅπως καὶ τῶν εἰς -έω καὶ -άω εἰς -ίζω (*αἰτέω-αἰτίζω* κτ.), ἀλλ' ἐπιδίδει ἐξαιρετικὰ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐποχὴν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἢ ἐκ τοῦ *μυκῶ* μετάβασις τόσον εἰς τὸ *βουκάτζω* (<**μυκάζω*) τῆς Ἀπουλίας ὅσον καὶ εἰς τὸ *μουγχορίζω* τῆς κοινῆς. Καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ μέσον *ὠρύομαι*, σχηματισθὲν μεταγενεστερώς καὶ κατ' ἔνεργ. τύπον (Ἄνθ. Παλ. 11, 31, Χρησμ. Σιβύλλ. 8, 340, Σουΐδας), ἔγινεν **οὔρυόμαι*, *ρυάζομαι*, **οὔρυῶ*, ὅθεν *γουρούζω* Πόντ. (ἸΟφ.) καὶ *οὔρυάζω* Κύπρ., παρὰ τὸ ὁποῖον κοινότερον *οὔρυλάζω*. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *μ* εἰς *β*, ἣτις ὑπόκειται εἰς τὸ *βουκάτζω*, πβ. *ἀμελόχα* > *ἀβελόχα*, *μασκάλη* > *βασκάλη* Ἀπουλ. (Καλημ.), *ζυμώνω* > *ζυβώνω*, *μοσκαθαθρεμμένος* > *βοςκαθαθρεμμένος* Θήρ. κτ.¹

9.

545. Ὁ τύπ. *διαμερέγγουω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'spiego, interpreto' θεωρεῖται ὡς προελθὼν ἐκ τοῦ **διαμερεύνω* παραλλήλου τύπου τοῦ *διαμερίζω* 'vertheilen'. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος παλαιὸς τύπος *διαμερεύνω* εἶναι ἀμάρτυρος, ἢ σημασία 'μοιράζω, χωρίζω' δὲν φαίνεται πῶς ἐξειλίχθη εἰς τὴν σημασίαν 'ἐρμηνεύω'. Ὑποθέτω ὅτι δὲν ὑπάρχει φωνητικὴ δυσκολία ν' ἀναχθῇ τὸ *διαμερέγγουω* εἰς τὸ παλαιὸν *διερμηρεύω* μαρτυρούμενον εἰς τοὺς Ἐρδομύκοντα (2 Μικκ. 1, 36), τὸν Φίλωνι 1, 226, τὴν Καινὴν Διαθήκην κτ., ὅπως φαίνεται ὅτι ἀνεγνώρισε καὶ ὁ *A. Pellegrini*, *Dialecto di Bova* 159 ἀντιθέτως πρὸς ὅσα ἔγραψεν αὐτόθ. σ. 99 ὑποσ. 2. Εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 97) ὅτι εἰς τὰ μετὰ προθέσεων συντεθειμένα ῥήματα (καὶ ὀνόματα) ὑπερισχθεὶ συχνὰ δημοδῶς ὁ πλήρης τύπος τῆς προθέσεως. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐνταῦθα: ἐκ τοῦ *διερμηρεύω* ἀποκατασταθείσης τῆς *δι* προέκυψε τύπος *διαρμηρεύω*, ὅστις ἐσώθη καὶ εἰς τὸν Πόντιον κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο ὡς *δᾶρμερεύω* μετὰ τὴν σημασίαν 'συμβουλεύω', τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, ἔχει καὶ τὸ κοινὸν *ὀρμηρεύω* ἢ *ἀρμηρεύω*. Ἐτέρα ἀλλοίωσις τῆς λέξεως ἔγινε μετατεθέντος τοῦ *ρ*,² οὕτω δὲ ἐκ τοῦ *διαρμηρεύω* προέκυψε τύπος **διαμηρεύω*, εἰς ὃν τὸ σύμπλεγμα *ρη* ἀπλοποιήθη εἰς *ρ* εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε κατόπιν προηγουμένης ἀφομοιώσεως ὅπως εἰς τὰ *γέρωω*)

¹) Πβ. *F. Κορημολήν* ἐν Ἀθηνῶν 48 (1938) 262 καὶ διὰ παλαιότερα παραδείγματα *E. Schwyzer*, *Griech. Gramm.* I, 257.

²) Πβ. *B. Φάβηρ* ἐν *Λεξικογρ. Λελλ. Ἀζαδ. Ἀθηνῶν* 1 (1939) 101έξ.

γέρο-ρω, παίρω > παίρο-ρω, σπέρω > σπέρ-ρω, σέρω > σέρ-ρω, φέρω > φέρ-ρω τῶν ιδιωμάτων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ὅτι τέλος τὸ η ἐμφανίζεται πολλάκις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν παρὰ τὸ ρ ὡς ε εἶναι γνωστόν.

10.

597. Εἰς τὸ νεώτερον ἐδῶ ἵερ' ἀνάγεται τὸ παράγωγον ἐτ-τοῦτ-τε Καλαβρ. (Μπόβ.) 'di qui, di qua' καὶ τὸ σύνθετον ἐτ-ταπάνου αὐτόθι. 'qui sopra' θεωρούμενα ὡς ἀναγόμενα τὸ μὲν εἰς τὸ ἐδῶθε(ν), τὸ δὲ εἰς τὸ ἐδῶ ἀπάνω τῆς κοινῆς. Ἀλλὰ τὸ ἐτ-τοῦτ-τε εἶχεν ἤδη ἐρμηνευθῆ ὑπὸ τοῦ Morosi ὡς παράγωγον τοῦ ἐτ-τοῦ, τ. ἔ. αὐτοῦ, καὶ ὀρθῶς περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Rohlfs εἰς τὸ αὐτὸς (ἀρ. 279), ὥστε ἐνταῦθα δὲν ἔχει θέσιν. Ἐκ συνθέσεως τοῦ ἐτ-τοῦ καὶ τοῦ ἀπάνου προῆλθε καὶ τὸ ἕτερον ἐπίρρημα ἐτ-ταπάνου καὶ πρόπει ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸς νὰ μετατεθῆ. Τὸ ἐδῶ τῆς κοινῆς προῆλθεν, ὡς ὁμολογεῖται, ἐκ τοῦ παλαιοῦ ὦδε, τὸ ὁποῖον ἐσώθη εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἑλλάδα (ιδ. Rohlfs ἀρ. 2502) ὑπὸ τοὺς τύπους ὦδε Καλαβρ. (Μπόβ.) οὔδε καὶ οὔ Καλαβρ. (Καρδ.), ὦδε, ὦτε, ὦδενα Ἀπουλ. (πβ. καὶ τὰ σύνθετα ὠδόσ-σου Καλαβρ. [Μπόβ.] 'qui dentro', ὠδαπουκάτου αὐτόθι. 'qui sotto', κατάδε, τ. ἔ. κατὰ ὦδε Καλαβρ. [Μπόβ.] καὶ καταῶ [καταδῶ κοιν.] Καλαβρ. [Χωρίο Βουν.] 'auf dieser Seite, hier'. Κατὰ πόσον τὸ ἀπότ-τε Καλαβρ. [Μπόβ.] ἐρμηνεύεται ὀρθῶς διὰ τοῦ 'di qua' καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀπὸ ὦδε, μένει νὰ ἐξετασθῆ ἴσως ὑπόκειται τὸ ἐπίρρ. ὀπόθεν, ἂν τὰ δύο τ εἶναι ἀκριβῆ, πβ. ποῦτ-τε Καλαβρ. [Μπόβ.], ἀποῦτ-τε, ἀπότεν, ἀφσε-ποῦτ-τε Ἀπουλ., ἀποῦτ-τεν Ἀπουλ. [Κοριλ.] 'ἀπὸ ὅπου' παρὰ Rohlfs ἀρ. 1754).

11.

603. Εἰς τὰ παραδείγματα τῶν χρήσεων τοῦ εἰς 'auf zu, nach' περιλαμβάνεται καὶ ἡ φρ. ἄς ἔνα ἄς ἔνα Ἀπουλ. 'ad uno ad uno'. Ἡ φράσις αὕτη εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν κατωτέρω (σ. 127ξξ.) συζητουμένην ἐκ Μπόβας ἰπὸν ἔνα ἔνα, εἰς τὴν ὁποίαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ ἰπὸν εἶναι τύπος τῆς προθ. ἀπό. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐνταῦθα δὲν γίνεται δίπλωσις μόνον τοῦ ἀριθμητικοῦ ὡς ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ τῆς προθ. ἄς, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄλλο ἐξ Ἀπουλίας παράδειγμα ἀπ' ὀλίου ἀπ' ὀλίου, τὸ ὁποῖον παρατίθεται ἐκεῖ. Καὶ ἄλλη δὲ φράσις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ G. Morosi, Dialetti della Terra d'Otranto 158, ἄς ἀδεία ἄς ἀδεία 'ad agio ad agio' (πβ. καὶ Rohlfs λ. ἀδεία ἀρ. 38), ὅπου ἐμφανίζεται ὁμοίως τὸ ἄς μὲ δίπλωσιν. Τῆς προθέσεως ταύτης ὁ Morosi (ἐνθ' ἂν.) παρέχει δύο τύπους, ἔς καὶ ἄς, ἀνάγει δὲ ἀμφοτέρους εἰς τὸ ἀρχ. ἔς, διαλεκτικὸν τύπον τῆς εἰς. Ἐν συνεχείᾳ παρατηρεῖ ὁ Morosi ὅτι τόσον ὁ τύπος ἔς ὅσον καὶ ὁ ἄς

ἀπαντοῦν καὶ ἐνισχυμένοι ἀπὸ τὸν σύνδεσμον *καί*, παραθέτει δὲ ὡς παράδειγμα τὰς συνωνύμους πρὸς τὴν ἀνωτέρω φράσεις *e cc' ένα e cc' ένα* καὶ *a cc' ένα a cc' ένα*.

Ἄλλ' ἢ πρόθ. *ας* δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν πανταχοῦ,¹ τὸν Πόντον² καὶ τὴν Χίον (Νεοχώρ. Πυργ. Χαλκ.).³ παλαιότερον δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Κύπρου (εἰς ἐνθύμησιν ἐπὶ γρ. τοῦ Μαχαιρᾶ).⁴ Θεωρεῖται δὲ συνήθως ὁ *ας* ὡς τύπος τῆς ἀπὸ προελθῶν κατὰ μὲν τὸν Pernot⁵ ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἄρθρου συνεκφορᾶς τοῦ τύπου *ἀπ'* ἥτοι ἐκ τοῦ *ἀπ' τὸ(ν)* καὶ ἐπίδρασιν τοῦ ἀντιθέτου εἰς *τό(ν)*, κατὰ δὲ τὸν Οἰκονομίδην⁶ ἐκ τοῦ **ἀθ'* περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ τύπου *ἀφ'* τῆς προθ. ἀπὸ πρὸ τοῦ ἄρθρου.⁷ Ὅτι ὁπωσδήποτε δὲν πρόκειται περὶ τῆς προθ. εἰς, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Morosi καὶ δέχεται καὶ ὁ Rohlf, δὲν ὑπάσχει ἀμφιβολία, διότι, ὅπως ἐλέγχθη, εἰς τὴν φρ. *ας ένα* *ας ένα* τῆς Ἀπουλίας ἀντιστοιχεῖ *ποὺ ένα ένα* εἰς τὴν Καλαβρίαν, ὅπου ὑπόκειται ἢ πρόθ. ἀπὸ ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον κοινὴν ἀπὸ *ένας ένας*. Καὶ ἢ ὑποτιθεμένη ὁμως μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀπὸ ἢ ἀπὸ τῆς ἐνάρθρου ἐκφορᾶς *ἀπ' τὸ(ν)* εἰς τὸν τύπον *ας* δὲν εἶναι φωνητικῶς εὐκόλος, μένει δ' ἀνεξήγητος καὶ ὁ ἐμφανίζων *ε* ἀντὶ *α* τύπος *ε*ς. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλης προθέσεως, ἢ ὁποία ἐσώθη ἐπίσης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.

Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα πλὴν τῆς ἀπὸ φέρεται, ὡς διεπίστωσεν ὁ Rohlf, καὶ ἢ πρόθ. *έξ* (ιδ. ἀρ. 651) ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀγς* καὶ *ἀφθ* Καλαβρ. (Καρδ.) καὶ μὲ *-ε* εἰς συνεκφορᾶς τῆς *έξ* μετὰ λέξεων ἀπὸ συμφώνου ἀσχομένων (πβ. εἰς: *εἰσέ, σέ* πρὸ συμφώνου ἐκ συνεκφορῶν μετὰ λέξεων ἀπὸ *ε* ἀσχομένων, οἷον *έμένα, έσένα, έμᾶς, έσᾶς* κτ.) *ἄτ-τσε* Καλαβρ. (Κοντοφ. Μπόβ.), *ἄθε* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), *ἄφσε* Ἀπουλ., *ἄφτσε* Ἀπουλ. (Κοριλ.). Τοὺς τύπους τούτους εἶχε θεωρήσει ὁ Morosi (ἐνθ' ἀν. 152) ὡς προελθόντας ἐκ συνεκφορᾶς δύο προθέσεων ἀπὸ *ε*ς, δικαίως ὁμως ἀντιζηοῦνται ὑπὸ τοῦ Rohlf παρατηροῦντος ὅτι οἱ φιλόγγοι *ι-ισ, ης, θ* κτλ. ἀποτελοῦν ἐκασταχοῦ τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *ξ* καὶ παραθέτοντος ὡς παραδείγματα τὸ *έξάδελφος* > *ἀφσαδεροφὸ* Ἀπουλ. καὶ *έξυ-πνῶ* > *ἄτ-τσουν-γάω* Καλαβρ. (Μπόβ.)⁸ (πβ. καὶ *έξ* > *έξε* Κορίτ., *έτ-τσε* Καλαβρ.

¹) Ἰδ. R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 586.

²) Ἰδ. D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 106έξ.

³) Ἰδ. H. Pernot ἐν Λαογραφία 7 (1923) 301έξ.

⁴) Ἰδ. R. Dawkins ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδ. 56 λ. ἀπό.

⁵) Ἐνθ' ἀν. σ. 302.

⁶) Ἐνθ' ἀν.

⁷) Περὶ τοῦ τύπου *ἀφ'* ἰδ. κατωτ. σ. 127, 2.

⁸) Τοῦτο, ὡς καὶ οἱ παράλληλοι τύποι Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας, ὄχι ἐκ τοῦ *έξυπνῶ*

[Μπόβ.], *ἔθ-θε* Καλαβρ. [Χωρίο Ροχούδ.], *ἔφσε* Ἀπουλ. [Morosi ἐνθ' ἄν. 125], *ἔφτσε* Ἀπουλ. [Κοριλ.]). Ἄλλ' εἰς τὸ *ἔξ* πρόπει, νομίζω, ν' ἀναχθοῦν πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ὁ τύπος *ἔς* τῆς Ἀπουλίας καὶ δὴ καὶ ὁ *ἄς* τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καπλαδοκίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Χίου. Ὅτι τὸ *ἔς* εἶναι οὐχὶ τὸ ἀρχ. *ἔς* (:εἰς) φαίνεται σαφῶς ἐκ παραδειγμάτων ἐξ Ἀπουλίας παρὰ Morosi (ἐνθ' ἄν. 152), εἰς τὰ ὁποῖα παρὰ τὸ *ἔς* φέρεται ἄφσ(ε), ἦτοι ἡ ἀναμφισβητήτως νεωτέρα ἐξέλιξις τοῦ *ἔξ*, λ. γ. *ἔς* ἄ μέρος ἢ ἀφς ἄ μέρος ἄπο (τὸ) ἓνα μέρος', *ἔς* ἄλλο μέρος ἢ ἀφς ἄλλο μέρος ἄπο (τὸ) ἄλλο μέρος', *ἔς* πᾶ μέρος ἢ ἄφσε πᾶ μέρος ἄπο κάθε μέρος, ἀλοπαντοῦ'. Ἐπομένως καὶ ὁ τύπος *ἔς* ἀποδεικνύεται περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ *ἔξ*, ὅπως καὶ ὁ ἄφσ(ε). Πῶς προῆλθεν ὁμοίως ὁ τύπος *ἔς*;

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ *ἔξ* ἦτο ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς προθέσεως (πρ. Λατιν. *ex*) καὶ ὅτι οὗτος ἐχρησιμοποιοεῖτο τόσον πρὸ φωνήεντος ὅσον καὶ πρὸ συμφώνου. Ἐνωρὶς ὁμοίως¹ εἰς συνεκφορὰς τοῦ *ἔξ* πρὸ συμφώνου τὸ -ς τοῦ *ξ* (=χσ ἢ κσ) ἀπεκόπη ἔνεκα τοῦ δυσεμφωνήτου τοῦ σχηματιζομένου συμπλέγματος ἐκ τριῶν ἢ καὶ περισσοτέρων συμφώνων καὶ οὕτω ἀπέμεινεν ὁ τύπος *ἐχ* ἢ *ἐκ*² καὶ πρὸ ἠχηροῦ ἢ ἐνίοτε καὶ ὑγροῦ κατ' ἀφομοίωσιν *ἐγ*. Ἐκ τῶν τύπων τούτων τῆς *ἔξ* εἰς τὴν γραφομένην Ἑλληνικὴν ἐπεκράτησεν ὁ *ἔξ* πρὸ φωνήεντος καὶ ὁ *ἐκ* πρὸ συμφώνου, διὸ καὶ τὰ ἀρχαῖα λογοτεχνικὰ κείμενα τὰ ὁποῖα μᾶς παρεδόθησαν ὅχι ὅπως ἐγράφησαν,³ ἀλλ' ὅπως τὰ σχολεῖα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὠρθογράφων αὐτὰ, παρέχουν κατὰ κανόνα τὸν τύπον *ἐκ* πρὸ συμφώνου.⁴ Μόνον δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἐμφανίζεται καὶ ὁ τύπος *ἔξ* πρὸ συμφώνου εἰς ἀρχαῖα κείμενα. Οὕτω ὁ Θεόκριτος μεταχειρίζεται τὴν *ἔξ* εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἐνῶ ὁ ἐπόμενος ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνον: *ἀμφοτέρων ἔξ | τοίχων* 22, 30. Ὁμοίως ἢ *παρῆξ* παραδίδεται εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ πρὸ συμφώνου παρὰ τὴν *παρῆκ* (λ. γ. *παρῆξ τὴν νῆσον* μ 276, *παρῆξ μεμνώμεθα* ξ 168 κτλ. πρὸ σημείου στίξεως Λ 486), ὅπως καὶ ἡ *πάρεξ* διατηρεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον (εἰς τὸν Ἡρόδοτον λ. γ. καὶ ἀλλαχοῦ) τὸν ἀρχικὸν τῆς τύπον ἀδιακρίτως πρὸ φωνήεντος καὶ πρὸ συμφώνου.⁵ Καὶ ὁ

(Rohlf's ἀρ. 666), ἀλλ' ἐκ τοῦ *ἐξυπνίζω* (Χατζιδάκις).

¹) Κατὰ τὸν F. Solmsen ἐν Rhein. Museum 63 (1908) 329έξ. ἤδη πρὸ τῆς εἰς διαλέκτους διασπάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

²) Ὅπου τὸ *ξ* προεφέρετο *κσ* ὁ τύπος *ἐχ* θὰ ἔχη τὸ *χ* ἐξ ἀφομοιώσεως πρὸς ἐπόμενον δασὺ ἢ πνευματῶδες, ὅπου δὲ προεφέρετο *χσ* ὁ τύπος *ἐκ* θὰ προῆλθεν ἐξ ἀφομοιώσεως πρὸς ἐπόμενον ψιλόν.

³) Τὴν γραφὴν τῆς κλασσικῆς καὶ Ἀλεξανδρινῆς περιόδου γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων.

⁴) Ἰδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 261.

⁵) Ἰδ. Liddell - Scott - Jones λ. *παρῆξ*. G. Crönert, Memoria Graeca Herculaneensis 57.

Ἄρχιλόγος εἶχε γράψει κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν γραμματικῶν δι' ἑξ ἑσολῆρος (Diehl² 5 B) καὶ δι' ἑξ τὸ μύρον.¹

Παρὰ τοὺς τύπους ἐξ ἐκ καὶ ἐγ ἡ δημώδης γλῶσσα ἔκαμινεν ἐν τούτοις χοῆσιν καὶ τοῦ τύπου ἐξ πρὸ συμφώνου τόσον ἐν συνεκφορᾷ ὅσον καὶ ἐν συνθέσει,² ὅπως διδάσκουν αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων· πβ. ἐξ τῆ πόλει,³ ἐξ τῶι Φοίτῳ,⁴ ἐξ Ῥόδου, ἐξ Λέρου⁵ ἐπὶ ἐπιγραφῶν καὶ τὰ ἐξῆς παραδείγματα ἐκ παπύρων τῆς μ. Χ. ἐποχῆς: ἐξ δεξιῶν SB III 7032, 31 (75 μ. Χ.)· ἐπ' ἐξτροφῆ (= ἐκτροφῆ) SB IV 7363, 10/1 (168 μ. Χ.)· ἐξ δουπλιζιαρίων P. Hamb I 31, 13 (II. αἰ. μ. Χ.)· ἐξ μέση SB I 4284, 18 (207 μ. Χ.)· ἐξ δεξιᾶ αὐτόθ. στ. 20/1· ἐξ νότου P. Oxy XIV 1631, 26 (280 μ. Χ.)· ἐ/ξ [τυκόντων (= τυχόντων) P. Amh II 141, 7 (350 μ. Χ.)]. Τὴν χοῆσιν ταύτην ἐπικυρώνει κατὰ θαυμαστὸν τρόπον ἡ νέα Ἑλληνικὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, ἡ ἐξ προσλαβοῦσα ἐν τέλει τὸν φθόγγον ε, διὰ ν' ἀποφύγη τὸ δυσεκφώνητον τῶν ἀλλεπαλλήλων συμφώνων (πβ. ἔξε, πάραξε, ἀπαξες), διειρηθῆ μετὰ σήμερον πρὸ συμφώνου ὑπὸ τοὺς τύπους ἄφσε, ἄφτσε, ἄθε, ἄτ-τσε· λ. χ. ὁ ἥλιος ἄτ-τσε τὸ Μάρτι (= ὁ ἥλιος ἐξ τὸν Μάρτιν, ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτι), φύλλα ἄφσε συζέα (= φύλλα ἐξ συζέα, 'φύλλα συζιᾶς'), ἄφσε μέρα (= ἐξ ἡμέραν, 'di giorno'), ἄφσε νύφτα (= ἐξ νύχτα, 'di notte')⁷ κττ. (πβ. καὶ

¹) Ἰδ. M. Ἐτυμολ. 321, 14. Πβ. Kühner - Blass ἐνθ' ἄν. 1, 297.

²) Ὁ Solmsen ἐνθ' ἄν. δέχεται ὅτι ἐγένετο ἐκ τῶν ὑστέρων πολλαχοῦ ἀποκατάστασις τοῦ μετὰ τοῦ -ς τύπου ἐξ πρὸ συμφώνου. Ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατόν δεικνύει ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἐκ ἐκ τῆς πρὸ συμφώνου ἐκφορᾶς εἰς τὴν πρὸ φωνήεντος: ἐκ ἐπιστολῆν P. Fay 117, 5 (108 μ. Χ.)· ἐκ ἀριστερῶν P. Amh 112, 26 (128 μ. Χ.) καὶ ἡ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους ἐπέκτασις τῶν τύπων ὄχ καὶ ἄχ πρὸ φωνήεντος εἰς τὸ ἐπίρρ. ὄχοου(ς) Ἰκαρ. Ἰων. (Κρήν.) Χίος (καὶ ὄχορους, ὄχορῆ, ὄχορῆς Χίος), ἄχορῆς καὶ ἄχορῆς Χίος 'ἀμέσως', τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἀνήγαγεν ὁ A. Thumb, Hdb der ngr. Volksspr.² 101 ἐπιτυχῶς εἰς τὸ ἐξ ἐνόρ (τὸ -νορῆς ἴσως κατὰ τὸ συνώνυμον ἀποροῆς [Σ. Ζαμπελίου, Ἄσμ. δημοτ. 723] ἐκ τοῦ ἀπὸ ἐνοῆς, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἀπὸ μᾶς τῆς Κοινῆς [Κ. Δ. Λοῦκ. 14, 18] περὶ τοῦ ὄχορῆς ἰδ. καὶ K. Ἀμαρτον ἐν Λαογραφία 7 [1923] 339 ἐξ ἀνευρίσκοντα καὶ μεσν. τύπον ἐχονέ· πβ. καὶ H. Pernot ἐν Νέα Ἐστία 19 [1936] 100 ἐξ ἀνιόντα αὐτὸ εἰς τὸ ἀφ' ἐνόρ ἢ τὸ ἄφνω).

³) E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 335.

⁴) Liddell - Scott - Jones λ. ἐκ.

⁵) Meisterhans - Schwyzer, Gramm. att. Inschr. 105.

⁶) Εἰς τοὺς παπύρους καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Πτολεμαϊκῆς ἐποχῆς δὲν παραδίδονται παρὰ μόνον τύποι συνθέτων μὲ τὴν ἐξ πρὸ σ (ἐξστρατεύσας καὶ ἐξοπίασαι παρὰ Mayser 1, 225, εἰς ἃ προσθετέον ἐξσπασθέντα PSA Athen 8, 3/4 [III/II. αἰ. π. Χ.]· ἐ/ξότηση BGU 1065, 16 [97 μ. Χ.]· ἐξστήσαι αὐτόθ. στ. 26· πβ. καὶ ἐξ συγκολλήσιμων Wilcken, Chrest. I 209, 8 [III. αἰ. μ. Χ.]), οἱ ὁποῖοι ἐπιδέχονται ἄλλην ἐξήγησιν. Πβ. καὶ Meisterhans - Schwyzer ἐνθ' ἄν.

⁷) Ἰδ. Rohlf's λ. ἐξ (ἀρ. 651). Πβ. ξήμερα Χίος 'τὴν ἐπομένην ἡμέραν'.

ἐφραζώρα κατωτ. σ. 114). Ἐπὶ τὴν εὐφείαν διατήρησιν τοῦ τύπου ἐξ πρὸ συμφώνου εἰς τὴν δημόδη χοῆσιν διδάσκει καὶ ἄλλη ἐξέλιξις τῆς προθέσεως, ἥτοι ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου τύπου εἰς τὸν τύπον ἐς. Οὗτος ἦτο λίαν διαδεδομένος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ ἐπιγραφαί, διότι ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἄργος, τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Βοιωτίαν, τοὺς Δελφούς, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Κεντρ. Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὸ Ρήγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος· πβ. ἐσπεραῖσαι Ἄρκαδ., ἐς τῶν, ἔσγορος (= ἔκγορος) Βοιωτ., ἐσδόμεν, ἐσθέμεν Θεσσαλ., ἐσδυομένην, ἐσπροεμίτιεν (= ἐκπροεμνίζεν) Κρήτ., ἐς ποθ' ἔρπεσ Κύπρ., ἐσκλήτω Ρήγ. κτλ.¹ Ἦτο δ' ὡς φαίνεται ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων ὁ τύπος ἐς ἐν χοίσει καὶ ἐν συνεφορᾷ καὶ ἐν συνθέσει πάντοτε ὅμως πρὸ συμφώνου, ἐνῶ πρὸ φωνήεντος ἐχρησιμοποιεῖτο κανονικῶς ὁ τύπος ἐξ.² Ἐντεῦθεν εἶναι φανερόν ὅτι ὄχι ἐκ τῶν συνήθων πρὸ συμφώνου χρησιμοποιουμένων τύπων ἐχ, ἐκ, ἐγ προῆλθεν ὁ τύπος ἐς, ἀλλ' εἰς τοῦ ἐξ (ἐχς ἢ ἐκς) πρὸ συμφώνου ἀποβληθέντος τοῦ πρώτου συμφώνου τοῦ σχηματιζομένου κατὰ τὴν συνεφορᾶν συμφωνικοῦ συμπλέγματος ἀντὶ τοῦ δευτέρου, ὡς συμβαίνει συνήθως.³

¹) Ἰδ. E. Schwyzler, Griech. Gramm. 1, 336· πβ. E. Hermann, Silbenbildung im Griechischen (Göttingen 1923) 82έξ. Ὁ τύπος οὗτος δὲν ἀπαντᾷ, ὅσον γνωρίζω, εἰς τοὺς παπύρους. Ἄλλ' εἰς τὸ χωρίον ἐξείλησα εἰς τὰς χῆρας αὐτῶν P. Russ - Georg III Anhang (σ. 100) στ. 5 ἢ εἰς δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως (πβ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 108έξ.) καὶ διερωτῶμαι μὴ τὸ κείμενον φέρει εσσας ἀντὶ εισσας ἢτοι ἐς(σ)τὰς χῆρας αὐτῶν, ὅποτε τὸ ἐς τοῦτο θὰ εἶναι τὸ ἐξ πρὸ συμφώνου καὶ δὴ συντεταγμένον μετ' αἰτιατικῆς (πβ. κατωτ. σ. 112).

²) Μόνον ἐν Βοιωτίᾳ ἐμφανίζεται πρὸ φωνήεντος ὁ τύπος ἐςς : ἐσσεῖμεν (= ἐξεῖναι), ἐσσεῖραφεν (= ἐξεῖραφην), ἐσς ἀρχᾶς, ἐσς ἐφήβων (παρ' ὃ καὶ ἐς ἐφήβων κατ' ἀτελῆ γραφήν; ἢ κατ' ἐπέκτασιν τοῦ τύπου ἐς;) κτλ. Ἰδ. E. Schwyzler ἐνθ' ἂν (μετὰ βιβλιογραφίας).

³) Πβ. καὶ ἐν ταῖς πέρις πόλεσιν ἀντὶ πέριξ, ἐσκηδέκατη (= ἐκκαδέκαται) κτλ. ἐκ Βοιωτίας (ιδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 159) καὶ τὰ Λατίν. *seks-kentom) sescentum, ex-scando) escendo κτλ. (ιδ. Stolz - Schmalz, Latein. Gramm.⁵ 164). Καὶ τὸ τρίτον σύμφωνον τοῦ συμπλέγματος δύναται ν' ἀποβληθῆ σποραδικῶς, ὅπως δεικνύει τὸ Ποντικὸν ἐξηχος ὁ εὐκόλως μανθάνων, εὐμαθής'. Τοῦτο ὁ D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 22 γράφει ἐξηχος, ἀλλ' αὐτόθ. 194 ἐξιχος, θεωρεῖ δ' αὐτὸ ὡς παραφθορὰν τοῦ ἐξοχος. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ ο εἰς ι δὲν ἐξηγεῖται, καὶ ἡ σημασία δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης. Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶ 24 (1912) 61 δέχεται τὴν ὑπὸ τοῦ E. Κούση γενομένην ἀναγωγὴν τοῦ ἐπιθέτου εἰς τὸ ἐξηχος 'παράχορδος, παράφρων'. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον. Ἡ λέξις προέρχεται ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος ἐκστήθους ἢ ἐξστήθους, σωζομένου σήμερον εἰς τὸν Πόντον ὑπὸ τοὺς τύπους ἐχτήθᾶ καὶ ἐχτηθίς (πβ. καὶ ἀπεχτηθίζω αὐτόθ) καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοὺς τύπους ξεστήθου καὶ κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο ὀδοντιζῶν (πβ. φλέβα) φλέγα κτλ.) ξεστήχου (ιδ. Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶ 26 [1914] Λεξικογρ. Ἀρχ. 8). Ἐκ τοῦ ἐκστήθους ἐσχηματίσθη ὄνομα *ἐκστηθος) *ἐκστηχος καὶ, κατ' ἀποβολὴν τοῦ τελευταίου συμφώνου τοῦ συμπλέγματος κατ, ἐκσηχος ἢ ἐξηχος, τὸ ὁποῖον σημαίνει κατὰ

Ἡ εὐρεῖα ἔκτασις τοῦ τύπου ἐς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων ὁ τύπος ἐξ ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τοὺς μ. Χ. χρόνους νὰ χρησιμοποιῆται πρὸ συμφώνου δεικνύουν κατὰ τὴν γνώμην μου ἀναμφισβητήτως ὅτι ὁ τύπος τῆς Ἀπουλίας ἐς, ἂν δὲν συνεχίζῃ αὐτὸν τὸν ἀρχαῖον ἐς, ὡς δὲν ἀποκλείεται, πάντως προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐξ (ἢ ἐκ τοῦ αὐτόθι ἐπίσης φερομένου ἐφς, περὶ οὗ ἰδ. κατωτ. σ. 114) κατ' ἀποβολὴν τοῦ πρώτου συμφώνου καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ παλαιότερος τύπος ἐς.¹

Ἄλλὰ καὶ ὁ εὐρύτερον διαδεδομένος εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τύπος ἀς πρέπει οὐχ ἦτον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξέλιξις τῆς ἐξ καὶ δὴ παρόλληλος πρὸς τὸν τύπον ἐς.² Εἶδομεν ὅτι ἡ χοῆσις ἀμφοτέρων τῶν τύπων τούτων εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ὅτι σημασιολογικῶς συμπίπτουν πρὸς τὴν πρόθ. ἀπό, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ὡς γνωστόν, ἐνωρὶς μικρὰ ἢ οὐδεμία διαφορὰ ἐχώριζε τὴν ἐξ. Φωνητικῶς διαφέρει ἐν τούτοις ὁ ἀς ἀπὸ τὸν ἐς κατὰ τὸ ὅτι ἐμφανίζει α ἀντὶ ε, διὸ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρευνητῶν ἐθεώρησαν, ὡς ἐλέγχθη, τὸν ἀς ὡς τύπον τῆς ἀπό. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξέτασιν, ἡ ὁποία ἔδειξεν ἐπὶ τῇ βάσει μαρτυριῶν τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης πῶς τὸ -ξ ἀπολήγει κανονικῶς ἐν τῇ πρὸ συμφώνου ἐκφορᾷ εἰς -ς, δὲν μένει παρὰ νὰ ἐρευνηθῇ ἱστορικῶς ἡ ἐμφάνισις τοῦ α ἀντὶ ε.

Κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἡ ἐξ πρόθεσις δὲν ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Βεβαίως ἡ ἐμφάνισις τῆς εἰς τὰ λόγια κείμενα ἔχει τόσην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν ὅσην καὶ ἡ σημερινὴ χοῆσις αὐτῆς εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Ἄλλ' ὅτι διετηρεῖτο καὶ εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν περὶ ὅμοια ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῆς εἰς τὰ δημῶδη κείμενα τοῦ μεσαίωonos, καὶ μάλιστα ἐνίοτε ὑπὸ παρηλλαγμένην μορφήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διάσωσιν αὐτῆς εἰς τὰ νεώτερα ἰδιώματα. Πλὴν τῶν τύπων 1. (ἐ)ξ καὶ ἐκ συνήθων εἰς κάθε μεσαιωνικὸν δημῶδες μνημεῖον, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σωθῆ μέχρῃ σήμερον εἰς μερικὰς στερεοτύ-

λέξιν 'ὁ ἔχων τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκστηθίξῃ', εἶτα δὲ καθόλου 'ὁ εὐκόλως μανθάνων'. Ἀντίθετον τούτου εἶναι κακόστηχος, ἦτοι *κακόστηθος 'δυσμαθῆς' (D. Oeconomiades ἐνθ' ἂν. 21 ἐξ., ὅστις γράφει κακόστιχος καὶ θεωρεῖ ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ *κακόστοχος κατὰ τὸ ἐξίχος). Τὸ τρίτον σύμφωνον ἔχει ἀποβληθῆ καὶ εἰς τὸ ξυμνῶνω, ξυμνοῦμαι Καππ. ἐκ τοῦ ἐξγυμνῶνω, ἐξγυμνοῦμαι.

¹) Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ A. Pellegrini, Dial. di Bova 228 ἀποθησαυρισμένον σύνθετον σδέρω (= ἐκδέρω) ἐκ Καλαβρίας, ἂν εἶναι ὀρθὸν (διότι δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Rohlf's), φαίνεται μεμονωμένον λείψανον τῆς ἐς (= ἐξ) ἐν συνθέσει.

²) Τὴν ταύτισιν τοῦ νεωτέρου Ποντιζοῦ ἀς πρὸς τὸ παλαιὸν διαλεκτικὸν ἐς (= ἐξ) εἶχε κάμει παλαιότερον ὁ K. Κορτόπουλος, Ἀθανασία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (Ἀθῆναι 1884) 90 ἐξ. Πβ. D. Oeconomiades, Lautlehre des Pontischen 107, 1. ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν σχέσιν αὐτῶν μὲ ἐπιχειρήματα ἐλάχιστα ἰσχυρά.

πους φράσεις, οἷον εἰς τὸν Πόντον ἐξ αἰτίας, ἐξ ἀκουῆς, ἐξ ἀνάγκης, ἐκ γενεθῆς, ἀλλαχοῦ ἕξ ἀνέμου ἰσορείως Ἰκαρ. ἕξ ἄρου (του) ἐπίτηδες, ἕξ τέρε (ἔξ ἐστέρου) Στερελλ. καὶ εἰς τὴν κοινὴν (ἐ)ξ αἰτίας, (ἐ)ξ ἀρχῆς, ἐξ ἰδίων μου - σου - του κτλ., ἐκ Θεοῦ, ἄσμι. γωνή τοὺς ἡρθ' ἐξ οὐρανοῦ κττ. διεσώθησαν διὰ τοῦ μεσαίου αἰῶνος καὶ οἱ ἐξῆς: 2. ἐχ, κανονικῶς ἐκ τοῦ ἐκ πρὸ τοῦ ἄρθρου προσελθὼν κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο συνεχῶν ψιλῶν, οἷον ἐχ τὴν Μεσσήνην S. Cusa, Diplomi greci ed arabi di Sicilia 1, 548, φερόμενος εἰσέτι εἰς τὴν Τήλον, 3. ἐφς (ἰδ. κατωτ. σ. 114) καὶ ἐς, ἀναγόμενοι καθ' ἃ ἀνωτέρω κανονικῶς εἰς τὸν ἐξ, εἰς τὴν Ἀπουλίαν, 4. ὄκ, οἷον ὄκ τὸν φόβον του καὶ ὄκ τὴν ἐστέρην του Χρον. Μορ. Ρ 672 (ἔκδ. J. Schmitt), ἐκεῖθεν ὄκ τὴν τέταν αὐτόθ. Ρ 4806 κτλ., φερόμενος εἰσέτι εἰς τὴν Κάραθον, ὑπὸ δὲ τοὺς τύπους ὄχ (πβ. ἐχ) εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἡπειρον (ὄπου καὶ ὄχπισω = ξοπίσω κοιν.), τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ὄγ, οἷον ὄγβαίνω Πόντ. (Γραπ.) καὶ ὄξ εἰς τὰ ὄξοπίσω ἐνιαχ., ὄξορτα (= ἔξορθα) Καππ.,¹ ὄξολιγοῦ (ἔξ ὀλίγου) Πόντ.,² ὄξυπρος (= ἔξυπρος) Μαχαιραῖς, ὄξοδο(ς) ἢ, ἔξοδο Μαχαιραῖς καὶ Γύπαρις Γ 587 κττ. 5. ἀξ καὶ ἀκ, οἷον ἀξ αὐτῆς τους Μαχαιρ. 312, 22 (ἔκδ. R. Dawkins), ἀκ τὴν Ἀμόχοστον αὐτόθ. 368, 11, ἀκ τὴν πόριαν αὐτόθ. 368, 37, ἀκ τὴν μέσην Διήγ. Ἀπολλ. 477 (ἔκδ. G. Wagner), ἀκ τὸ χωρίον αὐτόθ. στ. 493, ἀκ τὸ καράβιν στ. 664, ἀκ τὴν κλίτην Ἀχιλλῆος L 695 (ἔκδ. D. Hesselung σ. 108) κτλ., φερόμενοι εἰσέτι ὁ μὲν ἀξ κυρίως εἰς σύνθετα, οἷον τὰ συνήθη ἀξάδεροφος (ἀφσαδεροφὸ Ἀπουλ.) παρὰ τὸ ξάδεροφος, ἀξαφρα παρὰ τὸ ἔξαφρα, ἀξάγκωνα (καὶ ἀξαγκωνιάζω Κάραπ. Κύπρ. Ρόδ.) παρὰ τὸ ἐξάγκωνα κττ., τὰ ἰδιωματικά τῆς Χίου ἀξαπολω, ἀξάνεμος, ἀξαποδίτης κτλ. (ἰδ. Σ. Βίον, Χιακὰ γλωσσικά 12), τῆς Κύπρου ἀξανὰ (= ξανὰ κοιν.),³ ἀξαπ-πα, ἀξαρκα, ἀξαρκος, ἀξαύτης καὶ ἀξαύτου, ἀξάφρου, ἀξάφτω, ἀξεβῆκα (= ἐξέβην) κττ., ἔπειτα εἰς τὰ τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἀφς, ἄφθ, ἄτ-τσε, ἄθε, ἄρτσε, σύνθ. ἀτ-τσουρ-νάω, ἀφσειλῶ κτλ., τέλος εἰς τὸ ἀς τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντιου καὶ τῆς Χίου, ὁ δὲ ἀκ εἰς τὴν Κύπρον (πβ. καὶ τὸ σύνθετον ἀκκλήσιὰ Εὐβ. [Ἰστίαια], ἀγκλήσιὰ Ἀπουλ. Καλαβρ.) καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους ἀχ εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν Κύπρον, τὴν Μακεδονίαν, τὸν Πόντον (πβ. τὰ

¹) Ἰδ. R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 628.

²) Ἰδ. D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 224.

³) Σήμερον εὐχρηστεῖ μόνον τὸ ἀξανὰ (καὶ σύνθετον ἀλ-λαξανὰ ἐκ τοῦ ἄλλο ἀξανὰ 'πάλιν'), ἐνῶ ἐν συνθέσει φέρεται ξανὰ ὅπως καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Παλαιότερον ὅμως παραδίδονται ἐκ Κύπρου σύνθετα μὲ τὴν ἀξανὰ, οἷον ἀξαναγκαλιῶ, ἀξανακαλιῶ, ἀξαναζηνιών-ρω, ἀξαναζιάζω κττ. (ἰδ. A. Σακελλαρίου, Κυπριακὰ ἐν λλ.). Πβ. καὶ τὰ Χιακὰ ἀξανάκωλα, ἀξανάστρεφα παρὰ Σ. Βίον ἐνθ' ἀν. 98.

σύνθετα ἀχπάνω, ἀχπαράζω, ἀχτρατίζω, ἀχτρέβω, ἀχταλεύω),¹ καὶ ἀγ εἰς τὸν Πόντιον (ἀγ τῆ χαρά μ').²

Κατὰ ταῦτα παρὰ τοὺς τύπους ἐξ, ἐκ, ἐχ, ἐγ ὑφίσταντο τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωτος καὶ τύποι μὲ α ἀντὶ ε, ἀξ καὶ ἀκ (πιθανῶς δὲ καὶ ἀχ καὶ ἀγ). Λέγω τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωτος, διότι φρονῶ ὅτι οἱ τύποι οὗτοι ἦσαν παλαιότερον ἐν χρήσει, καίτοι ἡ παράδοσις εἶναι ἑλλιπής. Ἐκ τῶν πρώτων μαρτυριῶν τῶν τύπων μὲ α δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωρήσωμεν τὰ σύνθετα πάραξ³ (= πάρεξ) SB I 5218, 4 (156 μ. X.) καὶ ἀκκοπήν (= ἐκκοπήν) P. Flor III 279, 17 (514 μ. X.). Πῶς ἐξηγεῖται τὸ α ἀντὶ ε εἰς τοὺς ἀνωτέρω τύπους ἀξ, ἀκ, ἀχ, ἀγ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω μετ' ἀσφαλείας. Ἀπὸ τοῦ W. Meyer [- Lübbke], Simon Portius 230 θεωρεῖται ὅτι ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου ἀπό. Εἰς τινὰς περιπτώσεις θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδοθῆ καὶ εἰς ἀφομοίωσιν ἐν τῇ συνεκφορᾷ (Sandhi). Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῶγμα, οἱ τύποι οὗτοι εἶναι ἱστορικῶς μαρτυρημένοι καὶ τοιοῦτοτρόπως οὐδεμία δυσκολία ὑφίσταται ν' ἀναχθῆ ὁ τύπος ἀς τῶν νεωτέρων ἰδιωμάτων εἰς τὸν μεσαιωνικὸν ἀξ, ὅπως ὁ ἐς τῆς Ἀπουλίας εἰς τὸν ἐξ.

Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν τελειώνει ὁ περὶ τῶν νεωτέρων τύπων τῆς ἐξ λόγος. Ἐν πρώτοις οἱ ὑπὸ τοῦ Morosi ὑποτιθέμενοι ὡς προελθόντες ἐκ συνεκφορᾶς τῶν ἐς καὶ ἀς μετὰ τοῦ καὶ τύποι εἰς τὰς φράσεις e cc' éna e cc' éna καὶ a cc' éna a cc' éna προέρχονται πιθανώτερον κατὰ τὴν γνώμην μου ἐκ τῶν ἐξ καὶ ἀξ μὲ κανονικὴν τροπὴν τοῦ ξ εἰς διπλοῦν τθ (ἢ τσ;), ὅπως εἰς τὸν τύπον ἄτ-τσε τῆς Καλαβρίας (ἐπομένως αἱ ἀνωτέρω φράσεις μεταγραφίται ἐτ-τθ ἔνα ἐτ-τθ ἔνα καὶ ἄτ-τθ ἔνα ἄτ-τθ ἔνα). Ἄλλος τύπος συζητήσιμος εἶναι ὁ ἄτ τῆς Ἀπουλίας καὶ τῆς Καλύμνου. Τούτου ὁ Rohlfz παρέχει παραδείγματα καὶ ὑπὸ λῆμμα ἐξ (ἀρ. 651), οἷον τὰ φύδ-δα ἄτ-τῆ σκία 'le foglie del fico', καὶ ὑπὸ λῆμμα ἀπὸ (ἀρ. 172), οἷον ἄτ-τὸ ν-νερὸ 'dall' acqua', ἄτ-τῆ σκόλα 'dalla scuola' κτλ., ὥστε δὲν φαίνεται ἂν δέχεται ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν ἀπό, ὡς ὑπέθετεν ὁ Morosi, Dialetti della Terra d'Otranto 158,⁴ ἢ εἰς τὴν ἐξ. Τὸ γε-

¹) Ἰδ. D. Oeconomides ἐνθ' ἀν. 47. 108. 122. 181. Πβ. *extraneus* ἐκτράνιος (E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 335).

²) Πβ. ἐγ πρὸ π, φ, θ παρὰ Mayser 1, 227, εἰς τὰ παραδείγματα τοῦ ὁποίου πρόσθ. ες ἐγ πλήρους P. Oslo III 94, 9 (II/III. αἰ. μ. X.) ἐγπλέξαι (= ἐκπλέξαι) P. Russ - Georg III 3, 3/4 (III. αἰ. μ. X.).

³) Πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ὁ τύπος οὗτος δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς παρετυμολογικὴν ἀποκατάστασιν τῆς παρὰ πβ. ἀνωτ. σ. 97 ὑποσ. 2. Ὅτι πάντως εἶναι γνήσιος δεικνύει ἡ διάσωσις του μέχρι σήμερον πβ. τὸ γνωμικὸν κάλλιο ὄργη Κυρίου πάραξε βοή λαοῦ.

⁴) Ὁ Morosi δέχεται ὅτι εἰς τὸν τύπον ἀπ' τὸ π ἀφομοιώνεται πρὸς τὸ ἐπόμε-

γονός ὅτι εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀντιπαράκεινται οἱ τύποι *ἀτ-τὸ* καὶ *ἄφσε τὸ*, ἥτοι λέγεται παραλλήλως *φύδ-δα ἀτ-τὴ* *συζέα* καὶ *φύδ-δα ἄφσε τὴ* *συζέα*, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν τύπος *ἀτ* εἶναι ἐν χρήσει πρὸ τοῦ ἄρθρου, ὁ δὲ *ἄφσε* εἶναι σπανιότερος πρὸ τούτου,¹ πείθει κατὰ τὴν γνώμην μου ὅτι, ὅπως ὁ *ἄφσε* ἀνάγεται εἰς τὸν *ἄξ* πρὸ συμφώνου, οὕτω καὶ ὁ *ἀτ* προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀκ* κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ *κ* πρὸς τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς τὴν παλαιὰν διάλεκτον τῆς Λοκρίδος συνετελέσθη τοιαύτη ἀφομοίωσις τοῦ *κ* τῆς *ἐκ* πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον σύμφωνον δηλουμένη ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀτελῶς δι' ἀπλογραφίας, ὅπως γενικώτερον τὰ διπλᾶ σύμφωνα, οἷον *ἐ τᾶς*, *ἐ θαλάσας*, *ἐ λιμένος*, *ἐ δάμω*, *ἐ Ναυπάκτω* κττ. (πβ. καὶ *ἐ Φιαλείας* ἐκ Μεσσηνίας, *ἐδδήται* ἐκ Κρήτης).² Βρατερον δ' ἐμφανίζεται πολλάκις ἢ *ἐκ* ὑπὸ τὸν τύπον *ἐ* πρὸ συμφώνου εἴτε ἐν συνεκφορᾷ εἴτε ἐν συνθέσει, οἷον *ἐ Πανῶν πόλεως* παρὰ Mayser 1, 228· *ἐπέσης* (= *ἐκπέσης*) BGU IV 1205 III, 17 (28 π. X.)· *ἐφόρια* (= *ἐκφόρια*) P. Teb II 577 (37 μ. X.)· *χωματεβολ(ίαν)* (= *χωματεκβ.*) P. Ry1 II 90 I, 17 (III αἰ. μ. X.)· *ἐδέχεται* (= *ἐκδέχεται*) PSI VII 830 (= BL II 2, 143), 15 (IV/V. αἰ. μ. X.)· *ἐ πλήρους* (= *ἐκ πλήρους*) P. Cairo Masp I 60 (= *Wilcken*, Chrest. I 297), 5 (VI. αἰ. μ. X.). Ἐνταῦθα ὑπόκειται εἴτε ἀφομοίωσις καὶ ἀπλοποίησις εἴτε ἔκκρουσις τοῦ *κ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ· ἐνῶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὅπου τὸ *κ* ἢ *χ* συνεκρούσθη πρὸς ὅμοιον σύμφωνον ἐγένετο ἀπλοποίησις κανονικῶς, οἷον *ἐχέται* (= *ἐκχεῖται*) PSI VII 906, 6 (45/6 μ. X.)· *ἐχώρησις* (= *ἐκχώρησις*) PSI X 1144, 25 (100; μ. X.)· *ἐ κελύσεως* P. Lips 97 X, 19 (338 μ. X.)· *ἐκκλησία*³ P. Oxy XVI 1951, 1 (V. αἰ. μ. X.)· *ἐχύσεως* (= *ἐκχύσεως*) P. Bad IV 95 VI (= BL II 2, 185), 124 (VII. αἰ. μ. X.).⁴ Εἰς τοιοῦτόν τινα λόγον νομίζω ὅτι ὀφείλεται περαι-

νον ὀδοντικὸν ἢ συριστικὸν καὶ παραθέτει ὡς παραδείγματα τὸ *ἀ τ-τὴ* (< *ἀπ(ὸ) τὴν* καὶ τὸ *α s-simā* (< *ἀπ(ὸ) σιμά*). Ἀλλὰ τύπος *ἀτ' σιμά* δὲν εἶναι νοητὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν ἐπρόσεξεν ὅτι εἰς τὴν φρ. *ἀς σιμά*, ὅπως πρέπει νὰ γραφῆ, ὑπάρχει ἢ πρὸθ. *ἀς*, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος αὐτόθι ἀνάγει ἐσφαλμένως, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν *ἐς* (: *εἰς*), εἶναι δὲ πρᾶγματι τύπος τῆς *ἐξ*.

¹) Ἰδ. τὴν παρατήρησιν τοῦ Morosi ἐνθ' ἄν.

²) Ἰδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 261. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν.² 1, 462. E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 316. 408.

³) Ὁ τύπος οὗτος ἦτο συνήθης εἰς τὴν Κοινήν (ιδ. E. Schwyzer ἐνθ' ἄν. 1, 231), ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ μόνος ἐν χρήσει. Παρ' αὐτὸν ὑφίστατο καὶ ὁ τύπος μὲ διπλοῦν *κ* *ἐκ-κκλησία*, ὁ ὁποῖος κατ' ἀνομοιωτικὴν διάλυσιν τοῦ διπλοῦ ἐγένετο *ἐγκκλησία* (ᾧθεν νῦν *ἐγκκλησιὰ* Νίσουρ. κ. ἄ., *ἐγκλησιὰ* Κρήτ., *ἀγκλησιὰ* Ἀπουλ. Καλαβρ. κτλ.), εἰς αὐτὸν δ' ἴσως ἀνάγεται ὁ Γαλλ. τύπος *église*, ὡς δεικνύει καὶ τὸ *i* ἀντὶ *è*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Ἰταλ. *chiesa*, ὁ ἐκ τοῦ Λατιν. *ecclesia* διὰ τὸ *ἐκκκλησιὰ* > *ἐγκκλησιὰ* πβ καὶ *ἐκκωλιώ* > *ἀγκωλιώ* Χίος, *ἀγκωλάω* Μάνη.

⁴) Διὰ τὴν πρὸ τοῦ *κ* ἢ τοῦ *σ* ἐμφάνισιν τοῦ τύπου *ἐ* πβ. καὶ Meisterhans - Schwyzer, Gramm. att. Inschr. 109, 6.

τέρω και ὁ τύπος *ἀ* (θεωρούμενος ἐπίσης συνήθως ὅπως και ὁ *ἀς* ὡς τύπος τῆς *ἀπό*), ἀπαντῶν εἰς τὴν Βιθυνίαν, τὴν Θήραν, τὴν Κάλυμνον και τὴν Νάξον (Ἀπύρανθ. Βόθρ. Φιλότ. κ. ἀ.), ἦτοι ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἀκ* πρὸ τοῦ ἄρθρου εἴτε κατ' ἀφομοίωσιν και ἀπλοποίησιν εἴτε κατ' ἔκκρουσιν τοῦ *-κ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ.¹ Ὁ δὲ τύπος *ἀν* τῆς Καλαβρίας (Μπόβ.) πρὸ τοῦ ἄρθρου, οἷον *ἀν δὸ σπίτι* 'dalla casa', *ἀν δὸ νερό* 'dall' acqua', *ἀν δὴ σκόλα* 'dalla scuola' (ιδ. Rohlf's λ. *ἀπὸ* ἀρ. 172) δύναται νὰ προέρχεται ὁμοίως ἐκ τοῦ κατ' ἀφομοίωσιν τύπου *ἀτ-τό*, *ἀτ-τῆ* και νὰ ἐμφανίζῃ τὴν ἀνομοιωτικὴν διάλυσιν τοῦ διπλοῦ *τ*, ὡς εἰς τὰ παλαιὰ γλώττας (<γλώττας), *Μυροουῖντα* (<Μυροουῖττα),² *Ἀδραμυνητός* (<Ἀδραμυνητός), *κρεβάντοις* (<κρεβάττοις)³ κττ. και τὰ νεώτερα *Ἀνταλειώτης* (<Ἀτταλειώτης) κτλ.

Ταῦτα περὶ τῶν τύπων τῆς *ἐξ* εἰς τὴν καθόλου νέαν Ἑλληνικὴν και εἰδικώτερον εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Συντάσσεται δὲ σήμερον ἡ *ἐξ*, ὅπως και ἡ συνώνυμος και εὐχρηστοτέρα *ἀπό*, μὲ αἰτιατικὴν ἀντὶ γενικῆς ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων⁴ εἰς φράσεις στερεοτύπους αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰσθηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἐπιρροήματα, οἷον αἱ ἀνωτέρω σ. 109 παρατεθειῖσαι. Ἡ σύνταξις αὕτη εἶναι κανονικὴ ἤδη τὸν μεσαῖωνα, ὅπως και τῆς *ἀπό*⁵ (ιδ. τὰ ἀνωτέρω μεσαιωνικὰ παραδείγματα). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν Κοινήν, ἀν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν φράσιν ἐκ ἐπιστολῆν P. Fay 117, 5 (108 μ. X.).

Ὀλίγα θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω περὶ τῆς χρήσεως τῆς *ἐξ* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Ὁ Rohlf's σημειώνει ὅτι ἡ πρόθεσις αὕτη χρησιμεύει εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα μεταξὺ ἄλλων και πρὸς περιφραστικὸν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς: *ὁ ἥλιος ἀτ-τσε τὸ Μάρτι* 'ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτι', *φύλ-δα ἄφσε συκία* 'φύλλα συκιάς' κττ. Ἡ χρῆσις αὕτη ἔχει τὴν ἀντίστοιχὸν τῆς εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν εἰς τὸν περιφραστικὸν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς διὰ τῆς *ἀπό* και αἰτιατικῆς: *ἡ πετσέττα ἀπὸ τὸ ψωμί Κέοκ.*, *τοὺ κλειδί ἀπ' τ' ἀλέτρ* Αἰτωλ., *τὰ πέταλα ἀπ' τ' ἄλουγου* Ἀράχ., *ἀβγὸ ἀπὸ χῆνα* Θεσσ., *ἔς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο* Ἡπ. κτλ.⁶

¹) Πβ. και τὸν τύπον *ὄτουρβαδὸν* Πόντ. (Κοτύωρ.) 'ἀποβραδύς' ἐκ τοῦ *ὄκ τὸ βραδύ(ς)*.

²) Ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gram. 1, 231.

³) Ἰδ. Ἀθηνᾶ 50 (1940) 290.

⁴) Εἰς τὴν Ἀπουλίαν τὸ *ἄφσε(ε)* συντάσσεται κατ' ἐξαιρέσιν και μὲ γενικὴν ἰδ. Morosi ἐνθ' ἀν. 158, πβ. *ἀφς ἐμοῦ* εἰς ἕσμα ἐκ Σολέτο παρὰ Morosi 63.

⁵) Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, MNE 1, 473. Καὶ τῆς *ἀπό* ἡ σύνταξις μὲ γενικὴν διεσώθη εἰς στερεοτύπους φράσεις ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.

⁶) Ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπὸ* A 16. Πβ. A. Τζαριζάνου, Νεοελληνικὴ σύνταξις 42. 48 και 76.

12.

658. Ὑπὸ λῆμμα *ἐξελάω* 'vertreiben, verbannen' παρέχεται ὁ τύπος *afsiló* Ἀπουλ. 'lascio sfuggire, sfuggo, scampo' κατὰ τὴν ἐρμηναίαν τοῦ *G. Morosi*, *Dialetti della Terra d'Otranto* (Lecce 1870) 177, τοῦ ὁποίου ἢ ἐκ τοῦ *ἐξιλέω* παραγωγή ἀπορρίπτεται. Βεβαίως ὁ σωζόμενος τύπος δὲν δύναται ν' ἀνάγεται εἰς τὸ *ἐξιλέω* καὶ διὰ σημασιολογικοὺς λόγους καὶ διότι τὰ εἰς -όω ρήματα τῆς ἀρχαίας μειτεπλάσθησαν ἔνωρίς, ὅπως ἐλέγχθη (σ. 97), εἰς -ών(ν)ω. Ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι οὔτε τὸ *ἐξελάω* (*ἐξελεῶ*) ὑπόκειται εἰς τὸν τύπον *afsiló*. Διότι οὔτε τὸ ἀπλοῦν *ἐλάω* διαλεκτικὸς τύπος ἀντὶ *ἐλαύρω* (πλὴν τῆς προστακτ. *ἔλα*, ἀναπληρούσης τὴν παλαιὰν *ἐλεῖ*) οὔτε σύνθετα τούτου φαίνεται νὰ ἐσώθησαν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.¹ Κυρίως ὁμως ἡ σημασία τοῦ *ἐξελάω* ἦτοι 'ἐκδιώκω κττ.' δὲν συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν τοῦ *afsiló* 'ἐκφεύγω' τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ὑπάρχει ἄλλο ρῆμα τῆς μεταγενεστερᾶς Ἑλληνικῆς, τὸ ὁποῖον καὶ τυπολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὸ *afsiló*, τ. ἔ. τὸ *ἐξελεῶ* (*ἐξελεῖω*). Κατὰ μαρτυρίαν διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἐτιμολ. 348, 13 (λ. *ἐξελεῖσαι*) τὸ ρῆμα τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐπὶ τοῦ 'ἐκφυγεῖν'. Πράγματι δὲ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν πατέρων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως ἀπαντᾷ λ. γ. *εἰ μὴ ἐξελεῖσαι ἀπ' αὐτῶν* ('ἂν δὲν τοὺς ἐξέφευγα, ἂν δὲν τοὺς τὸ ἔσκαζα') P. Amh II, 142, 9 (IV. αἰ. μ. X.)· *ὁ Θεὸς ἐβοήθησέν μοι ἐξήλιστα εἰς τὰς χυῖρας αὐτῶν* ('ὁ Θεὸς μ' ἐβοήθησε κ' ἐγλίστρησα ἀπὸ τὰ χέρια τῶν') P. Russ - Georg IV σ. 100, στ. 5 (619/29 μ. X.). Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα κείμενα τῆς πρωίμου Βυζαντινῆς περιόδου φέρεται τὸ ρῆμα τοῦτο εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν: *κακείθεν ἐξελεῖσας ἦλθεν εἰς τὴν καλονομένην Λάουβδιν* Ἰω. Μαλάλ. 121, 13 (Bonn)· *ἔκοψε τὸν σῶζον καὶ ἐξελεῖσεν ὁ αὐτὸς* 438, 13· *ἐξελεῖσαντες κολύμβω* Πασχάλ. Χρον. 724, 13 καὶ 16.² Ἀπὸ τὸ *ἐξελεῖω* 'ἐκφεύγω' τοῦτο

¹) Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ὁ τύπος *πελάω* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βον. Χωρίο Ροζοῦδ.) 'die Kūhe austreiben, auf die Weide treiben', τὸν ὁποῖον ἀνήγεν ὁ Rohlf's παλαιότερον εἰς τὸ ἀρχ. *πελάω* (ἀρχ. 1651σ), δὲν δύναται νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἀπελάω*, ὅπως δέχεται ἤδη (Scavi linguistici 166, Byz. Zeitschr. 37 [1937] 55ἔξ, Byzantion 13 [1938] 541), ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸ ἀπολύω (καὶ ὁ τύπος *πελάω* καὶ ἡ ἀνωτέρω σημασία ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαγῶ τῆς Ἑλλάδος· ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπολύω A 1β), ὅπως καὶ τὸ παράγωγον οὗσ. *πέλυσι* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Ροζοῦδ.) 'βοσκή' εἰς τὸ ἀπόλυσις. Εἰς τὸ αὐτὸ δ' ἀπολύω ἀνάγονται καὶ οἱ τύπ. *ἀμπελεῶ* Ἀπουλ. (Σολέτ.)· *μπελεῶ* Ἀπουλ.· *ἐμπελεῶ* Ἀπουλ. (Μαρτ. κ. ἄ) 'ρίπτω' (καὶ τὴν σημασίαν ταύτην ἔχει τὸ ἀπολύω καὶ ἀλλαγῶ ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐνθ' ἀν. A 18), ὅχι δὲ εἰς τὸ *ἐμπελάω*, ὅπως γίνεται δεκτὸν ὑπὸ τοῦ Rohlf's (ἀρχ. 631).

²) Ἦδη ὑπὸ τοῦ Μάρκ. Ἀντων. τὸ *ἐξελεῖω* εἰς τὸν μέσον τύπον χρησιμοποιεῖται μετὰ τὴν αὐτὴν σημασίαν: *ἐπὶ τοῦ ἐνθατατοῦντος ἐνκόβως τὸ γυνάκιον ἀπὸ τοῦ σώματος ἐξελεῖται* 10, 36.

προήλθε τὸ ταυτόσημον ἀφσειλῶ τῆς Ἀπουλίας. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ φθόγγου ξ εἰς φσ πβ. (ἀ)ξινάρι > φσινάρι, ἀξιῶ > ἀφσιῶ,¹ ἐξαίφνης > ἐφσαίφνη, ἐξέω > ἐφσέρω, (ἐ)ξοδιάζω > φσοδιάζω, ξομολογῶ > ξεμολογῶ > φσεμολογῶ κττ., πάντα ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἀπουλίαν, γενικώτερον δὲ διὰ τὸν τύπον ἀφς τῆς προθ. ἐξ ἰδ. ἄνωτ. σ. 104ξξ. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἐσώθη καὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν (Φάρασα) ὑπὸ τὸν τύπ. ἔξειλάω ἢ ἔξειάγω 'tomber, glisser, entrer rapidement, se glisser' ἰδ. *H. Grégoire* ἐν BCH 33 (1909) 149 καὶ *R. Dawkins*, *Modern Greek in Asia Minor* 627.

13.

668. Μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ ἔξω παρέχεται καὶ τὸ σύνθετον ἐφσιχώρα ἢ φσιχώρα Ἀπουλ. (Τσολλίν.) 'fuori di paese'. Ἀλλὰ τὸ ι παρέχει δυσκολίαν, διότι ἂν εἰς τὸ α' συνθετικὸν ὑπέκειτο τὸ ἔξω, ἀντὶ τοῦ ι ἀνεμένετο ἢ ω ἢ ου, ἀφοῦ εἰς τὴν Ἀπουλίαν τὸ ἔξω ἔγινε κατὰ τὸν Rohlf's αὐτόθι ἔσ-σου ἢ ἔτ-τσου Στερνατ. ἢ ἔτ-τσω (πέτ-τσω < ἀπέξω) Κοριλ. Διὰ τοῦτο ὑποθέτω ὅτι τὸ ἐν λόγῳ σύνθετον δὲν προέροχεται ἐκ φρ. ἔξω χώρας.

Εἶδομεν ἄνωτέρω (σ. 104ξξ.) ὅτι ἡ ἀρχαία πρόθεσις ἐξ διετήρησε διαλεκτικῶς πρὸ συμφώνου τὸν μετὰ τοῦ -ς τύπον καὶ δὴ σώζεται εἰς τὴν Ἀπουλίαν ὑπὸ τὸν τύπον ἀφς. Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι ἡ φράσις ἐξ ἧς προήλθε τὸ ἄνωτέρω σύνθετον θὰ ἦτο ἐξ χώρας ἢ ἐξ χώραν,² τὸ δὲ ι δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ συνήθης εἰς δύσκολα συμφωνικὰ συμπλέγματα τῆς Ἑλληνικῆς συνοδίτης φθόγγος.³ Ἐπομένως δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ συναγάγωμεν καὶ τύπον ἐφς τῆς ἐξ (πβ. καὶ ἐξαίφνης > ἐφσαίφνη Ἀπουλ.) παρὰ τὸν ἀφς, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἐς παρὰ τὸν ἄς (ἐνθ' ἄν.).

Ὅτι τὸ ἐπίρρημα τοῦτο δὲν περιέχει ὡς α' συνθετικὸν τὸ ἔξω, ἀλλὰ τὴν προθ. ἐξ, δεικνύει καὶ ἄλλος τύπος αὐτοῦ μαρτυρούμενος ἐξ ἄλλων διαλέκτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Εἰς τὴν Καππαδοκίαν φέρεται κατὰ τὸν *R. Dawkins*, *Modern*

¹) Καὶ τοῦτο ἀνακτιέον ὄχι εἰς τὸ ἀξιῶ μετὰ τοῦ Rohlf's (ἀρ. 159), διότι ἔπρεπε τότε νὰ λήγῃ εἰς -ών-ρω (πβ. τὸ κοινὸν ἀξιώνω), ἀλλ' εἴτε εἰς τὸ παλαιὸν ἀξιῶ εἴτε πιθανώτερον εἰς τὸ παρὰ τὸ ἀξίζω πολλαχού τῆς Ἑλλάδος φερόμενον ἀξιῶζω (ἰδ. Ἰστορ. Λεξ. ἐν λ.) μεταπλασθὲν εἰς -ῶ, καθ' ἃ καὶ βασιάζω - βασιῶ, κοιτάζω - κοιτῶ κττ. Ἰδ. καὶ *G. Hatzidakis*, *Einleitung* 391.

²) Διὰ τὴν μετ' αἰτιατικῆς σύνταξιν τῆς ἐξ ἰδ. ἄνωτ. σ. 112. Ἐπειδὴ ὁμοίως ἡ φράσις εἶναι στερεότυπος, δυνατὸν νὰ διέσωσε τὴν σύνταξιν μὲ γενικήν, ἀπώλεσε δὲ τὸ τελικὸν -ς κατὰ τὸν γενικώτερον εἰς τὰ ιδιώματα τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἰσχύσαντα κανόνα.

³) Πβ. τὸ Ποντ. ὀξικέσ' < ἔξ' κ(αι) ἔσ' < ἔξου καὶ ἔσου, εἰς τὸ ὅποιον μετὰ τὴν κανονικὴν εἰς τὸ ιδίωμα ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου ου ἀνεπτύχθη ὁ συνοδίτης ι (οὐχι ὀρθῶς ὁ *D. Oekonomides*, *Lautlehre des Pontischen* 133 θεωρεῖ τὸ ι τοῦτο ὡς κῶφωσιν τοῦ ου εἰς ν καὶ γράφει ὀξν κ' ἔσ' ἂν τοῦτο συνέβαινε, δὲν θ' ἀνεμένετο ὀξν κ' ἔσν;).

Greek in Asia Minor 662, τύπος *χώρας* 'strange' εἰς τὴν φρ. *τοῦτο εἶναι χώρας* σημαίνουσιν 'τοῦτο εἶναι ξένον' (ἄρθότερον ἴσως 'τοῦτο εἶναι ἀπέξω (ἀπ' ἄλλου)').¹ Περὶ τούτου παρατηρεῖ ὁ Dawkins ὅτι εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ οὐσ. *χώρα* 'village, town'. Ἄλλ' ἂν τὸ ἐπίρρημα τοῦτο ἦτο ἀπλῶς ἡ γενικὴ τοῦ *χώρα*, δὲν εἶναι νοητὸν πῶς ἀπὸ τὴν σημασίαν 'χωρίον' ἢ 'πόλις' κατέληξε νὰ σημαίνῃ 'ξένον (προῶγμα)' ἢ 'ἀπ' ἄλλου'. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ὑπὸ τὴν ἀπλῆν ταύτην γενικὴν *χώρας* κορύπεται πλήρης φράσις μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, ἦτοι *ἐκ χώρας*, παράλληλος πρὸς τὴν ἀνωτέρω *ἐξ χώρας*, ὅθεν, ὡς ἐλέχθη, τὸ ἐπίρρημα τῆς Ἄπουλίας (*ἐφσιχώρα*). Φωνητικῶς τὸ *ἐκ χώρας* ἐξηνέχθη κατὰ ἀπλοποίησιν *ἐ χώρας*,² καταστὰν δ' ἐπίρρημα **ἐχώρας* ἀπώλεσε τὸ ἀρχτικὸν *ε* εἰς τὴν συνεκφορὸν (**εἶναι ἐχώρας* > *εἶναι ἴχώρας*), καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ *ἐφσιχώρα* ἐγένετο ἴφσιχώρα. Ὁμοίως ἀρχῆς πρὸς τὸ ἴχώρας θεωρῶ ὅτι εἶναι καὶ τὸ Ποντικὸν ἐπίρρημα ἴχώρα ἐν τῇ φρ. *ἀτὸς ἴχώρα ἐν* 'αὐτὸς εἶναι ἀπέξω (ξένος)' μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐπειδὴ τοῦτο λέγεται ἄνευ τοῦ -ς ἢ ἀπώλεσε τοῦτο ἢ δὲν διασώζει, ὅπως προφανῶς ἐν Καππαδοκίᾳ, τὴν παλαιότεραν σύνταξιν τῆς *ἐκ* μὲ γενικῆν, διατηρηθεῖσαν, ὡς εἰπομεν (ἀνωτ. σ. 112), εἰς στερεοτύπους ὡς ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος φράσεις, ἀλλὰ τὴν νεωτέραν μὲ αἰτιατικὴν, ἀνάγεται δηλ. εἰς φρ. *ἐκ χώραν* > *ἐ χώραν*. Καὶ τὰ ἐπιρρηματα λοιπὸν ταῦτα ἴχώρας τῆς Καππαδοκίας καὶ ἴχώρα τοῦ Πόντου διδάσκουν ὅτι τὸ *ἐφσιχώρα* δὲν προέρχεται *ἐκ* τῆς φρ. *ἐξω χώρας*, ἀλλ' *ἐκ* τοῦ *ἐξ χώρας*.

Ἡ λέξις *χώρα* ἐχρησιμοποιοεῖτο, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τῶν παλαιῶν μὲ τὴν σημασίαν 'ἐξοχή' ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν *πόλιν* πβ. *ἀνέστησαν ἐκ τῆς πόλεως καὶ χώρας* Θουκ. 6, 4: *ἰκανός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνώμενος σῆτος διατρέφειν τὴν πόλιν* Ξεν. Ἄποιν. 3, 6, 13 κτλ. Ἐκ τοιούτων χρήσεων νομίζω ὅτι προῆλθεν ἡ ὑποκειμένη εἰς τοὺς ἀνωτέρω διαλεκτικὸς τύπους ἐπιρρηματικῆς ἐκφρασις *ἐκ χώρας* ἢ *ἐξ χώρας* 'ἀπέξω'.³ Ὁμοίως ἀπὸ τὸ *ἐξ χώρας* προῆλθε τὸ ἐπίρρ. *ξέχωρα* 'ἐξω, εἰς τὴν ἐξοχήν', ὅθεν ἔπειτα οὐσ. τὰ *ξέχωρα* 'ἢ ἐξοχή' Κέρκ., ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ἀπλοῦν *χώρα* ἐσήμανεν (ἤδη ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος) τὴν 'πόλιν'.⁴

14.

773. Ἐκ τοῦ *θαμβέω* 'in Staunen setzen' παράγεται ὁ τύπος *χαμπών-*

¹) Πβ. τὸ ἐπίρρ. *ἀπέξω* χρησιμοποιούμενον ὁμοίως ὡς ὄνομα κοιν. 'ὁ μὴ σ'ζεῖος, ὁ ξένος' ὡς καὶ τὸ ἀντίθ. *ἀτ-πέσ-σω* Κύπρ. 'ὁ οἰκεῖος' (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπέξω B 1*, *ἀπέσω A 5*).

²) Πβ. ἀνωτ. σ. 111 *ἐχεῖται* (< *ἐκχεῖται*), *ἐχώρησις* (< *ἐκχώρησις*), *ἐχώσεως* (< *ἐκχώσεως*).

³) Ἄλλως ὁ Ν. Ἀνδριώτης. σ. 87 ἐξ. τοῦ τόμου τούτου προκειμένου περὶ τοῦ *χώρα(ς)*.

⁴) Πβ. ἄσμ. 'ς τὰ *ξέχωρα* νὰ γεύεσαι, 'ς τὴ *χώρα* νὰ κερτρεῖσαι καὶ τὴν χορῆσιν τῶν ἐπιρρ. *ᾄξω*, *μέσα* εἰς φρ. ὡς *πάω - μένω ᾄξω* 'εἰς τὴν ἐξοχήν', *πάω - μένω μέσα* 'εἰς τὴν πόλιν' Κρήτ.

νω Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'blenden', πρὸς ὃν παραβάλλεται ὁ τύπος τῆς κοινῆς *θαμβώνω* (*θαμπώνω*). Φαίνεται ὅμως ὅτι παρὰ τὸ *θαμβέω* ἦτο ἐν χρήσει παλαιότερον καὶ παράλληλος τύπος *θαμβόω*, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε καὶ τὸ *θαμπώνω* τῆς κοινῆς καὶ τὸ *χαμπών-νω* τῆς Καλαβρίας. Παρὰ Liddeil - Scott - Jones λ. *θαμβόομαι* 'to be terrified' μνημονεύεται ὁ τύπος μετοχῆς παθητ. παρακ. *τεθαμβωμένος* ἐκ τοῦ Ἐπειῶν 16, 66· καὶ ἐρωτᾶται μὲν αὐτόθι, ἂν ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ἡ νεωτέρα χρῆσις ἀποδεικνύει τὸ ἀναμφισβήτητον αὐτῆς (νεώτ. *θαμπωμένος*). Ἐς σημειωθῆ ἔξ ἄλλου ὅτι ὁ τύπος μὲ *χ* ἀντὶ *θ* *χαμπώνω* μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Σουφλίου Θράκης.¹

15.

873. Εἰς τὸ ἄρθρον *καματηρός* 'arbeitsam, mühselig' μετὰ τοὺς τύπους *καματερό* τό, καὶ *καματερή* ἡ, ἐκ τῶν ἑλληνοφώνων περιοχῶν παρατηρεῖ ὁ Rohlf: «Auffällig in der Bedeutung ist das von Malara, Lidonnici, Gliozzi und Marzano verzeichnete kalabr. *kamátru* (nach Marzano *kímatru*) 'träge, faul'». Εἰς δὲ τὰς προσθήκας (σ. 301) παραθέτει ἀκόμη ἐκ τῆς Β. Καλαβρίας (Mormanno) τὸν τύπον *kamátriu* 'träge'.

Οἱ τύποι ὅμως οὗτοι *καμάτρου* καὶ *καμάτριον* δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ *καματηρός* ἢ *καματερός*, ἀλλὰ συνάπτονται πρὸς τὸ νεώτερον *ἀκαμάτης* (ἐκ τοῦ ἀστερητ. καὶ τοῦ οὐσ. *κάματος* ἢ ἐκ τοῦ παλαιοῦ *ἀκάματος*), τὸ ὁποῖον ἐπίσης εἰς τὴν κοινὴν καὶ τὰ ιδιώματα σημαίνει τὸν 'ὀκηρόν, νωθρόν'. Πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τύπους ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος πβ. τοὺς τύπους *ἀκαμάτρος* Πόντ. (Ἰνέπ.) καὶ *ἀκαμάτρος* Κύθηρ. Ὅπως ἐκ τοῦ θηλ. *ἀκαμάτρα* κοιν. ἐσηματίσθη ὁ ιδιωματικὸς *ἀκαμάτρος*, ἐκ τοῦ ὁποίου μετ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἀρκτικοῦ *α-*, ἀποκοπὴν τοῦ τελικοῦ *-ς* καὶ τροπὴν τοῦ *ο* τῆς ληγούσης εἰς *ου* κατὰ τὰ εἰς τὸ οἰκεῖον ἴδιωμα κρατοῦντα προῆλθε περαιτέρω ὁ ἀνωτέρω τύπος *καμάτρου*, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ θηλ. *ἀκαμάτρια* () *ἀκαμάτρια* Σκῦρ. Χίος) ἐσηματίσθη ἄρσεν. * *ἀκαμάτριος*, ὅθεν μὲ τὰς αὐτὰς ὡς ἄνω μεταβολὰς προῆλθεν ὁ τύπος *καμάτριου*.² Οἱ Νεοελλ. τύποι

¹) Ἰδ. Δ. Γεωργακᾶν ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἐκαδ. Ἀθηνῶν 2 (1940) 125.

²) Ἀνάλογος εἶναι καὶ ὁ ἐκ τοῦ *καλόγρια* θηλ. τοῦ *καλόγερος* σχηματισμὸς τοῦ ἄρσεν. *καλόγριος* πληθ. *καλόγροι* φερόμενος εἰς παραλλαγὴν τῶν Ἐκατόλογων τῆς ἀγάπης ἐκ Κω: Ἐκατὸ καλόγροι κάθονται εἰς ἓνα πένκι ἀπάνω | καὶ κάμρουνε τὸν ἀγασμὸ γὰ τὸ δικό μας γάμο Κ. Dieterich, Südl. Sporaden 296. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκ τοῦ *προξενήτρια* ἐσηματίσθη ἄρσεν. *προξενέτριος* πληθ. *προξενέτροι* ἀπαντιῶν εἰς δημώδη ἄσματα ἐκ Κύπρου: Οἱ προξενέτροι στέκασιν πά' ἄς τὰ ποδόσκαλά της. Νά σου τοὺς προξενέτριους τθαί πάσιν σὺναμπλά της. Παρόμοια εἶναι καὶ τὰ ἄρσεν. *κλέφτρης* καὶ *ψεύτρης* Μακεδ. (Μελέν.) ἐκ τῶν θηλ. *κλέφτρα* καὶ *ψεύτρα*. Πβ. τέλος καὶ τὸν τύπον ἄρσεν. ὁ *γραῖος* Πόντ. (Κοτύωρ.) 'γέρον' ἐκ τοῦ θηλ. ἢ *γραῖα* (ἀλλυχοῦ ὁ γριὸς ἐκ τοῦ ἡ γριά ἰδ. Μ. Φιλίητα, Γλωσσογρ. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 3, 17).

τοῦ ἀκαμάτης δὲν παρουσιάζουν ἀφαίρεσιν τοῦ ἀ- πλὴν τοῦ θηλ. *καμάτα Ἐνδρ. (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀκαμάτης).

16.

990. Εἰς τύπον **κηλίζω* 'beschmutzen' ἦτοι 'ρουπαίνω, λερώνω' ἀνάγεται τὸ ρῆμα *éilidzo* Ἐπουλ. (Σολέτ.) 'beschmutzen', μετοχ. *éilimmeno* αὐτόθ. 'beschmutzt'. Ἐκ τοῦ *κηλῖς* ὅμως δὲν προῆλθε ρῆμα *κηλίζω*, ὅπως λ. χ. ἐκ τοῦ *ἐλπῖς* τὸ *ἐλπίζω*, ἀλλὰ *κηλιδόω*, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐσώζετο εἰς τὴν δημώδη, θὰ μετεπλάττετο εἰς *-ών(ν)ω*. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως πρέπει νὰ ζητηθῆ εἰς τὸ ἀρχ. *κυλίω*, ἐκ τοῦ ὁποῖου κανονικῶς ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ρῆμα εἰς *-ίζω* (*-ίτζω* κατὰ τὴν ἐπιχώριον προφορὰν τοῦ ζ)· πβ. *ἀναλύω* > *ἀναλύζω* Πόντ. *ἀναλύτ-τζω* Καλαβρ. (Μπόβ.), *κοιῖω* > *σκοιῖζω* κοιν., *πρίω* > *πρίζω* Πλάτων κ. ἄ., *χοῖω* > *χορίζω* πολλαχ. κτλ.¹ Τὸ *κυλίω* ἐσώθη ὑπὸ ποικίλους τύπους. Εἰς τὴν Καλαβρ. (Μπόβ.) διετήρησε τὴν κατὰ τὴν *-ίω* (μέσ. *κυλίομαι* 'mi avvoltolo' παρὰ Rohlf's ἀρ. 1181· πβ. καὶ *κύλιμα* αὐτόθι 'rotolamento'), ἀλλαχοῦ, λ. χ. εἰς τὴν Κρήτην συνιζηθὲν ἐλέχθη *κυλιῶ* (πβ. *ἀρτύω* > *ἀρτυῶ*, *κλείω* > *κλειῶ*, *λύω* > *λυῶ* κττ.), κοινῶς ἔληξεν εἰς *-ῶ* ἢ *-άω* *κυλῶ* - *κυλάω*² (πβ. *ἀρτύω* > *ἀρτῶ*, *κλείω* > *κλῶ*, *κωλύω* > *κωλάω* [ιδ. κατωτ.] κττ.), ἰδιωματικώτερον δὲ φέρεται *τσουλιῶ*, παρὰ τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τὴν Ἐνατ. Κρήτην *τσουριῶ*, εἰς δὲ τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Κέων *τσουριῶ*.³ Τὸ ρῆμα τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχικὴν του σημασίαν προσέλαβε φυσικώτατα εἰς τὸν μέσον τύπον καὶ τὴν σημασίαν 'ρουπαίνομαι, λερώνομαι', διότι ὁ *κυλιόμενος* κατὰ γῆς *ρουπαίνεται*.⁴ Τὴν σημασίαν ταύτην φαίνεται ὅτι ἔχει ἤδη τὸν μεσαίωνα, ὡς

¹) Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, MNE 1, 276.

²) Εἰς τὸν τύπον *κυλῶ* - *κυλάω* ἀνάγεται καὶ ὁ ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἐκρωμανισθέντας πληθυσμούς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τύπος ἀπαρεμφ. *éilari* Reggio 'rotolare', Catanzaro 'scivolare, ruzzolare, rovesciare', ἐνῶ ὁ τύπος *éiligiári* Reggio 'rotolare' προϋποθέτει τύπον *κυλιῶ* ἐκ τοῦ *κυλίω* (πβ. *ἀντροῖα* > *ἀντροιῶ* κττ.), ὁ δὲ *éiddiári* Reggio 'temporeggiare', ἂν, ὡς ἐρωτᾷ ὁ Rohlf's, ἀνάγεται εἰς τὸ *κυλίω*, προῆλθεν ἐκ τοῦ *κυλιῶ*, τοῦ *dd* < *ll* ἀντὶ ἀπλοῦ λ ὀφειλομένου ἀκριβῶς εἰς τὴν συνίζησιν.

³) Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ρ εἰς τοὺς δύο τούτους τύπους εἶναι παράδοξος. Ὁ ὑποκειμένος εἰς τὸν τελευταῖον τύπος **κυριῶ* ἀντὶ *κυλῶ* μαρτυρεῖται καὶ εἰς τὸ ἰδιωματικὸν *κουριῶ* (Μάνη). Ὡστε τὸ *τσουριῶ* φαίνεται προελθὸν ἐκ συμφύρσεως τῶν *τσουριῶ* καὶ *τσουλιῶ*. Εἰς τὴν Δ. Κρήτην λέγονται καὶ οἱ δύο τύποι *κυλιῶ* καὶ μέσ. *κυλιόμαι* μὲ τὴν παλαιὰν σημασίαν 'κυλίω -ομαι' καὶ *τσουριῶ* ἢ *τσουριβολῶ* (ὄθεν, φαίνεται, τὸ σύννηθες *ροβολάω*) μὲ τὴν σημασίαν μεταβ. 'κυλίω, κρημνίζω' καὶ ἀμετβ. 'γλιστρῶ, κρημνίζομαι' (καὶ τὰς δύο σημασίας ἔχει συνήθως καὶ τὸ *τσουλιῶ* ἀνήκον πιθανῶς εἰς τὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων).

⁴) Διὰ τοῦτο εἰς ἔνδειξιν πένθους συνήθιζαν νὰ *κυλιῶνται* (Λουκιανοῦ Περί πένθους 12) πβ. *κυλιγδόμενος* κατὰ κόπρον Ὀμ. X 414 περὶ τοῦ Πριάμου, περὶ τοῦ ὁποῖου Ω 163 λέγεται *ἀμφὶ δὲ πολλῇ | κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ ἀγχεί τοῖο γέροντος, | τὴν δὲ κυλιγδόμενος κατεμήγατο χερσὶν ἔησι*.

ἀφήνουν νὰ νοηθῆ τ' ἀκόλουθα χωρία ἐκ τῆς Διηγῆσεως τῶν τετραπόδιων ζώων: καὶ τὴν βορβοροκύλισιν ποσῶς οὐδὲν θυμοῦνται στ. 389, τότε ὁ βοῦς ἐφθέγγετο καὶ λέγει πρὸς βοῦβάλιν: — Βορβοροκωλοκύλιστε, φλυαροσατολόγε στ. 612/3. Ἐνταῦθα βορβοροκύλισι = ἡ ρύπανσις εἰς τὸν βόρβορον¹ καὶ βορβοροκωλοκύλιστος = ὁ ρυπανθεὶς κατὰ τὰ ὀπίσθια εἰς τὸν βόρβορον². Καὶ σήμερον δὲ λέγεται πολλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν ταύτην *κυλοῦμαι* ἢ *κυλέμαι* καὶ εἰς τὴν Ν. Εὐβοίαν *τογουλόμαι* (ιδ. Β. Φάβη, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις 24), λ. γ.: *ποῦ κυλίστηρες κ' ἔρχεσαι σ' αὐτὸ τὸ χάλι*; Ἄλλ' ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ χοῆσις αὕτη δὲν εἶναι ἄγνωστος οὔτε εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ὅθεν προέρχεται ὁ ὑπὸ ἐξέτασιν τύπος. Οὕτω κατὰ τὴν διαφυγοῦσαν αὐτὸν μαρτυρίαν τοῦ Rohlf's λ. *κυλίω* (ἀρ. 1181) τὸ μέσ. *κυλίομαι* σημαίνει εἰς τὴν Ἀπουλίαν *m'insozzo* *ανvoltolandomi per terra*³ ἤτοι ῥυπαίνομαι *κυλιόμενος κατὰ γῆς*⁴. Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι καὶ εἰς τὸ Σολέτο ἴσως δὲν χρησιμοποιεῖται τὸ ἐνεργ. *κυλίτζω* *'beschmutzen'*, ἀλλὰ τὸ μέσον *κυλίτζομαι* ῥυπαίνομαι⁵.

17.

1061. Ὑπὸ λῆμμα *κολούω* *'hindern'* παρέχεται ὁ τύπος ρήματος *κολάω* Καλαβρ. (Μπόβ.) μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὑπόκειται τὸ ἀρχαῖον *κωλύω* ἔμποδίζω¹ μετασηματισθὲν εἰς *-ῶ* καὶ *-άω* καθ' ἃ καὶ τὸ *κυλίω* ἔγινε *κυλῶ* καὶ *κυλάω*, τὸ *κλείω* *κλῶ* καὶ *κλάω* κττ.² Τὸ *κωλύω* ἐσώθη, ὡς γνωστόν, καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπως λ. γ. εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου λέγεται *κωλυῶ*³ καὶ *κωλῶ*⁴ μὲ τὴν σημασίαν ἔνοχλῶ⁵. Εἰς τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἀνάγεται καὶ τὸ *κωλῶ* τῆς Καππαδοκίας ἔλαύνω, διώκω⁶ καὶ τὸ *κωλῶ* τῆς Χίου ῥυπαίνω, κτυπῶ⁷.

18.

1195. Ὁ τύπος *θυσὶ* Καλαβρ. (Κοντοφ.) *'weibliche Scham'* παρεχόμενος ὑπὸ λῆμμα *κυσθός* θεωρεῖται ὡς προελθὼν ἐκ συμφύσεως τοῦ ἵποκορ. *κυσθίον* καὶ τοῦ *ξεστίον* *'Krug'* (ὁ *θυσὶ* Καλαβρ. [Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.])⁶. Ἐν

¹) Πβ. ἀνωτ. σ. 117.

²) Ἴδ. Σ. Μενάρδον ἐν Ἀθηνᾶ 37 (1925) 73.

³) Ἴδ. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά 2, 626.

⁴) Τοὺς τύπους καὶ τὴν ἔκτασιν ἴδ. παρὰ R. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor* 611 λ. *κολῶ*.

⁵) Ταῦτα ἀνήγεν ὁ Γ. Χατζιδάκις παλαιότερον (Ἀθηνᾶ 12 [1900] 482, 1) εἰς τὸ *κωλάζω* καὶ ἔγραφε *κολῶ*, βραδύτερον δὲ (Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 [1923] 1ἔξ.) εἰς τὸ *κολλῶ*.

⁶) Τὸ *ξεστίον* ἐσώθη καὶ εἰς δημόδη ἄσματα τῆς Κύπρου ὑπὸ τύπους ἠλλοιωμένους. Εἰς τὸ ἄσμα τοῦ Κωσταντᾶ ἡ κόρη ὑποδέχεται τὴν μετημερισμένην εἰς ἐρωμένον τῆς ἀντί

τούτοις τὸ παλαιὸν *κύσθος* ἐσώθη καὶ ἀλλαχοῦ σήμερον, ὑπὸ τὸν τύπον *χύστος* ὁ,¹ Κρήτ., *χύστον* τό,² Πόντ., φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὸ *θυστί* τῆς Καλαβρίας τοῦ τύπου *χύστος* εἶναι ὑποκοριστικόν, ἀνακτέον λοιπὸν εἰς ἀμάρτυρον *χυστίον*. Ἡ προφορὰ τοῦ *χ* ὡς *θ* πρὸ τῶν *e* καὶ *i*, γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ὡς τὸ τῆς Κύπρου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, ἰδιαιτέρως μὲν εἰς τὴν Νότιον Ἀπουλίαν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν Καλαβρίαν (πβ. λ. χ. *χύνρω* > *θούνρω* Καλαβρ. [Καρδ.]). Ἄν ἡ τροπὴ αὕτη ἀποκλείεται διὰ τὸ Κοντοφ., ὁ δὲ τύπος μὲ *θ* εἶναι βέβαιος, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸ *θυστί* ὑπόκειται τύπος μὲ προθετ. *σ-*, ὁπότε μένει ἀβέβαιον, ἂν τοῦτο ἀνάγεται εἰς **σχυστίον* ἢ **σχυσθίον*, διότι ἀμρότεροι οἱ τύποι οὔτοι θὰ κατέληγον εἰς **σχυστίον* διὰ τὴν κανονικὴν εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν τροπὴν τοῦ μετὰ τὸ *σ* παλαιοῦ δασέος ἢ πνευματώδους (*χ*, *θ*) εἰς ψιλὸν (*κ*, *τ*). Ἐκ τοῦ **σχυστίον* δύναται ἐπίσης νὰ προῆλθεν ὁ τύπος *θυστί*.

19.

1364. Εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπίθ. *μέσος* 'mittlere' ἀνάγονται τὰ ἐπίθ. *μισὸ* Ἀπουλ. Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo' (εἰς τὴν φρ. *μίαν ὥρα καὶ μισή* Ἀπουλ. 'un' ora e mezza') καὶ *μισί* τό, Καλαβρ. (Μπόβ.) 'metà, mezzo'. Ἄλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι ταῦτα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ *μέσος*, ἀλλ' εἰς τὸ ἀρχαῖον *ἡμισυς*, νεώτ. *μισός* 'halb', τοῦ ὁποίου ὑπὸ τὸ οἰκεῖον λῆμμα (ἀρ. 669) παρέχει ὁ Rohlf's τοὺς τύπους *ἡμισο*, *μισὸ* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo', *ἡμισί* τό, *μισί* τό, αὐτόθ. 'la metà', *ἡμίσειο*, *μίσειο* Ἀπουλ., *μίθο* Ἀπουλ., (Καλημ. Μαρτ.) 'mezzo', *ἡμισο* Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'mezzo' καὶ *ἡμισεία* Ἀπουλ., 'die Hälfte', Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'la mezzadria', εἰς *ἡμισεία* Ἀπουλ. (Κοριλ.) 'a mezzadria', ὅθεν καὶ *σημισί* τό, Κα-

ζηλὸν τῆς μὲ τοῦς ἐξῆς στίχους: Ὁ τὸ ἄν τῆς θέρῃ τὸ ψιστρὶν τὸ εἰς τ' ἄλ-λο τὸ κολό-τῶν, | τέλεια ἔς τὸ μικροδάχτυλον ἀφροῦγγον ποξαμάτιν Σ. Φαρμακίδου, Κύπρια ἔπη ἀρ. 5, στ. 40ἔξ. Καὶ εἰς ἄλλην παραλλαγὴν: Τὸ ἄν τῆς θέρῃ τὸ ξιστρὶν τῶν τ' ἄλ-λον τὸ κολότῶν, | τέλεια ἔς τὸ μικροδάχτυλον ἀφροῦγγον ποξαμάτιν Λαογραφία 2 (1910) 70, στ. 40ἔξ. (συλλογὴ Χ. Παντελίδου). Περὶ τοῦ *ψιστρὶν* ἢ *ξιστρὶν* παρατηροῦν ὁ μὲν Φαρμακίδης ὅτι σημαίνει 'ποτήριον ἢ τι τοιοῦτον', ὁ δὲ Παντελίδης ὅτι εἶναι ταντὸν πρὸς τὸ *ξυστρὶν* 'ψήκτρα μεταλλίνη'. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος εἰς τὸ περιθώριον τοῦ ἀντιτύπου τῆς «Λαογραφίας» τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ σημειώνει ἰδιοχειρῶς ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ «*ξιστίν*, πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ ἔννοια ἀρμόζει».

¹) Ἰδ. Β. Φάβην ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 2 (1940) 97.

²) Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 54. Ὁ τύπος οὐδ. *χύστον* προῆλθε προφανῶς ἀπὸ τύπον **χύστος* τό, παρὰ τὸν τύπον οὐδ. *κύσθος* Ρ. Holm 22, 42 (III/IV. αἰ. μ. Χ.) 'εἶδος μαλακίου χορησίμου πρὸς βαφήν' (πβ. *δένδρος* ἐκ τοῦ *δένδρον* [ἐνεκα τοῦ πληθ. *δένδρα*], ὅθεν περαιτέρω *δένδρον* ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 583).

λαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'la mezzadria'.¹ Ἀντιθέτως τὸ οὖσ. μέση Ἀπουλ. (Κοριλ. Μαρτ. Σολέτ.) 'riazza del paese, mercato' καὶ τὸ παράγωγον μεσᾶτο Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo' (φρ. 'φρεγγάρι μεσᾶτο Μπόβ.' πβ. ἐν Κρήτη μεσᾶτος 'ὁ μέγχι τοῦ μέσου ἐξικνούμενος', λ. χ. μεσᾶτο ἀσκι-ποτήρι-σακκί κτι.) ὀρθῶς συνάπτονται πρὸς τὸ μέσος.

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξια εἶναι τὰ σύνθετα μισημ-μέρι² Καλαβρ., μισημέρι Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), μιδαμέρα Ἀπουλ. (Κοριλ. Μαρτ.) 'Mittag', μισιανύφτα καὶ μιδανύφτα Ἀπουλ. 'Mitternacht', παρὰ τὰ ὁποῖα καὶ μεσάνυστο Καλαβρ. (Μπόβ.). Ἐξ αὐτῶν ὁ τελευταῖος τύπος ἔχει προφανῶς ὡς α' συνθετικὸν τὸ μέσος. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ἀμέσως μετὰ βεβαιότητος τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τύπους μιση(μ-)μέρι, μιδαμέρα, μισιανύφτα καὶ μιδανύφτα, τῶν ὁποίων τὸ ι ἀντὶ ε ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἡμισυς - μισός (διὰ τοῦτο καὶ ὁ Rohlf's παρέχει τὸν τύπον μιδαμέρα, ἀλλὰ μόνον τοῦτον, καὶ ὑπὸ τὸ λῆμμα ἡμισυς [ἀρ. 669]). Ἡ παράδοσις βεβαίως (μεσημβρία, μεσαμέριον, μεσονύκτιον πβ. μέσον ἡμαρ, μέσον ἡμέρας, μέσαι νύκτες κτι.) καὶ τὰ νεώτερα μεσημέρι, μεσάνυχτα - μεσονύκτι παρέχουν σαφῶς ὡς α' συνθετικὸν τὸ μέσος, ἀλλ' οἱ τύποι μιδαμέρα, μισιανύφτα καὶ μιδανύφτα φαίνονται εἴτε συντεθέντες ἐκ τῶν ἡμίσεια ἡμέρα - νύχτα εἴτε πιθανώτερον ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡμισυς - μισός (οὕτω, φαίνεται, τὸ μιση(μ-)μέρι). Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη δυσκολώτερον, διότι εἰς τὴν Κοινὴν ἐλέγετο ὄχι μόνον μέσον ἡμέρας - νυκτός, ἀλλὰ καὶ ἡμισυ νυκτός 'μεσάνυχτα' (ἐν ἡμίσει νυκτός Π. Δ. Κοιτ. 16, 3 πβ. παλαιότερον ἐν μέσῳ νυκτῶν Ξεν. Κύρ. Παιδ. 5, 3, 52), ὥστε δὲν δύναται ν' ἀποκλεισθῆ ὅτι ὑπῆρχε παράλληλος σύνθεσις ἀφ' ἑνὸς τοῦ μέσος + ἡμέρα - νύξ καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἡμισυς + ἡμέρα - νύξ.³ Ἄξιον σημειώσεως νομίζω ὅτι οἱ τύποι μὲ τὸ μισο- ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαχοῦ: μισημέρι Καππ. (R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 625), μισανύκτιον Ἀχιλλῆς Β 483 (N. Ἑλληνομν. 15 [1921] 396, κριτ. ὑπόμν.).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ μέσος ὑπάγονται καὶ οἱ τύποι ἐπιρρ. μέσα Ἀπουλ. Καλαβρ. (Μπόβ.), ἀμέσα Ἀπουλ., ἀμέα Ἀπουλ., μέα Ἀπουλ. (ἢ ἀπο-

¹) Ἐκ τῆς φρ. (εἰς ἡμίσειαν (ἐνν. μοῖραν) δυνατὸν νὰ προῆλθε καὶ τὸ σημισ(γ)ακός, σημισάτορας κτι. τῆς Κρήτης (παρὰ τὸ σνηθηδέστερον μισ(γ)ακός), τὰ ὁποῖα ὁ Σ. Ξανθοῦδίδης ἐν Ἀθηνᾶ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἄρχ. 142ξξ. ἐσχέτιζε πρὸς τὸ Λατίν. *semissis*.

²) Διὰ τὸ διπλοῦν μ πβ. σήμ-μερον Κύπρ., σήμ-μερι Ἀπουλ.

³) Σύγχυσις τοῦ μέσος καὶ τοῦ μισός παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ μεσόκοπος - μισόκοπος, μεσοκαιρίτης - μισοκαιρίτης κτι. πβ. Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς) 157 § 352. Ἡ διαφορὰ τῶν μεσωφόρι καὶ μισωφόρι εἶναι ἴσως παλαιὰ (*ἀπρωφόριον καὶ *ἀπεισωφόριον) πβ. τὰ μεσαιων. ἐσωφόριον καὶ εἰσωφόριον, περὶ ὧν ἴδ. Voruntersuch. zu einer Gram. der Papyri 71, καὶ τὰ νεώτερα ἐσώρουχο κριτ. ἀπ-πρω-σώρουχο Κύπρ.

βολή τοῦ σ εἰς τοὺς τελευταίους τύπους πιθανῶς κατ' ἀνομοίωσιν ἐν τῇ συνεκφορᾷ) ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὸ κοιν. ἐπίρρ. μέσα. Τούτου τὴν ἀπευθείας ἐκ τοῦ ἐπιθ. μέσος παραγωγὴν ἐθεώρησα παλαιότερον ἀπίθανον καὶ ἰσχυρίσθην¹ ὅτι ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ ἔσα < ἔσω κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἐπίθ. μέσος. Ἄλλ' ἡ παραγωγὴ αὕτη δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Δ. Γεωργακά, ὅστις ἐν Λεξικογρ. Δελτ. 2 (1940) 136ἔξ. ὑπεστήριξεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐπιθ. μέσος ἐσχηματίσθη ἐπίρρ. μέσον καὶ μέσα μὲ τὴν σημασίαν 'ἐνδον, ἐντός'. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα δὲν εἶχε παύσει νὰ μὲ ἀπασχολῇ, ἡ ἀντίρροσις αὕτη μοῦ δίδει τὴν εὐχάριστον εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθω δι' ὀλίγων ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

Ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἐλέγεται πράγματι ἐπιρροηματικῶς μέσ(σ)ον 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ': σφῆρες μέσον αἰόλοι ἢ μέλισσαι Ὀμ. Μ 167, οὐρανοῦ μέσον χθονός < τε > Εὐρ. Ὀρ. 983 κτλ. Ὁμοίως ἐλέγεται εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν μέσ(σ)α. Ὁ Εὐριπίδης λέγει περὶ τοῦ αἰετοῦ: μέσα δ' αἰετὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς ποῖται Ρῆσ. 531, ὅπου τὸ μέσα... οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀνωτ. οὐρανοῦ μέσον χθονός < τε > τοῦ Ὀρέστου. Ὁ δὲ Νίκανδρος ὁμιλῶν περὶ τῶν καλύκων τῶν κρίνων ἀποκαλεῖ αὐτὰς ἀργίεις πετάλοισι, κρόκῳ μέσα χροουθεῖσαι ἀποσπ. 74, 26 (Schneider) ἦτοι 'λευκαὶ κατὰ τὰ πέταλα, βαμμέναι μὲ κρόκον εἰς τὸ μέσον'. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ προκειμένου περὶ θεραπείας τινὸς συνιστᾷ τὴν χορήγησιν τριῶν πόσεων, ἐξ ὧν ἡ μεσαία ὄξους, αἱ δὲ δύο ἄλλαι οἴνου: τῷ δ' ἦτοι τρισσὰς πόσις πόρε, μέσσα μὲν ὄξους, | δοιὰς δὲ γλυκέος, ἐνθα ὁ Σχολιαστὴς παρατηρεῖ τὰς δύο μοῖρας γλυκέος καὶ τὴν μέσην τούτων, τουτέστι τὴν μίαν ὄξους. Ἀλλὰ ταῦτα, καὶ τὸ μέσον καὶ τὸ μέσα, δὲν ἐσήμαιναν τὸ 'ἐνδον, ἐντός', ὅ,τι δηλ. κατὰ πρῶτον λόγον τὸ νεώτερον μέσα, ἀλλ' εἴτε 'ἐν τῷ μέσῳ, 'ς τὴν μέσην' εἴτε τὸ 'μεταξύ, ἀνάμεσα' ὅπως καὶ τὰ (ἐν) μέσ(σ)ῳ, ἐν μέσ(σ)οισ(ι), μέσοι (γαίας καὶ νηρόεντος ὠράνω μέσοι Ἀλκ. 17), ἀνὰ μέσον, ἀνὰ μέσσα (Νίκανδρ. Θηρ. 167), κατὰ μέσον. Ἡ διὰ τοῦ μέσα ἐκφραζομένη σήμερον ἐννοία ἐξεφέρεται τότε εἴτε διὰ τοῦ ἐν + δοτ. (ἐν τῷ αἴκῳ, ἐν τῇ ἀνλή, ἐν τῷ ἰερῷ κτλ.) εἴτε διὰ τῶν ἐνδον ἢ εἶσω (ἔσω) (ἐπιτασσομένων πολλάκις) + γεν. (ἐνδον καρδίας, σκηρῆς ἐνδον, γῆς ἐνδον κτλ., εἶσω δόμων, εἶσω στέγης, εἶσω τῶν ὀρέων κτλ.). Ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἐχώρει ἀπὸ τοῦ συνθετικοῦ εἰς τὸ ἀναλυτικὸν στάδιον καὶ αἱ ἀπλαῖ πτώσεις ἀντιπαθίσταντο δι' ἐμπροθέτων διορισμῶν. Οὕτω εἰς τὴν θέσιν τῆς εἶσω + γεν. ἐμφανίζεται εἶσω (ἔσω) ἐν + δοτ. Τοῦτο ἤδη εἰς τὸν Ἡρόδοτον (ἔσω ἐν τῷ νηῷ 1,182),² συχνότερα δὲ εἰς τὴν Κοινήν: εἶσω ἐν

¹) Voruntersuch. zu einer Grammi. der Papyri 80, 2.

²) Κατὰ τὸν L. Radermacher, Neutest. Grammi. 14 πρόκειται περὶ Ἰωνικῆς ἐκφορᾶς. Θὰ τὸ ἐξαγακτήριζα μᾶλλον τῆς Κοινῆς πρόμιον στοιχείον εἰς τὸν Ἡρόδοτον.

τῶι ἐμῶι Ἰσιείω PSI 539, 5 (III. αἰ. π. X)· ἔσω ἐν τῇ οἰκίᾳ BGU 1141, 33 καὶ 36 (I. αἰ. μ. X)· ἔσω ἐν τῷ παλατίῳ Μαλάλ. 245, 22 (Bonn). Ἄλλ' εἰς τὴν Κοινήν, ὡς γνωστόν, ἡ διάκρισις μεταξὺ σιάσεως καὶ κινήσεως, μετὰ ἐν + δοτ. καὶ εἰς + αἰτ., παύει νὰ εἶναι ζωντανὴ καὶ ἐναλλαγὴ τῶν δύο συντάξεων λαμβάνει χώραν ὡς προβαθμῆς τῆς ἀπωλείας τῆς πρώτης. Ἐντεῦθεν τὸ ἔσω ἐν + δοτ. καταντᾷ ἔσω εἰς + αἰτ.: ἔσω εἰς τὴν ἀνλήν K. Δ. Μᾶρκ. 14, 54· P. Bas 19, 4 (VI/VII. αἰ. μ. X)· ἔσω εἰς τὴν οἰκίαν Ditt. OGIS I 201, 19 (V. αἰ. μ. X)· εἰς τὸ ἱερόν ἔσω Πασχάλ. Χρον. 469.

Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὴν Κοινήν εἶναι συνήθης ἡ ἀντικατάστασις τῆς παλαιᾶς ἐκφορᾶς ἐν + δοτ. διὰ τοῦ ἔσω εἰς + αἰτ., οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται, ὅσον γνωρίζω, ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆς διὰ τοῦ μέσον εἰς + αἰτ. (τὸ δὲ μέσον εἰς + αἰτ. δὲν ἐμφανίζεται παρὰ εἰς τὸν μεταγενέστερον μεσαῖωνα, ὅτε πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ νεωτέρου μέσον). Ἴδου διατὶ ἤκουσα τότε ὅτι τὸ νεώτερον κοινὸν μέσον (εἰς) + αἰτ. προέροχεται ἐκ τοῦ ἔσω (ἔσον) εἰς + αἰτ. Τώρα νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ προχωρήσω ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν εὔρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ μέσον.

Ὅπως πολλὰ ἄλλα τοπικὰ ἐπιρροήματα τῆς Ἑλληνικῆς οὕτω καὶ τὸ ἔσω ἠνώθη κατὰ τὸν μεσαῖωνα μετὰ τῆς ἀπὸ καὶ ἐγένεν ἀπέσω (πβ. ἀπέξω, ἀπεκεῖ, ἀπαντοῦ, ἀπῶδε - ἀπεδῶ κτ.), τοῦτο δ' ἐσήμανε ὅχι μόνον τὴν ἐκ τόπου κίνησιν ἔνδοθεν¹, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τόπῳ σιάσιν ἔνδον², ἀντικατέστησε δὲ πολλαχοῦ ὡς ἐκφραστικώτερον τὸ ἀπλοῦν ἔσω. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἐκφορὰ ἔσω εἰς + αἰτ. ἐγένεν ἀπέσω εἰς + αἰτ.: ἡ μαῖμῶ ἀπέμεινεν ἀπέσω εἰς τὴν τρυπαν Διήγ. τετραπ. στ. 1074 (ἐκδ. G. Wagner σ. 178), ὅτι ἐσέβην ἡ ἀγάπη σου ἀπέσω ἔς τὴν καρδιά μου Ἐρωτοπαίγν. στ. 578 (ἐκδ. Hesselring - Pernot σ. 48). Τὸ ἀπέσω τοῦτο σώζεται σήμερον εἰς πλείστα καὶ δὴ τὰ ἀρχαῖα ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς¹ ὑπὸ τοὺς τύπους ἀπέσω, ἀπέσ-σω, ἀπ-πέσ-σω, ἀπέσου, ἀπέσ', ἀμπέσ', ἀπέσα, ἀπόσου, πέσω, βέσω, πέσου, πέσ', πόσ-σω (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπέσω), εἰς δὲ τὸ Πυργὶ τῆς Χίου χρησιμοποιεῖται εἰσέτι ἀναλελυμένως ἀπὸ ἔσον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἔσω: ἐλάτε ἀπὸ ἔσον ἐλάτε μέσον. Ἐκ τοῦ συνθέτου ἐπιρρ. τούτου νομίζω ὅτι προῆλθε τὸ κοιν. μέσον ἀναφαινόμενον κατὰ τὸν μεταγενέστερον μεσαῖωνα εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν εἰς ἣν καὶ τὸ ἀπέσω: μέσον εἰς τὸ σπήλαιον, εἰς τὰ ὄρη μέσον (= εἶσω τῶν ὀρέων Ξεν. Ἀνάβ. 1, 2, 21), μέσον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸν τάφον μέσον παρὰ Du Cange (λ. μέσον). Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸ (ἀ)πέσον ὁ τύπος (ἀ)μέσον καὶ πρὸς τὸ (ἀ)πέσ' (<ἀπέσον πβ. πάνον >πά(ν)²),

¹) Εἰς τὴν Τσακωνικὴν ἐσώθη τὸ ἀπλοῦν ἔσω ἐκφερόμενον μετὰ τοῦ ἄρθρου τὰ ιδ. H. Pernot, Dial. tsakon. 292: *tasu* = τὰ ἔσω, gr. mod. μέσον.

ζάτον > ζά(τ')) ὁ πρὸ τοῦ ἄρθρου συνήθης, ἄλλως δυσεξηγήτος τύπος μέσ'.¹ Ἡ τροπὴ τοῦ π εἰς μ δὲν παρέχει δυσκολίαν, διότι εἶναι φαινόμενον καὶ τῆς ἀρχαίας² καὶ τῆς νέας.³

Ἐνδεῖξις ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς τοῦ μέσα ἐκ τοῦ ἀπέσω ἔχομεν, πλὴν τοῦ ὅτι μέχρι τοῦ μεταγενεστεροῦ μεσαιῶνος καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς ἰδιώματα εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ μέσα (εἰς + αἰτ. ἐλέγετο ἀπέσω εἰς + αἰτ. καὶ τῆς ἀντιστοιχίας (ἀ)μέσα -- ἀπέσα, μέσ' -- (ἀ)πέσ', καὶ ἄλλας: Εἰς τὴν Ἀπουλίαν λ. γ. σώζεται παρὰ τὸν μέσα καὶ ὁ παλαιότερος ἐκ τοῦ ἀπέσα προελθὼν τύπος ἀμέσα. Εἰς ἄσμα ἐκ Ρόδου φέρεται: Νὰ βάλω μέσα καλογορῆς χι ἀπόξω καλογέροντες, ὅπου πρὸς τὸ ἀπόξω < ἀπέξω 'ἔξω' ἀντιστοιχεῖ τὸ μέσα < (ἀ)πέσα 'ἐντός'. Ὅπως τὸ ἀπέσω χρησιμοποιεῖται καθ' ἃ παλαιότερον τὸ εἶσω + γεν. (εἶσω δύο ἡμερῶν κτ.)⁴ πρὸς δήλωσιν τοῦ χρόνου ἐντός τοῦ ὁποίου γίνεται τι ('ς σὰ τέσσερα χρόνᾱ ἀπέσ' ἔμαθεν τὰ γράμματα Κερασ. Χαλδ.), οὕτω καὶ τὸ μέσα (σὲ τέσσερα χρόνια μέσα κτ. ἢ μέσα σὲ κτλ. κοιν.) καὶ δὴ τὸ τελευταῖον καὶ μετὰ τὴν ἀπό + αἰτ. ἀντικαθιστῶσαν τὴν παλαιὰν γενικὴν (μέσ' ἀὸ διπλοχρόνισμα Χίος 'ἐντός διετίας' Κ. Καρελλάκι, Χικὰ ἀνάλεκτα 21 πβ. καὶ μέσ' ἀπὸν με ἔκαρες κατὰ καλὸ δὲν εἶδα Ἀρχ. Θρακ. Θησαυρ. 3 [1936/37] 117, 'ἄφ' ὅτου κτ.), ἐνῶ τὸ παλαιὸν μέσον ἢ μέσα δὲν ἐλαμβάνετο -- ἐιλόγως διότι ἐσήμαινεν 'ἐν μέσῳ', ὅχι 'ἐντός' -- εἰς αὐτὴν τὴν χρῆσιν. Ἀφοῦ τὸ ἀπέσω 'ἐνδοθεν' ἐσήμαινε τὸ 'ἐνδον', ἐχρησιάσθη πρὸς δήλωσιν τοῦ 'ἐνδοθεν' νὰ προστεθῇ ἐκ νέου ἢ ἀπό καὶ οὕτω προέκυψεν ἀπαπέσω, πρὸς ὃ ἀντιστοιχεῖ τὸ κοινὸν ἀπομέσα.

Ἀπέναντι τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν καὶ σημασιολογικῶν τεκμηρίων ἢ ἐκ τοῦ παλαιοῦ μέσον καὶ μέσα 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ' παραγωγὴ τοῦ νεωτέρου μέσα 'ἐντός' δὲν νομίζω ὅτι ἔχει ν' ἀντιτάξῃ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ταυτότητα τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸ νέον μέσα, ἢ ὁποία ὅμως ἀποτελεῖ, κατ' ἐμὲ τουλάχιστον, ἐπισημὰς κριτήριον.

Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἀποκλείεται ἡ διατήρησις καὶ τοῦ παλαιοῦ μέσα εἰς τὴν σημασίαν 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ' (πβ. λ. γ. ὅπου καβγῶς εἶναι χι αὐτὸς μέσα

¹) Καὶ εἰς τὴν Τσακωνικὴν παρὰ τὸν τύπον τάσω ἔχομεν πρὸ τοῦ ἄρθρου τάσ', λ. γ. τάσ' τὰ θάσσα -- μέσ' 'ς τὴ θάλασσα.

²) Ἰδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 154ἔξ, εἰς ἃ πρόσθετος πέσκος > μέσκος Νικανδρ. καθ' Ἡσύχιον.

³) Πβ. ἀπό > (ἀ)πέ > (ἀ)μέ, Παγγοράτι Μαγγοράτι, Πεντέλη > Μεντέλη, (ἐπιτίροπος) μίτροπος, (ἀ)πατιέχο > πατιέχο κτ. Ἰδ. Γ. Κορμπούλην ἐν Ἀθηνῶν 48 (1938) 262. 4. Δ. Γεωργακῶν ἐν Byz. - ngr. Jbb. 14 (1938) 72.

⁴) Πβ. λ. γ. εἶσω μηνῶν ἔξ P. Gen 11, 8 (350 μ. X) εἶσω δέκα ἡμερῶν P. Lips 56, 25 (398 μ. X) εἶσα δύο ἡμερῶν Vorunters. zu einer Gramm. der Papyri 80 (V/VI αἰ. μ. X) κτλ.

᾽ς τὴ μέση, ᾽ς τοὺς τυχεροὺς τοῦ λαχείου ἦταν καὶ ὁ δεῖνα μέσα (μεταξύ, ἀνάμεσα), ἂν καὶ ἠδύνατο κάλλιστα καὶ τὸ ἀπέσω - μέσα νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν σημασίαν, ὅπως δεικνύουν παραδείγματα τοῦ ἀπέσω ἐκ Πόντου καὶ Καππαδοκίας (πβ. *Ὀλομόναχος ἐπέμνην ἀπέσ' ᾽ς σοὶ Τούρκους Πόντ.*, εἰς ἣν θέσιν ἡ κοινὴ νέα ἔχει τὸ μέσα).

Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον εἰς τὴν Καλαβρίαν τὸ μέσα ἔχει τὴν σημασίαν ἔν μέσῳ, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Γεωργακάς (ἐνθ' ἀν. 137). Διότι ὁ *A. Pellegrini*, *Dialecto greco-calabro di Bova* 188, ὁ *G. Morosi*, *Dialecti della Terra d'Otranto* 151 καὶ ὁ *Rohlf* ἀποδίδοντες τοὺς οἰκείους τύπους διὰ τοῦ ἴν mezzo ἔννοοῦν προφανῶς ἔντός, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ παραδείγματά των: μέσα ᾽σὲ ἓνα χωράφι, ἀμέσ' ᾽ς τὴ σιράδα (*Pellegrini*), (ἀ)μέσ(α) ᾽ς τὴ θάλασσα (*Morosi*). Ἐξεταστέον εἶναι μὴ καὶ ὁ τύπος μέ, τὸν ὁποῖον ὁ *Rohlf* ἀναφέρει ὑπὸ τὸ μετὰ (ἀρ. 1365) εἰς τὸ πιράδειγμα τρέχω μὲ τὰ πλάγια *corro per le campagne*, ἀνήκει εἰς τὸ μέσα < ἀπέσα (πβ. τὸν τύπον μέα) ἢ εἰς τὸ ἀπὸ > (ἀ)πὲ > (ἀ)μέ.

Ἐς σημειωθῆ τέλος ὅτι εἰς τὸν Πρόδρομον, τοῦ ὁποῖου τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται ὁ Γεωργακάς, φέρεται ἀκόμη ἀποκλειστικῶς ὁ τύπος ἀπέσω ἔντός (I 239, III 52. 298. 404a [g]: ἀπέσωθεν I 186), μόνον δὲ εἰς τὸν στ. III 152 παρὰ τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀπέσω, ἣν δέχονται καὶ οἱ ἐκδόται *Hesseling - Pernot*, παραδίδονται διάφοροι γραφαὶ ἀπέσου Η, μέσα g, ἐνῶ εἰς τὸν στ. III 165 a καὶ μέσον νὰ ἐκατέβηκεν καὶ III 187 ἔ τσοῦκκα ὁποῦ τὰ ἐβάστασεν! πῶς οὐκ ἐσχίσθη μέσα; τὰ ἐπιρρ. μέσον καὶ μέσα δὲν σημαίνουν ἔντός ἀλλ' εἰς τὸ μέσον.

20.

1390. Ὁ ὑπὸ λῆμμα *μισός* 'Hass' παρεχόμενος τύπος οὐσ. *μισό* Ἀπουλ. 'Hass', δυνάμενος νὰ παρεξηγηθῆ ὡς ἐμφανίζων μετακίνησιν τοῦ τόνου τοῦ ἀρχ. οὐσ. *μισός* εἰς τὴν λήγουσαν, εἶναι ἀνύπαρκτος. Ὁ *G. Morosi*, *Dialecti della Terra d'Otranto* 178, εἰς ὃν παραπέμπει ὁ *Rohlf*, παρέχει μόνον τὸν τύπον ῥήματος *μισό* ἢτοι *μισῶ* 'odio' καὶ μετοχῆς *μισημι-μένο* 'odiato e odioso'.

21.

1416. Μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ οὐσ. *μούχλα* 'Schimmel' καὶ τῶν παραγῶγων αὐτοῦ μνημονεύεται καὶ τὸ οὐσ. *μούχλουζο* Καλαβρ. (Χωρίο Βουν.) 'eine Pflanze mit breiten Blättern'. Προφανῶς ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ *μούχλα*, ἀλλ' εἶναι εἶδος τοῦ φυτοῦ *βούγλωσσο* (*Plin.* 25, 8) ἢ *βούγλωσσον* (*Διοσκ.* 4, 120), τὸ ὁποῖον ἐσώθη καὶ ἀλλαγοῦ ὑπὸ τοὺς τύπους *μούγλωσσο* ἢ *μόγλωσσο* Κύπρ. Ρόδ., *ἀβγόλωσσο* ἢ *ἀβγόλωσας* Κρήτ., *γόγλωσσο* ἢ *γλό-*

γλωσσο Χίος, δίγλωσσο Σίφν., συνηθέστερον δὲ βοϊδόγλωσσα (βουδόγλωσσο ἢ μουδόγλωσσο Κύπρ.) καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Καλαβρίαν (Μπόβ.) ὡς μούγλουσσο (ιδ. Rohlf's ἀρ. 359).¹ Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ β εἰς μ πβ. βούνευρο > μούνευρο Καλαβρ. (Μπόβ.), βαθραζός > μαθραζός, βούκινο > μούκινο, βοσκοπήγαδο > Μοσκοπήγαδο τοπων. Χίος κττ.²

22.

1510. Ὁ τύπος ολό Καλαβρ. (Μπόβ.) τοῦ ὄλος 'ganz' θεωρούμενος ὡς δοτικὴ πληθυντικοῦ εἰς τὴν φρ. λ. γ. *dóe na p̄iu oló* 'gib allen zu trinken' δὲν εἶναι πράγματι δοτικὴ, ἀλλὰ γενικὴ ὄλω, ὅπως καὶ ἀλλαγῶ λέγεται σήμερον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν γενικὴν ὄλωνῶ(ν) (διὰ τὸν τονισμὸν εἰς τὴν λήγουσαν πβ. καὶ τὴν γενικὴν ἀλλῶ(ν) καὶ ἀλλωνῶ(ν) τοῦ ἄλλος, ἐκρινῶ(ν) κττ.),³ ἢ δὲ φράσις μεταγραφτέα δῶε γὰ πίου ὄλω 'δῶσε ὄλωνῶν γὰ πιούνε'. Συντακτικῶς βεβαίως ἡ γενικὴ αὕτη ἀντικαθιστᾶ καὶ εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὴν παλαιότεραν δοτικὴν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς.⁴

Περίεργος εἶναι ἡ φρ. ὄλω τοῦς ἄγιου Καλαβρ. (Μπόβ.) παρὰ τὴν συνώνυμον ὄλων τῶν ἀγίω Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'Allerheiligen' ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῶν εὐχρηστούσης τῶν ἀγίων πάντων. Ὁ τύπος ὄλω δεικνύει ὅτι ἡ φρ. εἶναι αἰσθητὴ ὡς γενικὴ πληθυντικοῦ. Ἀλλ' ἐνῶ τὸ ὄλω εἶναι σαφῶς γενικὴ, ὁ τύπος τοῦς ἄγιου ἐνθυμίζει τοὺς ἐν χρήσει εἰς ἄλλα ἀρχαῖα ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς τύπους εἰς -ους' λ. γ. εἰς τὴν Κύπρον: οἱ κόρες τοῦς βοσκοῦς, τὰ σπιδκια τοῦς Ἐγγλέζους κττ.,⁵ εἰς τὰ Φάρασα γαιτζιουῦς (= τοῦς) γυναικιουῦς (= τῶν γυναικῶν), Γιωδαιουῦς (= τοῦς) Ἰουδαίους (= τῶν Ἰουδαίων), τοῦ νοματοῦς (= τῶν νομάτων, τ. ἔ. ἀνθρώπων),⁶ εἰς τὴν Εὔβοιαν τὰ παιγνίδια τοῦς παιδιουῦς (= τῶν παιδιῶν) Κουρούνι, ἀγόρασα τοῦς παιδιουῦς παπούτσια αὐτόθι., ἄσμ. γὰ γεροῦνε τὰ σπαρτά, | τὰ σπαρτά, τὰ παρασπόρια, | τοῦς φτωχοῦς τὰ καλαμπόκια, | τοῦς ἀρχόντους τὰ μελίσσια Χαλκίς κττ. Οἱ τύποι οὔτοι ὅπου λέγονται σή-

¹) Περὶ τοῦ βουγλώσσου ιδ. Π. Γενναδίου, Λεξικὸν φυτολογικόν (Ἀθῆναι 1914) 205 καὶ Μ. Στεφανίδου, Ὁρλογικὰ δημώδη (Ἀθῆναι 1941) 6έξ. Εἰς Θράκην (Αἴν.) βούγλουσσο καλεῖται ὁ ἰχθὺς 'γλώσσα', ὅστις καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐκαλεῖτο βούγλωσσο.

²) Πβ. Γ. Κορροπούλην ἐν Ἀθηνῶν 48 (1938) 262 καὶ διὰ παλαιότερα παραδείγματα E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 257.

³) Πβ. τοὺς ἀρχαίους περισπωμένους Δωρικῶς τύπους γεν. πληθ. τουτῶν, τητῶν, ἀλλῶν (ιδ. Kühner - Blass 1, 325έξ.).

⁴) Ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 114, 2.

⁵) Ἰδ. Σ. Μεγάροδον ἐν Ἀθηνῶν 8 (1896) 439έξ.

⁶) R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 169.

μερον εἶναι αἰσθητοὶ ὡς τύποι τῆς γενικῆς τοῦ πληθυντικοῦ, πολλάκις δὲ φέρονται ἐκ παραλλήλου καὶ ὡς ἰσοδύναμοι πρὸς ἄλλους εἰς *-ων* ἢ *-ων(ε)* (λ. γ. εἰς τὸ Κουρούνη τῆς Εὐβοίας φέρονται παραλλήλως τοὺς *παιδοῦς* καὶ τοὺν *παιδίονε*,¹ ἀνάλογα δὲ συμβαίνουν εἰς τὰ Φάρασα² κ. ἀ.). Ἄλλ' εἶναι, νομίζω, ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς γενικῆς, διότι ἐκ τοῦ *-ων* προέρχεται μὲν ἐνιαχοῦ κανονικῶς *-ου(ν)*, ἀλλ' ὄχι *-ους*. Διὰ τοῦτο τινὲς τοὺς θεωροῦν ὡς τύπους τῆς αἰτιατικῆς τοῦ πληθυντικοῦ καὶ τοὺς τονίζουσιν μὲ ὀξεῖαν, ὅταν τονίζονται. Ἐναντίον τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι μεταξὺ ἄλλων καὶ τοῦτο, ὅτι ἀπαντοῦν καὶ τύποι θηλυκῶν καὶ οὐδετέρων εἰς *-ους* ἀντὶ *-ες* (θηλ.) ἢ *-α* (οὐδ.). Ἄλλοι δέχονται ὅτι εἰς τὸ *-ου* τῆς ἐνικῆς γεν. ἀρσενικοῦ προσετέθη τὸ *-ς* τῆς αἰτιατ. πληθυντικοῦ.⁴ Κατ' ἐμὲ οἱ τύποι οὗτοι εἶναι λείψανα τῆς ἀρχαίας δοτικῆς πληθυντικοῦ εἰς *-οις*, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ *οι* (= *ü*) ἐξελίχθη φωνητικῶς εἰς *ου* ἢ *ιου* ἢ *ο*.⁵ Παλαιὸν παράδειγμα δοτικῆς πληθ. εἰς *-ους* ἀντὶ γενικῆς νομίζω ὅτι εἶναι τὸ ἐπὶ ἐπιγραφῆς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ἐκ Καππαδοκίας παρὰ H. Grégoire ἐν BCH 33 (1909) 84 (ἀρ. 64, στ. 4) *εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦς*, τὸ ὁποῖον πιθανῶς δὲν εἶναι αἰτιατική, ἀλλὰ δοτική (= *αὐτοῖς*) ἀντὶ γενικῆς *αὐτῶν*. Εἰς τὸ *αὐτοῖς* = *αὐτοῦς* (= *αὐτῶν*) ἀνάγεται ἡ νεωτέρα ἀντωνυμία *τους* καὶ διὰ τὰ τρία γένη (*τοῦς εἶπα*, τὸ *παιδί τους* κτ.), παρὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Ἄν. Κρήτην ἔχομεν *τος* (*τὸς εἶπα*, τὸ *παιδί ντος* κτ.), γραφόμενον συνήθως *τως*, μὲ φωνητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *οι* εἰς *ο*.⁶

Ὡς τύπον δοτικῆς πληθ. εἰς τὴν θέσιν τῆς γενικῆς νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ *τοῦς ἄγλου* εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκ Καλαβρίας φράσιν *ὀλῶ τοῦς ἄγλου*, ἢ ὁποῖα διὰ τοῦτο κυρίως ξενίζει ὅτι ἐμφανίζει ἐκ παραλλήλου⁷ τὴν καθαρὰν γενικὴν *ὀλῶ* μὲ τὴν ἰσοδύναμον πρὸς γενικὴν δοτικὴν *τοῦς ἄγλου*.

23.

1538. Εἰς τὰς φράσεις πὸν παρέχονται ὡς παραδείγματα χρήσεως τοῦ

¹) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Σ. Καρατζᾶ, εἰς ὃν ὀφείλω καὶ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα.

²) Ἴδ. R. Dawkins ἐνθ' ἀν. καὶ BCH 56 (1932) 546έξ.: *τοῦ προφητοῦν*, *τοῦ καρφοῦ* κτλ.

³) Ἴδ. Σ. Μενάρδον ἐνθ' ἀν. 441: οὐδέτερον *τοῦ μηλοῦ*, *τοῦ σνκοῦ*.

⁴) Σ. Μενάρδος ἐνθ' ἀν. O. Merlier ἐν BCH 55 (1931) 226. R. Dawkins ἐνθ' ἀν.

⁵) Εἰς τὸν τύπον ἔς ἡραϊκῶς ὑπόκειται σαφῶς προφορὰ *ιου*, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τσιτακισμός. Διὰ τὴν φωνητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *οι* (= *ü*) εἰς *ο* πβ. τοὺς τύπους *τοῦς παιδίως* παρὰ Μαχαιρᾶ (R. Dawkins ἐν Ἄμφερ. εἰς Γ. Χατζιδάκιν 54), *ἀλλήλος* κοιν. ἐκ τοῦ *ἀλλήλοισ*, *τος* Κρήτ. ἐκ τοῦ *αὐτοῖς*, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν συνεχείᾳ, κτλ.

⁶) Ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ζητήματος πραγματεύομαι ἀλλαχοῦ.

⁷) Εἰς μίαν τοιαύτην σύμφυρσιν τῶν δύο πτώσεων, τῆς γενικῆς καὶ τῆς δοτικῆς, ὀφείλεται ἴσως καὶ ὁ τύπος γενικῆς τῶν ἀντρῶς Κρήτ. ἀντὶ τῶν ἀντρῶ(ν).

ὄπου 'wo' καὶ τοῦ ἐκ τούτου προσελθόντος ἀναφορικοῦ ποὺ ἀναφέρονται καὶ σὶ ἐξῆς ἐκ Μπόβας: ποὺ ἕνα ἕνα 'ad uno ad uno, ποὺ ὄρα ὄρα 'd' ora in ora', ποὺ λίγο λίγο 'a poco a poco', παρπατοῦμε ποὺ τέσσεροι 'camminiamo a quattro a quattro'. Ἀλλ' εἰς τὰς φράσεις ταύτας τὸ ποὺ δὲν εἶναι ἐπίρρημα: πρόκειται ἀναμφισβητήτως περὶ τῆς προθέσεως ἀπό, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὴν Μπόβαν καὶ ἀλλαγῶν τῶν νοτίων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον ἀποὺ καὶ ποὺ (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπό).¹ Ἡ χοῆσις τῆς ἀπό πρὸς δῆλωσιν ἐπιμερισμοῦ εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀνὰ εὐρίσκειται ἤδη εἰς τὸν Λεόντιον Νεαπόλεως² καὶ εἰς πάπυρον τῶν ἀρχῶν τοῦ 7. αἰῶνος,³ εἶναι δὲ συνήθης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπό A 12). Ἐπίσης συνήθης εἶναι σήμερον ἢ δίπλωσις τοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ ἀριθμητικοῦ πρὸς δῆλωσιν τῆς αὐτῆς σχέσεως εἴτε ἀπολύτως (ἕνας ἕνας 'ἀνὰ εἷς' κτ.) εἴτε καὶ μετὰ τὴν ἀπό (ἀπό ἕνας ἢ καὶ ἀπό ἕνας ἕνας).⁴ Οὕτω καὶ ἡ ἀνωτέρω φράσις τῆς Μπόβας ποὺ λίγο λίγο φέρεται κοινῶς λίγο λίγο ἢ ἀπό λίγο λίγο, εἰς δὲ τὴν Ἀπουλίαν ἀπ' ὀλίον ἀπ' ὀλίον (ιδ. Rohlf's λ. ὀλίγος ἀφ. 1508· πβ. ἀπόλιγο ἀπόλιγο Πελοπ.). Περὶ τῆς εἰς τὴν φρ. ποὺ ἕνα ἕνα ἀντιστοιχούσης ἀς ἕνα ἕνα κτλ. τῆς Ἀπουλίας ιδ. ἀνωτ. σ. 103ἔξ.

24.

1564. Ὑπὸ τὸ ὅτι 'welches, was auch immer' παρέχεται τὸ σύνθετον (ὅ)τιζανέρε Ἀπουλ. 'alles, ogni cosa', τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς προσελθὸν ἐκ τῆς φρ. ὅτι καὶ ἂν ἔν. Ἡ φρ. αὕτη εἶναι ἐν χοίρει καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλλη-

¹) Ὁ τύπος ἀποὺ (καὶ μετὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἀ- ποὺ) τῶν νοτίων ἰδιωμάτων δὲν προῆλθεν, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ G. Hatzidakis, Einleitung in die ngr. Gram. 151, ἐκ τοῦ παλαιοῦ διαλεκτικοῦ ἀπύ· ἀλλ' ἀμφίβολον μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ου ὀφείλεται εἰς τὸ χειλιζὸν ἢ εἰς παρενυμολογίαν πρὸς τὸ ἀποὺ (ὄπου, ὅπως δέχεται ἐν συνεχείᾳ καὶ MNE 2, 478 (πβ. καὶ K. Ἄμαντον ἐν Λεξικογρ. Ἀρχ. 5, 132 καὶ Rohlf's λ. ἀπό ἀφ. 172). Οὕτε ἐπίδρασις τοῦ ου τοῦ γάτου κτ. (W. Meyer [- Lübbe], Simon Portius 228) εἶναι πιθανή, διότι εἰς τὴν Κρήτην λ. γ ὄπου ὁ τύπος ἀποὺ εἶναι ὁ μόνος ἐν χοίρει πρὸ τοῦ ἄρθρου, λέγεται μόνον γάτω, ἀπάνω, ὄχι γάτου, ἀπάνου. Ἐξ ἴσου δὲν ἰκανοποιεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἔγινεν ἀνομοίωσις εἰς τὴν μετ' ἄρθρου συνεχομένη ἀπό τὸ κτλ. (Σ. Ξανθοῦδίδης, Ἐρωτόκριτος 388) Ἴσως ὁ τύπος ἀποὺ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀποκεκομμένου τύπου ἀπ' κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ ου ὡς συνοδίτου φθόγγου, διὸ καὶ συνηθίζεται, ὅπως καὶ ὁ ἀπ', κυρίως πρὸ τοῦ ἄρθρου. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ου ἐγένετο τρόπον τινὰ διὰ ν' ἀποφευχθῆ ἄλλη ἀλλοίωσις τοῦ ἀπ' πρὸ τοῦ τ τοῦ ἄρθρου, ἡ ὁποία καὶ πράγματι συνετελέσθη ἐνιαχοῦ τραπέντος τοῦ ἀπ' εἰς ἀφ' (περὶ τοῦ τύπου τούτου ιδ. K. Ἄμαντον ἐνθ' ἀν. πβ. ἀγαπητικός) *ἀγαπτικός) ἀγαφτικός Ἐρωφ. πρᾶξ. Α στ. 10).

²) Ἰδ. K.-Dieterich, Untersuch. zur Gesch. der griech. Sprache 188.

³) Ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gram. der Papyri 85, 1.

⁴) Εἰς τὴν φρ. ἀπό ἕνας ἕνας ἐμφανίζεται ἐνισχυμένος ὁ ἐπιμερισμὸς εἴτε διὰ τῆς ἀπό εἴτε διὰ τῆς διπλώσεως τοῦ ἀριθμητικοῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει διὰ τῆς κατὰ παλαιότερον (πβ.

νικήν ὑπὸ τὸν τύπον *ὅ,τι κῆ ἂν εἶναι*. Προφανῶς λοιπὸν τὸ ἐν τέλει ἔνε εἶναι τὸ γ' πρόσ. τοῦ ρ. *εἶμαι*. ἦτοι *ἐνι*, ἐκ τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, προέρχεται καὶ τὸ διαλεκτικὸν *ἐναι* Κρήτ. (Σφακ.) κ. ἄ. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ φρ. αὕτη διασώζει εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀντὶ τοῦ *κῆ ἂν* (καὶ ἂν τῆς κοινῆς νέας τὸν τύπον *κᾶν* μὲ *κρᾶ-*σιν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κοινῆς ἐκ παραλλήλου μὲ τὸν ἄνευ κράσεως *καὶ ἂν*).¹ Ἐκ τῶν δύο τούτων τύπων ἡ νέα Ἑλληνικὴ διασώζει τὸν μὲν *κᾶν* εἰς τὸ κοινὸν *κᾶν(ε)*, τὸν δὲ *καὶ ἂν* εἰς τὸ ταυτόσημον (σ)κῆς τῆς Κρήτης, ἀλλ' εἰς φρ. ὡς ἡ ἀνωτέρω *ὅ,τι κῆ ἂν εἶναι*, *ὅ,τι κῆ ἂν πῆς* κττ. ἡ κοινὴ νέα χρησιμοποιεῖ τὸν ἄνευ κράσεως τύπον *καὶ ἂν*, ἐνῶ διαλεκτικῶς σώζεται ὁ τύπος *κᾶν*, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν Ἀπουλίαν.

25.

2132. Οἱ τύποι *solonéa* Ἀπουλ. (Μαρτ. Μελπιν.), *sulunéa* Ἀπουλ. (Κοριλ.), *sulinéa* Ἀπουλ. (Σολέτ. Τσολλῖν.) 'Hufeisen' παρατίθενται ὑπὸ λῆμμα *σωλήν* 'Rohr, Einschnitt' παρατηρουμένου πάντως ὅτι ἡ σύνδεσις αὕτη εἶναι «*begrifflich schwierig*». Περαιτέρω σημειώνει ὁ Rohlf's: «*Zu selhnaĩos 'mond-förmig (Koukoules) überzeugt nicht*».

Ἐν τούτοις ἡ λέξις εἶναι γνωστὴ καὶ παραδίδεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς, μνημονεύεται δὲ καὶ εἰς τὰ Λεξικά, τὸν Sophocles (λ. *σεληναῖον* 'horse-shoe') καὶ τὸν Du Cange (λ. *σεληναῖα* 'equorum ferrei calcei'), ὅθεν ἔπειτα καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ Θησαυροῦ. Παρὰ Λέοντι Τακτ. 5, 4 φέρεται: *σεληναῖα σιδηρᾶ μετὰ καρφίων αὐτῶν*. Παρὰ Κωνσταντ. Πορφυρογ. Βασ. τάξ. 460, 4 (Bonn) γράφεται *σελιναῖα*. Πβ. καὶ Εὐστάθ. Παρεκβ. 836, 60: *χαλκὸν δὲ νῦν λέγει τὰ σεληναῖα τὰ ὑπὸ τοῖς ποσὶ τῶν ἵπων*.

Τὰ *σεληναῖα* ταῦτα ἔλαβαν προφανῶς τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τοῦ σχήματος τῶν καὶ συνεπῶς ἡ ἀναγωγή τῶν εἰς τὸ ἐπίθ. *σεληναῖος* εἶναι ὀρθή, οἱ δ' ἀνωτέρω τύποι πρέπει νὰ μεταγραφοῦν *σολοναῖα*, *σουλωναῖα*, *σουλhναῖα*. Σήμερον ἀντὶ τούτων χρησιμοποιεῖται κοινῶς ἡ λέξις *πέταλα*. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀρχικῶς διεστέλλοντο τὰ *πέταλα* τῶν *σεληναῖων* καὶ ὅτι διὰ τῆς τελευταίας λέξεως ἐδηλοῦντο τὰ ἔχοντα σχῆμα ἡμισελήνου καὶ καλύπτοντα μόνον τὸ ἄκρον τοῦ κάτω μέρους τῆς χηλῆς τοῦ ζώου, ἐνῶ *πέταλα* ἦσαν τὰ ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος καλύπτοντος ὅλον τὸ κάτω μέρος τῆς χηλῆς. Παρὰ Κεδρην. 2, 575, 18 (Bonn) κα-

κατ' ἐνιαυτὸν ἐνιαυτόν, κατὰ δύο δύο, κατὰ πρᾶγμα πρᾶγμα ἐν Voruntersuch. 84, κατὰ μικρὸν μικρὸν Ἰωάνν. Κλίμαξ ἐν Migne, P. G. 88, 816 D).

¹) Πβ. L. Radermacher, Neutestamentliche Grammatik 33, 1.

λοῦνται τὰ πέταλα ταῦτα σιδήρια (ἐπιλελοιπότων δὲ καὶ τῶν σιδηρίων τοῖς Τούρκοις, οἷς τὰς χηλὰς τῶν ζώων εἰώθασι περιστέλλειν), ἀλλὰ πιθανῶς ὁ ὄρος οὗτος ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν ὕλην, ἐξ ἧς κατασκευάζονται, διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀναγκάζεται νὰ ἐπεξηγήσῃ τὴν λέξιν.

Πλὴν τοῦ ἀπλοῦ *σεληραῖον* ἀναφέρει ὁ Du Cange καὶ τύπου *dvandva* σύνθετον *σελινοχάλινον* (γρ. *σεληροχάλινον*) *‘equorum ferrei calcei et freno’* ἐκ χειρογράφου. Παρὰ δὲ τὸ σύνθετον τοῦτο παραδίδεται καὶ μετοχὴ *σεληροχαλινωμένος* *‘πεταλωμένος καὶ χαλινωμένος’* εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν τοῦ Ἐσχωριᾶ στ. 576 (ἔκδ. D. Hesselring ἐν Λαογραφίᾳ 3 [1911] 570):

καὶ διεχώρισεν κἄν ἑκατὸν διακόσια φαρῖα,
ὄλα κατὰ καὶ θανμαστά, σεληροχαλινωμένα,

ὅπου ὁ ἐκδότης γράφει *σελλινοχαλινωμένα* καὶ προτείνει εἰς τὸ ὑπόμνημά του τὴν περιττὴν διόρθωσιν εἰς *σελλοχαλινωμένα* (*σεληροχαλινωμένα*: *lectio difficilior*).

Ἡ μεσαιωνικὴ αὕτη λέξις *σεληραῖον* δὲν ἔχει σωθῆ ἀλλαχοῦ, ὅσον γνωρίζω, εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πλὴν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει ν’ ἀναγνωρισθῆ εἰς παράγωγα, τὰ ὅποια μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν νοηθῆ ὀρθῶς. Εἰς δημῶδη ἄσματα Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας φέρονται οἱ ἐξῆς στίχοι (διατηρεῖται ἢ ὀρθογραφία τῶν πρωτοτύπων ὡς πρὸς τὰς ἀραιὰ τυπωμένας λέξεις):

Ἀφέντη, καβαλλίκα

᾽ς τὸ σέλλινο, ξεσέλλινο ᾽ς τὸ κάλλιο τὸ μουλάρι,

᾽ς τὰ τέσσερα τὸ πέταλο ἀσήμι καὶ λογάρι,

᾽ς τὰ εἰκοστέσσερα καρφιά σπυροῖ μαροαριτάρι

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ (Ἀθῆναι 1866) 35.

Ἀφέντη, καβαλλίκα

σὰ σελλινὸς ξεσελλινος (;)¹ εἰς τὴν χουσι τὴ σέλλα
αὐτόθ. σ. 195.

Ἀφέντη, καβαλλίκα

᾽ς τ’ ἀσέλλινο, προσέλλινο ᾽ς τὸ κάλλιο τὸ πουλάρι

II. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ (Ἀθῆναι 1880) 197.

Ἀφέντη, καβαλλίκερε ᾽ς τὸ σελλινὸ πουλάρι,

᾽ς τὸ σελλινὸ κὲ ἀσελλινὸ κὲ ἀσημαρωματωμένο

αὐτόθ. σ. 201.

Γύρερε βόιδια ᾽ς τὸ ζυγὸ, γελάδια ᾽ς τὴν ἀγέλη,

μουῖλες, φοράδες κὲ ἄλογα κὲ ἀσέλλινο πουλάρι

αὐτόθ. σ. 200 καὶ Ν. Πολίτου, Ἐκλογαὶ (Ἀθῆναι 1914) 177.

¹) Τὸ ἐρωτηματικὸν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ συλλογέως καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἔχει τὸν λόγον του.

²Αφέντη, καβαλλίκα

²ς τὸ σέλινο, προσέλινο, τὸ χούσινο τὸ μουλάρι
Ζωγράφειος ἄγων 1 (1891) 185. — ²Αφέντη, καβαλλίκα!

Κε ἀφέντης καβαλλίκεψε σὲ σέλινο πουλάρι

Ἐστία 1 (1891) 199.

²Αφέντης καβαλλίκεψε σὲ σέλινο μουλάρι,

σὲ σέλινο, προσέλινο, σ' ἀσημοσελλωμένο

Χειρόγρ. Ἱστορ. Λεξ. 153 (Θεσπρωτία).

²Αφέντη, καβαλλίκεψε σὲ σεληνὸ μουλάρι

Ἡμερολόγιον Ἐστίας 1891, 107 (Θεσσαλία).

Ἀπὸ τὰ δημῶδη ταῦτα ἄσματα παρέλαβε καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης εἰς τὸν Τραγουδιστὴν του τὴν ἔκφρασιν (Ἔργα 2, 38).

Ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς μὲ διπλοῦν λ γραφῆς μερικῶν ἐκ τῶν συλλογῶν ἢ ἐκδοτῶν τῶν ἄσμάτων τούτων οἱ ἀπαντῶντες εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους τύποι ἐπιθέτου σέλλινος (σελλινός), ξεσέλλινος, ἀσέλλινος (ἀσελλινός), προσέλλινος συνάπτονται πρὸς τὸ οὖσ. σέλλα ἑφίπλιον, ἐρμηνεύονται δὲ ὑπὸ τοῦ Γ. Χασιώτου ἐνθ' ἄν. 236 «σέλλινο ξεσέλλινο, ἴσως ἀντὶ σελλωμένο», ὑπὸ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ ἐνθ' ἄν. 197 «ἀσέλλινο, προσέλλινο ὃ μήπω δαμιασθεῖς πῶλος», ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου ἐνθ' ἄν. «ἀσέλλινο ἑτὸ μήπω ἐπισαχθέν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔβαλαν ἀκόμη σέλλαν», ὑπὸ τοῦ Γ. Γάγαρη, ἐκδότου τῶν Ἔργων τοῦ Κ. Κρυστάλλη, 2, 59 «ἀσέλλινο καὶ προσέλλινο πουλάρι ἑπουλάρι ἄπιζστο, ἀσέλλωτο ἀκόμη». Μὲ ποίαν σημασίαν παρέλαβε τὸ ἐπίθετον ἐν λ. ἄλλογο ὁ Π. Βλαστός, Συνώνυμα καὶ συγγενικά (Ἀθῆναι 1930) 421, δὲν εἶναι γνωστόν. Μόνον ὁ συλλογεὺς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας ἄσματος τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸ Ἡμερολόγιον Ἐστίας τοῦ 1891 γράφει σεληνὸ καὶ ἐρμηνεύει «σεληνοειδὲς = ἑστρογγύλον, παχὺ».

Τὴν ἐρμηνείαν ὃ μήπω σελλωθεῖς ἀποκρούει ὁ Δ. Σάργος, Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Κωνσταντινούπολις 1920) 10, πραγματευόμενος δὲ διεξοδικῶς περὶ τῶν λέξεων τούτων (σ. 43-48) παράγει αὐτὰς ἐκ ἀναπύνα συνθέτου ἀντεληνοποσιτέληνο, ἀντεληνομπροσιτέληνο σχηματισθέντος ἐκ τῶν *antilena* (ἑστηθιστήρ, προστερνίδιον) + *postilena* (ἑύπουρίς, ὀπισθία) ὡς ἑξῆς: «Ἐκ τοῦ ἀντεληνομπροσιτέληνο προέκυψε τὸ ἐπίθ. ἀντεληνομπροσιτέληνος, -ο ἄλλογο, μουλάρι... καὶ κεχωρισμένως ἀντέληνο μπροσιτέληνο (ἀντὶ ποσιτέληνο), ὃ παρενοήθη καὶ παρητυμολογήθη ἐκ τῆς ἐπ' αὐτὸ ἐπιδρασάσης λ. σέλλα (Λατ. *sella* = ἑφίπλιον), τῆς κυριωτάτης καὶ κατ' ἐξοχὴν σκευῆς τοῦ ἵππου, ἧς ἑξαρτήματα ἦσαν τ' ἀντεληνοποσιτέληνα, γενόμενον ἀσέλλινο προσέλλινο ἄλλογο, μουλάρι, ἦτοι κυρίως ἵππος ἢ ἡμίονος κεκοσμημένος προστερνιδίσις καὶ

ύπουρίσι, προσεραμμένοις ἐπὶ τοῦ ἐφιπίου (σέλλας). Διὰ τὴν δουλείαν δὲ καὶ κακοδαιμονίαν ἡμῶν βραδυτέρον σπανιωτάτων καταστάτων παρ' ἡμῖν τῶν ἀντελήνων καὶ ὀπισθελήνων, τοῦ δὲ α κακῶς ἐκληφθέντος ὡς στερητικοῦ, ἐθεωρήθη τὸ (ἀσέληνος-) ἀσέλλινος -ο(ν) ὡς δῆθεν ἰσοδύναμον τῷ ἀσέλλωτος -ον, οὗ ἀντίθετα ἐξελήφθησαν τὰ (σελήνος-) σελλινός -ό(ν), σέλλινος -ο(ν), ὡς δῆθεν ἰσοδύναμα τῷ σελλωμένος. Κατὰ τὸ ἀσέλλινος -ο(ν) ἐσηματίσθη καὶ τὸ θεωρηθὲν ἰσοδύναμον αὐτῷ ξεσέλλινος -ον (πρὸβλ. σελλώνω - ξεσελλώνω, σελλωμένος - ξεσελλωμένος, σελλωτός, ξεσελλωτός)». ¹ Ἀλλὰ διὰ τὴν τοιαύτην ἐτυμολόγησιν τῶν περιῶν ὁ λόγος λέξεων γίνονται δεκταὶ δύο ὑποθέσεις ὅχι πάντως τόσον προφανεῖς, ἥτοι πρῶτον ὅτι ἐκ τοῦ μαρτυρουμένου οὗσ. ἀντεληνομπροστέληνο προέκυψε τὸ ἀμάστ. ἐπίθ. ἀντεληνομπροστέληνος (ὡς ἐὰν ἦτο δυνατόν ἐκ dvandva συνθέτων οὗσ. λ. γ. μαχαιοπίουρο, Μαγιάπριλο, μερόνυχτο, Τετραδοπαράσκειο κτ. νὰ σηματοισθοῦν ἐπίθ. μαχαιοπίουρος, Μαγιάπριλος, μερόνυχτος, Τετραδοπαράσκειος κτ.), δεύτερον ὅτι τὸ ἀμάστουρον τοῦτο ἐπίθ. ἀντεληνομπροστέληνος ἐξενεχθὲν κατὰ διάστασιν ἀντέληνο(ς) μπροστέληνο(ς) παρητυμολογήθη πρὸς τὸ σέλλα καὶ ἐντεῦθεν παρήχθη ἀσέλλινο, προσέλλινο καὶ περαιτέρω καὶ ξεσέλλινο (πουλάρι, μουλάρι).

Πιθανώτερον φαίνεται εἰς ἐμέ, τοῦθ' ὅπερ ἐδέχθη καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ οἰκείου ἄρθρου εἰς τὸ Λεξικόν, ὅτι τὸ ἐπίθ. ἀσέληνος (οὕτω γραπτέον) προῆλθεν ἐκ τοῦ στερητ. ἀ- καὶ τοῦ μεσν. οὗσ. σεληναῖον 'πέταλον' καὶ σημαίνει κατὰ λέξιν 'ὁ ἀνευ πετάλου, ἀπέταλος, ἀπετάλωτος', δηλοῦται δὲ δι' αὐτοῦ 'ὁ μήπω δαμασθεῖς (πῶλος)', ὅπως ὁ Ἀραβαντινὸς ὀρθῶς ἐσημείωσεν,² ἢ ἄλλως '(πουλάρι) ἄπιαστο' κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Γάγαρη,³ ἐπομένως ὁ ἀτίθασος, ζωηρός, ἀκμαῖος, ὅπως ἀρμόζει νὰ εἶναι ὁ ὑπὸ ἀρχοντος ἵππεύμενος πῶλος.⁴ Διὰ τὴν σύνθεσιν πβ. λ. γ. τὰ νεώτερα ἐπίθ. ἀβιβλος ἐκ τοῦ ἀ- στερητ. καὶ βιβλίον (ιδ. Ἰστορ. Λεξ. ἐν λ.), ἄπαιδος ἐκ τοῦ ἀ- στερητ. καὶ παιδί (αὐτόθ. ἐν λ.) κτ.

¹) Τὴν ἐτυμολογίαν ἐδέχθη καὶ ὁ Μ. Φιλήτας, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 3, 181.

²) Ἀτυχῶς τόσον ἡ Συλλογὴ ἁσμάτων τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅπου ἐρμηνεύονται οὕτω αἱ λέξεις, ὅσον καὶ τὸ Ἱππειρωτικὸν γλωσσάριόν του, ὅπου ἐρμηνεύονται αὗται 'ὁ μήπω σελλωθεῖς (πῶλος)', δὲν ἐντυπώθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τῶν τέκνων του μὲ προσθήκας καὶ μεταβολὰς καὶ δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν καὶ αἱ δύο ἐρμηνεῖαι ἢ ἡ πρώτη μόνον ἢ οὐδετέρα ἀνήκουν εἰς τὸν Ἀραβαντινὸν τὸν ἴδιον.

³) Οὗτος φαίνεται θεωρῶν τὸ ἀσέλλινος σηματοισθὲν παρὰ τὸ ἀσέλλωτος, διὸ καὶ προσθέτει εἰς τὸ ἐρμηνεῖμα 'ἄπιαστο' καὶ 'ἀσέλλωτο ἀκόμη'.

⁴) Πβ. τὸ ἄσμα: Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικρο-Κωνσταντῆς | ἐμικροκαβαλλίκεψε ἀμέρωτο μουλάρι. Ὅπως ἐδῶ ἔτσι καὶ εἰς μερικὰ ἄσματα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀντὶ πουλάρι ἐμφανίζεται μουλάρι, ἀλλὰ πρόκειται προφανῶς περὶ παραφθορᾶς ὀφειλομένης εἰς τὸ ὄμοιον τῶν δύο λέξεων, διότι εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα ὁ λόγος συνήθως εἶναι περὶ ἵππων κατὰλλήλων δι' ἵππασίαν.

Κατὰ τὸ ἀσέληνος ἔσχηματίσθη καὶ τὸ συνώνυμον σύνθετον ξεσέληνος (κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἀνοίγματα - ξενοίγματα, ἀσκούφωτος - ξεσκούφωτος, ἄστρωτος - ξέστρωτος κττ.· πβ. Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηνᾶ 26 [1914] Λεξ. Ἀρχ. 85), εἰς τὸ ὁποῖον τὸ στερητ. ἀ- ἀντικατεστήθη δι' ἑτέρου στερητ., τοῦ ξε-. Καὶ τὸ προσέληνος, τὸ ὁποῖον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σύνθετον ἐκ τῆς προθ. πρὸ καὶ τοῦ οὐσ. σεληναῖο, προῆλθε μᾶλλον ἐκ τοῦ *ἀποσέληνος, ὅπου ἢ ἀπὸ ἔχει ἔννοιαν στερητικὴν (πβ. ἄτιμος - ἀπότιμος κττ.), γενόμενον κατόπιν ἀφαιρέσεως τοῦ ἀρχικοῦ ἀ- *ποσέληνος καὶ μὲ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν πρὸ προσέληνος (πβ. ἀποδέλοιπος: προδέλοιπος Μαχαιρᾶς, ἀποφῶλι: προσφῶλι, ἀποσφωνιάζω Κρήτ.: ποσφινιάζω Σύμ.: προσφινιάζω Νίσυρ. κττ. καὶ τὸ ἀντίθ. προτερεύω: ἀποδερεύω Κρήτ. παρὰ τὸ βροστερεύω αὐτόθ.)¹ Ὡστε καὶ τὸ προσέληνος εἶναι συνώνυμον πρὸς τὰ ἄλλα δύο ἐπίθ. ἀσέληνος καὶ ξεσέληνος.

Αὕτη εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ παραγωγή καὶ ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν λέξεων ἀσέληνος, ξεσέληνος, προσέληνος. Βεβαίως ἡ σημασία αὕτη ἔνωρις ἔπαυσε νὰ εἶναι αἰσθητὴ εἰς τὸν λαόν, κυρίως διότι τὸ β' συνθετ. σεληναῖον ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐν χρήσει ἀντικατασταθὲν ὑπὸ τοῦ γενικευθέντος κοινοῦ πέταλο, οὕτω δ' αἱ λέξεις αὗται, σωζόμεναι σήμερον κατὰ παράδοσιν εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα, εἶναι αἰσθηταὶ ἁπλῶς ὡς κοσμητικὰ ἐπίθετα, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ συνάπτωνται ἐν μέρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν σέλλαν, χωρὶς νὰ ἔχουν πρὸς αὐτὴν σχέσιν. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται δύο τινά: πρῶτον πῶς ὁ τύπος ἀσέληνος παρεφθάρη εἰς ἀσεληνός, σέληνος, σεληνός, ὅπου προφανῶς δὲν γίνεται καθόλου αἰσθητὴ ἡ στερητικὴ σημασία τοῦ ἐπιθέτου καὶ δεύτερον ὅτι ἐμφανίζονται αἱ λέξεις εἰς ἄσματα ὅπως τὰ τῆς συλλογῆς Χασιώτου, ὅπου εἰς τὸ μὲν (σ. 35) ἀποδίδονται εἰς μουλάρι πεταλωμένον μὲ ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν πέταλον, εἰς τὸ δὲ (σ. 195) ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν τὸν ἱππεύοντα ἀφέντην καὶ δικαίως ἐκίνησαν εἰς ἀπορίαν καὶ τὸν ἴδιον τὸν συλλογέα.²

Σ. Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

¹) Ἡ ἄποψις ὅτι εἰς τὸ *προσέληνος ὑπόκειται ἐξ ἀρχῆς ὡς α' συνθετ. ἢ προθ. πρὸ δὲν φαίνεται πιθανή, διότι ἡ σημασία καὶ ἡ χρῆσις τοῦ τύπου εἰς ἡν θέσιν εἰς ἄλλα ἄσματα ἀπαντᾷ ξεσέληνος πείθουν ὅτι τὸ προσέληνος πρέπει νὰ εἶναι παραφθορὰ τοῦ *ἀποσέληνος.

²) Περὶ τοῦ συνήθους φαινομένου τῆς συσκοτίσεως τῆς ἀρχικῆς σημασίας λέξεων εἰς δημῶδη ἄσματα καὶ ἀκολούθως παραφθορᾶς τοῦ κειμένου ἰδ. Β. Φάβην ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδάκιν 119, Κ. Χατζηϊωάννου ἐν Ἀθηνᾶ 47 (1937) 145έξ. καὶ Γ. Κουρμούλην ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ. 2 (1939) 251έξ. Οὕτω εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τούτου ἐκ Λευκάδος τὸ ἀσέληνο παρεφθάρη εἰς ἀστέρινο καὶ προσετέθη εἰτα στίχος ὅλος πρὸς ἐπεξήγησιν: Ἀφεντοζαβαλλίκεγες σ' ἀστέρινο μουλάρι, | ὁλόχει ἀστέρι 'ς τὴν κορφή κι ἀστέρι 'ς τὰ καπούλια.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟ ΧΙΑΚΟΝ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΧΙΑΚΟΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ

Εἰς τὰ Χιακὰ Χρονικά τ. 2 σελ. 93 καὶ τ. 6 σελ. 1 ἐδημοσίευσα γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐκ Χίου καὶ εἶμαι πολὺ εὐτυχὴς ὅτι συνέλεξα ἢ ἐξηκρίβωσα πολλὰς λέξεις ἢ σημασίας ἀγνώστους ἢ ἀμφισβητουμένας πρότερον. Κατὰ τὴν προσωρινήν μου διαμονὴν εἰς τὴν Χίον κατὰ τὸ 1941 - 1942 εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ συμπληρώσω τὴν συλλογὴν μου καὶ προθυμότητα τὴν τυπώσω σήμερον. Νομίζω ὅτι ἡ Χίος ἠκολούθησε τὰς συμβουλὰς τοῦ Κοραΐ καὶ συνέλεξε νεοελληνικὸν γλωσσικὸν ὑλικὸν πολὺ διὰ διαφόρων ἐρευνητῶν. Καὶ συνελέχθη μὲν πολὺ ὑλικὸν μέγχοι τοῦδε, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνῃ σαφὲς ὅτι ὑπολείπεται πολὺ ἀκόμη νὰ συλλεχθῆ κατὰ χωριά. Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα λέγεται διαφόρως κατὰ περιοχὰς καὶ οἱ νεώτεροι φιλόλογοι ἔχουν τὸ καθῆκον ὄχι μόνον νὰ διορθώσουν λάθη παλαιότερων συλλογῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρώσουν αὐτὰς καὶ συλλέξουν ἐπειγόντως καὶ διαλεκτικὰ κείμενα. Ἐλπίζω ὅτι αἱ συλλογαὶ τοῦ κ. Στ. Βίου θὰ εἶναι πληρέστεραι τῶν ἐμῶν καὶ τῶν λοιπῶν προηγουμένων καὶ ὅτι θὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς γεωγραφικῆς διαλεκτολογίας. Πρῶτος ἄλλως τε ἐξηκρίβωσε τὰς κυριώτερας διαλέκτους τῆς Χίου καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ αὐτῆ θὰ βοηθήσῃ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς ποίᾳ περιφερείᾳ ἦλθον κάτοικοι ἔξωθεν καὶ πόθεν, θὰ γνωσθῆ κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς διαλέκτου. Οὕτω π. χ. εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ διάλεκτος τοῦ χωρίου Μεστὰ διαφέρει τῶν λοιπῶν Χιακῶν, ὁμοιάζει δὲ μόνον πρὸς τὴν τοῦ Πλωμαρίου Μυτιλήνης καὶ καθιστᾷ πιθανὴν τὴν γνώμην ποὺ διετύπωσα ἄλλοτε,¹ ὅτι οἱ Μεστοῦσοι καὶ οἱ Πλωμαριῶται ἦλθον ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐν τέλει δημοσιεύω μικρὸν κείμενον διαλεκτικὸν παραδοθὲν εἰς ἐμὲ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου πρωτοσυγγέλλου Κυρίλλου Τρεγάκη καὶ δημῶδη ποιήματα (ἀπὸ τὰ χωριά Βίκι καὶ Καμπιά), τὰ ὅποια μοῦ ἔστειλεν ἄλλοτε ἢ συλλέξασα τότε δεσποινὶς Β. Ξανθάκη.

¹) Λαογραφ. τ. 7 σ. 344.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀμάντου Κ.*, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen. München 1903.
- » Τοπωνυμικά Σύμμεικτα. Ἀθηνᾶ τ. 22, 187.
- » Ποικίλα γλωσσικά. Ἀθηνᾶ τ. 23, 480.
- » Συμβολή εἰς τὴν μελέτην τοῦ Χιακοῦ γλωσσαρίου. Χιακὰ Χρονικά τ. 2, 93 καὶ 203.
- » Συμβολή εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Χίου. Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τ. 2, 12 καὶ 157.
- » Τοπωνυμικά. Λεξικογρ. Ἀρχεῖον τ. 5, 58.
- » Γλωσσικά ἐκ Χίου. Λαογραφία τ. 7, 335
- » Συμβολή εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον καὶ τὸ Χιακὸν τοπωνυμικόν. Χιακὰ Χρονικά τ. 6 σ. 1-82.
- Βίου Στ.*, Συλλογὴ Χιακῶν σκωπτικῶν ἀνεκδότων. Λαογραφία τ. 4, 476 καὶ τ. 6, 616. καὶ 10, 464
- » Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου εἰς τὸ στόμα τοῦ Χιακοῦ λαοῦ. Ἐν Χίῳ 1921.
- » Χιακαὶ παραδόσεις. Λαογραφία τ. 8, 427 καὶ τ. 9, 220, τ. 10, 164.
- » Χιακὰ γλωσσικά. Ἐν Χίῳ 1920.
- » Διαλεκτικὰ κείμενα. Χιακὰ Χρονικά τ. 3, 43 καὶ τ. 4, 40.
- » Ἡ σύγχρονος Χίος καὶ ἡ παλαιὰ Χίος 1937.
- Germano G.* Grammaire et Vocabulaire du grec vulgaire. Ed. Perrot 1907.
- Ζολώτα Γ.-Σάροου Α.*, Ἱστορία τῆς Χίου. Τόμος πρῶτος. Ἱστορικὴ Τοπογραφία καὶ Γενεαλογία. 1921-1923.
- Κανελλάκη Κ.*, Χιακὰ ἀνάλεκτα. Ἀθῆναι 1890.
- Κεράλα Μ.*, Λατινοῦταλικάι λέξεις ἐν τῇ Χιακῇ διαλέκτῳ. Πεντηκονταετηρὶς Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συνλόγου Κωνσταντινουπόλεως σ. 183.
- » Τοπωνυμιαὶ ἐν Καλλιμασιᾷ, Χιακὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1912 σ. 68.

- Κοραῖ Ἀδαμαντίου.* Ἄτακτα. Παρίσι τ. 1 - 6, 1928 - 1835.
- Μαδιᾶ Γ.,* Τὰ φιλαδέρφια. Λαογραφία τ. 5, 638.
- » Ὁ δημόσιος βίος ἐν Καρδαμύλοις τῆς Χίου. Λαογραφία τ. 3, 673.
- » Οἱ ποιμένες ἐν Καρδαμύλοις τῆς Χίου. Λαογραφία τ. 6, 255.
- » Παραδόσεις Καρδαμύλων Χίου. Λαογραφία τ. 5, 215.
- » Ποιμενικὰ τῆς Χίου. Περιοδικὸν Ἀργέντη τ. 1, 14.
- » Ἡ τυροκομία τῆς Χίου. Αἰγαῖον τ. 1, 389.
- Πασπάτη Α.,* Τὸ Χιακὸν γλωσσάριον ἦτοι ἡ ἐν Χίῳ λαλουμένη γλῶσσα. Ἐν Ἀθήναις 1888.
- Pernot H.,* Phonétique des parlers de Chio. Paris 1907.
- » La dissimilation du e intervocalique dans les dialectes neogrecs. Revue des Études Grecques τ. 18, 253.
- » La metathèse dans les dialectes de Chio. Revue des Études Grecques τ. 19, 10.
- » Remarques sur quelques formes invariables dans le dialecte de Chio. Λαογραφία τ. 7, 292.
- (Πετρίτση Ἰγν.),* Διήγησις... τοῦ ἀνδρειωμένου Διγενῆ ἐν Λάμπρου, Collection de romans Grecs 1880, σ. 112.
- Πιτίδου Μ.,* Ἡ ὄμορφη τοῦ κόσμου. Χιακὰ Χρονικὰ τ. 1, 132.
- Π(ολίτου) Ν.,* Χιακὴ διάλεκτος. Περιοδικὸν Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως τ. 8, 490.
- Somavera,* Tesoro de la lingua greca - volgare ed italiana. Parigi 1709.
- Φωτεινοῦ Γρ.,* Τὰ Νεαμονήσια. Ἐν Χίῳ. 1865.
- » Κτηματολόγιον τῆς ἐν Χίῳ Νεαμονῆς. Ἐν Χίῳ 1868.
- Χαντέλη Ι.,* Συλλογὴ Χιακῶν παροιμιῶν. Λαογραφία τ. 4, 707.
- Χατζιδάκι Γ.,* Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις. Ἀθηναῖ τ. 29, 180.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

'Αγ. Γάλ. = 'Αγιο Γάλας τὸ	Ληθ. = Ληθῆς ὁ
'Αγρελ. = 'Αγρελωπὸς ὁ	Μελ. = Μελανιὸς ὁ
'Αμάδ. = 'Αμάδες οἱ	Μερμ. = Μερμηγήκι τὸ
'Ανάβ. = 'Ανάβατος ὁ	Μεστ. = Μεστὰ τὰ
'Αρμ. = 'Αρμόλεια τὰ	Μουντ. = Μουντὰ τὰ
Βαβ. = Βαβύλοι οἱ	Ν. Μ. = Νέα Μονή
Βασιλ. = Βασιλεώνοιζο τὸ	Νέν. = Νένητα
Βίζ. = Βίκι τὸ	Νεντρ. = Νενητούρια τὰ
Βολ. = Βολισσὸς ἡ	Νεχ. = Νεχώρι τὸ
Βουν. = Βουνὸ τὸ	'Ολ. = 'Ολύμποι οἱ
Βροντ. = Βροντάδος ὁ	Παγ. = Παγίδα ἡ
Δαφν. = Δαφνῶνας ὁ	Παρπ. = Παρπαριά ἡ
Διδ. = Διδύμα ἡ	Πισπ. = Πισπιλοῦντα ἡ
Διευ. = Διευκὰ τὰ	Πατρ. = Πατρικὰ τὰ
'Ελάτ. = 'Ελάτα ἡ	Πιτ. = Πιτύος τὸ
Ζυφ. = Ζυφιᾶς ὁ	Ποτ. = Ποταμιά ἡ
Θολ. = Θολοποτάμι τὸ	Πυρ. = Πυραμά ἡ
Θυμ. = Θυμιανὰ τὰ	Πυργ. = Πυργί τὸ
Καλαμ. = Καλαμωτὴ ἡ	Σιδ. = Σιδεροῦντα ἡ
Καλιμ. = Καλιμασιά ἡ	Σπαρτ. = Σπαρτοῦντα ἡ
Καμν. = Καμίνια τὰ	Συκιάδ. = Συκιάδα ἡ
Καμπ. = Καμπιά τὰ	Συκούσ. = Συκούσης ὁ
Καρδ. = Καρδάμυλα τὰ	Τρῦπ. = Τρῦπες οἱ
Καρ. = Καρνῆς οἱ	Φροδ. = Φροδίσια τὰ
Καταβ. = Κατάβασι ἡ	Φλάτσ. = Φλάτσια τὰ
Καταρρ. = Καταρράχτης ὁ	Φτ. = Φυτὰ τὰ
Κηπ. = Κηπουριῆς οἱ	Χαλ. = Χάλαντρα τὰ
Κουρ. = Κουρούνια τὰ	Χαρζ. = Χαρκειὸς τὸ
Κοιν. = Κοινὴ ἡ	Χώρα. = Χώρα ἡ
Κυδ. = Κυδιάντα ἡ	Β. Χ. = βόρειος Χίος
Λαγκ. = Λαγκάδα ἡ	Ν. Χ. = νότιος Χίος
Λαρδ. = Λαρδάτο τὸ	Δ. Χ. = δυτικὴ Χίος
Λεφτ. = Λεφτόποδα τὰ	

Περιοδικὰ

Χ. Χ. = Χιακὰ Χρονικὰ

Αἰγαῖον

Περιοδικὸν 'Αργέντη

Α΄.

ἀγαθεύω Ἀμιίδ. Πιτ. προσποιῶμαι τὸν ἀγαθὸν ἢ εἶμαι ἀγαθός, ἀπλοϊκός.
ἀγελωπιὰ ἢ Ποτ. χωράφι φυτευμένο μὲ ἀγέλουπα, βρώμην.

αἱμοσιότης ὁ Βασ. δακτυλίδι μὲ γαλάζια πέτρα, τὸ ὁποῖον φοροῦν ὅταν αἱμορροῇ ἢ μύτη διὰ τὴν σταματήσῃ.

ἀκροστιχάρις ἐπὶ τῆς παλαιότερας Τουρκοκρατίας ἐλέγετο οὕτω ὁ εἰσπράκτωρ τοῦ φόρου «ἀκροστίχου» (πβ. Ζολώτα Ἱστορία τῆς Χίου 3, 2 σ. 298).

ἀλιδόνα ἢ ὁ Π. Φουρίκης γράφει εἰς τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τ. 2 σ. 12: «ἡ μελιδόνα εἶναι ὅμοια σχεδὸν μὲ τὸ χταπόδι, ἔχει μονάχα μακρύτερα ποδάρια...» Ἀσαφές εἶναι πῶς τὸ ἀλιδόνα ἔγινε μελιδόνα.

ἀλλάζω «οἱ γεραγίδες τὰ παιδικὰ ἄλλα πνίγουσιν καὶ ἄλλα τ' ἀλλάζουσιν» Καρδ. (Λαογρ. 8, 433 ἰδ. καὶ 8, 434) = παραμορφώνουν.

ἀλλαχτός Ληθ. Ἑλλάτ. ἠλλοιωμένος, ἀγνώριστος «ἀλλαχτός ἦρτεν» = παραμορφωμένος (ὑπὸ τῶν νηρηϊδῶν) «τὰ μωρὰ παθαίνουν καμμιὰ φορὰ καὶ γίνονται ἀλλαχτὰ» Μεστ.

ἄλλος γεν. πληθ. ἄλλωνῶν, ἐντεῦθεν καὶ γεν. ἄλλωνοῦ «τὴν ἄλλην ἡμέραν ἦρθε» = προχθές.

ἀμανῖται ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Νέα Ἀγροτική Ζωή τοῦ Ἀπριλίου 1935 ἐσημείωσα τὰ ἐξῆς ὀνόματα ἀμανιτῶν ἐκ Νάξου: *ἀλευροῖτες* (ἐκ τοῦ λευκοῦ χρώματος), *ἀγκαθῖτες*, *γλουστοῖτες*, *κοκκιναμανῖτες*, *κουβαροῖτες*, *βωλίτες*.

ἀμανοῦσα ἢ εἶδος κισσῶν (ἐκ τοῦ Ἀμμανῆ) *πικραμανοῦσα* λέγεται ἢ πικρίδα.
ἀμμέ «ἦκαμες ἐκεῖνο ποῦ σοῦ ἴπα; - ἀμμέ;» = ναί (πβ. X. X. 6, 9).

ἀμπελοκόπι τό Συκοῦς. εἰδικὸν κλαδευτήρι διὰ τὰ ἀμπέλια. Τὸ τοπων. Ἀμπελοκόπι, Κορυ. δεικνύει ὅτι ὀρθὰ εἶναι καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Σομαβέρα ὅτι ἀμπελοκόπι = «campo da dove son state cavate le vigne».

ἀναθεματίστρα ἢ ἰδ. παραδείγματα παρὰ Π. Ζερλένη, Ἱστορικά σημειώματα ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν ἐν Νάξῳ Καπουκίνων, Ἑρμούπολις 1922 σ. 30.

ἀνάπαλο χωράφι Ζυφ. μὲ ἀπαλὸ χῶμα.

ἀνασκάβγω Λεφτ. σιάζω τὸ νιασμένο χωράφι.

ἀνάσκαμμα τό Β. Δ. X. 1) νιάσμα, σκάψιμον ἐκ δευτέρου 2) τὸ ἰσάζειν τὰ αὐλάκια τοῦ νιασμένου χωραφιοῦ.

ἀναφορίζισμα τό Καρδ. φρίζη.

ἀνδροθειός ὁ Βολ. ὁ θεῖος τοῦ ἀνδρός (πβ. *γυναικοθειός*).

ἀνεγριώνω Βασιλ. «μὴν ἀνεγριώνης τοῖς σφῆκες» = μὴν ἐρεθίζης.

ἀνεμοπειλή ἢ Ποτ. θύελλα μετὰ βροχῆς (πβ. ἀπειλή = βροχή).

ἀνθοφάς ὁ τὸ πρῶτον ἄνθος τῆς τομάτας, ἐνίοτε μέγα καὶ ἀνώμαλον, τὸ ὁποῖον τρώγει τρόπον τινὰ τὰ ἄλλα, κάμνει δὲ κακὴν τομάτα, δι' αὐτὸ συχνὰ κόπτεται.

ἀντιμεθέορτο τό Πατρ. μεθέορτο, ἢ ἀπόδοσις τῆς ἐορτῆς, ἢ ἐπιούσα τῆς ἐορτῆς.

ἀξάνεμος ὁ δυτικὸς ἄνεμος «ὁ ἀξάνεμος εἶναι ἐρτάγνωμος» = ἀλλάσσει εὐκολα καὶ πολλάκις. Ἴσως ἐκ τοῦ ἔξω - ἄνεμος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *ἄσωβοριᾶν* = ἔσω βοριᾶν, ἰδ. ὅμως καὶ Χατζιδάκι, Γλωσσ. παρατηρήσεις σ. 202.

ἀξαπολυτὸ πρόβατο - ἐλεύθερον, ἄδετον.

ἀξαπολω (ἐξαπολύω) «ἀξάπολύσε τὰ ζὰ νὰ βοσκήσουν» = ἄφες τα ἐλεύθερα... «ἀξάπολα με» = ἄφες με ἤσυχο «δὲ μ' ἀξαπολᾶς;» = ἄφες με (ἤσυχον). Παρὰ Ἰγνατίω Πετρούση στ. 1829 «ἀξαπολᾶς γιὰ λόγον σου πατέρα καὶ μητέρα» = ἐγκαταλείπεις.

ἀξινογύρι τό γρ. «'ς τὴ μύτη τ' ἀξινογυριου εἶν' τὸ νερό» = τὸ σκάλισμα μὲ ἀξινογύρι διατηρεῖ τὴν ὑγρασίαν. Ὁ Κ. Πορφυρογέννητος (de Cerim. I, 463) ἀναφέρει «ἀξινορύγια καὶ πλατυλίσκια καὶ πινάρια».

ἀξυπόλυτος ἢ λ. ὑπὸ τὸν τύπον «ἐξυπόλυτος» ἀπαντᾷ εἰς τὸν δημοδέστερον κώδικα τοῦ Νικήτα Χωνιάτη ἀντὶ τοῦ «ἀσάνδαλος» (σ. 784, 16).

ἀπαλωνίσματα τὰ Βολ. Κορυ. χονδρὰ ἄχρη, κόμποι (τὰ ἀπομένοντα τελευταῖα ὡς βαρύτερα).

ἀπείκαστος = ἀσπλόγιστος (ἀπεικάζω = ἐννοῶ). Ἐν περιόδ. Ἀργέντη I, 90 λέγεται ἀπέκαστος (!).

ἀπεσωτικοὶ λέγονται οἱ κάτοικοι μεσογείων τινῶν χωρίων περὶ τὴν Ἀμαγνή (τῶν Χαλάνδρων, Φροδισίων, Κουρουνίων) πβ. πηγαίνω ἀπέσω = πρὸς τὴν Ἀμαγνή.

ἀπλωταροῦ ἢ Ποτ. ἢ λιᾶστρα τῶν σταφυλῶν καὶ τοπων. Ἀπλωταροῦ καὶ Ἀπλωταροῦς.

ἀποβάμβακο τό Πυργ. τὸ τελευταῖον, κατωτέρας ποιότητος βαμβάκι. Ἡ λ. ἄλλοτε ἦτο γνωστοτέρα.

ἀπογεῖτες οἱ Βίκ. οἱ ξένοι οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὰ παλαιὰ γένη τοῦ χωριοῦ. Ἡ λ. ὑπενθυμίζει κοινωνικὴν τινα κατὰ γένη ὀργάνωσιν.

ἀπογίνεται ὅσο πάει = χειροτερεύει, παρακιάζει.

ἀποθεροῦ ἢ καὶ ἀπόθερο τό Βολ. Κορυ. ἢ ὑπολειπομένη καλάμη μετὰ τὸν θεραισμόν «μοῦ πούλησε τὴν ἀποθεριά». «'ς τ' ἀπόθερο ἐβάβλαν τὰ ζὰ».

ἀπόκερα τὰ ὑπολείμματα καέντων κηρίων.

ἀποκοῦμουλο τό Κορυ. τὸ ὑπόλειμμα τῆς ζύμης ποῦ κάμνον ἕνα *κουμούλι* = ψωμάκι.

ἀποκριάτικος Συκούσ. χορὸς ἰδιαίτερος, μοναδικός, *τρεῖς* δέ.

ἀπόλιγος τό τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ φεγγαριοῦ· «ἕς τ' ἀπόλιγος κόβουν ξύλα» (διὰ νὰ μὴ σαπίσουν).

ἀποσέτεμπρα ἐπίρρ. Μεστ. τέλος Σεπτεμβρίου.

ἀπότραφος ὁ Κοιρ. Πυραμ. Λεφρ. ἡ ἄκρα τοῦ ἀγροῦ ἢ μὴ ὀργανομένη ὑπὸ τοῦ ἀρότρου, ἢ ἄκρα τράφου.

ἀπότριτα τά Βολ. τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα τὰ ἐνοικιαζόμενα, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα κατὰ $\frac{1}{3}$ παίρνει ἡ ἐκκλησία, κατὰ $\frac{2}{3}$ ὁ καλλιεργητής.

ἀποτριτεύγει ἢ ἐκκλησία (ἢ ὁ ἐπίτροπος) τὰ χωράφια = τὰ ἐνοικιάζει ὡς ἀπότριτα.

ἀποχαράζει τὸ ζῶ, ἀόρ. *ἐποχάραξε*, ἔπασαν τὰ πρῶτα δόντια του καὶ οἱ νέοι ὀδόντες δὲν ὀδηγοῦν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ἡλικίας· *ἀποχαραγμένο* ζῶ = ἀγνώριστον πλέον ἐκ τῶν ὀδόντων του, (χαράζει τὸ ζῶ = φύει ὀδόντας).

ἀπόχυσις (φεγγαριοῦ) λίγος· τὴν σημασίαν ταύτην ἔχει ἡ λ. εἰς τὸ χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου (σ. 746) κατὰ τὸν δημῶδη κώδικα: «τὸ φεγγάριον τὴν αὐτοῦ ὅταν ἔχη ἀπόχυσιν» = ὅταν φθίνῃ.

ἀργαλειὸ τό περὶ τῶν ὑφαντικῶν ἀργαλειῶν τῆς Μακεδονίας βλ. L. Schulze, Makedonien 1927 σ. 112 καὶ 184.

ἀσπροθέρης ὁ σῖτος μὲ ἄσπρο ἄγανον, μὲ ἄσπρον ἀθέρα.

ἀσπρολίβανος, ἐπίθ. ἀνοικτὸς λιβανὸς (βλ. λ.) περὶ προβάτων.

ἀσπρομέλισσος, ἐπίθ. ἀνοικτὸς μελισσόσ.

ἀσπρόπαγος ὁ πεπηγεῖα δρόσος, πάχνη ποὺ παγώνει τὸ πρῶτὸ μάλιστα.

ἀσπρόφωκος, ἐπίθ. ἀνοικτὸς φωκός.

ἀσπροχόρταρο τό Ἐλάτ. εἶδος ἀψίνθου.

ἀσωβοριάς ὁ καὶ *ἀσωβόρι* τό Ὀλ. Πυργ. Μεστ. βορειοανατολικὸς ἄνεμος, ὁ γραιῖος (ἔσω βοριάς; πβ. *ἀζάνεμος* = ἔξω ἄνεμος).

ἀτροηδόνες (τεροηδόνες;) αἰμορροΐδες.

βάθαλο τό τὸ ἡμισφαίριον τῶν τσικούδων, βαλανιοῦ κτλ.

βαμπακιά ἢ ἀσθένεια τῶν ἐσπεριδοειδῶν, καθ' ἣν ἀσπρίζουν τὰ δένδρα (καλύπτονται τρόπον τινὰ ἀπὸ ἀραιὸν βάμβακα).

βατάκι τό Καταρρ. ἀρχόβατος· ἐντεῦθεν τὸ κύριον ὄνομα *Βατάκης*.

βατοκόπι τό εἰδικὸν κλαδεντήρι ἢ δρεπάνι τῶν βάτων (μὲ χερί ἢ στείλεδὸν μεγάλο).

βγάρματα τὰ (μανδαρινιῶν) ὁ καιώτερος καρπός, ὁ μὴ πωλούμενος.

Βένιας, κύρ. ὄν. εἰς τὸ Βουνόν, Βενιάδης εἰς τὸν Ληθὴν τοῦ *Βένια* τὸ πη-

γάδι μεταξὺ Φλατσιῶν καὶ Νενήτων. Ὁ Λ. Ἀλλάτιος ἐσημείωσε καὶ εἰς τὴν Χώραν πηγὰδι τοῦ Βένια, ἄγνωστον σήμερον. Ὅποιος ἔπινε ἀπὸ τὸ νερὸ τοῦ Βένια ἐτρελλαίνεται (πβ. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις 1, 263)· εἰς τὰ Μαστιχόχωρα ὑπάρχει ἀκόμη σήμερον τὸ χαρακτηριστικὸν *λωλοβένιας*.

βοσκολόγος ὁ ὁ σωθροφιάρης, ὁ βόσκων πρόβατα ἢ γίδια, ὄχι βοῦς (ἐκεῖνος λέγεται *βούκολος*).

βορβός ὁ ἐν Χίῳ συνηθέστερον λέγεται οὕτω ὁ βολβός τῆς τολύπης, τοῦ *λαλά*. Εἰς ἐρμηνείαν βοτανῶν παρὰ Boissonade, Anecdota Græca τ. 2 (1830) σ. 396 λέγεται: «βολβός· τ' ἄγριον κρόμμιον». Ἐν Κυνουρίᾳ ὁ βορβός λέγεται *βρουβί*.

βοτὶ τό μικρὰ βότα (βλ. X. X. 6, 17)· *βοτόχωμα* τό Ληθ. τὸ χῶμα τὸ κατάλληλον διὰ βότες, θολωτὰ δώματα.

βουκολεύω Φτ. εἶμαι βούκολος, βόσκω τὰ βούδια τῶν χωρικῶν εἰς τὰ βουνά. Περὶ τῶν βουκόλων πβ. καὶ περιοδ. Αἰγαῖον 1, 389.

βουκολιά ἢ καλύβι, μικρὸ σπιτάκι τοῦ βουκόλου. Εἰς Ἀμάδες καὶ τοπων. *Βουκολιά*.

βροντάνες καὶ *βροντάνες* λεπταὶ καὶ λευκαὶ πλάκες ἐξαγόμεναι ἀπὸ τὰ Φροδίσια τῶν Νενήτων, χρήσιμοι ἄλλοτε διὰ τὰς στέγας ἀντὶ κεράμων (ἐκ τοῦ βροντῶ);).

βροῦχος ὁ Κορυ. ποίλλι κίτρινον, ὁ σιταρῶς.

Γυαλοῦδες οἱ Ἀμάδ. Νηρηΐδες· πβ. Γελοῦ X. X. 6, 20.

γέμελλος· δίδυμος· παροιμ. «γέμελλου κόρην ἔπαιρνε, | γέμελλου γιὸ μὴν πάρης» (διότι ὁ γέμελλος γεννᾷ πάλιν δίδυμα).

γενιές οἱ εἰς τὸ Βίχι διακρίνονται ἀκόμη τέσσαρες παλαιαὶ *γενιές* (γέννη) τῶν γηγενῶν καὶ ξεχωρίζονται ἀπὸ τοὺς *ἀπογενῖτες*, τοὺς ξένους.

γέρμα τό 1) θόλος, καμάρα· 2) τὸ θολωτὸν καλύβι.

γεροβόσκι καὶ *γεροβόδι* τό. Πυργ. (ὄχι γεροβρόσι, ὡς παρὰ Πασπάτη) = τὸ κτῆμα τὸ μὴ προικοδοτούμενον ἀλλὰ κρατούμενον ὑπὸ τῶν γονέων διὰ τὴν συντήρησιν κατὰ τὰ γηρατεῖα.

γεροντεῖο τό· παροιμ. «ὄσοι γέν' (= εἶναι) εἰς τὸ χωργιὸ | θῶσιν ὄλλοι γεροντεῖο» Καρδ. (Λαογρ. 10, 479) = ἀξίωμα γέροντος.

γιασεμόλαδο τό· ἔλαιον ἀπὸ τὸ εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν Χίον γιασεμί. Τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Κωνστ. Δαπόντες, Λόγοι πανηγυρικοὶ εἰς ἀπλοῦς στίχους 1788 σ. 108 «Χιώτικο τὸ γιασεμί καὶ γιασεμόλαδο».

γλυκοβάροβαρο τό· Λεφτ. ραδίκι γλυκό.

γλυστορίδα ἢ ἀλλαγῶν ἀνδράκλα. Εἰς ἐριμνηϊαν βοτανῶν παρὰ F. Boissonade, Anecd. graeca τ. 2 (1830) 394 λέγεται «ἀνδράχνη... ἢ καὶ γυλιστρὶς καλεῖται». Ἀπὸ τὸ γυλιστρὶς προῆλθεν ἡ γλυστορίδα.

γλύφανο τό. Μερμ. ἢ πλάνη, τὸ ρουκάνι τῶν ξύλων (βλ. καὶ γλυφανίζω X. X. 6, 21).

γρηγορίδα τά. φυτόν ἀρωματικὸν καὶ φαρμακευτικόν.

γυναικοθεῖος ὁ. Βολ. ὁ θεῖος τῆς γυναικός μου (βλ. καὶ ἀνδροθεῖος).

δαδώνω ἀντέχω ὡς τὸ δαδί, δὲν σαπίζω, δὲν γερνῶ.

δανλιάζει τὸ σιτάρι = ἔχει τὴν ἀσθένειαν τῆς σκωριάσεως.

διάμαλο τό. Βολ. ἀνοικτὸ μέρος καὶ τοπων. *Διάμαλο* Πυραμ.

διαπέταλο τό. περιφέρεια. Ὁ Κοραῆς ἀναφέρει τὴν λ. εἰς τὴν ὕλην Γαλλο-γραικικοῦ Λεξικοῦ ἐν λ. Alentours.

δίκα κούπα, δίκιο ποτήρι βλ. περιοδικὸν Ἄργεντη 1, 8.

δισάκκι καὶ κύρ. ὄν. *Δισακκιᾶς* (κυριῶς ὁ κατασκευάζων δισάκκια).

διλάγκαδο τό. ἔνωσις λαγκαδιῶν.

δικερόνι τό. θρινάκι μεγάλο διὰ τὰ χονδρὰ ἄχυρα, ὄχι διὰ τὸ λίχνισμα.

δισκαφιάτικος σκοπός. ὁ σκοπὸς τῆς μουσικῆς κατὰ τὸν ὁποῖον χορεύουν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ *δισκαφίσματος*, τοῦ *σκαλίσματος*. Ἡ λ. ἐπλάσθη κατὰ τὰ ὅμοια ἀπριλιάτικος, θεριστιάτικος, σκινιάτικος (σκοπός) κτ.

δρογκεύει ὁ τοῖχος. ἀναδίδει ὑγρασίαν. *δρογκεμα*, πάχνη, δρόσος.

δροσολογῶ παροιμ. «ὄνταν πρέπη δὲν χιονίζει | καὶ τὸ Μά δροσολογᾷ» = κάμνει δροσερὸ καιρὸ.

εἶδος τό. πληθ. εἶδητα Ζυφ.

ἐμπολος ὁ στενὸς δρόμος. εἷς τινα χωρία λέγεται καὶ ἡ πλατεῖα ἢ ἡ εἴσοδος εἰς τὸ χωρίο (Πιτυόν, Λεφτ., Καρυές), ἴσως διότι ἦσαν στεναὶ καὶ αὐταὶ παλαιότερα. Καὶ τοπων. **Εμπολος* Ἀμάδ. Χαρκ. βλ. Ἄθηνᾶν 23, 479.

ἐξαγωνίτης ὁ. στάχυς μὲ ἕξ σειρὰς κόκκων σίτου (ὁ μὲ τέσσαρες λέγεται τετραγωνίτης, πενταγωνίτης μὲ πέντε).

ἐρχομαι μετοχ. θηλ. *ἐρχομένη* κατὰ τὸ περασμένη. «τὴν ἐρχομένην ἐβδομάδα φτάνω» (ἀντὶ τὴν ἐρχόμενην).

ζέμα τό. (ἐκ τοῦ ζέφω) 1) ζέψιμο. 2) τὸ ξύλο ἢ σίδηρο μεταξὺ τῶν τοίχων καμάρας ποὺ ἐνώνει τοίχους.

ζεστοπίτι τό. ἡ ζεστὴ πίττα εἰς τὴν ὁποίαν βάζουν μέλι ἢ ζάχαρι καὶ λάδι ἢ γλήναν χοίρου καὶ τὴν τρώγουν.

ζευτοφρούδης ὁ ὁ ἔχων ἠνωμένας τὰς ὀφρῦς, (ὁ ἐν Κύπρῳ δησόφρουδος).
ζόγος καὶ τσόγος ὁ τὸ χόρτον σόγγος.

ἡδυσμα τό· βλ. Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἑταιρ. 1, 409.

θεινήστικος· ὅλως διόλου νηστικός.

θερμόμελι ἢ Ὀλ. βραστικό μὲ μέλι καὶ μαντζουράνα ποὺ πίνουν τὸν χειμῶνα (ἢ ζεστό ρακὶ μὲ ζάχαρι).

θυρωρός· Ἀβγ. Ποτ. ἢ μέλισσα ἢ φυλάττουσα εἰς τὴν θύραν τῆς κνιπέλης, ἄλλως βαρδιάνος Μεστ.

καβούρια τὰ ξηρά, ἐσχισμένα, μικρὰ ἀλλὰ γλυκὰ σῦκα ἢ λ. ἐκ τοῦ ἀρχ. καπύρια = ξηροὶ καρποί, ἀλλὰ μὲ συσχετίσιν πρὸς τὸ κάβουρας - καβούρι. Περὶ τῆς λ. καπυρός βλ. Revue Ét. Grecques τ. 20, 10.

καί· ἀξία προσοχῆς ἢ ἐξῆς χοῆσις: «νά σε φιλήσω; - καὶ δὲ φιλήσ;» = φίλα «νάρω; - καὶ δὲν ἔρχεσαι;» = ἔλα.

κακόζω τὸ δοῦλο = κακομεταχειρίζομαι ἀντίθ. καλόζω.

καλαθούρα ἢ μεγάλο καλάθι.

καλή ἢ ἢ μνηστὴ ἢ ἢ σύζυγος, κύρ. ὄνομα Καλή = Καλλιόπη καὶ Κάλη ἐκ τοῦ καλή (ἔποκ. Καλούδα). Καὶ ἄσμα: «ἐσὺ μισσεύγεις, Κωσταντῆ, τὴν κάλη σου ποῦ ἀφίνεις;». Κυρὰ Καλή ἢ Κυρὰ Κάλω = ἢ βασίλισσα τῶν Νηρηίδων· βλ. Ν. Πολίτου Λαογρ. Σύμμ. 2, 40, Λουκοπούλου Ποιμενικά σ. 205 (πβ. καὶ Κάστρο τῆς Κυρὰ Καλῆς παρὰ τὴν Βαράσοβαν τοῦ Μεσολογγίου).

καλικατσοῦ ἢ πτηνὸν θαλάσσιον.

καλλούργι τό· Καλιμ. Χαρκ., νιάσμα, ὄργωμα, ἢ κατὰ τὸ θέρος ἄροσις.

καλομάνα ἢ ἢ μίμη.

καλός· πολὺ συνήθης ἐν Χίῳ ἢ προσφώνησις «καλὲ σί,» πληθ. «καλὲ σεῖς» (ἀλλαχοῦ αἶ σί, ρὲ κλπ.). Ἦδη παρ' Εὐσταθίου (Opuscula ed. Tafel 1832 σ. 287) λέγεται «ναί, καλέ, κακὰ τὰ ὧδε».

καμάρι τό· θολωτὸν καλύβι, βότα (Μεστ.) καὶ τοπων. Καμάρι.

καστανίδα ἢ φυτὸν βολβῶδες τοῦ ὁποίου τοὺς βολβοὺς ψήνουν ὅπως τὰ κάστανα εἰς τὴν φωτιάν, καὶ τοπων. Καστανίδα.

καστανοβάλανα τὰ βαλάνια καλύτερα, γλυκύτερα.

καταβόλι τό· Καρδ. ἢ λιάστρα τῶν σταφυλιῶν.

κατάδρομα ἐπίρρ. ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον.

καταθέσιμο τό· ἢ ὑποχρεωτικὴ ἄλλοτε συνεισφορά, μάλιστα τῶν ἀγάμων

ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας· αὕτη ὠρίζετο εἰς τὴν διαθήκην, εἰδεμὴ δὲν ἐθάπτετο ὁ νεκρὸς (πβ. καὶ Πασπάτην ἐν λ.).

κατάκοιτος ἐπίθ. κλινήρης· ἢ λ. καὶ παρὰ τῷ ἱστορικῷ Δούκα (σ. 17): «κατάκοιτος καὶ ἀλγῶν τοὺς πόδας».

καταλιμπάνω Κορυ. Βολ. ἀόρ. καταλιμπάνισα τὴ γυναῖκα, τὴ δουλειά, τὴ συνήθεια κττ. (πβ. καὶ Πασπάτην ἐν λ.).

κατάλυμα τό· Βολ. Ὀλ. Καρδ. ἐρείπιον, χάλασμα σπιτιοῦ, ἐκκλησίας κλπ. καὶ τοπων. Καταλύματα Ἀμάδ. Παρὰ Miklosich – Müller Acta.... 3, 57 ἀπαντιᾶ «καταλελυμένη ἐκκλησία» = ἐρειπωμένη.

καταπέφτω, κατέπεσεν ὁ ἄρρωστος = ἔπεσεν εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. κατὰπόταμα εἶναι τὸ χωράφι Β. Χ. = ἀμέσως παρὰ τὸν ποταμόν.

κατάσταλο τό· Βολ. ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὥραν ποὺ σταλίζουν (βλ. λ.) τὰ ποιμνία.

κατάχριστος ἔγινε Ποτ. ἐχρῖσθη, ἐλερώθη πολὺ.

κατήρτενε· σωματικῶς ἐξηντλήθη (ὁ τύπος ἐκατάρτε λέγεται εἰρωνικῶς περὶ τοῦ μὴ ἐλλθόντος: ἐκατάρτε δὲ αὐτὸς ποὺ περίμενες).

κατσιβέλος – κατσιβέλα· Ὁ Somavera ἐρμηνεύει τὸ θηλυκὸ διὰ τοῦ Zingana. Σήμερον ὅμως λέγονται αἱ λέξεις περὶ ρακενδυτῶν καὶ ρυπαρῶν ἀνθρώπων.

κατώπα αἶγα· ἢ ἔχουσα τρόπον τινὰ ὄψιν κάτας, ἢ ψαρή (Φυτά).

καψύλης ὁ· ὁ ἡμιανοίκτους ὀφθαλμοὺς ἔχων.

κελεφὸς Συκούσ. ὁ ἀσθενικός, καχεκτικός.

κερατιά ἢ· Καρδ. ἢ χαρουπιά, ξυλοκερατιά· εἰς τὰ Μεστὰ λέγεται τσερακιά.

κηκίδα καὶ ἀκηκίδα ἢ· Κάμπ. εἶδος ἀρκεύθου.

κηπούρι τό· Νέν. λαχανόκηπος.

Κιονρά· ἢ ἁγία Ματρῶνα ἐπωνομάζετο ὡς ἡγοιμένη καὶ ἁγία Κιονρά. Τὸ ὄνομα καὶ ἡ λατρεία μειεδόθησαν καὶ εἰς ἄλλας νήσους καὶ εἰς Ἀθήνας.

κλεφτολογῶ Καρδ. γυρίζω, κλέφτω καὶ μαζεύω.

κισσήρι τό· Λεφτ. Βολ. εἶδος κισσήρεως, λαφρόπετρας (οὕτω λέγεται εἰς τὸ Βίκι). Αἱ πλάκες τοῦ κισσηριοῦ διατηροῦν τὴν πυρὰν εἰς τὸν φούρνον.

κοκκινόφωκος· βαθὺς φωκὸς (βλ. λ.), περὶ αἰγῶν.

κόμμα – λῶμα· Χαρκ. Συκούσ. – αὐτὸ θὰ γίνῃ = ὀριστικῶς, ἀμετακλήτως.

κομόνι τό· γεωργικὴ περιφέρεια ἀνήκουσα εἰς κοινότητα ἢ ἐκκλησίαν καὶ καλλιεργουμένη ἀπὸ κοινοῦ (ιδ. καὶ Χ. Χ. 6, 35)· ὑπάρχουν καὶ ποιμενικὰ κομόνια = κοινὰ νομαί. Καὶ φρ. «δὲν εἶμαι τοῦ κομονιοῦ» = δὲν εἶμαι ἀδέσποτη.

κομμὸς ὁ· κόψιμο, σχισμὴ· «ἢ πλάκα ἔχει κομμό»· «ἐκεῖ ποὺ κόβγανε τὴν πλάκα, βρέθηκε κομμὸς κ' ἔβγαινε νερό». Ἡ λ. συνήθης εἰς τοὺς φρεατωρούχους.

κονταρεύω Ληθ. *χτυπῶ* (μὲ τὸ *κοντάρι*): «νά σε δῶ κονταρεμένο»· «για κοίτα τὸν κονταρεμένο πῶς κάμνει!».

κονταρούδια σῦκα, μὲ κοντὸν μίσχον, ἀντίθ. *μακροκράτουνα*. Ὁ Ν. Πολίτης κακῶς (Παροιμ. 3, 637) ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ κοντὸ ρούδι, ἀντὶ ἐκ τοῦ κοντὸς – οὐρά.

κοντοβασίλειμα τό· περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου (πβ. *κοντόγευμα* παρὰ Πασπάτη).

κοντύλια τὰ μικρὰ κοιμιᾶτια ξύλον, δένδρου κτλ. *κοντυλιάζω* = κόπτω δένδρα ἢ τὸν κορμὸν αὐτῶν εἰς κοντύλια.

κοπρολόγος ὁ· ἔντομον τῆς κοπριάς, τὸ ὁποῖον ρινιάζει τὰ σῦκα.

κοραζῖνα ἢ ἀλλαχοῦ *κάργα*.

κορακόπετρα μαῖρο μάρμαρο.

κονκκίζω παροιμ. «ἢ κούκκισέ με ἢ φούσκισέ με» = ἢ σπεῖρε κουνκιά ἢ βάλε κοπριὰν (ἢ σπορὰ τῶν κουνκκιῶν συντελεῖ εἰς ἐπιτυχίαν μεταγενεστέρως σπορᾶς σίτου).

κουνκούμι τό· Καρδ. Μεστ. ὑπὴνεμον μέρος.

κουντουρούδι = ξυλοκέρατον, *κουντουρουδιά* = ξυλοκερατέα. Ἡ λ. ἐκ τοῦ κοντὸς – οὐρά, διότι τὸ κουντ. ἔχει μικρὸν μίσχον.

κουρίτα ἢ· βάρκα ἐπίπεδος κάτωθεν ὡς σκάφη.

κουσουδιές κουσουδιές πάν γιὰ ξύλα = συντροφιές συντροφιές.

κουτσομάνικος· χωρὶς μανίκια ἢ χωρὶς ἐπενδύτην.

κουτσούτα αἶγα· μὲ ἀφτιά κοντά. Καὶ κύριον ὄνομα *Κούτσουτος* παρὰ τὸ *κουτσάφτης*.

κουτσάφτια αἶγα· μὲ κοπέντα, δηχθέντα ἀφτιά.

κοχλακίδια τὰ· Καμπ. *χαλίγια*. Ἡ λ. εἰς ἄσμα: «εἶχε τὴν ἄμμο πάπλωμα, τὴ θάλασσα σεντόνι, | τὰ κοχλακίδια τοῦ γυαλοῦ εἰς τὸ προσκέφαλό του».

κουφονότι τό· ἔλαφρὴ νοτιά.

κράχτης ὁ· τὸ πουλλὶ τοῦ χαρακιοῦ (βλ. λ.) ἢ τοῦ κλουβιοῦ ποῦ προσελκύει μὲ τὸ κελάδημά του.

κριθαριά ἢ· τὸ φυτό τῆς κριθῆς μὲ πολλοὺς ἀδελφοὺς (πβ. *σιταριά*).

κριὸς ὁ· εἰς τὰ Καρδάμυλα καὶ τὰς Οἰνούσας κριὸς λέγεται μόνον τὸ ἀρσενικὸν περὶ αἰγῶν, ἐνῶ περὶ προβάτων λέγεται τράγος.

κρομμυδόκηπος ὁ· Καρδ. κρομμυῶν.

κρουλόγος ὁ· Νέν. δοχεῖον ποῦ κρουώνει τὸ νερό.

κρουῶμα τό· ψῦχος.

κρουόπηχτο τυρὶ· ποῦ γίνεται μὲ κρύο γάλα.

κυμινιώτης ὁ· ποικιλόχρους σάλιακας ποῦ εὐρίσκεται συχνὰ εἰς τὸ βουνὸ Κυμινᾶς περὶ τὴν Βολισσόν.

κυπάρι τό· λειωμένο κερὶ ἐντὸς πινακίου ποῦ λαμβάνει ἐπομένως ὠρισμένον τύπον. Ἡ λ. ἐκ τοῦ *τυπάρι* – κερὶ.

λαγγονάκι τό· Λεφτ. μικρὸ λαγκαδάκι.

Λαδικός· κύρ. ὄνομα (Ἑλλαδικός;).

λα(δ)οπιθιά ἡ· Βίκ. Πυραμ. λάδι με ξύδι ὅπου βουτοῦν τὸ ψωμί καὶ τὸ τρώγουν. Πβ. *κρασοπιχιά*.

λαιμά τά· νόσος τοῦ λαιμοῦ.

λάκκος· Καρδ. ὀμαλόν, κοῦλόν πωσ μέρος· πβ. τὰ σύνθετα *Καρβουνόλακκος* κττ.

λάσιμο τό· βάτειμα (ἐκ τοῦ λάσω).

λάσω Ἀμιάδ. «ὁ τρίγος λάσει τὴν αἶγα» = βατεύει «ἄμε τὴν αἶγα νὰ λασθῆ» = βατειθῆ. Πβ. καὶ X. X. 6, 40.

λαλᾶς· τὸ φυτόν τολύπη, τοῦ ὁποίου οἱ βολβοὶ τρώγονται.

λαλητής· παροιμ. «ὁ γίδαρος πορπατεῖ κατὰ τὸν λαλητὴν» = κατὰ τὴν δεξιότητα τοῦ ὀνηλάτου.

λαφρόστοιχος· βλ. X. X. 6, 40 καὶ A. Delatte, *Anecdota Atheniensia* τ. 1 (1927) σ. 37 : «παιδίον ἐλαφρόστοιχον».

λάχανα τά· Καμπ. Βολ. τὰ τρογόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διάφορα χόρτα. Ἡ λ. διετήρησεν αὐτόθι τὴν γενικὴν καὶ ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν σημασίαν της, ὅχι τὴν εἰδικὴν νεοελληνικὴν.

λιβανὸς ἐπίθ. ὑπόφαιος· περὶ αἰγῶν· *λιβανόσικα*· μᾶλλον ἄσπρα σῦκα· πβ. *ἀσπρολίβανος* (τὰ ἐν X. X. 6, 41 διορθωτέα κατὰ τὰ ἐνταῖθα).

λίγγια τί· τὰ πλάγια τοῦ τραχήλου πρὸς τοὺς ὤμους· «πονῶ τὰ λίγγια μου»· «πᾶρε τὸ παιδί ᾗς τὰ λίγγια σου». Ἡσύχ. «λίγξ πλάγιος»· Κορ. Ἔτ. 4, 290.

λίγος τό· «τὸ Γενάρι κλάδευε καὶ λίγος μὴν κοιτάζης».

λίμακας τὸν ἔπιασε (B. Δ. X.) = μεγάλη πείνα.

λιοβορινὸ γύρισμα, ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1775 (X. X. 6, 41), ἐκ τοῦ λιοβόρι = ὑπὴνεμον μέρος (βλ. X. X. 6, 41).

λύόβγαρμα τό· ἀνατολὴ ἡλίου, ἐνῶ *λύόγερμα*, ἡ δειλὴ, περὶ δυσμᾶς ἡλίου.

λύοκαντο τό· τὸ ψάρι ἀλατίζεται καὶ ἐκτίθεται εἰς τὸν ἥλιον (καὶ τὴν σκιάν) καὶ ἔπειτα τρώγεται ψητό.

λουμὶ καὶ *λομὶ* τό· Νέν.. Μυρμ. παραφυσάς, παρακλάδι σχίνου κλπ.

λούφρακας ὁ· B. Δ. X. σπειρὶ αἰγὸς εἰς τὸ στόμα· «ἐλουφράκασε τὸ ρίφι» = ἔχει λούφρακα εἰς τὸ στόμα.

λυγιά ἡ· ἡ βέργα τῆς λύγου, ὅχι ἡ λύγος αὐτή.

λωλάδα ἢ σημειοῦται ἡ λ. καὶ παρὰ Θωμᾶ Βελάστη, Anapafsis tis Kardhias 1746 σ. 140.

μάμαλο τό· Καρδ. κατὰ τὸν κ. Ἡλίαν Μαδιᾶν δηλοῖ κῆμα τῆς ἀκτῆς πρὸς τὴν θάλασσαν (ἢ περὶ τὴν ἀκτὴν), *ἀντιμάμαλο*, τὸ ἐκ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν ἀκτὴν ἐρχόμενον κῆμα.

μανούρα ἢ Ἄμαδ. Βίκ. τὰ ὑπολείμματα τῆς μυζήθρας οῖπτονται πάλιν εἰς τσίρον, ξαναβράζουν καὶ σχηματίζουν τυρί, τὴν μανούραν.

μαρουλίτης ὁ· εἶδος σχίνου μὲ πλατύτερα, τρυφερότερα φύλλα.

μαρταμανίτης ὁ· Οἰνοῦσαι, ὁ καλὸς ἀμανίτης τοῦ Μαρτίου.

μαστιχαρεῖο τό Μεστ. τὸ σπῆτι ὅπου ἀπεθηκεύετο ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ λαμβανόμενον μαστίχι ὡς φόρος.

μαστίχη ἢ καὶ *μαστίχι* τό· εἰς το περιοδικὸν Λίγαϊον 2, 14 ἀναγράφονται τὰ διάφορα εἶδη μαστίχης.

μαστιχόλαδο τό· ἀρωματικὸν ἔλαιον ἐξαγόμενον ἀπὸ τὴν μαστίχην.

μασκαλιὰ ἢ· τὸ ποσὸν ξύλου ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, ποὺ δύνανται νὰ κρατηθοῦν εἰς τὴν μασχίλην· «μιά μασκαλιὰ ξύλα φέρε μου».

ματισιὰ ἢ· ἡ σύνδεσις δύο ξύλων, πετρῶν κλπ. (ἐκ τοῦ ματίζω = ἀμματίζω).

μαυροθέρης ὁ· σῆτος μὲ μαῦρον ἀθήρα, μαῦρο ἄγανον. (πβ. ἀσπροθέρης).

μαυροκούκκι τό· τὸ μελάνθιον, μικρὸς μαῦρος κόκκος ἀρωματικὸς ποὺ τὸν βάζουν εἰς τὸ ψωμί.

μέγας ὁ· Καρδ. ὁ πρωτότοκος υἱός.

μελανόσυκα καὶ *μελανὰ σῦκα*· Βολ. σῦκα ὀλίγον σκοῦρα (διάφορα ἀπὸ τὲς ἀμπουρκοῦνες).

μελισσόκηπος ὁ· μελισσών.

μελισσὸς ἐπίθ. μελιτόχρους, καστανόμανρος· αἶγα μελισσὴ, σῦκο μελισσό, ὑπόμανρο μὲ ἐλαφρὰ στίγματα. Εἰς τοὺς Βαβύλους λέγεται *μελόσυκο*, διότι εἶναι γλυκύτατον.

μελίγλωρο τυρί = ἡμίγλωρο· ἀπὸ τὸ ἡμίγλωρο προῆλθεν ἡ λ. μελίγλωρο κατὰ τινὰ συσχετίσιν πρὸς τὸ μέλι (πιθανῶς διότι ἀντικείμενόν τι ἡμίγλωρον εἶχε τὸ χρῶμα ἢ τὴν γλυκύτητα μέλιτος).

μενὸ τό· Καλαμ. τὸ κατώγειον τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου συνήθως διαμένουν οἱ ἔνοικοι· «τὸ μενιό μου ἥλιος δὲν τὸ βλέπει». Ἡ λ. ὄχι ἐκ τοῦ ὑμέναιος, ὡς παρὰ Πασπάτη (ἐν λ.) λέγεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ μένω, ὡς ἐκ τοῦ πέφτω – ἔπεσα ἔγινε πεσιό, ἐκ τοῦ τρέχω τρεχιό.

μερδικαρεῖα ἐλιά· Βολ. ἐλιά ἢ ὁποῖα ἀνῆκεν ἄλλοτε – ὅτε αἱ ἐλαῖαι ἦσαν ὀλίγαι – καὶ ἐνίστε ἀνῆκει σήμερον εἰς πλείονας ἰδιοκτητίας.

μεροκάματο τό· Πυρ. ὁ κάματος μιᾶς ἡμέρας, ὅσον ἐργάζεται τὸ ζευγάρι μίαν ἡμέραν. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως, γεωργική· ἔπειτα ἐγενικεύθη.

μερσινιά ἡ· μύρτος, μυρσίνη.

μετάβγαρμα τό· Νέν. Κοιν. κ. ἄ. 1) ρακὶ ἀπὸ τσίπουρα, τὸ ὁποῖον ξαναβράζει μὲ γλυκάνισον καὶ ἄλλα ἀρώματα καὶ γίνεται ὡς λικέρ· τὸ μετάβγαρμα δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν λ. liqueur· 2) τὸ ἀνακαινιζόμενον χωράφι, πρὸ πάντων εἰς τὴν στερέωσιν διὰ τοίχων μετὰ ἐκχέρσωσιν τῶν τράφων.

μετάγγι τό, λέγεται κομμένο κολοκύθι εἰς σχῆμα ποτηρίου, μὲ τὸ ὁποῖον μεταγγίζουν ὑγρά.

μεταγγίζω τυ· μεταφέρω οἶνον, ἔλαιον κλπ. ἀπὸ ἀγγείου εἰς ἄλλο ἀγγεῖον.

μετανάβω τὸ κερί· ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κηρίου μεταφέρω φῶς καὶ ἀνάβω ἄλλο.

μεταπάνδρι τό· Καρδ. ὁ δεύτερος γάμος· «εὐτὸς εἶναι μεταπάνδρι» = ξαναπαντρεύθηκε.

μεταχύνω τὸ νερό· ἀπὸ ἐνὸς μέρους χύνω εἰς ἄλλο.

μισάρι τό· Βίκ. μέτρον καὶ ποσὸν ἡμίσεος κοιλοῦ. Εἰς τὸν Ληθὴν λέγεται *μισοκοίλι* (τὸ κοιλὸ ἔχει 20 ὀκ. συνήθως).

μισές· (ἐκ τοῦ Γενοατ. messer) κύριος. Ἡ λ. ἐλέγετο κυρίως περὶ τῶν πλουσιωτέρων κατοίκων καὶ ἐν γένει προιχόντων, εὐγενῶν κλπ., ὅχι εἰδικῶς περὶ ἱατρῶν ὡς παρὰ Πασπάτη λέγεται (ἐν λ.). Οἱ μισέδες δὲν εἶχαν πάντοτε ὑπόληψιν, ὡς δεικνύει τὸ ἐξῆς δίστιχον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἦτο πολὺ γνωστόν: «μισέ, μοσιοῦ καὶ Μουσταφᾶ ἕς τὴν πόρτα σου μὴ βάζης! | βάζεις μοσιοῦ καὶ Μουσταφᾶ; ὅμως μισέ μὴ βάζης!».

μοιχός ὁ· εἶδος ἀποδημητικοῦ θαλασσίου πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον λέγεται ἀλλαγῶν *ἀερογάμης* (ἐκ τοῦ μοιχός;).

μοναξὸς Πυρ. μόνος, μοναχός· «ἐπολέμουν μοναξός μου» λέγεται εἰς Ἀκριτικὸν ἄσμα, Λαωγρ. β, 601.

μονόκαβος ἐπίθ. ἀδύνατος, ἰσχνός (μὲ ἓνα κάβον, μίαν κλωστήν κττ.).

μονόλογοι εἶναι καὶ οἱ δύο. Καρδ. = μιᾶς λογῆς, ἐνὸς εἴδους.

μονοτάρου ἔδωσα τόσες χιλιάδες = διὰ μιᾶς· πῆρες τὸ δρόμο μονοτάρου = ἄνευ διακοπῆς.

Μορτόπεφτα τά· Μεστ. ἐκάστη Πέμπτη μετὰ τὸ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως. Κατὰ τὰ Μορτόπεφτα οἱ χωρικοὶ δὲν ἐργάζοντο εἰς τὰ χωράφια των (τοῦτο θὰ ἔβλαπτε τὰ σπαρτά, ὡς ἐπίστευαν), ἀλλ' εἰς προσωπικὴν ἐργασίαν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἢ τῶν πτωχῶν.

μοσχολουριά ἡ· ἡ γαζία, τὸ δένδρον ποὺ παρᾶγει τὸ *μοσχολούρι* (βλ. Πασπ.).

μπιθιάζω Ἀμαδ. Συκιάδ. τοποθετῶ εἰς πίθους ἢ καὶ ἄλλα δοχεῖα τροφίμα ἢ ροῦχα· «ἀφοῦ μπιθιάσω, θὰ πουλήσω ὅ,τι μείνη». Τὴν παρὰ Germano σημασίαν τοῦ *affittare*, ἐνοικιάζειν δὲν ἀνεῦρον.

μπίθιασμα τό· ἡ τοποθέτησις τροφίμων, καρπῶν κλπ. εἰς πίθους.

μπλήζω· «μπλήζει τὸ φαγεῖ» = πιάνει, δυναμώνει, φρουρᾷ.

μπληστικὸ φαγεῖ, ποὺ πιάνει δυναμώνει.

μπομπεύω· «τὴν ἐμπόμπεψε τὴ γυναῖκα» = τὴν ἐξέθηκε.

μπομπή ἢ· «ἤμαθες τοῖς μπομπές του;» = τὰς διαπομπεύσεως ἀξίας κακὰς πράξεις του; (βλ. καὶ Πασπάτην λ. πομπή).

μπορεῖ· «ἤμπρυσεν ἡ γῆ» = ἀνέδωκεν ὑγρασίαν, ἀνέβρυσεν.

μπρουσιὰ καὶ μπρούσμα = ἡ ἀνάβρυσις ὕδατος ἀπὸ τὴν γῆν.

μυῖα· ἐν Καρδαμύλοις μυῖγια, ἢ ἀλλαχοῦ μυῖγα.

μυριοψύχι τό· Βίκ. πλῆθος κόσμου πολὺ ἄσμα «μαζώνεται, συνάσσεται ὅλο τὸ μυριοψύχι».

μυτίτης ὁ· σπόρος ἢ καρπὸς προερχόμενος ἀπὸ κλάδον παρὰ τὴν κορυφήν.

νεμότης ὁ· δοχεῖον πῆλινον τοῦ νεροῦ. Εἰς τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν ἀπαντᾷ (1, 135, 25 ἐκδ. Leib) «ἐμότης κρύος».

νερόχυμα τό· Νέν. νιάσμα, ἢ πρώτη ἀροτρίασις, ἢ προπαρασκευὴ τῆς σπορᾶς, ἢ ὁποῖα θὰ γίνῃ κατὰ τὴν δευτέραν ἀροτρίασιν.

νεροχύνω τὸ χωράφι Νέν. νιάζω, ἀροτριῶ διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς σπορᾶς.
νυστάργια ἢ· ὑπνηλία.

ξαλεσιὰ ἢ· τὸ ὑπόλειμμα τοῦ ἀλεσιέντος σίτου ἢ ἀραβοσίτου ἢ κριθῆς, τὸ ὁποῖον προσκολλᾶται εἰς τὴν πλάκα τοῦ μύλου.

ξεγκυλοῦμαι· «νὰ ξεγκυλισθῆς ἀπεδῶ», «ξεγκυλίσου!» = ἔς τὸ διάβολο!

ξενολογιά πολλὴ ἤρθε ἔς τὸ παναγύρι = πολλοὶ ξένοι.

ξερομούζονθρο τό· ξηρὴ μυζήθρα, τὸ καλύτερο τυρὶ τῆς Χίου.

ξεροτρόχαλος ὁ· τοῖχος κτισμένος χωρὶς λάσπην ἢ ἀσβέστιν (βλ. τροχάλι).

ξορτώνομαι· «δὲν ξορτώθηκα νὰ κάμω σπίτι» = δὲν ἠδυνήθην ἔνεκα διαφορῶν δυσχερειῶν.

ξυνήθρα ἢ· τετράφυλλον φυτόν. Ὁμοιάζει πῶς μὲ τριφύλλι καὶ τὸ τρώγουν τὰ ζῶα μαραμένο, ὄχι χλωρό, διότι βλάπτει.

ξυλοκερατιά ἢ· ἀγρία χαρομπιά, παγιδιά· *ξυλοκέρατα*, ἄγρια χαρούπια.

ξυλοπίθοι οἱ· Κορυ. παλαιότερα κατασκεύαζαν ἐκ κορμῶν πλατάνων κοιλινομένων ξυλίνους πίθους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μονοκόμματοι.

ξώστης ὁ Ζυφ. κλάδος μεγάλος (ἑξώστης).

ὄρτυκιὰ ἢ φωλεὰ ὄρτυκιῶν με ἀβγά.

ὄρτωμόν δὲν ἔχουν τὰ κουκκιά· δὲν προοδεύουν (πβ. ὄρτώνω X. Χρ. 6, 50).

παννᾶς ὁ ὁ πωλῶν παννιά, ὑφάσματα.

παραδέοργα τά· τὰ παιδιὰ τὰ βαπτισθέντια ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀναδόχου.

παραλάγκαδο τό· Βολ. Κουρ. μικρὸ ρυάκι, μικρὸ λαγκάδι πλησίον ἄλλου μεγαλυτέρου σπανιώτερον λέγεται περιλάγκαδο, ὅπως ἐσημείωσα X. X. 6, 53.

παροικάδα ἢ N. X. αἱ ἀναγκαστικαὶ εἰσφοραὶ ἢ ἐργασίαι αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν παροίκων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ.

παροικολόγι τό· Καλαμ. ὁ κατάλογος τῶν παροίκων.

πέζωμα τό· Φτ. βραχῶδες, δύσβατον μέρος· «γιατί μ' ἐπῆγες ἀπ' τὰ πεζώματα»; Καὶ τοπων. Πέζωμα.

περατικοὶ λέγονται ὑπὸ τῶν Φυτιούσων (τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Φυτῶν) οἱ κάτοικοι τῶν πέραν χωρίων τῆς Ἀμανῆς.

περδικιὰ ἢ φωλεὰ περδίκων με ἀβγά (πβ. ὄρτυκιὰ).

περδικουριὰ ἢ ἢ συκῆ ἢ παραγουσα τὰ μικρὰ καὶ ὄψιμα σῦκα τὰ λεγόμενα περδικούρια (βλ. καὶ Πασπάτην).

περιβόλι τό· ὄχι ὁ λαχανόκηπος, ἀλλὰ ἀγρὸς ἰρυτευμένος με ἐσπεριδοειδῆ· εἰς τὰ Κουρούνια περιβόλι λέγεται τὸ καλὸ χωράφι.

περιστροφιὰ ἢ χτύπημα περιστρόφου.

πέταυρο τό· λεπτὸ σανίδι τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν ἐπίδεςιν καταγμάτων ὑπὸ πρακτικῶν ἰατρῶν· «σὰν πέταυρο εἶναι» = λεπτός, ἀδύνατος.

πετιέμαι· «δὲν πετιέσαι νὰ δῆς τί γίνεται ὁ ἄρρωστος;» = δὲν πηγαίνεις γρηγορᾶ· ἄορ. ἐπετάχθηκα = ἐπῆγα γρήγορα, ἐπέταξα τρόπον τινά.

πενκαρούδι τό· μικρὸς πεῦκος.

πικράντερος ἐπίθ. ὁ κακός, ὁ πικρόχολος. Ἡ λ. καὶ παρὰ Somavera.

πικρίδα ἢ ἢ πικραλὶς, τὸ πικρὸ ραδίκι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γλυκοβάραβα. Καὶ κύρ. ὄν. Πικριδᾶς = ὁ τρώγων ἠδέως ἢ πωλῶν πικρίδας.

πινάκι τό· γαβιάθι πήλινο ἢ ξύλινο, ὅπου τοποθετοῦν τὸ ψωμί νὰ ἀνέβῃ· ἢ πινακωτὴ περιέχει πλείονα πινάκια.

πιτύζω, ἐπιτύσθηκα· διαπιδύω, διαβρέχω.

πλασόγαλο τό· γάλα με πλάσι ψήνεται ὅπως τὸ ριζόγαλο.

πλῆμα τό· ἢ πλύσις. «ἀπὸ πλῆμα μὴ σε μέλη» (διότι γίνεται εὔκολα).

ποντικολογᾶ ἢ γάτα· πιάνει ποντικούς συχνά.

ποσπόριδας ό· Οίν. ό βολβός.

πούρουρας ό και *πουρουρόχωμα* τό· Βαβ. χῶμα ζίτρινον διαφόρων αποχρώσεων.

πρινιά ή· Ζυφ. πρίνος.

πρινιάς· τόπος πρίνων.

πρόπολι ή και *πρόπολι* τό· (και πρόκολι και πρόμπολι) ή ὕλη με την όποιαν αί μέλισσαι φράσσουν τās όπās και σχισμās τῶν κυψελῶν.

προσάναμμα τό· τὸ φρύγανον ή δαδι ή ότι άλλο ὕλικόν χρησιμεύει δια νά ανάψη φωτιάν.

προτολάτης ό· Νέν. ό πρώτος, ό μεγαλύτερος τῶν ἀδελφῶν τοῦ σιταριοῦ και τὸ ἄνθος τοῦ γλυκανίσου, τὸ όποῖον δένει πρώτον.

προσάριμο τό· = προσάναμμα.

προσγονατίζω ή λ. μόνον ποιητική :

κάλλι' ἔχω ἔγὼ νὰ σκοτωθῶ
και Τούρκα νὰ πεθάνω
παρ' ἀπὸ τὸν Κωσταντῆ
ἄλλον ἄντρα νὰ πάρω·
προσγονατίζ' ό μαῦρος του
κι ἀπάνω τὴν ἐπαίρνει.

πύραθο τό· (πβ. Χ. Χ. 6, 57) Καλαμ. Πυργί, *γαδουροπούλαθο* Νέν. πύρεθρον. Εἰς τὴν Κρήτην ὑπάρχει χωρίον *Πυράθι*, ἴσως δ' ἐντεῦθεν ἦλθον οἱ Κρητικοὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου τὰ *Πυράθου* τῆς Νάξου.

πυράσβεστος ό· ἀσβέστι μαζί με *πυρόλιθον* τοῦ χωρίου Χαρκειοῦ ἀποτελεῖ μεῖγμα ἰσχυρότατον. Με πυράσβεστον ἐκτίσθη ή στερεὰ ἐκκλησία τῆς Κρήνας.

πυργόπουλλο και *πυργιόπουλλο* τό, μικρὸς πύργος εἰς τὰ χωρία τὰ μεσαιωνικά. Εἰς τās γωνίας τῶν τριγωνικῶν ή τετραγωνικῶν περιβόλων τῶν χωρίων ὑπῆρχαν τὰ πυργόπουλλα, ἐκ τῶν όποίων μερικὰ σώζονται ἀκόμη. Εἰς τὰ Νένητα τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1881 συνοικία τις λέγεται *πυργιόπουλλο*, διότι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἄλλοτε πρὸ τοῦ 1881 πυργόπουλλο.

ρακαγγειά τά· (ρακί - ἀγγεῖα) συγκρότημα ἄμβυκος παλαιότερου εἰς τὴν Βολισσόν.

ραπανίδα ή· ὄχι ή ραφανίς ἀλλὰ ραδίκι τοῦ όποίου τὰ φύλλα ὁμοιάζουν με τὰ τῆς ραφανίδος.

ρασινοζίπουνο τό· Πιτ. ράσινο ζιπούνι, ἦτοι ἐκ τριγῶν αἰγὸς πβ. Χ. Χ. 6, 58.

ρεμπίσματα τά· Σιδερ. Κουρ. απότομα, δύσβατα μέρη (βλ. καὶ Αἰγαῖον 1, 252).

ρίχτω - *δίχτω*· περίεργος σύμφυρσις ἔγινεν ἔνταῦθα· τὸ *ρίχτω* ἐπέδρασεν εἰς τὸ *δίχτω* καὶ δηλοῖ καὶ τοῦτο τὸ *ρίπτειν*· «δίξε του τοῦ σκύλλου μιὰ πέτρα» = *ρίψε* του!

ροβάχερα καὶ *ροδάχερα* τά· ἄχυρα τοῦ ροβιοῦ, ὀρόβου.

ρουχοθέμι τό· Βασιλ. πολλὰ ροῦχα· «ἔχω ἓνα ρουχοθέμι νὰ πλύνω»!

ρύμνη ἢ· στενὸς δρομίσκος καὶ τοπων. *Ρύμνη* εἰς τὰ Πατρικὰ (βλ. καὶ Πασπ. λ. *ρύμη* καὶ λ. *ρύμνη*).

ρῦπος ὁ καὶ *ρῦπος* τό· Ἀβγών. τῶν ἀφτιῶν, τῶν μαλλιῶν.

Σαββατοκύρακο τό· ἢ λ. ἤδη παρὰ Μιχαήλ Γλυκᾶ σ. 598.

σακκελίζω, *σακκελιστήριον*· διηθῶ, ἡθμός· αἱ λλ. ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἀλχημικὰ κείμενα· βλ. C. Zuretti, Catalogue des manuscrits alchimiques Grecs 1930 σ. 240, 17.

σάλιακας ὁ· ὁ κογλίας, *χογλός*. Ἡ λ. ἐκ τοῦ σάλιο + *ακας*, ὅπως τὸ μάτακας καὶ μάντακας (= τσιβίκι) ἀπὸ τὸ αἷμα - *ακας*, τρύπακας (βλ. λ.) κτ. Ἡ ἐν Σκύρῳ συνώνυμος λ. *σαρακόχυλος* ἀντὶ *σαλακόχυλος* ἐκ τοῦ σάλιο + *κοχύλι*.

σελλάδι τό· Φτ. διάσελλο, ὀμαλὴ ἐπιφάνεια ἐνώνουσα δύο ὑψώματα. Καὶ τοπων. *Σελλάδα*.

σετροώνω = τοποθετῶ τὰ *σέτρα* (βλ. Πασπάτην ἐν λ.), τοὺς ξυλοτύπους, ἐπὶ τῶν ὁποίων κτίζουν ἔπειτα.

σημαντικός ὁ· προύχων (βλ. Πασπ.)· ἢ λ. καὶ παρὰ I. Βλαχογιάννη, *Χιακὸν Ἄρχεῖον* τ. 2 (1910) σ. 34.

σιταριά ἢ· τὸ φυτὸν τοῦ σίτου μὲ πολλοὺς ἀδελφοὺς (πβ. *κριθαριά*).

σκιάδι τό· ψάθινο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (Ληθ. Μεστ.). Βλ. καὶ Πασπ. καὶ περιόδ. Ἀργέντη 1, 22.

σκάλειθρο τό· Καλαμ. Βολ. Συκούσ. *σκάλειθρον*, ὁ *τριφτης* τοῦ φούρνου, τὸ κοντάρι μὲ τὸ ὁποῖον ἀνακινοῦν τὰ καιόμενα ξύλα εἰς τὸν φούρνον. Μτφρ. λέγονται καὶ τὰ ζωηρὰ παιδιὰ *σκάλειθρα* Καλαμ. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ παρὰ Πασπάτη *σκούλουθρον*. Βλ. Χατζιδ. Γλωσσ. Παρατηρ. σ. 197.

σκάλισμα τό· παροιμ. «ἓνα σκάλισμα, μισὸ πότισμα»· τὸ σκάλισμα τῶν σπαρτῶν διατηρεῖ τὴν ὑγρασίαν.

σκαλότροπα ἢ καὶ *σκαλότροπος* ὁ (ὄχι - ον, ὡς παρὰ Πασπ.) καὶ *τροπόσκαλος* (!), ἢ ὁπὴ τοῦ τοίχου εἰς τὴν ὁποίαν τοποθετοῦν δοκοὺς διὰ νὰ εὐκολύνουν τὴν τοποθέτησιν κλιμάκων εἰς τὰ κτιζόμενα κτήρια.

σζινιά ἢ (καὶ *σζιναριά*) εἶδος ἀγρίου σχίνου.

σκινόκαρπος ὁ Ὅλ. καρπὸς ἀγρίου σκίνου.

σκινόμαζα ἢ Ὅλ. συστάς μικρῶν σκίνων.

σκινόφυλλο τό φύλλον τοῦ ἀγρίου σκίνου χρήσιμον εἰς τὴν βυρσοδειψίαν.

σκινόλαδο τό τὸ ὀλίγον ἔλαιον ποῦ ἐξίηγετο ἄλλοτε ἀπὸ τὸν καρπὸν ἀγρίων σκίνων.

σκοινιά ἢ τὸ σκοινὶ ποῦ δένει ὠρισιμένο φορτίον εἰς τὸ γοιμάρι.

σκοιντάβγω «σκονδάπτω», προσκρούω. Ἡ λ. λέγεται καὶ περὶ ἐπιηρείας ἐξωτικῆς (πβ. σκόνταμμα X. X. 6, 61): «εἰς τὰ Βρυσίδια σκοιντάβγει» (= ὑπάρχουν σκοντάμματα, στοιχειά). «πολλοὶ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ σκονταρτῆκαν» (Λαογραφία 8, 432).

σκουντουφλωῶ ἐκ τοῦ σκοντοβολῶ; Ἴδ. ὅμως Χατζιδ. Γλωσσ. Παρ. 216.

σκόρπαινα ἢ τὸ ψάρι σκορπιὸς Καρδ. Βροντ.

σκορπολογῶ τοῖς παράδες μου, σκορπίζω ἀσκόπως ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

σκοτεινάγρα ἢ σκότος βαθύ· ἢ λ. ἐλέγετο ἄλλοτε ἐν Χίῳ, διότι ἀπαντᾷ παρὰ Θωμᾶ Βελάστη Anapafsis tis Kardhias σ. 139.

σκουλάφι τό τὸ σκουλήκι ποῦ τρώγει τὸ κοκκίρι, τὸ μικρὸ κρεμμυδάκι.

σμιλαγκιά ἢ Συκούσ. ὁ σμιλαξ, φυτόν τῶν ἐλῶν, τοῦ ὁποῖου τοὺς κλάδους χρησιμοποιοῦν διὰ σάρωθρον· ὑπάρχει καὶ τύπος σμίλακας.

σπασούρα ἢ (λ. μιμηλι) πτηνὸν μικρὸν ἐνδημικὸν ἐντομοφάγον καὶ ἐπομένως χρήσιμον εἰς τὴν γεωργίαν.

σπιλάδα καὶ σπιλάδα ἢ (πβ. X. X. 6, 62): σημειωτέοι οἱ ἐξῆς στίχοι ἀπὸ ᾄσμα παρὰ Η. Pernot. – P. le Flem, Melodies populaires grecques de l'île de Chio. Paris 1903 σ. 44:

σπιλάδα τοῦ ἴτεν ἀπ' ἐμπρός,
σπιλάδα τσ' ἀπὸ πίσω.
σπιλάδα τσ' ἀφ' τὰ δυὸ πλευρά,
ἴς τὸ φροῦντος τὸν ἐροῖξε.

σπιτόπουλλο τό τὸ κοῖλον τῆς κηρήθρας.

στάλισμα τό Βολ. ἢ στάθμευσις τῶν ποιμνίων εἰς τὴν σταλίστραν.

σταλίστρα ἢ Βολ. τὸ μέρος ὅπου σταλίζουν, σταθμεύουν τὰ ποίμνια διὰ νὰ φράγουν ἢ ἀναπανθοῦν.

σταλούδα ἢ Ποτ. σταλιά, σταγὼν μέλιτος.

στάμα τό Ποτ. (στάγμα) τὸ κρασί ποῦ στάζει ἀφ' τὰ σταφύλια πρὶν πατηθοῦν· χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἐκκλησίαν γιὰ «ἰναῖμα».

στανρόπουλλο τό μικρότατο πουλλάκι μὲ κόκκινον στανροειδὲς κόσμημα εἰς τὸ μέτωπον.

σταφυλίτης ὁ· Β. Δ. Χ. τὸ φυτόν, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κρήτην λέγεται στύφνος, εἰς τὴν Χώραν δὲ τῆς Χίου *σαταμπᾶς*. Εἰς τὴν Κυνοουρίαν λέγεται *μαυρολάχανο*. Διδακτικὸν εἶναι τὸ χωρίον ἀπὸ τὸ Ἰατροσόφιον τοῦ Σταφίδα, Legrand, Bibl. Grecque vulgaire τ. 2 σ. 1: «ἔπαρε στρύχνον, τὸ λέγουσίν τινες βρωμοβότανον, ὁποῦ ποιεῖ ὡσάν σταφύλια μικρὰ μαυρούτζικα (ἐντεῦθεν τὸ Χιακὸν ὄνομα σταφυλίτης), λέγουν τὸ καὶ μαυρόχορτον...».

στελιάρι τό· τὸ στελειόν, ἢ μακρὰ λαβὴ τῆς ἀξίνης καὶ τῶν παρομοίων γεωργικῶν ἢ ἄλλων ἐργαλείων. Μιφρ. = ξυλοκόπημα· «σοῦ χρειάζεται ἓνα στελιάρι!» *στεφάνι* τό· ὁ γῦρος τοῦ στομίου λάκκον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου κίττειται τὸ μάγγανο. *σύ* λέγεται καὶ *σοῦ* Καμπ. καὶ *τσὸν* Καρδ. «ἔ τσοῦ Γιώργι!», «βρὲ σοῦ!» *συγκούκουλλο* σιτάρι, μὲ τὴν θήκην (διότι δὲν ὠρίμασε καλά, ὥστε νὰ ἀφαιρηθῆ αὕτη).

σύθολο λάδι, ποῦ δὲν κατεστάλαξεν ἀκόμη.

συκογύρι τό· χωράφι μὲ συκὲς περιτριγυρισμένο.

συκόκηπος ὁ· Καρδ. ἢ λιάστρα τῶν σύκων.

συκολόγημα τό· Βολ. συγκομιδὴ σύκων: «πάγω ᾗς τὸ συκολόγημα».

σύλλαδα εἶναι τὰ χέρια μου Συκούσ. λαδωμένα, μὲ λάδι χρισμένα.

σύνταχα σύνταχα Συκούσ. προὐ προὐί.

συρταριά ἢ· ἢ ὀπὴ τῆς κυψέλης, δι' ἧς εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται αἱ μέλισσαι.

σύρτης ὁ· Καρδ. κατήφορος μὲ χαλίκια. Πβ. κατασουράδα Χ. Χ. 6, 32.

σφηκολόγημα τό· ἢ συλλογὴ ἢ καταστροφὴ σφηκῶν.

σφηκολόγος ὁ· ἢ παγὶς τῶν σφηκῶν ἢ τὸ ξύλον μὲ τὸ ὁποῖον κτυποῦν τὰς σφῆκας.

σφηκολογῶ καταστρέφω σφῆκας.

σφονδυλίδα ἢ· εἶδος ραδικιοῦ βολβώδους (Βολ.). Εἰς τὰ Μεστὰ καὶ τοπωνύμιον *Σφοντυλίδα*.

ταυροπολεμῶ Κορυ. ἀγωνίζομαι, προσπαθῶ πολύ. «ταυροπολέμησα γιὰ ν' ἀγοράσω τὸ χωράφι». Πβ. ταυροπαλαιῶ Χ. Χ. 6, 68.

τουρκογύρισμα τό· ἄλλοτε ἐν Χίῳ ἐλέγετο οὕτω ὁ Χριστιανὸς ποῦ ἔγινε Τούρκος (πβ. ρωμογύρισμα).

τουρκοφάγια τὰ (Ζολώτα, Ἱστορία Χίου τ. 3, 2 σ. 459) ἐλέγοντο ἄλλοτε τὰ ἔξοδα καὶ αἱ εἰδος συνεισφοραὶ διὰ τὰ γεύματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν γερόντων εἰς Τούρκους ὑπαλλήλους μεταβαίνοντας εἰς τὰ χωριά.

τραυολογῶ Βασιλ. τραυῶ συνεχῶς ἢ πολὺ· «τί τραυολογᾷς τὸ σκύλλο;», «ποῦ τὸ τραυολογᾷς τὸ παιδί;».

τραφιά ή· τράφρος.

τραφίτης ό· ραδίκι πιζρό (των τράφρων δηλ.).

τρεχλό τό· Κάροδ. τρέξιμον.

τρεχοβολώ Βασιλ. τρέχω πολύ· «τί τρεχοβολῶς ὄλην τὴν ἡμέρα καὶ χαλῶς τὰ παπούτσια σου;» «τρεχοβολῶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ γιὰ νὰ κάμω τὴ δουλειά μου».

τροχάλι τό· βράχος (πβ. ξεροτροχάλος).

τρούπακας ό· Βέσσ. τὸ πτηνὸν τρουποκαρνδίτης (X. X. 6, 69), διότι τρουπώνει εἰς τρούπας.

τσικονδόλαδο τό· τὸ λάδι τὸ ὁποῖον ἐκθλίβεται ἀπὸ τὰ τσίκονδα (X. X. 6, 69). Βλ. Ἐ. Ἐπιμανουήλ, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τ. 6 (1931) σ. 490. Ἡ τσικονδιά ἢ παράγουσα τὰ τσίκονδα λέγεται ἀλλαγῶ τριμιθιά, κοκοροβιθιά κτ.

τσιφίτης ό· (λ. μιμηλή) Νέν. σιταρήθρα.

τσιφτοχάρακο τό· τὸ δένδρον τὸ ὁποῖον εἰς περάσματα πουλλῶν διαμορφώνεται εἰς τύπον παγίδας ἵνα μὲ τοὺς κράχτας (βλ. λ.) προσελκύσῃ πουλλιά.

τροσόκαλος ό· εἶδος πλέγματος ἀπὸ κλαδιὰ πρὸς ξήρανσιν τοῦ τυροῦ.

τυφλάροια ή· ή λ. ἀπαντᾶ παρὰ Θωμᾶ Βελάστη, Anapafsis tis Kardhias σ. 137.

φάκος ό· Χαρκ. μικρὸς τετράγωνος κίαιμος, μεγαλύτερος φακῆς. Ὁ Σήθ σ. 130 ἀναφέρει «φακούς».

φανός ό· Καροδ. τὸ λυγναψίδι τὸ φαναριοῦ.

φλάμπορο τό· γλάμπορο καὶ γλάμπορο Σιδ. Πιτ. Κορυ. Βολ. Ἡ λ. σήμερον ἔχει μᾶλλον μεταφορ. σημασίαν· «εἶν' ἓνα φλάμπορο!» = παραλυμένος ἄνθρωπος· «νά την, σὰ φλάμπορο ἦρε!» ταχέως· «κάτσε κάτω, γλάμπορο!» περὶ παιδιοῦ ἀτάκτου. Βλ. καὶ Πασπ. ἐν λ. γλάμπορο. Παρὰ Κανελλάκη X. Ἀνάλ. σ. 33 εἰς ποίημα λέγεται καὶ γλαντάμπορο.

φόβια τά· ή καταστροφή τοῦ 1821 (Λαογρ. 6,627) ή ὁποία λέγεται καὶ σφαή (σφαγή).

φουτζιά ή· Καλαμ. ὄχι ὁ φοῖνιξ (X. X. 6, 70) ἀλλ' ή ζιζυφεά. Καὶ φουτζια αὐτιόθ. τὰ ζιζυφρα διὰ τινὰ ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα.

φρούδι τό· «ὄλο φρούδι φρούδι πάς» εἰς τὴν ἄκραν βράχου.

φύροματ «ἐφυρτήσαν τὰ μυλλιά του», ἀπέβαλον τὸ χτένισμα, ἔγιναν ἄνω – κάτω.

φωκός ἐπίθ. πυροφθριξ ή κανελλίς καὶ κίριον ὄνομα Φωκός. Πβ. καὶ ἀσπρόφωκος καὶ κοκκινόφωκος.

φωρασιὰ ἢ· καχυποψία· ἢ λ. παρὰ Θωμᾶ Βελάστη, Anapafsis tis Kardhias σ. 100.

χαλαντζίδα ἢ· Βολ. Πυραμ, γαλαντζίδα Διευχ. ραδίκι μὲ λευκὸν χυμὸν καὶ ἄνθος κίτρινον. Φαίνεται ὅτι ἢ λ. γαλατσίδα ἔγινε χαλαντσίδα τῇ ἐπιδράσει καὶ τῆς λευκῆς ἐπίσης χαλάζης!

χάνεμα τό· τὸ χανεύειν (X. X. 6, 72), τὸ ἀλιεύειν χάνους.

χειλοῦσα καὶ χειλοῦ καὶ χειλοῦτσα ἢ· πετρόψαρο μὲ μεγάλη χεῖλη.

χειρόβολο τό· Χαρκ. καὶ χειροβόλι Ζυφ. ὄσους στάχης χωρεῖ τὸ χέρι· πλείονα χειρόβολα ἀποτελοῦν δρομί.

χιλιάρφανος· ὄρφανός, τελείως ἐγκαταλειμμένος (πβ. πεντόρφανος).

χιμέρι τό· Λεφτ. Μεστ., χιμάρι Κεραμ. μικρὸ ρίφι.

χιονιστῆς ὁ· παροιμ. «ἀπὸ νοτιὰ χιονιστὴ | καὶ ἀπὸ βορρὰ βροχάρι | ὁ Θεὸς νά σε φυλάγῃ!».

χλώρη ἢ· χλωρὰ νομῆ.

χοιροβάροβορο τὸ καὶ χοιροβοτανίδα ἢ καὶ χοιροχόροταρο, χόρτον τρωγόμενον καὶ ὑπὸ τῶν χοίρων.

χτυπολογῶ τὸ παιδί, τὸ χτυπῶ συχνά, πολὺ· ἀμτβ. «χτυπολογοῦν οἱ καμπάνες» = ἠχοῦν συχνά.

χώνεμα τό· ἀποπάτημα, περίττωμα.

B'.

ἸΑβδελόλακκος· ἸΑγ. Γάλ. ἐκ τοῦ φρυτοῦ ἀβδελλιά = ἀγριαπιδιά (X. X. 2, 93).

ἸΑις (ὁ ἄγιος) Γενέσις εἰς ἸΑγ. Γάλας.

ἸΑις Λέντις Βολ. ἸΑγιος Λεόντιος. Ὁ Λέντις ἔγινεν ἔπειτα ἴσως Λέντσης ἐξ οὗ ἢ ἐκκλησία ἢ Λέτσαινα.

ἸΑγρονέρι ἢ ἸΑγρόνερο εἰς τὴν περιφέρειαν Καρινῶν.

ἸΑμθοῦντα ἢ ὁ γ. Γ. Μαδιᾶς ἠτυμολόγησεν ὀρθῶς ἐκ τοῦ μίνθη, ἢ ὁποία καὶ φέρεται ἐκεῖ. Κακὴ ὑπῆρξεν ἢ ἰδική μου ἔτυμολογία ἐκ τοῦ βυθός (Λεξ. ἀρχ. 2, 30) καὶ ἢ τοῦ Στ. Βίου ἐκ τοῦ ἄμαθος (Ἡ σύγχρονος Χίος... σ. 14).

ἸΑμπελοκόπι τό· ἸΑμάδ. ἸΑμπελοκόπια Καλαμ. Τὸ ὄνομα ἐδόθη, ὅταν ἐκόπησαν τὰ ἀμπέλια.

ἸΑνήλιος Κάμπος καὶ ἸΑνήλια Χώματα ἀπαντοῦν εἰς ποιήματα καὶ εἶναι μυθολογικὰ ἢ λαογραφικὰ τοπωνύμια, ὄχι πραγματικὰ ἴσμ.

πάμε παραπη(δ)ήσωμε κάτω σ' Ἀνήλιους Κάμπους (X. X. 1, 138).

Κάτω ᾿ς τ' Ἀνήλια Χώματα, ᾿ς τὰ Πράσινα Λιβάδια.

Ἄνω Πή, Πυργ. Ἄνω Πηγή.

Ἀρεικωπά τά· μεταξὺ Βουνοῦ καὶ Κοινῆς. Ἄπὸ τὸ ρεῖκι (= ἐρείκη), τὸ ὁποῖον ἀφθονεῖ εἰς τὴν Χίον, γίνονται πολλὰ τοπωνύμια

Ἄρια τά· πιθανῶς σχετίζονται πρὸς τὴν ἀρίαν δρῦν (πβ. Ἀντάριος X. X. 6, 75), Ἄρεα εἰς τὴν Μάνην (Λαογραφ. 4, 732 πβ. καὶ BZ. 17, 105), Ἄριανὰ εἰς τὴν Λέσβον, ὁ Ἄριᾶς εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἄσπρη Πέτρα ἐλέγετο ἄλλοτε μικρὰ περιφέρεια εἰς τὴν Χώραν ὀπισθεν τῆς βιβλιοθήκης Κοραῆ, πρὶν κτισθοῦν ἐκεῖ σπίτια. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ εἰς ἔγγραφα.

Ἀὐλῶνας ὁ καὶ *Ἀὐλωνιά* ἢ· συνήθη τοπωνύμια εἰς τὴν Χίον.

Ἄχερδος Φτ. ὅπως συνήθως εἰς τοπωνύμια, ἐσώθη καὶ ἐνταῦθα παλαιὸν ὄνομα (ἄχερδος = ἀγριαπιδιά), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν εἶναι ἄγνωστον.

Βαραγγιά ἢ· Καρδ. τὸ ὄνομα ὑπενθιμίζει τοὺς Βαράγγους τοῦ Βυζαντίου, ἦτοι τοὺς μισθοφόρους στρατιώτας Γερμανικῆς καταγωγῆς. Πιθανῶς ἔκ τινος ἰδιοκτητοῦ Βαράγγου ὀνομαζομένου ἐκλήθη ἐκκλησία τις πρῶτα καὶ ἔπειτα ἢ θέσις Βαραγγιά (πβ. Κομανιά).

Βαρβαζᾶς ὁ· ὀνομάζεται ἢ πλατεῖα Καλαμοτῆς· πιθανῶς ἔκ τινος ἰδιοκτητοῦ τὸ ὄνομα (πβ. περιοδ. Ἑλλ. Φιλ. Συνλόγου Κ/πόλεως τ. 25 [1895] σ. 166).

Βασιλικὰ τά· εἰς σιγίλιῶδες γράμμα τοῦ 1605 (Ἑκκλ. Ἀλήθεια τ. 19 [1899] σ. 22) λέγεται «μεταξὺ τῶν δύο χωρίων ἔσω καὶ ἔξω Διδύμας περὶ τοποθεσίαν τὴν καλουμένην Βασιλικά, ἢ καὶ Νέα Μονὴ προσαγορεύεται...». Ἄξιον προσοχῆς ὅτι καὶ ἄλλο μοναστήρι, πιθανῶς ἀξιόλογον, ἐλέγετο εἰς τὴν Χίον Νέα Μονή. Καὶ τὸ ὄνομα Βασιλικὰ ὑποδεικνύει ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχαν ἐρείπια σημαντικοῦ παλαιοῦ κτηρίου, ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἴσως.

Βελονίδες καὶ *Μελονίδες* Κορφ. ἐκ τοῦ φρυτοῦ βελονίδα.

Γαλάτου τά· ὀρμίσκος εἰς τὰ Κουρούνια.

Δάμυνας ὁ· κατὰ τὸν κ. Γ. Μαδιᾶν ἐξ ἀρχαίου ὀνόματος.

Δέσποινα ἢ· (γεν. τῆς Δεσποίνου!) ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Ἄμανην.

Διαπόρι τό· νησίς παρὰ τὰ Μεστὰ (X. Χρ. 4, 41) καὶ παρὰ τὰ Καρδάμυλα.

Διπόταμος ὁ· Μέλ.

Δίστομο τό· Συκούσ.

Δρακοντόλακκος ὁ· τὸ ὄνομα εἶναι λαογραφικόν, ἀλλὰ δὲν ἐξηκρίβωσα τὰς περὶ αὐτοῦ παραδόσεις. Εἰς τὴν Σκόπελον ὑπάρχει τοπων. *Δρακοντόσκισμα*.

Διγάλωμα τό· Παρπ.

Ἑπτὰ (ς τοὺς) Δαρν. Ἴσως ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ἐπωνύμου Septa. Παρὰ Paganò, Delle imprese e del dominio dei Genovesi σ. 266 ἀναφέρονται Andriolus de Septa καὶ Johannes de Septa. Κατὰ παρετυμολογίαν λοιπὸν ἀπὸ τό· πάμε ς τοῦ Septa ἐλέχθη πάμε ς τοὺς Ἑπτὰ. Πολλαχοῦ ὅμως ὑπάρχουν καὶ τοπωνύμ. ἐξ ἀριθμῶν (Ἑκατόν, Τριάκοντα κλπ.) διὰ διαφόρους λόγους. Περὶ ἀριθμοῦ ἐνδέχεται νὰ πρόκειται καὶ ἐνταῦθα, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὴν σημασίαν του.

Ζυφρᾶς ὁ· ὁ Ροδοκανάκης (Ἰουστινιάναι σ. 636) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα ἐκ τινος οἰκογενείας de Zuffa, ὁ δὲ Βίος (Σύγχρον. Χίος σ. 86) ἐξ ἐπωνύμου Ζιζυφεᾶ! Ἐσφαλμέναι καὶ αἱ δύο γνῶμαι, τὸ Ζυφιάς (ὅπως τὸ Μοριάς, Πρινιάς, Δαρνιάς κττ.) προῆλθε ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ δένδρου ζιζυφεᾶ καθ' ἀπλολογίαν.

Θράκη καὶ *Θράτση* ἡ· (Ζολώτα Ἱστορ. 1, 483), τὸ τοπων. συνήνητησεν ἐπανειλημμένως ὁ ἀρχιμανδρῆτης Ἰωάννης Ἀνδρεάδης εἰς κώδικα τοῦ χωρίου Πυργιοῦ. Πιστεύω πάντοτε ὅτι τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς μετανάστας ἐκ Θράκης.

Θυμμανὰ τά· ἡ ἐτυμολογία ἐκ τοῦ Εὐφημιανὰ ἢ Εὐθυμιανὰ ἐσφαλμένη· ὅπως καὶ ὁ Θυμιανὸς τῆς Κῶ καὶ ἡ Θυμιανὴ τῆς Κρήτης (X. X. 6, 77) προῆλθον καὶ τὰ Θυμιανὰ ἀπὸ τὸ φυτὸν θύμον.

Καλαμιάρις ὁ· Ἀριάδ. πβ. Κονυζιάρις εἰς Κάραπαθον, Φυκιάρις εἰς Ρόδον κλπ.

Κάλαμος ὁ· Καλιμ.

Καλολιμένι τό· ὁ λιμὴν τῆς Βέσσας νοτιώτερον τοῦ Ληθιοῦ.

Καμασὸς ὁ· Ληθ. Ὁ Ἡσύχιος γράφει «καμασός· βάραθρον». Ὅστε ἐσώθη ἐνταῦθα παλαιοτάτη λέξις. Τὸ περιέργον εἶναι ὅτι καὶ ἄλλη σπανία λ. ἀρχαία ἐσώθη εἰς τὸν Ληθίην, τὸ *βούκρονο* = βράχος ἀπότομος εἰς τοπων. αὐτόθι *Βούκλανος!*

Καρουνιά ἡ· Σπαρτ.

Καρυὰ ἡ· Νέν. Συχνὸς ὁ ἀρχαῖος τύπος καρυὰ (= καρυδιὰ) εἰς τὴν Χίον (καὶ Χωριὸ Καρυές, ὅχι Καρυδιές), καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπάρχει νερὸ καὶ εὐδοκιμεῖ ἡ καρυδιὰ. Τὸ διδακτικὸν τοῦτο παράδειγμα δεικνύει πόσον ἀρχαῖότερον ὑλικὸν διατήρησαν τὰ τοπωνύμια.

Κάστρο τῆς Ὠριᾶς (βλ. καὶ Ζολώτα Ἱστορία τῆς Χίου 1, 464) λέγεται τὸ

παρὰ τὰ Καμπιὰ ἀρχαῖον φρούριον, τοῦ ὁποῖου λείψανα σώζονται. Περὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ ἄπειρα Κάστρα τῆς Ὀριᾶς Ἑλληνικῶν παραδόσεων βλ. Ν. Πολίτον, Παραδόσεις... σ. 716, Λαογραφίαν 1, 330 καὶ 360 καὶ 2, 558. Τὸ Ρημόκαστρο τῶν Σπαρτίνων πέραν τοῦ βουνοῦ Αἴπους, ὑπὲρ τὴν Κυδιάντα, δὲν εἶναι κάστρο, ἀλλὰ ναὸς μεγάλος (τῆς Ἀρτέμιδος ἴσως), τοῦ ὁποῖου μόνον αἱ βάσεις διακρίνονται.

Κατάπετρα εἰς τὴν Χίον (χωρίον Θυμιανὰ) ὑπάρχει τοπωνύμιον *Κατάπετρα* τὰ, εἰς δὲ τὴν Κύπρον *Κατάπετρος* ὁ ὡς προσηγορικὸν τὸ κατάπετρα ἀπαντᾷ εἰς Ἀκριτικὴν παραλλαγὴν¹ «εἰς τοῦτες τὲς κλεισοῦρες καὶ εἰς τοῦτα τὰ κατάπετρα». Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι ἐσχηματισμένα τὰ τοπωνύμια *Κατάφυλλον* εἰς τὴν Λῆμον², τὸ *Κατάλακκον* αὐτόθι, ὁ *Κατάπορος* εἰς τὴν Ἄνδρον, ὁ *Κατάπυργος* εἰς τὴν Λέσβον, τὰ *Κατάσπηλα* εἰς τὴν Κύπρον, καὶ εἴ τι ἄλλο. Τὰ *Κατύδατα*³ τῆς Κύπρου εἶναι πιθανῶς Κάτω Ὑδατα. Τὰ τοπων. *Κατάπετρος*, *Κατάπορος* κττ. προήλθον ἐξ ἐπιθέτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἢ κατὰ ἔχει ἐπιτατικὴν ἔννοιαν: «χώρα *κατάμπελος*» παρὰ Στράβωνι 179 = γ. πλήθουσα ἀμπέλων· «τόπος *κατάβραχος*»⁴ = πλήρης βράχων. Τὰ ἐξ οὐσιαστικῶν σύνθετα ταῦτα ἐπίθετα καὶ τοπωνύμια ἐσχηματίσθησαν κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐξ ἐπιθέτων: *Κατάστενον*, = θρακικὸς Βόσπορος, *Κατάκοιλα* εἰς τὴν Ἄνδρον, *Κατάγλωρον* εἰς τὰ Ἄγραφα κττ.

Κατάρραχο τό· ἐπὶ τοῦ Πελινναίου· εἰς τὴν Ἀρκαδίαν *Καταρράχια* τὰ.

Κατώχωρα τὰ· λέγονται τὰ νότια χωριά, τὰ *Μαστιχόχωρα* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ Ἀπανώχωρα, τὰ βόρεια χωριά.

Κεραῖς Σοφιάς τὸ *τραχόνι* Λαγγδ. Κυδ. Παρὰ τὴν Ἰθάκην ὑπάρχει νησίς Σοφιά (= ἀγία Σοφία;).

Κεραμῶς ὁ· Βικ. ἐξ ἀρχαίου κεραμῶν πιθανώτατα.

Κέρος, καὶ *Τσέρος* τό· Πυργ. (καὶ οἱ κάτοικοι Κερούσοι). Ἴσως τὸ ὄνομα ἀρχαῖον (πβ. *Κέρος* καὶ Ἀντίκερος ἢ Ἀντικέρια τὰ, νησιδες μεταξὺ Ἀμοργοῦ καὶ Νάξου).

Κισσήρια τὰ· Κουρ.

Κρομμυδάς ὁ· βουνὸν Καρδαμύλων.

Κοινή ἢ· Χάλ. πλὴν τοῦ χωρίου Κοινῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλο τοπων. εἰς τὰ Χάλανδρα ἀναφερόμενον ἴσως εἰς παλαιότεραν κοινήν γῆν. Καὶ τὰ *Κοινάριον* τῶν Κουρουνίων εἶναι ἴσως Κοινοὶ Ἀγροί.

¹) Λαογρ. τ. 9 σ. 380.

²) Miklosich - Müller, Acta... 1, 95.

³) Κυπριακά Χρονικά τ. 12 (1936) σ. 206.

⁴) Boissonade, Anecdota graeca τ. 5 (1833) σ. 49.

Κοτινά τά· Νέν. ἐκ τοῦ κότινος.

Κουβαράς ὁ· ποταμὸς εἰς τὴν Ἀμανήν.

Κουράτωρας ὁ· Βολ. τὸ ὄνομα τοῦτο καθὼς καὶ τὸ *Πραιώρι* δεικνύουν ὅτι ἡ Βολισσὸς ἦτο κέντρον διοικητικὸν καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς.

Κυρινᾶς ὁ· Βολ. βουνὸν κοινόν, ὅπως καὶ τὸ *Κομόνι*. Ἀμφότερα σπέρνονται ἀπὸ κοινοῦ.

Κώμη ἡ· πλὴν τῆς Κώμης τῆς Καλαμωτῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη εἰς τὰ Λεφτόποδα. Τὸ ὄνομα εἶναι ἀρχαῖον, δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Τουρκικὸν κοῦμ = ἄμμος.

Λυκάστου τοῦ Ἐλάτ. ἐκ Βυζαντινοῦ ὀνόματος συνήθους· «Λυκάστω ὑπάτω» γράφει ἐπιστολὴν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης (Migne, Patr. Graeca τ. 99 στ. 1464)· περὶ *Λυκάστου* πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ Μακεδονίας ἔγραψεν ὁ Κ. Κωνσταντόπουλος (Αρχ. Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ τ. 7 [1940-19 1] σ. 5).

Μαστιχάσης ὁ· Βουν.

Μελιτᾶς ὁ· Μεστ. ἐκ κυρίου ὀνόματος.

Μεστόλυμπα τά· Μεστὰ καὶ Ὀλύμποι.

Μουντά τά· συνοικία Βολισσοῦ. Καὶ ἡ μονὴ τῶν Διευχῶν ἐλέγετο ἄλλοτε Μουντά. Εἰς τὴν Τήνον ὑπάρχει τοπωνύμιον Μουντάδος καὶ ὅλα αὐτὰ προέρχονται ἐκ τινος ἐπωνύμου Μουντός. Τὰ Μουντοῦ ἔγιναν ἔπειτα τὰ Μουντά.

Παρτένης ὁ· Πυργ. Χώρ. (πβ. καὶ Χ. Χ. 6, 80, Ζολώτα, Ἱστορία 1, 116)· τὸ ὄνομα πιθανῶς ἀρχαῖον· Παρθένιος ποταμὸς.

Πατσοῦ τοῦ· Καρδ. ἐκ Βυζ. ὀνόματος.

Πέδι τό· ἐκ κώδικος ἁγίου Γεωργίου Συκούση. Πέδι λιμὴν καὶ εἰς τὴν Σύμην, ἐκ τούτου σύνθετα τὰ Λεφτόποδα καὶ Βατοπέδι.

Πέζα ἡ· καὶ *Πέζες* οἱ· Καρδ. Σιδερ. Παρπ. ἐκ τοῦ πέζα = δύσβατον, βραχῶδες μέρος· «ἐμπλέξε τ' ἀλέτρι σὲ κάτι πέζες» = βράχους πβ. Αἰγαῖον 1, 121.

Πιτυόν· λέγουν οἱ Καρδαμυλίται ἀρχαιώτερον τὸ χωρίον Πιτυός.

Πισώχωρα ἢ Πισωχώρια λέγουν οἱ κάτοικοι τῆς Ν. Α. Χίου τὰ χωριὰ τῆς Ν. Δ. Χίου ἤτοι Μεστά, Ληθί, Βέσσαν.

Πιγούρα ἡ· Καλαμ. Πνῖμα τό. Καρδ. ἴσως ἐκ τοῦ θερμοῦ, πιγηροῦ ἀέρος.

Πολύκομπος ὁ· Νένητ.

Ραγός ό· Μεστ.

Στενομπόλι τό· Κάμπ. (στενός - ἔμβολος), *Στενορούμι* δὲ Πυργ. (πβ. Ρύμη).
Τροχαλάς ό· (Κτηματολόγιον Φωτεινοῦ σ. 12) ἀπὸ τὰ τροχάλια = βράγια.

Φυτὰ τὰ χωρίον καὶ τοπων. Ἀρμολειῶν (Φυτεῖα Καλαμ. Φυτοῦ, Βέσ.).
μεσν. τοπων. Πβ. Mansi... 8, 1015 «μονῆς τῆς οὔσης ἐν Φυτοῖς πλησίον τοῦ
ἁγίου μάρτυρος Ἐπιμάχου».

Φλώρι τό· ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἴπους. Τοπωνύμιον Φλώριον εἶναι γνωστὸν καὶ
ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ψελλοῦ (παρὰ Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθ. 5, 214).

Στροβιλιά, *Στροβίλι*, *Στροφιλιά*, *Στροφιλὸς* (Πυργί) συχνὰ εἰς τὴν Χίον (πβ.
Ζολώτα, Ἱστορία 1, 166) ἐκ τοῦ ἀρχ. στρόβιλος, εἶδος πεύκης καὶ ὁ κῶνος αὐτῆς.

Φωτεινά(δ)ος ό· συνοικία Ἀμάδων ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Φωτεινῶν.

Χαρκοβάβουλα Χαρκειὸς καὶ Βαβύλοι.

Χήλιππος ό· ὑπὸ πολλῶν περιηγητῶν καὶ γεωγράφων¹ ἀναφέρεται εἰς τὴν
Χίον ὄρος ὁ Χήλιππος. Τὸ σημειώνει καὶ ὁ Κοραῖς (Ἄτακτα 3, 24) καὶ ἡ Γεω-
γραφία τοῦ Μελετίου (ἔκδ. 1728 σ. 487). Τοιοῦτον ὄνομα ὅμως οὔτε ὑπῆρξεν οὔτε
ὑπάρχει σήμερον εἰς τὴν Χίον, δὲν γνωρίζω δὲ ἐκ τίνος παρεξηγήσεως ἐπλάσθη
(ἐκ τοῦ Ὀλύμποι - Ὀλυμπος;).

Ψελλοῦ τοῦ· ἐκ κώδικος τοῦ Πυργίου κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ αἰδεσιμωτάτου
I. Ἀνδρεάδου.

¹) Παρὰ Gronovius, Thesaurus Græcarum antiquitatum Venetiis 1732 IV. σ. 72
ἀναφέρεται «Chelippus mons».

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

(ΔΙΑΛΟΓΟΣ)

ΛΗΘΙΟΥ, ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΥΚΟΥΣΗ ΚΑΙ ΑΥΓΩΝΥΜΩΝ.

Ληθημενούσης. "Ε πάαπλα, πότε θώς νά πάμεν ήμ Παναγιά, να μοῦ λουτουργήης; *Παπᾶς.* Τήν Παρασκευή.

Ληθ. Νά ἔναι λιγάκιν ταχινό, γιατί θά πώ ή¹ χώραν καί ή Βέσσαν ὁμ μῦλο καί νά προκάμω, γιατί ὁ γάρως² εἶναι ξεπεμμένος κ' ἔν τὰ καταφέρνει. Μίλησέ μου σάμι πάς ήν ἐκκλησιὰ γιά νά φέρω τ' ἀνάμιαν καί τή σφραγίδα, πού θά βγάλης τόν ἀντίδωρο.

"Ε κουμπάρε, ἐδῶ κώστε³; δέ μαγειρεύετε τίποτι, γιατί εἶμαι ψόφιος καί ἔ σέ γλέπω ἀφ' τή μπεῖνα! ὅ,τι ἔχεις φέρε το, γιατί θά φύω νά πώ ή Βέσσαν ὁμ μῦλο.

Αἰγωνυμούσης. "Ε κουμπάρε Γιάννη, μέσα εἶσαι κ' ἔ μιλεῖς; ἔ καφούουλλη, καφούουλλη, ἐγέραες πρὶν τήν ὥρα σου, κι ἀμ' ὁ Ληθονομούσης εἶντα θέλει δῶ; "Εγὼ ἤχασα τὸ γαούρι καί γυρίζω μιὰ βδομάα ἔς τὰ βουνά, ἔς τὸ Ξερρόκαμπο, ἔς τή Στενοχώνη, ἔς τήν Ἀλίττα, ἔς τὸ Ριάλλι, ἔς τὰ Ρροεΐκια κ' ἤμαθα πὼς τὸν ἤπιασεν ὁ Ζυγλῆς σας. "Ε βρέ, ἔ βρέ! ὁ διάολος θά τὸμ πάρη, γιατί ἤσπασα τὰ κούγιαβλα καί τὰ ποάριά μου τόσες μέρες. "Αφηκα τή γυναῖκα μου λουχοῦσα καί τὰ παιδιὰ θεονήσιζα κ' ἔν ἠξέρον πού γυρίζω κ' ἐγὼ ἔ μπορῶ πιὰ νά κουνήσω. Εἶχε χάξι νά λυῶνται νά με γυρεύγον. Κοντεύγει καί τὸ παναῦρι τοῦ "Αι Γιωργιοῦ πού θά μούρθουν καί μουσαφίριες, πού θά ψήσω λαχανίες καί διακόους τρακόους σαλιακόρους. Ἐν ἔν' καλόν φαεῖ; Κάθε χρόνο τὸ παναῦρι ἔν' πιὸ κάλλιο, γιατί ἤμεστιεν περήφανοι καί μερακλῆδες, μὰ ἤμεστιεν καί ντζουμέρτες σ' ὅλα. Ἐ θ' ἄρθης καί σύ, ψαρᾶ, νά μᾶς φέρης κάμποσα συναγρίδια καί κανένα σουλούβαρδο;

Ληθημ. "Ε Κώσταντη, πού κάεται ὁ μυλωνᾶς ὁ Βηλιᾶς;

1) ή χώραν = εἰς τήν χώραν.

2) γάρως = γάδαρος.

3) κώστε = κάθεσθε.

Βεσσιανός. Βρὲ καλῶς μου καὶ κατακαλῶς μου το, τσι ἀμ' ἔλα μέσα νὰ ξεκουρασκῆς, κἀησε λιγάτσι. "Ἐ Δέσποινου, κέραε τὸν κουμπάρον κίποκι. Τσι ἀμὲ κἀησε δά. "Ἀνοιξε τὴ μεγάλη τὴ γκιόρα τσὲ τσέραέ τον ἕνα ποκήριν καλό. Τώρα ἦρχα τσ' ἐγὼ κι ἃ θῆς, κάτσε νὰ τσιμπῶμεν μιὰ βουκιά, γιὰκὶ θὰ πάω νὰ δῶ μιὰ μαθικιά κι κάμνουν οἱ ἐργάτες ποῦ βολεύγουν τοὺς κοίχους τοῦ σπιθκιοῦ μὲ τ' ἀσβέσκι· εὔτοι εὐλοημένοι ἀθρώποι κίποτις ἔν κάμνουν μονάχοι των. Τώρα κοντὰ θὰ ὀρχη κι ὁ Δεσπόκης γιὰ τὸ ντέβρι νὰ πάρη καὶ τὰ μαϊδιά του. Ὁ Βηλιᾶς εἶν' ἀπάνω τσεῖ σιτὸ μῦλον του, ἔτσεῖ θὰ τὸ βρῆς.

Ἀγιοργούσης. "Ἐεε κουμπάρε, κι ἀμ' ἀνὰ εἶντα κάμνετε δῶ; ποῦ κάεται ὁ Βηλιᾶς πού ἔχει τὸ μῦλο, γιὰτ' ἔν ἐγρωνίνιτσω τὸ μέρος; Θὰ πῶ λιγάκι σιτάρ' ὁ μῦλον του νὰ τ' ἀλέση καὶ νὰ φύω ὀχονοῦς. "Ἡστειλέ μ' ὁ κύρης μου νὰ γυρίσω μπρὸς πίσω, γιὰτὶ θὰ πῶ γιὰ λούλουρα ὁ χωράφι γιὰ ριγάλο οὔνοῦ φίλου μας ποῦ μᾶς ἔρχεται ἄδια ὄρη καὶ λιγάκι κ' ἔν τὸν ἔχομεν ξεκολλημό. Γυρίνιτσει καὶ τριγυρίνιτσει καὶ ἔς τὸ σπῖτι πά' καὶ καῖζει κ' ἔν τὸ νοιάνιτσει θιῶς ἂν ἀδειάνιτσωμε, μᾶς νιζουμιώνει καὶ ἄλλο τίποτι. "Ὅπου νοιώση βιολιά κάμνει σὰ λλωλός, ἀμ πῆς καὶ ἔς τοῦ Μποῦ κι ὀμ Πεῦκο, ἔν ἀπολείπει γιὰ νὰ γλέπη πῶς χορεύγου κ' εἶντα λογιῶς παίνιτσουν τὰ σημάσματα καὶ τὴν νιζαμπούνα, νὰ γλέπη καὶ τοὺς Καρλαβάδες τὲς Ἀποκριγές. Μὰ ἐννοιά σου κ' εἶν' ἕναν μπράμα! "Ἐ τσὲ μέλει δά καί... τίποτ' ἔν τὸ γελαῖ. "Ὅλοι τὸν ἐξέρου σὰγ κάρπικομ παρᾶ.

ΔΗΜΩΔΗ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ¹

1.

Χωρίον Βίχι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Καλῆς Μάρκου Παρθενίαινας 85 ἐτῶν).

- Τρίτην ἐπλάσῃ ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτην ἐγεννήθη
 Καὶ Τρίτη τό ἴδεν τ' ὄνειρο πὼς ἦθε νὰ πεθάνη.
 Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, μιὰν ἴσημην ἡμέρα
 Παίρνει νὰ πᾶ στὴν ἐκκλησιὰ νὰ πᾶ νὰ μεταλάβῃ
 Κι ὁ Χάροντας τὸν πάντησε ἕς τὴ σκάλα τ' ἀπὸ κάτω.
 — « Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φάμεν καὶ νὰ πιοῦμεν». —
 — «Ἐμὲ δὲ μ' ἔστειλεν ὁ Θεὸς νὰ φάμεν καὶ νὰ πιοῦμεν,
 Μονάχα μ' ἔστειλεν ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου». —
 — « Δίχως τρομάρα κι ἄρρωστιά ἐγὼ ψυχὴ δὲ δίνω,
 Μόνο νὰ πᾶ πη(δ)ήσωμε κάτω σ' Ἀνήλιους Κάμπους
 Κι ἄ μὲ περάσης, Χάροντα, νὰ παίρνης τὴν ψυχὴ μου,
 Ἄ σὲ περάσω, Χάροντα, θ' ἀφήκης τὴν ψυχὴ μου». —
 Παίρνουν καὶ πᾶ πη(δ)ήσουνε κάτω σ' Ἀνήλιους Κάμπους,
 Πη(δ)ᾶ πρῶτα ὁ Χάροντας καὶ πᾶ σαράντα μίλια,
 Πη(δ)ᾶ τὸ ἕστερ' ὁ Διγενὴς καὶ πᾶ σαρανταπέντε.
 — « Για πέ μου, πέ μου, Χάροντα, πότε θὰ σ' ἀπαντέχω; » —
 — « Ὄντα πονέσης δόντι σου, τότες θὰ μ' ἀπαντέχης
 Κι ὄντα πονέσης μάτι σου, τότες σὲ τριγυρίζω ». —
 Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ὁ κόσμος συντρομάσσει,
 Τρέχουν οἱ ἄρχοντες πεζοὶ κ' οἱ Τοῦρκοι καβαλλάροι

¹) Βλ. παρομοίαν Ἀκριτικὴν παραλλαγὴν ἐκ Βιχίου, Χ. Χ. 1, 138 πβ. καὶ Κανελλ. Χ. Ἀναλ. σ. 46, ὅπου τὸν Διγενὴ ἀντικαθιστᾷ ὁ Χάρος.

2.

Χωρίον Καμπιά.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Σοφίας Μάρκου Καλογερά 63 ἐτῶν).

- Κάτω ἔς τὰ ρούσια χώματα καὶ σὲ βαθὺν λιβάδι
 Ἐκεῖ σπέρνει ὁ Διγενὴς μὲ τ' ὄριον τοῦ ζευγάρι.
 Φακὴν καὶ ρόβιν ἔσπερνε, τα(γ)ὴν τοῦ ζευγαριοῦ του.
 Πουλᾶκιν πῆγεν κι' ἤκατσεν ἔς τὴν ὄσκηρον (;) τ' ἀλέτρον.
- «Ἐσὺ σπέρνεις, βρὲ Διγενή, μὰ τὴν καλή σου κλέψαν». —
- «Ἄν τὴν ἐκλέψανε ἔχτές, νὰ πά' νὰ τὴν γυρεύω,
 Ἄν τὴν ἐκλέψαν σήμερα νὰ κάμω τὴν σποριά μου». —
- «Ἐγὼ σοῦ λέω, Διγενή, πὼς τὴν καλή σου κλέψαν». —
 Καὶ τὸ ζευγάριον ἔνεφνε, ἔς τὸν στάβλον τοῦ πηγαίνει,
 Παίρνει τ' ἀργυροκλείδια του, τὸν στάβλον ξεκλειδώνει,
 Τοὺς στάβλους ἐξεκλείδωσε, τοὺς μαύρους ἐνερώτα.
 Ὅσοι μαῦροι τὸν εἶδανε αἶμαν ἐκατουροῦσαν,
 Ὅσοι τὸν ἐκαλόδανε ἐπέσαν καὶ ψοφοῦσαν.
 Ἐνας μαῦρος, παλιόμαυρος, χίλιω χρόνῳ κοντριάρης,
 Ἐστάθην καὶ ποκρίθην του σὰν κάλλιο παλληκάρι.
- «Ἄν εἶν' γιὰ τὴν κυρὰ Καλὴ ἐγὼ νὰ σοῦ τὴν φέρω,
 Γιατὶ μὲ κρουφοτάιζε ἀφ' τ' ἀκριβὸ κριθάρι,
 Γιατὶ μὲ κρουφοπότιζε μέσ' σ' ἀργυρὴ λεγένη.
 Δέσε μου τὴ μεσίτσα μου μὲ λαχουρὶ ζωνάρι,
 Σφίξε μου τὸ κεφάλι μου μὲ συρματένια τρίχα
 Κι ἀμέσως τὴν κυρὰ Καλὴ ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν εὔρω». —
 Βιτσιὰ δίνει τοῦ μαύρου του καὶ ἔς τὰ βλοῖδια φτάνει,
 Ὁ μαῦρος διλιμούντησε κ' ἠ κόρη γνώρισέν το.
- «Πάψε, παπᾶ, τὰ γράμματα καί, διάκο, τὰ βαγγέλια
 Κι ὁ μαῦρος μου διλιμουντοῦ κι ὁ Διγενὴς εἶν' κ' ἦοτε». —
 Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἐπάνω του τὴν πῆρε.
 Κι ὅσο νὰ ποῦν, γιὰ δῆτε το! παίρνει σαράντα μίλια
 Κι ὅσο νὰ ποῦνε, πιάτε το! μὴτ' ἦτο μὴτ' ἐφάνη.

3.

Ὁ ἀρνητῆς τῆς ἀγάπης.

Χωρίον Βίχι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἐννας Κατσιάρη Μαρζέλλαινας).

- Τριὰ κάτεργα πάν ᾿ς τὸ γιὰλὸ κ' ἢ κόρη πᾶ' ᾿ς τὴν ἄμμο,
 Τριῶν καρὰβιῶ ἐφώναξε καὶ δυὸ κατέργω λέγει
 — «Δὲν εἶδετε τὸν ἀρνητὴν, τὸν κλέφτη τῆς ἀγάπης,
 Ὅπου μοῦ μῆνα κ' ἤλεε πὼς δὲ μὲ ᾿πολησμόνα;
 Τώρα μὲ ᾿πολησμόνησε, πικρὰ τὸν καταροῦμαι.
 Λέω νὰ τοῦ καταραστῶ καὶ πάλι τὸν λυποῦμαι,
 Γιατ' εἶναι νιὸς καὶ τρυφερὸς καὶ τὸ Θεὸ φοβοῦμαι,
 Μὰ ᾿γὼ θὰ τοῦ καταραστῶ κι ὅτι τοῦ μέλλ' ἄς γένη:
 Ἄπε ψηλὰ νὰ γκορμιστῆ καὶ χαμηλὰ νὰ δώκη
 Καὶ ἀπὸ κᾶτ' ἀφ' τὰ ψηλὰ δυὸ δίστομα μαχαίρια
 Τὸ ᾿να νὰ τῷμπη ᾿ς τὴν καρδιά καὶ τᾶλλο ᾿ς τὰ τσιγέρια,
 Ἐννιὰ γιανοῦ νὰ τὸν βαστοῦν καὶ δέκα γιανισάροι
 Καὶ δεκατρεῖς πνευματικοὶ νὰ γράφουν τοὺς γιορᾶδες
 Κι ἐγὼ διαβάτης νὰ περνῶ ἀπάνω ᾿ς τοὺς γιορᾶδες.
- «Ὡρα καλή, ἐννιὰ γιανοῦ καὶ δέκα γιανισάροι,
 Καλῶς τὰ κάμετε, γιανοῦ, καλῶς τὰ πολεμᾶτε,
 Ἄς κόβγουν τὰ ξεράφια σας κι ἄς μὴ πονῆ ἡ καρδιά σας,
 Ἄ θέτε καὶ λινὸν παννὶν, ἔχω σαράντα πῆγες,
 Τὰς πέντε δίνω γιὰ ξαντό, τὰς δέκα γιὰ μοτᾶρι,
 Τὰς ἄλλας τὰς περίλοιπες κόβγω τὸ σάβανό του». —
- Μωρὴ σκύλλα, μὴ ᾿νομη, μὴ ᾿ἄθη τοῦ κόσμου,
 Δὲν εἶχες κρῖσι νὰ μὲ πᾶς, κρῖσι νὰ πᾶ μὲ κρῖνης,
 Μόνον μὲ ᾿πέφηκες στὸ Θεὸν κι ὁ Θεὸς ἐπήκουσέν σου;»

4.

Ἡ κουμπάρα.

Χωρίον Καμπιά.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Σοφίας Μάρκου Καλογερᾶ 63 ἐτῶν).

- Ἄρχόντου γιὸς ἐδιάβαινε ἔς τοὺς κάμπους καβαλλάρης,
 Εἶχαν τὰ ροῦχα του δροσιὰ καὶ τὰ μαλλιά του πάχνη,
 Κάτω τὰ φτερνιστήρια του αἶμαν ἀπὸ τοῦ μαύρου.
 Ἦς τὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, ἔς τὸ δρόμον ποὺ πηγαίνει
 Κόρη ξανθὴ τοῦ πάντηξε πάνω ἔς τὸ σταυροδρόμι.
 Ἄπὸ μακριὰ τήνε θωρεῖ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει :
- « Πρόσεξε, μῆλον κόκκινο, μὴ σὲ πατήση ὁ μαῦρος. » —
 — « Ἄ θέλλῃ ὁ καβαλλάρης του, θὰ μὲ πατήση ὁ μαῦρος. » —
 — « Στανιὸν τοῦ καβαλλάρη του θὰ σὲ πατήση ὁ μαῦρος.
 Κόρ', ἃ δὲ περηφανευτῆς κι ἃ δὲ ψηλοκρατιέσαι,
 Αὔριο θέλω νὰ βλοηθῶ τὸν γάμον μου νὰ κάνω,
 Ἔλα νὰ πιάσης στέφανα καὶ νὰ γενῆς κουμπάρα. » —
 Παίρνει τὰ μάτια της γλομὰ ἔς τὸ σπίτιν των ἐπῆγε.
 — « Κόρη, πάλι λωλάθηκες, πάλι δαιμόνιον σ' ἤρθε; » —
 — « Μάννα, μήτε λωλάθηκα, μήτε δαιμόνιον μ' ἤρθε,
 Μόνον τὸν νιὸν ποὺ μοῦ ἔλεες, τὸν νιὸν ποὺ μοῦ προξένας,
 Αὔριον θενὰ βλοηθῆ, τὸν γάμον του νὰ κάνῃ.
 Εἶπε μ', ἃ δὲ περηφανῶ κι ἃ δὲ ψηλοκρατιέμαι,
 Νὰ πὰ' νὰ πιάσω στέφανα καὶ νὰ γενῶ κουμπάρα. » —
- « Ἄντε, κόρη μου, ἄλλαξε καὶ ντύσου καὶ χτενίσου,
 Βάλε τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος
 Καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτεροὸ βάλε γατανοφρούδι. » —
 Τρεῖς μέρες ἔχτενίζετο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες,
 Βάζει τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος
 Καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτεροὸ βάζει γατανοφρούδι
 Παίρνει τὰ στέφανα καὶ πὰ' γιὰ νὰ γενῆ κουμπάρα,
 Παπᾶς τὴν εἶδε κ' ἤσφαλε, διάκος καὶ μεταστάθη
 Καὶ τὰ μικρὰ ψαλτόπουλα ἐχάσαν τὰ χαρτιά τους.
 Καὶ ὁ γαμπρὸς ἐμίλησεν ἀφ' τὰ στεφάνια πού ἔταν.

- « Παπᾶ, κι ἂν εἶσαι Χριστιανὸς κι ἂν εἶσαι βαφτισμένος,
Μετάστρεψε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα ἕς τὴν κουμπάρα». —
Ἡ μάννα της ἐμίλησεν μὲ τὴν καρδιὰ καμένην.
- « Ἄντε, κόρη, νὰ φύγωμεν, ἕς τὸ σπίτι μας νὰ πάμε,
Κι ἀπόψε τό ἴδα τ' ὄνειρο πικρὸ φαρμακεμένο,
Χρυσὸν ἅτὸν σοῦ δώκανε, μ' ἄλλη σοῦ τὸν ἐπῆρε». —
- « Καλῶς ἦρτεν ἡ κόρη μου ἡ ὠριοπλουμισμένη,
Κουμπάρα τὴν ἐπόστειλα καὶ νύφη μοῦ τὴν φέραν». —

5.

Ἡ κατάρα τῆς μάννας.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἄννας Κατσιάρη Μαρκέλλαινας).

- Μιὰ μάννα, μιὰ κακόμαννα τοῦ γιοῦ της καταρᾶται,
— « Γιέ μου, κι ἂν πᾶς μὲ κάτεργα κι ἂν πᾶς καὶ μὲ καρᾶβια,
Ὅλοι νὰ πᾶν καὶ νὰ ἴρτουσι καὶ σὺ νὰ μὴ γυρίσης». —
- « Μάννα, σὰν πᾶς στὴν ἐκκλησιὰ καὶ κάνης τὸ σταυρὸ σου
Καὶ δῆς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ δῆς ἀπὸ τὴν ἄλλη,
Νὰ δῆς καὶ τοὺς συντρόφους μου καὶ θὰ τὸ μετανοιώσης». —
Καὶ τὸ καρᾶβι ἐσήκωνε κ' ἐκείνη ἐκαταρᾶτο.
Παίρνει νὰ πᾶ' στὴν ἐκκλησιὰ νὰ κάμη τὸ σταυρὸ της,
Βλέπει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, βλέπει κι ἀπὸ τὴν ἄλλη,
Βλέπει τὸν τόπον τ' ἄδειανὸν καὶ τὸ στασιδὶν τ' ἄδειο,
Βλέπει καὶ τοὺς συντρόφους του, τὰ δάκρυα τὴν ἐπῆραν.
Φεύγει καὶ πᾶ' εἰς τὸ γιολό, τοὺς ναῦτες ἐνερώτα,
— « Δὲν εἶδετε τὸ γιόκα μου, ποῦ πᾶ' μὲ τὰ καρᾶβια; » —
— « Ἐχτὲς βραδὺ ἐκεῖθετο ἕς τὴν ἄμμο ἀπλωμένος,
Μαῦρα πουλλιὰ τὸν τρώγασι κι ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
Ἐναν πουλλὶν, καλὸν πουλλὶν, κάθεται τὸν βιγλίζει.
- « Φάγε καὶ σύ, καλὸν πουλλὶν, ἀπ' ἀντρειωμένου πλάτην
Νὰ κάμης πῆχυν τὸ φτερὸ καὶ νύχι σὰν κοντύλιν,
Νὰ γράψης ἕς τὴ φτερούγα σου τριὰ λόγια πικραμμένα
Τό ἴνα νὰ πᾶ' ἕς τῆς μάννας μου, τ' ἄλλο ἕς τῆς ἀδελφῆς μου
Καὶ τὸ στεγνὸ φαρμακερὸ τῆς ἀγαπητικῆς μου».

6.

Ἡ ζήλεια τῆς μάννας.

Χωρίον Βίτσι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἀννας Μ. Κατσιάρη Μαρκέλλαινας).

- Τριακόσια δυὸ ἀρξοντόπουλλα μιὰν κόρην ἀγαποῦσαν,
 Ὅλα μονογνωμήσανε, μιὰν βραϊνὴν ἐπῆαν.
 Ἡ κόρη ἦταν φρένιμη, φρένιμ' ἀτηλόηθη,
 — « Τρώτε καὶ πίνετε, παιδιά, κ' ἐδῶ καβγάς μὴ γένη
 Κι ἀπ' ὄξω ἀφ' τὴν ἀλλίτσαν μου ἔχω ἓνα δοκίμιν,
 Ὅγοιος δύψη καὶ πιάση το καὶ πίσω του τὸ οἶξη,
 Ἐκεῖνον θενὰ βλοηθῶ κ' ἐκεῖνον ἄντρα θὰ ἔχω».
 Ὅλοι τὸ δοκιμάσανε, κανεῖς δὲν τὸ ἐπῆρε.
 Ἐνας κοντός, κοντούτσικος, τόσα κοντός δὲν ἦτουν,
 Ἦδυφεν καὶ τὸ σήκωσεν καὶ πίσω του τὸ οἶχτει.
 Ἐκεῖνον ἐβλοήθηκεν, ἐκεῖνον ἄντρα πῆρεν.
 Τὸν ζούλεψεν ἡ γειτοριά, τὸν ζούλεψεν ὁ κόσμος,
 Ὅσο ζουλεύγ' ἡ μάννα του κανεῖς δὲν τὸ ζουλεύει.
 Καθίζουν, λογαριάζονται, βαρὺν χρέος τοῦ βάλαν.
 Πουλᾶ καὶ σπίτια τρίπατα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες,
 Πουλᾶ κι ἀμπέλια ἀτούγητα κι ἀμπέλια τρυγημένα,
 Πουλᾶ καὶ μύλους δώδεκα καὶ μὲ τοὺς μυλωνάδες,
 Πουλᾶ καὶ τὸ ζευγάριον του μὲ τὸ ζυγὸ ζεμένο.
 — « Ἄ δὲ πουλήσης τὴν καλή, τὸ χριός σου δὲν τὸ βγάξεις». —
 Καὶ μιὰν Λαμπρήν, μιὰ Κυριακὴν, μιὰν ἴσημην ἡμέραν,
 Ἄλλάξ' ὁ Γιάννης τὴν καλή νὰ πᾶ τὰ τὴν πουλήση.
 Ἐνας κοντός τὸν ἀπαντᾶ, ἓνας κοντός τοῦ λέει.
 — « Πουλᾶς τη, Γιάννη, τὴν καλή; » — « Πουλῶ κι ἀγορασέ τη,
 Τὸ ἄνα της χεῖλι χίλια πᾶ, τ' ἄλλο της δυὸ χιλιάδες
 Καὶ τὸ γατινοφρύδι της ἀμέτρητα τὰ οἶχτει». —
 Κ' ἐκεῖ ποῦ ἐφριλιώντανε ἡμπε ὁ Θεὸς καὶ βρόντα.
 — « Καλή καὶ ποῦ ἄν τ' ἀδέρφια σου καὶ ποῦ ἄν τὰ γονικά σου; » —
 — « Ἡ μάννα μ' εἶν' ἀφ' τὴ Βλαχιά κι ὁ κύρης ἀφ' τὴ Δύσι,
 Εἶχα καὶ πρῶτον ἀδερφὸν κ' ἐκάνη ἔς τὸ ποδάρι». —
 Λύνει τὸν καλτσοδέτην του καὶ δείχτει τὴν καμάδα.
 — « Νά, καλέ, δῶ ποὺ κἀκα κι ἀκόμα σημαδεύει,
 Πᾶρε κι ἄμε ἔς τὸν ἄντρα σου κι ἄμε εἰς τὰ παιδιά σου
 Καὶ τ' ἄσπρα ὅπου σοῦ ἔδωκα ἄς εἶναι τὰ προικιά σου». —

7.

Ἡ κόρη κι ὁ Κωσταντῆς.

Χωρίον Βίχι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Καλῆς Μάρκου Παρθενίαινας 85 ἐτῶν).

- Μάννα καὶ κόρη πλύνασι σὲ μιὰν κατάκρουα βρούσι,
 Ὁ Κωσταντῆς περαστικὸς τὸν μαῦρο νὰ ποτίση
 Παίρνει καὶ πᾶ' ἔς τὸ σπίτι του σὰ μῆλο μαραμμένο,
 — « Γιέ μου, πῶς ἐμαράθηκες καὶ πῶς γλομὸ σὲ βλέπω; » —
 — « Μάννα, τὴν Ἀρετὴ ἴδα χιές, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω ». —
 — « Γιέ μου, πού ἴσουν ἀπὲ ψηλὴ γενιά κι ἀπὸ μεγάλο γένος
 Νὰ πᾶ' νὰ γίνης ὑπουργός¹, νὰ πᾶ' νὰ γίνης χτίστης! » —
 — « Μάννα, δὲν εἶδες σὺ νὰ λές, μάννα, νὰ δῆς νὰ λές,
 Μάννα, τουρκοβελὶ φορεῖ καὶ μουσαρένια ζώνη,
 Φορεῖ κ' εἰς τὸ κεφάλι της Σαρακηνὸν μαντήλι ». —
 — « Γιέ μου, κι ἂν εἶν' κατὰ πού λές, προξενητᾶ(δ)ες θῶμεν,
 θῶμεν τὸν πρωτοπίσκοπο, τρεῖς μητροπολιτᾶες
 Καὶ δεκατρεῖς πνευματικὸς καὶ δώδεκα παπαδες ». —
 Σαράντα μέρες κάμασιν τὴ σκάλα της ν' ἀνήβουν
 Τὸ ἄλλες σαραντατέσσερες τῆς Κόρης νὰ μιλήσουν ». —
 — « Καλῶς μοῦ ἴσαν οἱ ἄρχοντες νὰ φάνε καὶ νὰ πιῶνε ». —
 — « Ἐμεῖς δὲν ἤρταμε ἐδῶ νὰ φάμε καὶ νὰ πιῶμε,
 Ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρω ». —
 — « Ἄν ἔβγη ἀπὲ τὴ γῆ σταυρὸς κι ἀπὲ τὴν πλάκα ἥλιος
 Κι ἀπὲ τὴν κερὰ θάλασσα πανούριον δεντρολλάκι,
 Τότες ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ ἄντρα θενὰ τὸν πάρω ». —
 — « Καλῶς μοῦ ἴσαν οἱ ἄρχοντες, ἂν εἶν' καλὰ χαμπάρια ». —
 — « Κακῶς ἤρταν οἱ ἄρχοντες, δὲν εἶν' καλὰ χαμπάρια,
 Ἄν ἔβγη ἀπὲ τὴ γῆ σταυρὸς κι ἀπὲ τὴν πλάκα ἥλιος
 Κι ἀπὲ τὴν κερὰ θάλασσα πανούριον δεντρολλάκι
 Τότες ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ ἄντρα θενὰ τὸν πάρω ». —

¹) ὑπουργός, πουργός = βοηθὸς τοῦ κτίστου.

8.

Ἡ ἀγάπη.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Κυριακῆς I. Ἀρνίτση τυφλῆς).

- Μὰ τὴν ἀγίαν Παρασκευή, | πουλλάκι εἶχα στὸ κλουβὶ
Καὶ τάιζα το μόνσκο, | μιὰ εἶν' ἡ ἀγάπη πῶχω.
Καὶ ἀπὸ τὸν μόνσκο τὸν πολὺ | μοῦ ξελογιάστη τὸ πουλλὶ
Καὶ φεύγει καὶ μ' ἀφίνει | καὶ πᾶ' ἄλλοῦ νὰ μείνη.
- « Ποῦ πάς, πουλλί μου, δὲ μοῦ λές, | δὲ μὲ λυπᾶσαι, δὲ μὲ κλαίς; » —
- « Πάγω νὰ κτίσω μιὰ φωλιὰ | ἀπάνω στὰ ψηλὰ βουνά,
Νὰ κλαίγω, νὰ θρηνοῦμαι | καὶ νὰ σοῦ παραπονοῦμαι». —
Καὶ παίρνω τὸ στρατὶ στρατί, | μοσκοκαρφιά μου φουντωτή,
Στρατὶ τὸ μονοπάτι, | βάσανα πῶχει ἡ ἀγάπη,
Καὶ τὸ στρατὶ μᾶς ἔβγαλε | ἔς τὴν κόρη πὸν μᾶς τρέλλανε,
Ἦς τῆς ἀγαπῶς τὴν πόρτα, | πὸν τὴν ἤξερα ἀπὸ πρῶτα.
Βλέπω τὴν πόρτα σφαλιχτή, | κλαίνε τὰ μάτια μου βροχή,
Καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα, | κλαίτε, μάτια μου καμένα,
Καὶ τὰ παραθυράκια τῆς | μαῦρα σὰν τὰ ματάκια τῆς
Σφιχτοπεραντωμένα, | μιὰ χαρὰ ἔταν τὰ καμένα,
Καὶ τοὺς γειτόνους ἀρωτῶ, | ποῦ εἶν' ἡ κόρη π' ἀγαπῶ;
— « Μέσα ἔναι καὶ κοιμᾶται | καὶ γιὰ σένα συλλογᾶται». —
— « Κόρ', ἂν κοιμᾶσαι ξύπνησε | καὶ μὲ τὸ νέο μίλησε
Κορ', ἂν ἔγυπνῃς, κοιμίσου | καὶ μένα ἐδυμήσου». —
— « Γιὰ πές μου τὰ σημάδια μου | γιὰ νὰ σ' ἀνοίξω, μάτια μου». —
— « Ἐχεις ἐλιές μιὰ δεκαριά | καὶ μιὰ μὲ σφάζει ἔς τὴν καρδιά,
Κ' ἐλιὰ ἔς τὴν ἀμασκάλη, | σὰν κ' ἐσένα δὲν εἶν' ἄλλη.

9.

Ἡ Ἀρετὴ καὶ ὁ Κωσταντῆς.

Χωρίον Βίκι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Καλλιόπης Φωτεινοῦ).

- Μάννα καὶ κόρη ἐπλύνανε σὲ μιὰν κατάκρουα βρούσι
 Κι ὁ Κωσταντῆς περαστικὸς τὸν μαῦρον νὰ ποίση
 Ἐκ' ἐξεδιαντραπώθηκε, — «κ' ἐγώ, Ἀρετῆ, ἀγαπῶ σε». —
- «Ἄ μ' ἀγαπᾶς, ἀγάπα με, ἐγ' ἄντρα δὲ σὲ παίρνω,
 Τσαλαπατῶ σε ἕς τὴ στενὰ καὶ ρίχτω σε ἕς τὰ βουῦρα». —
 Παίρνει τὰ μάτια του γλομὰ καὶ τὴν καρδιὰ καμένη.
 Ὅσ τὴν στράταν ποὺ ἐπήαινε μέσα ἕς τὸ σταυροδρομί
 Μάισσες τοῦ παντήξανε, μάννα καὶ θυγατέρα.
- «Γιὰ δέ, μάννα, εὐτόν τὸ γιό, κ' εὐτό τὸ παλληκάρι,
 Δὲν εἶν' ἀφ' τὴ φωτιά γλομὸς μὴτ' ἀφ' τὸν ἥλιο μαῦρος,
 Μόνο τὴν Ἀρετῆ ἀγαπᾶ κ' ἡ Ἀρετῆ ἔν τὸ θέλει». —
- «Ἄγουρε, εἶντ' ἔν' τὰ δῶρα σου τὴν Ἀρετῆ νὰ πάρης;» —
- «Δίνω σου πύργους μὲ γυαλιὰ καὶ πύργους μὲ λογάρι,
 Δίνω σου καὶ τὸ μαῦρο μου χουσοκαλικωμένο». —
- «Φέρε μ' ἐννιά πνευματικούς καὶ δώδεκα παπᾶδες,
 Φέρε τὸν πρωτοσύγκελλο τῆς κόρης νὰ μιλήση». —
- «Κόρη λυγνή, κόρη ψηλή, κόρη γατανοφρούδα,
 Ὁ Κωσταντῆς σὲ ἀγαπᾶ γυναῖκαν νὰ σὲ πάρη». —
- «Ἄν ἔβγη ἀπὸ τὴ γῆς σταυρὸς κι ἀπὸ τὴν πέτρα ἥλιος,
 Τότε νὰ πῆ ὁ Κωσταντῆς γυναῖκα θὰ μὲ πάρη». —

10.

Τὸ κορίτσι μὲ τ' ἀνδρικά.

Χωρίον Βίτσι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Σταυρινάκη).

- Κορίτσιν ἐταξίδευεν ἀνάμεσα πελάγους,
 Δώδεκα χρόνους ἔκαμε ἔς τοὺς κλέφτες καπετάνιος,
 Κανεῖς δὲν τὴν ἐγνώρισε πῶς ἦτανε γυναῖκα.
 Μιὰν Κυριακὴν προῦ προῦ ἐπαίξαν τὸ λιθάρι
 Γιὰ νὰ τὴ δοκιμάσουνε ἂν ἦταν παλληκάρι.
 Κ' ἡ κόρη ἀπὲ τὸ σείζειν τῆς καὶ ἀπὲ τὸ λογισμόν τῆς
 Ἔσπασε τ' ἀργυρόκουμπο καὶ ἐφάνη τὸ βυζί τῆς.
 Ἄλλος τὸ λέει γιὰ μάλαμα καὶ ἄλλος τὸ λέει ἀσήμι
 Κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλλο ἐχαμογέλασέν τῆς.
- « Γιὰ πέ μου, βρὲ κλεφτόπουλλο, γιατί χαμογελᾷς μου ; » —
- « Γιατ' εἶδα τ' ἄσπρον σου βυζίν καὶ εἶν' ἄσπρο σὰν τὸ γάλα ». —
- « Γιὰ σόπα, βρὲ κλεφτόπουλλο, νὰ μὴ μὲ μαρτυρήσης
 Καὶ θὰ σὲ πάρω ψυχογιὸ νὰ σ' ἔχω ψυχοπαίδι ».
- « Δὲ θὰ μὲ πάρης ψυχογιὸ νὰ μ' ἔχης ψυχοπαίδι,
 Μόν' θὰ μὲ πάρης ἄντρα σου νὰ' μαι ἔς τὴν ἀγκαλιά σου ». —

11.

Ἡ κόρη καὶ τὸ Τουρκί.

Χωρίον Βίχι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Νικ. Σταυρινάκη).

- Ἐναν Τουρκίν Τουρκόπουλλο τοῦ βασιλῆ κωπέλλι
 Μιά Ρωμιοπούλλαν ἀγαπᾶ κ' ἐκείνη δὲν τὸ θέλει.
 Ρίχτει τὰ ὄρη πίσω της καὶ τὰ βουνὰ μπροστά της
 Καὶ τὸ στρατὶ τὴν ἔβγαλε ᾽ς τ' Ἄγι Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
- «Ἄγιε μου Γιώργη, σῶσε με ἀφ' τοῦ Τουρκιοῦ τὰ χέρια
 Νὰ φέρον' ἀμάξι τὸ κερὶ κι ἀμάξιν τὸ λιβάνι
 Καὶ μὲ τὸ βουβαλόπετσο νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι». —
 Τὰ μάρομαρα ραγίσανε κ' ἡ κόρη μέσα μπῆκε.
 Ἄκου καὶ τὸ Τουρκόπουλλο ᾽ς τ' Ἄγι Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
- «Ἄγιε μου Γιώργη, κ' εὔρα μου τὴν κόρη ποὺ γυρεύω
 Νὰ φέρῃ ἀμάξι τὸ κερὶ κι' ἀμάξι τὸ λιβάνι,
 Νὰ βαφτιστῶ ᾽ς τὴ χάρι σου καὶ Γιώργη νὰ μὲ βγάλουν». —
 Τὰ μάρομαρα ἐνοιξανε, τὴν κόρη ὄξω βγάλουν.
- Ἄφ' τὰ μαλλιὰ τὴν ἄρπαξε καὶ πίσω του τὴ ρίχτει.
- «Ἄφης' με, Τουρκε, ἀφ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ' με ἀφ' τὸ χέρι
 Καὶ ἀπόψε τό ᾽δα τ' ὄνειρο πὼς θὰ γενοῦμε ταίρι».
-

12.

Οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ κ' ἡ Ἀρετή.

Χωρίον Βίχι.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Λεμονιάς Μπουλή).

- Μάννα, πὸ τοῖς ἐννιά τοῖς γιούς, τὴν μίαν τὴ θυγατέρα,
 Προξενητᾶδες ἤρχουνταν ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
 Γυρεύουν κόρην ὁμορφην νὰ μοιάζῃ τῆς εἰκόνας
 Καὶ νὰ περνᾷ ἡ μέση της μέσα ᾽ς τὸ δαχτυλίδι.
 Ἡύραν τὴν κόρην ὁμορφην κ' ἔμοιαζε τῆς εἰκόνας
 Κ' ἐχώρεινε ἡ μέση της μέσα ᾽ς τὸ δαχτυλίδι.
- « Μάννα, νὰ τὴνε δώκωμε τὴν Ἀρετὴ ᾽ς τὰ ξένα». —
- « Ἄ μῶρτη θλίψι γὴ χαρά, ποιὸς θὰ πά' μοῦ τὴν φέρῃ ; » —
- « Ἄ σῶρτη θλίψι γὴ χαρά, ἐγὼ θὰ πά' τὴ φέρω ». —
- Ἦρτεν ὁ χρόνος δίσεχτος κ' οἱ ἔννια της γιοὶ πεθάναν,
 Σ' ὄλα τὰ μνήματά ᾽κλαιγε, σ' ὄλα μοιρολογᾶτο,
 Ἦσ τοῦ Κωσταντάκη τὸ μικρὸ ἀνέσπαν τὰ μαλλιά της.
- « Εὐτά' ν' πὸν μοῦ ἴλεες, Κωσταντῆ, εὐτά' τουν πὸν δηγούσου ; » —
- Τὸ Κωσταντάκι τό ᾽κουσε ἀπὸ τὸν κάτω κόσμιο,
 Κάμνει τὴν πλάκα μαῦρο του, τὴ μαύρη γῆς σεντόνι
 Καὶ τὰ παρασιτώματα τοῦ μαύρου σιλιβάρι,
 Πάει καὶ βρίσκει τὴν Ἀρετὴ καὶ ᾽ς τὸν χορὸ ἐκράτειε.
- « Ἄντ', Ἀρετῆ, ᾽ς τὸ σπίτι μας, ἡ μάννα μας σὲ θέλει ». —
- « Ἄν εἶναι γλίψι, νὰ γλιβῶ, κι ἂν εἶν' χαρά, ν' ἀλλάξω ». —
- « Ἄντ', Ἀρετῆ, ᾽ς τὸ σπίτι μας καὶ φόρειε αὐτὰ ποῦ φόρειες ». —
- Ἦσ τὸν μαῦρον τὴν ἐκάθισε, ᾽ς τὸ σπίτι νὰ τὴν πάῃ.
 Ἦκούν πουλλιά καὶ κεληδοῦν, ἀκούν πουλλιά καὶ λένε.
- « Γιὰ δὲ κορίτσιν ὁμορφο πὸν σύρνει ἀποθαμμένος ! » —
- « Γιὰ πέ μου, πέ μου, Κωσταντῆ, εἶντα ἂν αὐτὰ πὸν λέγουν ; » —
- « Εὐτά' ν' πουλλάκια τοῦ κλαδιοῦ κι ὅτι τῶν δόξη λέγουν. » —
- Ὅσο πὸν ᾽ποκοντέψανε ᾽ς τ' Ἄι Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
- « Ἄντ' Ἀρετῆ, ᾽ς τὸ σπίτι μας, νὰ ᾽μπω νὰ προσκυνήσω ». —
- « Νά ᾽μπω κ' ἐγώ, βρὲ Κωσταντῆ, νὰ ᾽μπω νὰ προσκυνήσω ». —
- « Ἐδῶ κορίτσια δὲ χωροῦν, γυναῖκες δὲν ἐμπαίνουν ». —
- Βρίσκει τοῖς πόρτες σφραλιχτὲς καὶ τὰ κλειδιά παρμένα
 Καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτοπεραντωμένα.
- « Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε κ' εἶν' Ἀρετῆ σου κ' ἦρτε ». —
- Ἄνοιξε καὶ φιλήθησαν κ' οἱ δυὸ μαζί ᾽πομείναν.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

- ἄ 112
 ἄβγο-μάννα 82
 Ἄβδελλόλακκος 157
 abimer 66
 ἄβλουγιου-μάννα 82
 ἄγγουρο-μάννα 82
 ἄγκωλῶ 111, 3
 ἄγε 80
 ἀθιβολαρίνα 83
 ἀίλλοι 73
 αἰτιά 86
 αἰτάρης 86
 αἴτιον = νόσος 86
 ἀκαμάτης 116
 ἀκρουκιράματα 61
 ἀλάν-νω 97
 ἀλλήλος 126, 5
 ἄλλοι 73
 ἀλογίνα 83
 ἄλυτρον 97
 Ἄμιθοῦντα 157
 ἀμπαρρου-μάννα 82
 Ἄμπελοκόπι 157
 Ἄμπελο-μάννα 82
 (ἀ)μπελῶ 113
 Ἄνήλια Χώματα 157
 Ἄνήλιος Κάμπος 157
 ἀνθρωπο-μάννα 81
 ἀντεληνο(μ)π(ρ)οστέληνο(ς)
 130 ἔξ.
 ἀξ 109
 ἀξανὰ 109, 3
 ἀπ' 127, 1
 ἀπέσω 122
 ἀπὸ 127
 ἀποτόνημα 97
 ἀποτονάω 97
 ἀποὺ 127, 1
- Ἄρεικωπά 158
 Ἄρια 158
 ἀρκιδο-μάννα 82
 ἀρώω 98, 5
 ἀς 103 ἔξ.
 ἀσεληνός 129 ἔξ.
 ἀσέληνος 129 ἔξ.
 ἀτ-τὸ 110
 ἀτ-τσουν-νάω 104, 8
 ἀφ' 127, 1
 ἀφανίζω 66
 ἀφορμάρης 86
 ἀφορμὴ 86
 ἄφσε 104
 ἀφσειλῶ 113
 ἀφσιῶ 114, 1
 ἀχελο-μάννα 81
 Ἄχερδος 158
 ἀχινο-μάννα 81
 ἄψιφο 71
 ἀψιφώνει 71
 βάθι 99
 βᾶϊ 73
 Βαραγγιά 158
 Βαρβακᾶς 158
 Βασιλικά 158
 βατῶ 100
 bibi-κομάννα 82
 βλατίζω 74
 βλατίτζω 74
 βούγλωσσον 124
 βο(υ)ῖζω 101, 1
 βουκάτζω 101
 γαλίλι 64
 γὰ ὦρα(ς) = ἀμέσως 89
 γίνα 57
 γίτσα 57
 γκίδα 58
- γουφαρου-μάννα 81
 γόφαινα 83
 Δάμωνας 158
 δασκαλάκι 76
 δασκάλι 75
 δασκαλοπαίδ(ι) 76
 δασκαλοπούλλ(ιν) 76
 δασκαλόπουλλο 76
 δασκαλούδ(ι) 75
 δεματίνα 83
 δέν 32
 διακόπουλλο 76
 διαμερέγγουω 102
 διανατῶ 58
 διανουτῶ 58
 Δρακοντόλακκος 159
 Δρακοντόσκισμα 159
 ἐ 111
 ἐγ 105
 ἐγκλημα 86
 ἐγκλησία 111, 3
 ἐγὼ 73
 ἐγὸϊ 73
 ἐδῶ 103
 ἐκ 105
 ἐλαύνω 98
 ἐμβατεύω 101
 ἐξ 104 ἔξ.
 ἐξειλέω 113
 ἐξηχος 107, 3
 ἐρημώνω 66
 ἐς 103 ἔξ.
 ἐς 107, 2
 ἔσω εἰς 122
 ἔσω ἐν 121
 ἔτζηλημα 87
 ἐτ-τοῦτ-τε 103
 ἐφέντη μου εἶσαι 59

- ἔφεντιμούσι 59
 ἔφς 114
 (ἔ)φσιχώρα 114
 Ἑφτά 159
 ἔχ 105
 ἔχει = ὑπάρχει 76
 ἔχινομήτρα 81
 ζ'γάθ'λα 60
 ζουγλός 63
 Ζυφιάς 159
 θαμβόομαι 116
 Θράκη 159
 Θυμανά 159
 ἱμα 57
 ἱξουρίς 67
 ἴσα 57
 καβουρο-μάννα 82
 καθόρι 60
 καθούρα 61
 καθούρι 60
 κακόστηχος 108
 καλαθίνα 83
 καλόγριος 116, 2
 κάμ' 79
 Καμασός 159
 'καμάτρ(ι)ου 116
 κάμε = εἶθε 79
 κάμο 79
 κά(μ)νω 99, 2
 κᾶν 128
 Καρνά 159
 causa 86
 Κάστρο τῆς Ὁριᾶς 159
 κατὰ τὴν ὥραν = ἀμέ-
 σως 91
 καυκου-μάννα 82
 * κεραμόδορα 62
 κερραμόδος 61
 κираμόρ'δους 61
 * κολόρνιθος 65
 κολούω 119
 κούζα 63
 κουζάλι 64
 κούζαλος 64
 κουζούλα 64
 κουζουλός 62
 κουζουλαίνω - ομαι 62
 κουζούπα 64
 κουλόθρα 64
 κουλόρθους 64
 Κουράτωρας 161
 κρομμυδο-μάννα 82
 κρούς 81
 κρούω 81
 κυλίτζω 117
 κυλίω 117
 κωλάω 118
 κωλῶ 118
 Κώμη 161
 λαῖζω 98, 7
 λαῖσκουμαι 98, 7
 λάμνωμα 99
 λάσκουμαι 98, 7
 λάσω 98
 λαφο-μάννα 82
 λιχ'δέλλ' 76
 λιχούδ' 76
 Λυκάστου 161
 μαῖα 82
 μάννα 81
 μαννάκα 83
 μαντραβίτσα 64
 μαξιλλαρο-μάννα 82
 ματῖνα 83
 μέ 124
 μεισωφόρι 120, 3
 μελισσο-μάννα 82
 μελονιδες 158
 μερμήγγι 64
 μέσα 115, 4. 121 ἐξ.
 μέσος 119
 μεσωφόρι 120, 3
 μεψάδι 87
 μιὰ ὥρα = ἀμέσως 90
 μισιανύφτα 120
 μεσημέρι 120
 μισός 119
 μισῶ 124
 μουγκ(ρ)ίζω 101
 Μουντάδος 161
 Μουντά 161
 μουρό-ξινος 83
 μούγλουζο 124
 μοφή 85
 μπουά 65
 μπροῦ 65
 μπρουά 65
 μυκῶ 101
 μωρο-γαβαθάκι 83
 μωρο-γεμάτος 83
 μωρο-γίνεται 84
 μωρο-γκρεμναράκι 83
 μωρο-γομαράκι 83
 μωρο-γούρουνο 83
 μωρο-διψῶ 84
 μωρό-ζεστός 83
 μωρο-ζώντανος 83
 μωρο-αργῶ 84
 μωρό-κακα 84
 μωρό-καλα 84
 μωρο-καλαθάκι 83
 μωρο-κασσάκι 83
 μωρο-κόπελλο 83
 μωρο-μάγαζο 83
 μωρό-πονος 83
 μωρο-πρόβατο 83
 μωρο-σκότεινα 83
 μωρο-σκοτεινιάζει 84
 μωρο-σούρρουπα 84
 μωρο-σταμνάκι 83
 μωρο-φέγγει 84
 μωρο-φύτιν 83
 μωρό-χλιος 83
 μωρο-ψαίνω 84
 ναῖλλοι 73
 νερο-μάννα 83
 'ξειάγω 114
 'ξειλάω 114
 Ξεσέληνος 129 ἐξ.
 Ξεσέλλινος 129 ἐξ.
 Ξεστίον 118, 6
 Ξεταφώνω 66
 Ξεχώνω 66
 Ξέχωρα 115
 Ξιστριν 119

- ξιγώνου 66
 ξούρας ὄ, 67
 ξουρίες 67
 ξυμνώνω 108
 oimé 72
 ὄξ 109
 ὄξικέσ' 114, 3
 ὄξω 115, 4
 ὀρμιγγο-μάννα 82
 ὀρνιθοκολίδι 65
 ὀρνιθόκολος 65
 οὔρνιθόκοιτους 65
 ὀρτυγομήτρα 82
 ὀρτυκο-μάννα 82
 ὄτουρβαδύ 112, 1
 οὔρθόκοιτους 65
 ὄχοινοῦ(ς) 106, 2
 παγουρο-μάννα 82
 πάραξ(ε) 110, 3
 Παρτένης 161
 πατεύου 100
 πατέγγεται 100
 Πατσού 161
 πεγουρο-μάννα 82
 Πέδι 161
 Πέζα, -ζες 161
 ἴπελάω 113, 1
 πέταλον 128
 πηλορόδομα 62
 πηλοροδώνω 61
 Πισώχωρα, -χώρια 161
 ἴπνάζω 67
 ἴπνώνω 68
 ποντικο-μάννα 82
 ἴπὸν 127
 πουβὰ 65
 πραοτῶ 100, 1
 πρατῶ 100, 1
 προξενέτριος 116, 2
 προσέληνος 129 ἔξ.
 ροβολάω 117, 3
 ρόδομα 62
 ροδώνω 61
 σαλιακο-μάννα 82
 σαρδίλλο-μάννα 82
 σάσε = εἶθε 80
 σεληναῖον 128
 ἴσέληνος 129 ἔξ.
 ἴσεληνός 129 ἔξ.
 σεληνοχάλινον 129
 σεληνοχαλινωμένος 129
 σέλλινος 129 ἔξ.
 σημισ(ζ)ακός 120, 1
 σγάζω 80
 σιδήριον 129
 σκαθ. ἴρα 61
 σκουρπιου-μάννα 82
 σολοναῖα 128
 σουληναῖα 128
 ἴς τὴν ὥρα = ἀμέσως 88
 συχνάζω 69
 συχιάζω 69
 θυσι 118
 θ'χινιάζου 69
 θ'χούνα 69
 θ'χούν'ς 69
 ταμαχιαρίνα 83
 τῆς ὥρας = ἀμέσως 89
 τος ἄντων. 126
 τους ἄντων. 126
 τοῦτος 32
 τσουλῶ 117
 τσουρλῶ 117
 τσουροβολῶ 117
 τσουρῶ 117, 3
 τως ἄντων. 126
 ὑπνώνω 68
 φαλλιδάσκι 82
 φαλλιδο-μάννα 82
 φελλο-μάννα 82
 φιδο-μάννα 82
 φρίσσα 82
 ἴφσιχώρα 114
 ἴφταρίνα 83
 χαμπών-νω 115 ἔξ.
 hoimé 72
 χολικο-μάννα 82
 hora 87
 χτιδα 57
 χύστος 119
 χώρα 87 ἔξ 115
 ἴχώρα(ς) 115
 ψαλτόπουλλο 76
 ψειροφυτο-μάννα 82
 ψέφουμαι 71
 ψίνα 57
 ψιστρίν 119
 ψιφι 70
 ψίφουμαι 71
 ψιφώνει 71
 ὦδε 103
 ὦιμε 71
 ὦιμέ(να) 71
 ὦιμένανε 71
 ὦιμὰ 71
 ὦρα 88 ἔξ.
 ὠρύομαι 102

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ἀ- ἐν ἀρχῇ ρημάτων νέας Ἑλληνικῆς 98
α προθετικὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν 10
α στερητικὸν 30-31
-άζω μεταπλάττεται εἰς *-ῶ* 114, 1
-αινα κατάλ. μεγεθυντικῶν 83 σημ. 1
 ἀναδιπλασιασμοῦ παράλειψις 48
 ἀνομοιώσις διπλῶν ὁμοίων συμφώνων 112
 ἀντρός γεν. πληθ. 126, 7
 ἀόριστος παθητικὸς εἰς *-θηκε* 38
 ἀπὸ ἀποκαθίσταται εἰς σύνθετα ὧν τὸ β' συνθετ. ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν 97
 ἀπὸ πρὸς δήλωσιν ἐπιμερισμοῦ 127
 ἀποβολὴ συμφώνου εἰς σύμπλεγμα συμφώνων 107, 108
-άρας κατάληξις μεγεθυντικῆ 16
-ās κατάληξις ὀνομάτων 15
ανν τρέπεται εἰς *αμν* 98, 2
 αὔξεισις παρελείπετο εἰς τὴν ἀρχαίαν 38-47
 αὔξεισις συλλαβικὴ ἀντὶ χρονικῆς 47
ἄφσ(ε) μετὰ γενικῆς 112, 4
-άω μεταπλάττονται εἰς *-άζω* καὶ *-ίζω* 102
β τρέπεται εἰς *μ* 125
β καὶ *γ* ἀντικαθίσταντο 9
β, γ, δ πῶς ἐπροφέροντο; 6
γ μετὰ φωνηέντων συνεκόπτετο 9
 γενικὴ πτώσις ὡς ἀντικείμενον 50-51
 γενικὴ τῶν ὀνομάτων εἰς *-ώ* 20
 γενικὴ τῶν πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων εἰς *-α* καὶ *-η* 17-18
 γενικὴ πληθυντικοῦ περισπᾶται 125
 γενικὴ πληθυντικοῦ ἀντρῶς 126, 7
 γενικὴ πληθυντικοῦ εἰς *-ου(ε)* 126
 γενικὴ πληθυντικοῦ εἰς *-ους* 125 ἔξ.
 γενικῆς ἀντικατάστασις δι' ἐμπροθέτου διορισμοῦ 112
 διὰ ἀποκαθίσταται εἰς σύνθετα ὧν τὸ β' συνθετ. ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν 102

δίπλωσις πρὸς δήλωσιν ἐπιμερισμοῦ 103. 127
ε ἀρκτικὸν ἀπεσιωπᾶτο εἰς τὴν ἀρχαίαν 12-13
ε τρέπεται εἰς *ι* παρὰ τὸ *ω* 74
-έας κατάληξις ὀνομάτων 13-15
εἰς πρόθεσις ἐτίθετο ἀντὶ τῆς ἐν 48-50
ἐκ γίνεται *ἐ* εἰς τὴν πρὸ συμφώνου ἐκφορὰν 111
ἐξ πρὸ συμφώνου 105 ἔξ.
ἐκ πρὸ φωνήεντος 106, 2
ἐξ τύποι εἰς νέαν Ἑλληνικὴν 108 ἔξ.
ἐξ σύνταξις μετὰ αἰτιατικῆν 112
 ἐπίθετα θηλυκά εἰς *-η* 28-30
 ἐπίθετα πρωτόκλιτα εἰς *-ης* 26-28
 ἐπιμερισμὸς δηλοῦται διὰ τῆς ἀπὸ 127
 ἐπιμερισμὸς δηλοῦται διὰ διπλώσεως 103. 127
ενν τρέπεται εἰς *εμν* 98
ζ προφέρεται *(τ-)τζ* 117
η παρὰ τὸ *ρ* προφέρεται *ε* 103
θ ἐπροφέρετο ὡς *τ* εἰς τὰς διαλέκτους τῆς ἀρχαίας 8
θ τρέπεται εἰς *χ* 116
θ τρέπεται εἰς *τι* 103
ι συνοδίτης φθόγγος 114
ι ἀπεβάλλετο πλησίον τοῦ *ρ* 9
-ίνα κατάλ. μεγεθυντικῶν 83 σημ. 1
ι ἡμίφωνον ἀνεπτύσσετο εἰς ἀρχαίας διαλέκτους 10
 Καππαδοκικαὶ καὶ Κυπριακαὶ κοινὰ λέξεις 68
 κλητικὴ τῶν πρωτοκλίτων εἰς *-ης* 24-25
 Κυπριακαὶ καὶ Καππαδοκικαὶ κοινὰ λέξεις 68
λ τρέπεται εἰς *ρ* 117, 3
μ τρέπεται εἰς *β* 102
-μάννα ὡς β' συνθετικὸν 81 ἔξ.
-μεσθα, -μαστε κατάληξις ρηματικῆ 34
μέσος ὡς *α'* συνθετ. 120

μισός ὡς α' συνθετ. 120
 μεταπλασμός ἀρσενικῶν κατὰ τὰ θηλυκά
 116, 2
 μεταπλασμός ρημάτων 102, 114, 1
 μεταπλασμός τῶν εἰς -ος οὐδετέρων εἰς
 -(ον) 99, 4. 100
 μν τρέπεται εἰς νν 98
 μωρο- ὡς α' συνθετικὸν 83 ἐξ.
 ν τελικὸν ἀπεσιωπάτο εἰς τὴν παλαιὰν κοι-
 νὴν 12
 νγ, νπ, ντ πῶς ἐπροφέροντο; 7
 ξ τρέπεται εἰς τ-τσ, φσ, θ 101. 114
 ὀνόματα εἰς -έας 13-15, εἰς -ᾶς 15, εἰς
 -άρας 16, εἰς -(ον) καὶ -(ο)ς 18-19,
 εἰς -οῦς-οῦ 20, εἰς -οῦσα 26, εἰς -ασσα 30
 οἱ ἐξειλίχθη φωνητικῶς εἰς (ι)ου ἢ ο 126
 ὀη δὲν συνέπεσε μὲ το ν 97
 οὐδέτερα εἰς -ι 99, 4. 100
 οὐρανώσεως ἀπώλεια 8
 π τρέπεται εἰς β 100, 1
 π τρέπεται εἰς β 123
 παρὰ ἀποκαθίσταται εἰς σύνθετα ὧν τὸ β'
 συνθετικὸν ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν 97, 2
 πληθυντικὴ αἰτιατικὴ εἰς -ες 25-26
 πληθυντικὸς παρεκτεταμένος εἰς -τα ἤδη
 ἀρχαῖος 19-20

πρὸ παρετυμολογικῶς ἀντὶ τῆς ἀπὸ 132
 προθέσεις ἰδ. ἀπό, διά, παρὰ, πρὸ
 προσδιορισμὸς ἐπιθετικὸς 52
 προσδιορισμὸς χρονικὸς διὰ προτάσεως κατὰ
 παράταξιν 51
 προστακτικὴ ἀντὶ ὑποτακτικῆς ὑποθετικοῦ
 λόγου 52
 ρ μετατίθεται 102
 ρ τρέπεται εἰς λ 97
 ρημάτων μεταπλασμός 34-38
 ρήματα διαφορούμενα 32-34
 -ρῖζω κατάληξις ρημάτων 101, 2
 ρν τρέπεται εἰς ρ(ρ) 102
 σ ἀποβάλλεται μεταξὺ φωνηέντων 120 ἐξ.
 σημασίας λέξεων συσκοτίσις 132, 2
 σθ ἐπροφέρετο ὡς στ εἰς τὰς διαλέκτους
 τῆς ἀρχαίας 7
 σύνθετα στερητικὰ 131 ἐξ.
 σχ ἐπροφέρετο ὡς σκ εἰς τοὺς μεταγενεστέ-
 ρους χρόνους 7
 τριτόκλιτα μετεπλάσσοντο εἰς πρωτόκλιτα
 21-22, εἰς δευτερόκλιτα 22-24
 ν προφέρεται ου 101
 φθορὰ στίχων ἔνεκα συσκοτίσεως σημασίας
 λέξεων 132
 χ προφέρεται θ 119

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i> Ἐπὶ πότε ἀρχίζει ἡ δημοτικὴ σελ.	3 - 56
<i>Ν. Ἀνδριώτη</i> Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ »	57 - 91
<i>Σ. Καψωμένου</i> Ἑλληνικὰ ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος... .. »	92 - 132
<i>Κ. Ἀμάντου</i> Προσθῆκαι εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον καὶ τὸ Χια- κὸν τοπωνυμικὸν »	133 - 174

Ἐξετυπώθη τὴν 1 Μαρτίου 1944.